

หนังสืออ้างอิง
(REFERENCE BOOK)
ให้ใช้เฉพาะในห้องสมุดเท่านั้น

ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวที : ศึกษาเฉพาะกรณี นักเรียนช่วงชั้นที่ ๓

โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

พระบวญทวน สุนเมโร (สอนเสาร์)

ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวที : ศึกษาเฉพาะกรณี

๑
306.8
บ463ค
2552

600100058208

หอสมุดส่วนกลาง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๒

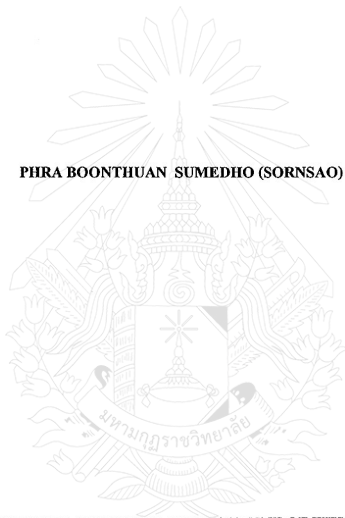
สิ่งพิมพ์นี้เป็นสมบัติของห้องสมุด มจร.

ผู้ใดพบอยู่ในที่อื่น ไม่สมควร

ไปรคนำมาส่งที่แผนกห้องสมุดด้วย ขอบพูน

**UNDERSTANDING OF KATAÑÑŪKATAVEDĪ: A CASE STUDY
OF STUDENTS IN THE 3RD LEVEL OF SATRI SI SURİYOTHAI
SCHOOL, SATHORN DISTRICT, BANGKOK**

PHRA BOONTHUAN SUMEDHO (SORNSAO)

**A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
DEPARTMENT OF BUDDHIST STUDIES
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY**

B.E. 2552 [2009]

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : ความเข้าใจเรื่องคดีอุกฉกรรจ์ที่ : ศึกษาเฉพาะกรณี นักเรียนช่วงชั้นที่ ๓
โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร
ชื่อนักศึกษา : พระบุญทวน สุมโร (สอนเสาร์)
สาขาวิชา : พุทธศาสนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิญ รัตต์ย
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : ดร. เสน่ห์ เดชะวงศ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของ
ของการศึกษาดมหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิญ รัตต์ย)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ดร. เสน่ห์ เดชะวงศ์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์(พิเศษ) ดร.สุกิจ ชัยมุสิก)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประเวศ อินทองปาน)

Thesis Title : Understanding of Kataññūkataveḍī : A Case Study of Students in
the 3RD Leve of Satri si suriyothai School Sathorn District,
Bangkok

Student's Name : PhraBoonthuan Sumedho (Sornsao)

Department : Buddhist Studies

Advisor : Asist. Prof. Dr. Suvin Ruksat

Co-Advisor : Dr. Saneh Dechawongse

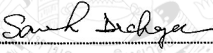
Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University Partial
Fulfillment of the Requirements for the Master's Degree.

..... Dean of Graduate School
(Phrakhrupaladsampipattanaviriyajarn)

Thesis Committee

..... Chairman
(Phrakhrupaladsampipattanaviriyajarn)

..... Advisor
(Asst. Prof. Dr. Suvin Ruksat)

..... Co-Advisor
(Dr. Saneh Dechawongse)

..... Member
(Asst. Prof. (Emeritus). Dr. Sukit Chaimusik)

..... Member
(Asst. Prof. Dr. Praves Intongpan)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	: ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวตี : ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร
ชื่อนักศึกษา	: พระบุญทวน สุเมธ (สอนเสาว์)
สาขาวิชา	: พุทธศาสนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา	: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิญ รัชต์ชัย
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: ดร. เสาน์ห์ เฉขะวงค์
ปีการศึกษา	: ๒๕๕๒

บทคัดย่อ

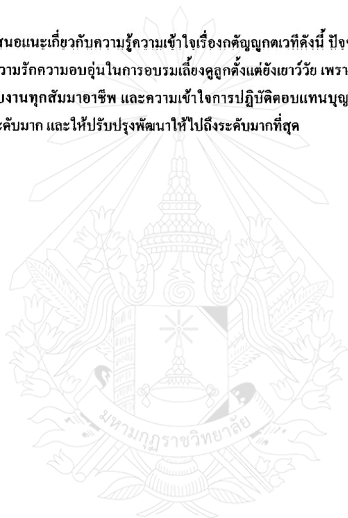
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวตี ของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ๒) เพื่อเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวตีของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ที่มีอายุ ชั้นปี ความรู้ทางธรรมและอาชีพบิดามารดาต่างกัน ๓) เพื่อศึกษาปัญหาเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวตี ของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ประชากรศึกษา จำนวน ๑,๑๕๑ คน ๒๘ ห้อง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร สุ่มแจก ๑๕ ห้อง ๆ ละ ๒๐ คน โดยใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน่ ได้ขนาดสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) วิเคราะห์เปรียบเทียบใช้สถิติ f-test (One-way ANOVA) และทดสอบหากกลุ่มที่แตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของ Tukey

ผลการวิจัยพบว่า

๑. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวตี โดยรวมและรายข้ออยู่ในระดับมากและมากที่สุด เมื่อพิจารณาารายด้านพบว่า พระมหากษัตริย์ คือ ร่มเกล้าของพสกนิกร เคารพเทิดทูลสูงสุด มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดรองลงมา บิดามารดามีเมตตา กรุณา มุทิตาอุเบกขาต่อลูกมาก และครูอาจารย์ผู้ให้แสงสว่างทางปัญญาแก่ศิษย์มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด นักเรียนมีความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาารายด้านพบว่า ด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมาก รองลงมาด้านพระมหากษัตริย์ และด้านพระรัตนตรัย

๒. นักเรียนที่มี อายุ ระดับชั้นปีการศึกษา ความรู้ทางธรรม ต่างกันมีระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทที่แตกต่างกัน เช่น อายุต่างกันมีระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวท ด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ นักเรียนที่มีอายุ ๑๕ ปี มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวท ด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมากกว่านักเรียนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๓ ปี ส่วนปัจจัยภายนอก เช่น อาชีพบิดามารดาต่างกันมีระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวท ไม่แตกต่างกัน

๓. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทที่คั้งนี้ ปัจจุบันปัญหาจากครอบครัวขาดความรักความอบอุ่นในการอบรมเลี้ยงดูลูกตั้งแต่ยังเยาว์วัย เพราะว่ามีพ่อแม่ดำเนินชีวิตเร่งรีบอยู่กับงานทุกสัปดาห์ และความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณ ต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอยู่ระดับมาก และให้ปรับปรุงพัฒนาให้ไปถึงระดับมากที่สุด

Thesis Title : Understanding of Kataññukatavedī : A Case Study of the 3RD
 Level Students in Satri si suriyothai School, Sathorn District,
 Bangkok

Student's Name : Phra Boonthuan Sumedho (Sornsao)

Department : Buddhist Studies

Advisor : Asst. Prof. Dr. Suvit Ruksat

Co-Advisor : Dr. Saneh Dechawongse

Academic Year : B.E. 2552 (2009)

ABSTRACT

The purposes of this thesis were as follows: 1. To study the understanding in Kataññukatavedī or gratitude of the third level students in Satri si suriyothai School, 2. To compare their levels of understanding in the gratitude according to their age, study level, Dhamma knowledge and parents' profession, and 3. To collect problems and suggestions concerning the gratitude from students. The populations in the study were 1,151 students studying Matthayom 1-3 in Satri si suriyothai School in Sathorn District of Bangkok, but the samplings were 300 students from 15 classrooms obtained by Taro Yamane's theory. The research data were collected through questionnaires and then analyzed by percentage, mean, standard deviation, f-test (One-Way ANOVA) and Tukey's method.

The results of the study showed that:

1. The level of understanding in gratitude of the third level students was in maximum in overall and in items. In aspects, the level of gratitude on the king was the highest and followed by parents and teachers respectively. In overall, the level of understanding in repaying the gratitude was high, but in details, the highest level was on environment, and followed by the king and the Triple Gems.

2. The levels of understanding in gratitude and to pay back the gratitude among students were varied according to their different ages. The significant statistic level in this aspect was at 0.05. The 15-year-old students understood the contents of gratitude more than those below 13

years. The factors concerning their parents' profession showed no significance role for the understanding in the gratitude.

3. Problems and suggestions obtained from the study could be concluded that the love and care from parents that should be offered to their children from childhood were gradually reduced since both father and mother had to spend more time in their workplaces. Paying back to the gratitude of natural resources and environment was the most suggestion from the study.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้เนื่องจากบุคคลหลายฝ่ายที่ได้ช่วยเหลือในครั้งนี้นี้ขอขอบคุณ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สถาบันที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้การศึกษาในระดับปริญญาโท สาขาวิชาสาขาพุทธศาสนศึกษา

ขอขอบคุณพระครูปลัดสัมพิพัฒนวิริยาจารย์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย และคณาจารย์ทุกท่าน ที่อบรมสั่งสอนให้ความรู้ระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาสาขาพุทธศาสนศึกษา

ขอขอบคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน มีพระครูปลัดสัมพิพัฒนวิริยาจารย์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย เป็นประธาน และกรรมการทุกท่าน ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบคุณภาพการวิจัยที่ได้ให้คำแนะนำ และชี้แจงการจัดทำวิทยานิพนธ์ให้กระชับขึ้นในครั้งนี้

ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิญ รัตต์ชัย และ ดร. เสน่ห์ เฉชะวงศ์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำปรึกษาตลอดจนตรวจสอบข้อบกพร่องต่าง ๆ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จได้ด้วยดี

ขออนุโมทนา คณะครูอาจารย์และนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ ทุก ๆ ท่าน ที่กรุณาออกแบบสอบถาม รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะ และขอบคุณ นางสาวปีทมรินทร์ เต็มพิทักษ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย และนางสาววงนุช โอศิริ ผู้อำนวยการ โรงเรียนนิพัทธ์วิทยา ที่คอยช่วยเหลือประสานงานเกี่ยวกับแบบสอบถาม และทดลองใช้ (Try out)

ขอขอบคุณเพื่อนพระนักศึกษาศาษาพุทธศาสนศึกษา รุ่นที่ ๑๘ ทุก ๆ รูปที่ให้ความช่วยเหลือเป็นกำลังในการศึกษาเล่าเรียนตลอดมา และกราบนมัสการ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. ๘) พระครูวิสุทธกัลยาณกิจ (สุมน์ ญาณธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดบรมสถล ได้เมตตากรุณาอนุเคราะห์กุฏิสงฆ์ที่พักอาศัยศึกษาเล่าเรียนหนังสือ

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ พ่อ แม่ และญาติมิตรทุกท่านที่คอยห่วงใยให้การสนับสนุน และเป็นกำลังใจเสมอมา

พระบุญทวน สุเมธ (สอนเสาร)

สารบัญคำย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและใช้ข้อมูลอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๘ พร้อมคัมภีร์อรรถกถา ดังมีคำย่อและคำเต็มที่อ้างถึง ดังนี้

คำย่อ	คำเต็ม		
พระสุตตันตปิฎก			
ที.ปา.	สุตตนฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคค
ม.ญ.	สุตตนฺตปิฎก	มชฺฉิมนิกาย	มูลปณฺณาสก
ม.ม.	สุตตนฺตปิฎก	มชฺฉิมนิกาย	มชฺฉิมปณฺณาสก
ส.ส.	สุตตนฺตปิฎก	สํยุตฺตนิคาย	สคตาวคค
อง.ทูก.	สุตตนฺตปิฎก	องฺคุตฺตรนิคาย	ทูกนิปาต
อง.ติก.	สุตตนฺตปิฎก	องฺคุตฺตรนิคาย	ติคนิปาต
อง.จตุกก.	สุตตนฺตปิฎก	องฺคุตฺตรนิคาย	จตุกนิปาต
อง.ปญฺจก.	สุตตนฺตปิฎก	องฺคุตฺตรนิคาย	ปญฺจนิปาต
อง.สคคก.	สุตตนฺตปิฎก	องฺคุตฺตรนิคาย	สคคกนิปาต
ขุ.ขุ.	สุตตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ขุทฺทกปาฐ
ขุ.ธ.	สุตตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปท
ขุ.อิติ.	สุตตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	อิติวุคคก
ขุ.ชา.	สุตตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ชาตก
ขุ.ฐ.	สุตตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ฐหนิทฺเทศปาถ
ขุ.ปฎิ.	สุตตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ปฎิสมฺภิทามคฺคปาถ
ขุ.อป.	สุตตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	อปทาน
พระอภิธรรมปิฎก			
อภิ.สง.	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงคฺฉิ	อภฺยฺยสาลินีอภฺยฺยจกถา
พระอรรถกถา			
ที.ม.อ.	ทีฆนิกาย	ตฺมจฺจลวลาสิณี	มหาวคฺคจฺจกถา
ขุ.ธ.อ.	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปทจฺจกถา	

สำหรับตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของคัมภีร์ใช้ ๒ แบบ ดังนี้

- ๑) แบบ ๓ ตอน คือ เล่ม/ชื่อ/หน้า ใช้อ้างอิงพระไตรปิฎก เช่น ขุ.ธ. ๒๕/๓๕๕/๓๖๗. หมายถึง สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย ธมมปท เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๓๕๕ หน้าที่ ๓๖๗. เป็นต้น
- ๒) แบบ ๒ ตอน คือ เล่ม/หน้า ใช้อ้างอิงพระอรชกถา และคัมภีร์ หรือปกรณ์วิเสศอื่น ๆ เช่น กงฺขา.อ. ๖/๗๒. หมายถึง กงฺขาวิคฺรณีอฺชกถา เล่มที่ ๖ หน้าที่ ๗๒. เป็นต้น

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญคำย่อ	ณ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ สมมติฐานของการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	๕
๑.๖ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความเข้าใจ	๘
๒.๑.๑ ความหมายของความเข้าใจ	๘
๒.๑.๒ ลักษณะของความเข้าใจ	๑๑
๒.๑.๓ ความแตกต่างระหว่างความรู้และความเข้าใจ	๑๒
๒.๑.๔ ลำดับขั้นของพฤติกรรมการเรียนรู้	๑๔
๒.๒ ความหมายความสำคัญและลักษณะของทัศนียภาพ	๑๕
๒.๒.๑ ความหมายของทัศนียภาพ	๑๕
๒.๒.๒ ความสำคัญของทัศนียภาพ	๑๗
๒.๒.๓ ลักษณะของทัศนียภาพ	๒๖

๒.๓ ขอบเขตของกัตัญญกถเวที	๒๗
๒.๓.๑ กัตัญญกถเวทีต่อตนเอง	๒๗
๒.๓.๒ กัตัญญกถเวทีต่อบุพพกาเรี	๒๘
๒.๓.๓ กัตัญญกถเวทีต่อธรรมชาติสังแวดล้อม	๖๒
๒.๔ ประโยชน์ของกัตัญญกถเวที	๖๖
๒.๔.๑ ประโยชน์ต่อตนเอง	๖๖
๒.๔.๒ ประโยชน์ต่อสังคม	๖๘
๒.๕ โทษของไม่มีกัตัญญกถเวที	๗๐
๒.๕.๑ ความเสียหายต่อตนเอง	๗๐
๒.๕.๒ ความเสียหายต่อสังคม	๗๓
๒.๖ กัตัญญกถเวทีตามประเพณีไทย	๗๔
๒.๖.๑ ประเพณีบรรพชาอุปสมบท	๗๔
๒.๖.๒ ประเพณีสารทไทย	๗๖
๒.๖.๓ ประเพณีสงกรานต์	๘๐
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๒
๒.๘ สรุปกรอบแนวคิด	๘๕
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๘๖
๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๘๖
๓.๒ เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่าง	๘๖
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๗
๓.๔ การสร้างเครื่องและตรวจสอบเครื่องมือ	๘๘
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๑
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล	๙๑
๓.๗ สถิติที่ใช้ในการวิจัย	๙๒
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๙๕
๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๙๕
๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูล	๙๖
ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๙๖

ตอนที่ ๒ ความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูทเวที	๕๕
ตอนที่ ๓ ความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณ	๑๐๐
ตอนที่ ๔ ผลการทดสอบสมมติฐาน	๑๐๖
ตอนที่ ๕ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูทเวที ด้านการตอบแทนบุญคุณพุทธกวีและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียน สตรีศรีสุวิทย์ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร	๑๔๓
บทที่ ๕ บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๔๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๔๗
๕.๒ การอภิปรายผล	๑๕๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๖๖
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๖๖
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	๑๖๗
บรรณานุกรม	๑๖๙
ภาคผนวก	๑๗๕
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย	๑๗๖
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์	๑๘๐
ภาคผนวก ค แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๘๓
ภาคผนวก ง ผลสรุปค่าดัชนี (IOC)	๑๙๐
ภาคผนวก จ ประวัติย่อโรงเรียน	๑๙๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๙๙

สารบัญตาราง

	หน้า	
ตารางที่ ๒.๑	ตารางภาพแสดงสวรรค์ชั้นกามวจร และชั้นพรหม	๒๑
ตารางที่ ๒.๒	ตารางภาพพระอริยะบุคคล ๔ คู่ ๘ จำพวก มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑	๒๔
ตารางที่ ๒.๓	ตารางภาพแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อบุพพการีและสถานที่โดยรวม	๒๕
ตารางที่ ๒.๔	ตารางภาพแสดงทางสายกลางมัชฌิมาปฏิปทา อริยมรรคมีองค์ ๘	๕๖
ตารางที่ ๒.๕	ตารางภาพแสดงกลุ่มพุทธบริษัท ๔	๕๗
ตารางที่ ๒.๖	ตารางภาพแสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๕
ตารางที่ ๓.๑	ตารางภาพแสดงจำนวนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓	๗๗
ตารางที่ ๔.๑	แสดงค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) ของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามตัวแปรด้านอายุนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓	๘๖
ตารางที่ ๔.๒	แสดงค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) ของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามตัวแปรด้านการศึกษาของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓	๘๖
ตารางที่ ๔.๓	แสดงค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) ของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามตัวแปรด้านความรู้ทางธรรม	๘๗
ตารางที่ ๔.๔	แสดงค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) ของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามตัวแปรด้านอาชีพมารดา	๘๗
ตารางที่ ๔.๕	แสดงค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) ของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามตัวแปรด้านอาชีพบิดา	๘๗
ตารางที่ ๔.๖	แสดงจำนวน ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจ เรื่องกตัญญูกตเวทีของนักเรียน ช่วงชั้นที่ ๓ จำแนกรายข้อ	๘๘
ตารางที่ ๔.๗	แสดงจำนวน ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจการ ปฏิบัติตอบแทนบุญคุณโดยรวม จำแนกเป็นรายด้าน	๑๐๐
ตารางที่ ๔.๘	แสดงจำนวน ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจการ ปฏิบัติตอบแทนบุญคุณด้านมารดาบิดาจำแนกเป็นรายข้อ	๑๐๑
ตารางที่ ๔.๙	แสดงจำนวน ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจการ ปฏิบัติตอบแทนบุญคุณด้านครูอาจารย์จำแนกเป็นรายข้อ	๑๐๒
ตารางที่ ๔.๑๐	แสดงจำนวน ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจใน การปฏิบัติตอบแทนบุญคุณด้านพระมหากษัตริย์ จำแนกเป็นรายข้อ	๑๐๓

ตารางที่ ๔.๑๑	แสดงจำนวน คำร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน มีความเข้าใจ การปฏิบัติตอบแทนบุญคุณด้านพระรัตนตรัยจำแนก เป็นรายชื่อ	๑๐๔
ตารางที่ ๔.๑๒	แสดงจำนวน คำร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจ การปฏิบัติตอบแทนบุญคุณด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อมจำแนกเป็นรายชื่อ	๑๐๕
ตารางที่ ๔.๑๓	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีต่อ มารดาบิดา จำแนกตามอายุ	๑๐๖
ตารางที่ ๔.๑๔	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวที ต่อมารดาบิดาจำแนก ตามอายุ	๑๐๗
ตารางที่ ๔.๑๕	แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวที ต่อมารดา บิดาจำแนกตามอายุ เป็นรายชื่อ	๑๐๗
ตารางที่ ๔.๑๖	แสดงค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีต่อ ครูอาจารย์ จำแนกตามอายุ	๑๐๘
ตารางที่ ๔.๑๗	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีครูอาจารย์จำแนก ตามอายุ	๑๐๘
ตารางที่ ๔.๑๘	แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวที ครูอาจารย์ จำแนกตามอายุ เป็นรายชื่อ	๑๐๙
ตารางที่ ๔.๑๙	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีต่อ พระมหากษัตริย์จำแนกตามอายุ	๑๐๙
ตารางที่ ๔.๒๐	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวที ต่อพระมหากษัตริย์ จำแนกตามอายุ	๑๑๐
ตารางที่ ๔.๒๑	แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีต่อ พระมหากษัตริย์จำแนกตามอายุ เป็นรายชื่อ	๑๑๐
ตารางที่ ๔.๒๒	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีต่อ พระรัตนตรัย จำแนกตามอายุ	๑๑๑
ตารางที่ ๔.๒๓	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวที ต่อพระรัตนตรัย จำแนกตามอายุ	๑๑๑
ตารางที่ ๔.๒๔	แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีกตเวทีต่อ พระรัตนตรัยจำแนกตามอายุ เป็นรายชื่อ	๑๑๒

ตารางที่ ๔.๒๕	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต่อ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมจำแนกตามอายุ	๑๑๒
ตารางที่ ๔.๒๖	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมจำแนกตามอายุ	๑๑๓
ตารางที่ ๔.๒๗	แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมจำแนกตามอายุ เป็นรายคู่	๑๑๓
ตารางที่ ๔.๒๘	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต์ใน ภาพรวม จำแนกตามอายุ	๑๑๔
ตารางที่ ๔.๒๙	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต์ ในภาพรวม จำแนก ตามอายุ	๑๑๔
ตารางที่ ๔.๓๐	แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต์ ในภาพรวม จำแนกตามอายุ เป็นรายคู่	๑๑๕
ตารางที่ ๔.๓๑	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต์ต่อ มารดาบิดาจำแนกตามระดับชั้นการศึกษา	๑๑๖
ตารางที่ ๔.๓๒	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต์ ต่อมารดาบิดาจำแนก ตามระดับชั้นการศึกษา	๑๑๖
ตารางที่ ๔.๓๓	แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต์ ต่อมารดา บิดาจำแนกตามระดับชั้นการศึกษา เป็นรายคู่	๑๑๗
ตารางที่ ๔.๓๔	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต์ต่อ ครูอาจารย์จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา	๑๑๗
ตารางที่ ๔.๓๕	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต์ ต่อ ครูอาจารย์จำแนก ตามระดับชั้นการศึกษา	๑๑๘
ตารางที่ ๔.๓๖	แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต์ ต่อครูอาจารย์ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา เป็นรายคู่	๑๑๘
ตารางที่ ๔.๓๗	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต์ต่อ พระมหากษัตริย์ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา	๑๑๙
ตารางที่ ๔.๓๘	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต์ ต่อพระมหากษัตริย์ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา	๑๑๙

ตารางที่ ๔.๖๗	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกัตถุญญกเวที่ต่อมารดาบิดาจำแนกตามอาชีพมารดา	๑๓๔
ตารางที่ ๔.๖๘	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกัตถุญญกเวที่ต่อมารดาบิดาจำแนกตามอาชีพมารดา	๑๓๔
ตารางที่ ๔.๖๙	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกัตถุญญกเวที่ต่อครูอาจารย์ จำแนกตามอาชีพมารดา	๑๓๕
ตารางที่ ๔.๗๐	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกัตถุญญกเวที่ ต่อครูอาจารย์ จำแนกตามอาชีพมารดา	๑๓๕
ตารางที่ ๔.๗๑	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกัตถุญญกเวที่ต่อพระมหากษัตริย์จำแนกตามอาชีพมารดา	๑๓๖
ตารางที่ ๔.๗๒	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกัตถุญญกเวที่ต่อพระมหากษัตริย์ จำแนกตามอาชีพมารดา	๑๓๖
ตารางที่ ๔.๗๓	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกัตถุญญกเวที่ต่อพระรัตนตรัย จำแนกตามอาชีพมารดา	๑๓๗
ตารางที่ ๔.๗๔	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกัตถุญญกเวที่ ต่อพระรัตนตรัย จำแนกตามอาชีพมารดา	๑๓๗
ตารางที่ ๔.๗๕	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกัตถุญญกเวที่ ด้านต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จำแนกตามอาชีพมารดา	๑๓๘
ตารางที่ ๔.๗๖	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกัตถุญญกเวที่ต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมจำแนกตามอาชีพมารดา	๑๓๘
ตารางที่ ๔.๗๗	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกัตถุญญกเวที่ ในภาพรวม จำแนกตามอาชีพมารดา	๑๓๙
ตารางที่ ๔.๗๘	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกัตถุญญกเวที่ในภาพ จำแนกตามอาชีพมารดา	๑๓๙
ตารางที่ ๔.๗๙	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกัตถุญญกเวที่ต่อมารดาบิดาจำแนกตามอาชีพของบิดา	๑๔๐
ตารางที่ ๔.๘๐	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกัตถุญญกเวที่ต่อมารดาบิดา จำแนกตามอาชีพของบิดา	๑๔๐

ตารางที่ ๔.๘๑	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทีต่อครูอาจารย์จำแนกตามอาชีพของบิดา	๑๔๑
ตารางที่ ๔.๘๒	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวที ต่อครูอาจารย์จำแนกตามอาชีพของบิดา	๑๔๑
ตารางที่ ๔.๘๓	ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทีต่อพระมหากษัตริย์จำแนกตามอาชีพของบิดา	๑๔๒
ตารางที่ ๔.๘๔	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวที ต่อพระมหากษัตริย์จำแนกตามอาชีพของบิดา	๑๔๒
ตารางที่ ๔.๘๕	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทีต่อพระรัตนตรัย จำแนกตามอาชีพของบิดา	๑๔๓
ตารางที่ ๔.๘๖	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทีต่อพระรัตนตรัย จำแนกตามอาชีพของบิดา	๑๔๓
ตารางที่ ๔.๘๗	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทีต่อธรรมชาติสิ่งแวด้อม จำแนกตามอาชีพของบิดา	๑๔๔
ตารางที่ ๔.๘๘	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทีต่อธรรมชาติสิ่งแวด้อมจำแนกตามอาชีพของบิดา	๑๔๔
ตารางที่ ๔.๘๙	แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทีในภาพรวม จำแนกตามอาชีพของบิดา	๑๔๕
ตารางที่ ๔.๙๐	แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทีในภาพรวม จำแนกตามอาชีพของบิดา	๑๔๕
ตารางที่ ๔.๙๑	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทีด้้นการตอบแทนบุญคุณบุพพการี และธรรมชาติสิ่งแวด้อม	๑๔๖

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศิลป์วัฒนธรรม สร้างภูมิ ด้านภูมิความรู้ ภูมิปัญญาและ ภูมิธรรมเพื่อดำเนินชีวิตนำครอบครัวชุมชนประเทศชาติให้มีความปลอดภัยเกิดความสงบสุข เรียบร้อยอยู่เย็นเป็นเอกภาพมีความสามัคคีปรองดองประกอบอาชีพเรียบง่ายแบบเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระราชดำริสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เติบโตตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ มี สัมมาอาชีวะ เป็นต้น โดยยึดถือความซื่อสัตย์สุจริตกตัญญูกตเวที เป็นฐานใหญ่ให้เกิดขึ้นในสังคม โลกนี้ ดังนั้น ก่อนที่จะไปรักสิ่งอื่น รักคนไม่ รักธรรมชาติ รักแม่น้ำลำคลอง รักประเทศชาติ บ้านเมือง ต้องตั้งต้นแต่ครั้งนี้ก่อน ถ้าตรงนี้ได้แล้ว อะไรก็ไปหมด แต่ถ้าฐานเรื่องความกตัญญู กตเวทีไม่มีในจิตใจแล้ว จะเอาอะไร ไปให้เกิดมีความก้าวหน้า และอย่าหวังเลยว่า จะไปรอด เนื่องจากเป็นคนอกตัญญูกตเวทีที่ต่อตนเอง พ่อแม่ ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์ พระรัตนตรัยและ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ทำให้สังคมเกิดความวุ่นวายมีแต่ความโลภ โกรธ หลง เป็นต้น

พระพรหมมิ่งกลาจารย์ กล่าวถึง เรื่องอกตัญญูต่อพ่อแม่ว่า เคยสังเกตมาหลายรายแล้ว คนที่ไม่รักพ่อแม่ ทำร้ายพ่อแม่ด้วยวิธีใดก็ตามชีวิตไม่ค่อยเรียบร้อย ไม่ก้าวหน้า แม้มีความรู้ ความสามารถแต่เวรกรรมที่ทำกับพ่อแม่ส่งผลให้ตกต่ำได้เหมือนกัน ดังนั้น คนไทยปัจจุบันไม่ สนใจเรื่องกตัญญูกตเวที พระราชสุทธินามมงคล กล่าวว่า พุทโธโลยี เพราะว่ามีคนมักจะ แสวงหาแต่วัตถุนิยม โดยการแสวงหาวิชาความรู้ต่างๆ นอกค้วเพื่อนำเอามาทำมหาเถียงกาย แข่งขัน กันในด้านการศึกษา มีปริญญาตรี โท เอก กระทั่งถึงศาสตรในตำแหน่งต่างๆ เรียกว่า เทคโนโลยี ใช้สื่อที่ไร้ พรหมแดนตามกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ในชีวิตประจำวันทำให้เด็ก และเยาวชนไทยเกิด วิกฤตการณ์ในการแสดงออกทางลบต่อหลักศีลธรรม คุณธรรม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีไทย ในด้านสัมมาคารวะต่อ พ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้สูงวัย พระรัตนตรัย ละเมิดสิทธิผู้อื่น ทำ

---

*พระพรหมมิ่งกลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), กตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเสียง, ๒๕๕๓), หน้า ปกหลัง.

*พระราชสุทธินามมงคล (จรัญ รัตนโม) พุทโธโลยี ธรรมบรรยาย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ธุรกิจก้าวหน้า), หน้า ๕.

ศึคกฏหมาย ทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อม บริโศคนิยมตามสื่อโฆษณามากขึ้น เช่น ในวันวาเลนไทน์ (Valentine's day) เด็กวัยรุ่น บางกลุ่มซื้อดอกกุหลาบราคาแพง เพื่อมอบกายใจต่อกัน โดยไม่เคยมอบกายใจสักการบูชาพระอรหันต์ในบ้านที่เป็นผู้ประเสริฐให้ชีวิตเลือกเนื้อให้ความรักความอบอุ่นบรมสั่งสอนเลี้ยงดูให้เป็นเด็กดี ที่ถูกควรมอบความรักบูชาทดแทนคุณ ด้วยการไปกราบไหว้ขอคุณท่าน เมื่อถึงวันเกิดคน นั้น คือ พ่อแม่ และข้อสำคัญที่ท่านห่วงใยมาก คือ การคบเพื่อน ไม่ดีก็จะไปไปตามกรรมนั้น ซึ่งมีเวรตามสนอง ดังคำโบราณกล่าวว่า “คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล” นี่เป็นเรื่องจริงที่ปรากฏในพาลบัณฑิตสูตร ที่แสดงลักษณะของคนพาล ๓ อย่าง คือ ทิดชั่ว พูดชั่ว ทำชั่ว ส่วนบัณฑิตมีลักษณะ ๓ คือ คิดดี พุดดี ทำดี” ซึ่งสอดคล้องพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า ทำ พุด คิด หรือใช้คำศัพท์ว่า กายกรรม วจกรรม มโนกรรม รวมเรียกว่า กรรมทางไตรทวาร ในการดำเนินชีวิต ให้ไปได้ด้วยดี คือ การรู้จักทำ การรู้จักพูด การรู้จักคิด หรือ คิดเป็น พุดเป็น ทำเป็น “ควรที่เด็ก และเยาวชนไทยนำมาพิจารณา ใคร่ครองรู้ตัวอยู่เสมอว่า เทรกรรม บาปบุญ คุณโทษ นรก สวรรค์ มีจริง ในทางพระพุทธศาสนาจึงมี ๓ กรรม ๒ ทาง คือ ดี และไม่ดี คือ ทางไปสู่ สวรรค์ กับ นรก จึงมีคนกล่าวว่า สวรรค์ในอนภนรกในใจตนเอง เพื่อสังคมในครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติให้เป็นเมืองสวรรค์กลับกันมาให้เป็นสยามเมืองยิ้ม เมืองพุทธ มีแต่เมตตากรุณาเอื้ออาทรต่อกัน เมื่อแก่กันและกัน มีกตัญญูดูแลเวทิต่อทุกสิ่งทำให้คุณนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมมีจิตสำนึก สมานฉันท์ พึ่งพาอาศัยอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มีการปรับเปลี่ยนสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโลก และรู้เท่าทันเหตุการณ์ ในการครองคนอย่างมีสติสัมปชัญญะ มีบูรณาการกันอย่างสมดุล และยั่งยืน เป็นระบบมีวัฒนธรรมอันมีคุณค่าอย่างยิ่งเพื่อช่วยผดุงคุณค่าทางสังคมให้มีความสงบและสันติภาพสันติสุขมาสู่มนุษยโลกได้

สังคมปัจจุบันเกิดสภาวะวิกฤติเรื่องการ ใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวันของเด็ก และเยาวชนผู้ที่มีภูมิคุ้มกันตนเองน้อยที่ตกเป็นทาสเครื่องมือเหล่านี้ที่ใช้ในทางคิดลัทธิกรรม ละเมิดกฎหมาย โดยรู้ไม่เท่าทันกลุ่มคนใช้เทคโนโลยีในแต่ละกลุ่ม โดยผ่านทางโทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต อ่ายคลิกส่ง SMS อีเมลล์หากัน โพสต์ข้อความมุสาทั้งกิริยาทางกายทางวาจา จะส่งไฮไฟว์ หรือร้านเกมออนไลน์ สถานบันเทิง สถานบริการ แหล่งอบามุข รั้นแฟชั่นโชว์ คัดฟัน แต่ง

“พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชนตอนว่าด้วยพระสูตร, พิมพ์เผยแพร่ (กระทรวงวัฒนธรรม กรมการศาสนา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๓-๑๔๔.

“พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) วิธิตตามหลักพุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ศพธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

ทรงผม ตกแต่งใบหน้า ดังกล่าวมานี้ มีผล มาถึงบ้าน วัด โรงเรียน และกระทบต่อประเทศชาติโดยรวม เช่น ปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นมาจาก ขยะถุงพลาสติก มหันตภัยหรืออื่น ๆ อีกมากที่มนุษย์กำลังเผชิญ อยู่ขณะนี้ เป็นผลกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเอง ไม่ว่าจะป็นบุหรี ยาเสพติด สุรา รถมอเตอร์ จักรยานยนต์ พัฒลม แอร์ คอมพิวเตอร์ ดาวเทียม โรงงานอุตสาหกรรม ภูน้ำ เขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้า และอาวุธทุก ชนิดเพื่อทำลายกัน ทุกสิ่งทุกอย่างที่กล่าวถึง คือ ต้นเหตุหนึ่งทีกระทบต่อธรรมชาติ จนเกิด ปรากฏการณ์เอลนีโญ ทำให้โลกร้อน เกิดภาวะเรือนกระจก และนักเรียนทุกคน ก็มีส่วนทำ เช่น ซื้ออาหารบรรจุถุงพลาสติก ใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าทุกชนิด รถยนต์ รถจักรยานยนต์ทำให้เกิดมลพิษทาง อากาศ น้ำใช้แล้วก็เป็นน้ำเน่าเสียปล่อยลงสู่คลองทิ้งขยะลงไป กลายเป็นน้ำสกปรกขาดออกซิเจน สัตว์น้ำ สิ่งมีชีวิตอยู่ในน้ำก็ตาย เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค ฉะนั้นสมควรมีพีชน้ำช่วยกรองน้ำเพิ่ม ออกซิเจนช่วยบำบัดน้ำเสียตามธรรมชาติ ที่ช่วยคืนน้ำที่มีไนโตรเจนในน้ำโดยรากของพีชน้ำก็ใส สะอาด ก่อนปล่อยน้ำลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาฯ บางคน ทิ้งขยะลงไปใบน้ น้ำ ส่งกลิ่นเหม็นเป็น อันตรายต่อสุขภาพ และควรปลูกจิตสำนึกฝึกให้มีมารยาทแต่เยาว์วัย รักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ระเบียบวินัย ซื่อสัตย์ ขยันอดทน ประหยัด และทำหน้าที่คนให้ดีที่สุด เป็นคน

ปัญหาสังคมทุกวันนี้เป็นเพราะว่า ลูกไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ถูกศิษย์ไม่เคารพครูอาจารย์ ประชาชนแตกแยกทางความคิด พุทธบริษัทมองข้ามความสำคัญต่อพระรัตนตรัย สนใจแสวงหา ความเจริญทางวัตถุมากจนลืม พัฒนาด้านจิตใจ โดยเห็นจากสังคมในยุคนี้ มีอุปสรรคการสื่อผ่านทาง หนังสือพิมพ์ โทรศัพท์มือถือ ซิตี ถ่ายคลิปส่งผ่านอินเทอร์เน็ต โจรกรรมข้อมูลหรือปล่อยไวรัส ทำลายข้อมูล การพนันข้ามชาติหลอกลวงผู้บริ โภคผ่านสื่อ โดยเฉพาะเด็กในวัยเรียน พ่อแม่ ครู อาจารย์ ช่วยสังเกตพฤติกรรมนักเรียนรวมกัน พ่อแม่ครูอาจารย์เป็นแบบอย่างให้นักเรียนได้ทำตาม เป็นคนมีระเบียบวินัยและมีคุณธรรมตั้งแต่เยาว์วัย ให้รู้จักขอโทษและรู้จักให้อภัยชอบคุณสมาชิก ในครอบครัวต้องเอาใจใส่เด็กให้มีคุณธรรม ให้ความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความรัก ความมั่นคงของครอบครัว ทุกคนก็มีหน้าที่ร่วมกันทำให้เป็นเด็กดี ปลูกจิตสำนึกให้มีความซื่อสัตย์ สุจริต ประหยัด อดทน ช่วยเหลือสังคมปกป้องชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ ดังนั้นโรงเรียนสตรีศรี สุริโยทัย จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญมาก ในการพัฒนานักเรียนโดยรวมของประเทศชาติให้ มีความรู้ ความเข้าใจ ค่านิยม มีทักษะ การศึกษา ด้านเศรษฐกิจ สังคมให้มี ประสิทธิภาพในอนาคตโดยเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม มีความซื่อสัตย์สุจริต ประหยัด อดทน อดกลั้น ขยันอดทน มีความกตัญญูแก่เวที่ ต่อตนเอง บิดามารดา ครู อาจารย์ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ส่วนเด็ก และเยาวชนบางกลุ่มไม่เชื่อฟังพ่อแม่ไม่เคารพครูอาจารย์ไม่เข้าวัดรักษาศีลปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนาให้จิตสงบ จึงมีจิตเกิดฟุ้งซ่านอันเนื่องจากการบริโภควัตถุนิยมตามกระแสสังคมเกินไป ทำให้เด็ก และเยาวชนกลุ่มนี้ขาดการไตร่ตรอง จึงสร้างปัญหาก้าวร้าวตามเกมออนไลน์จึงขาดระเบียบวินัยขาดความคิด ไตร่ตรองจึงกล้าที่จะทำความคิดมากขึ้นเป็นคนอกตัญญูคนที่ต่อตนเองบุพพการี และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น ทำให้โลกร้อนมีเรือนกระจกปกคลุมโลกมากยิ่งขึ้น ไป ดังนั้น สถานศึกษาทุกแห่งมีหน้าที่การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญครบทุกด้าน ในการพัฒนานักเรียนของประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้า เศรษฐกิจ สังคมให้มีประสิทธิภาพ มีเหตุมีผลอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมในอนาคตได้

ปัจจุบันรัฐบาลและหน่วยงานทางการศึกษาได้พยายามหาแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ โดยต้องเริ่มต้นตั้งแต่ในการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนตั้งแต่ยังเยาว์วัยทั้งที่อยู่ในครอบครัวและที่โรงเรียน เป็นต้น

จากสภาพการณ์ที่กล่าวมาเบื้องต้น เพื่อนำผลการวิจัยเรื่อง ความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญู กตเวทีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนาในบางข้อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และอยู่ระดับมาก จนถึง มากที่สุด และให้รักษา ระดับมากที่สุดไว้ ทั้งปัจจุบันและในอนาคต ในการศึกษาความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญู กตเวทีต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์ พระรัตนตรัยและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญู กตเวทีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร
- ๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญู กตเวทีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ที่มีอายุ ชั้นปี ความรู้ทางธรรม และอาชีพบิดามารดา
- ๑.๒.๓ เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญู กตเวทีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

๑.๓ สมมติฐานของการวิจัย

๑.๓.๑ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่อยู่ในระดับแตกต่างกัน

๑.๓.๒ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ที่มีอายุแตกต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่แตกต่างกัน

๑.๓.๓ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ที่มีระดับชั้นปีการศึกษาแตกต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่แตกต่างกัน

๑.๓.๔ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ที่มีความรู้ทางธรรมแตกต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่แตกต่างกัน

๑.๓.๕ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ที่อาชีพบิดามารดาแตกต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่แตกต่างกัน

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านประชากร

ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๑ จำนวนทั้งสิ้น ๑,๑๕๑ คน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ได้แก่ ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนให้นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร มีความเข้าใจต่อการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณบุพพการี ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ประโยชน์กตัญญูคุณเวทที่ตนเองและสังคม โทษของอกตัญญูคุณเวท ที่ตนเอง และสังคม กตัญญูคุณเวทที่ตามประเพณีไทย การบรรพชาอุปสมบท วันสารทไทย และวันสงกรานต์

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่ ที่มีความสัมพันธ์ปัจจัยภายนอก

ได้แก่ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ได้แก่การศึกษาในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๑(๕ กุมภาพันธ์ ๓๑ มีนาคม

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๕.๑ ทำให้ทราบระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

๑.๕.๒ ทำให้ทราบความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณต่อมารดาบิดา ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์ พระรัตนตรัย ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

๑.๕.๓ ทำให้ทราบการเปรียบเทียบตามสมมติฐานความแตกต่างความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีตัวแปรอิสระและตัวแปรตามของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

๑.๕.๔ เพื่อนำข้อเสนอแนะ และแนวทางแก้ไขความเข้าใจต่อการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณบุพพการีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

๑.๖ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ความรู้ หมายถึง ความรู้เรื่องกตัญญูกตเวที

ความเข้าใจ หมายถึง ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวที

กตัญญู หมายถึง ผู้รู้อุปการคุณที่ท่านได้ทำแล้วแก่คน

กตเวที หมายถึง ผู้ประกาศอุปการคุณที่ท่านได้ทำแล้วแก่คน และ ตอบแทนคุณ

กตัญญูกตเวที หมายถึง ผู้รู้อุปการคุณแล้วตอบแทนคุณ

บุพพการี หมายถึง ผู้ทำอุปการคุณก่อน

นักเรียน หมายถึง ผู้ที่กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่ใน ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำนวน ๑,๑๕๑ คน โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๑

โรงเรียน หมายถึง โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

อายุ หมายถึง อายุของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานครที่ตอบแบบสอบถามวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ชั้นปี หมายถึง นักเรียนโรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ที่ตอบแบบสอบถามวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ความรู้ทางธรรม หมายถึง นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย ที่สอบผ่านธรรมศึกษา ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอกที่ตอบแบบสอบถามวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

อาชีพของผู้ปกครอง หมายถึง ผู้ปกครองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย ที่มีอาชีพแตกต่างกัน คือ รับราชการ รัฐวิสาหกิจ รับจ้าง ค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว ที่ตอบแบบสอบถามวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

บิดา หมายถึง บุรุษผู้ให้กำเนิด นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัยที่ตอบแบบสอบถามวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

มารดา หมายถึง สตรีผู้ให้กำเนิดนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัยที่ตอบแบบสอบถามวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ครูอาจารย์ หมายถึง ผู้มีหน้าที่ ให้นำอบรมสั่งสอน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัยที่ตอบแบบสอบถามวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

พระมหากษัตริย์ หมายถึง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

พระรัตนตรัย หมายถึง พระพุทธ พระธรรม พระอริยสงฆ์ และสมมติสงฆ์

ธรรมชาติ หมายถึง สิ่งเกิดขึ้นและเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ ได้แก่ คน สัตว์ ดิน ไม้ ดิน น้ำ ลม ออxygen แสงแดด อากาศ โลกร้อน พายุ ฝนตกน้ำท่วม ฝนแล้ง แผ่นดินไหว เกิดสึนามิ ภูเขาไฟระเบิด เป็นต้น

สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ทั้งทางธรรมชาติ และทางสังคมที่แวดล้อมมนุษย์ ที่เกิดจากมนุษย์สร้างขึ้น บ้าน วัด โรงเรียน ร้านอาหาร ร้านเกม ร้านค้า พัดลม ตู้เย็น แอร์ เครื่องดื่ม สุรา กัญชา บุหรี่ สารเสพติด ยาเสพติด ยาไอซ์ ยานอนหลับ ออกซิเจน ถุงพลาสติก เศษขยะ กระดาษ รถยนต์ เรือดำน้ำ เครื่องบิน ดาวเทียม คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือ หุ่นยนต์ อากาศ น้ำดื่ม แก๊ส สารเคมี ยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืช ใยอินทรีย์ ใยเคมี ยาแรงพิษ ผัก ผลไม้ และเนื้อสัตว์ เป็นต้น

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต์ : ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียน ช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร” นี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาสาระสำคัญจากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของหลายด้านประกอบด้วย

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ
  - ๒.๑.๑ ความหมายของความเข้าใจ
  - ๒.๑.๒ ลักษณะของความเข้าใจ
  - ๒.๑.๓ ความแตกต่างระหว่างความรู้และความเข้าใจ
  - ๒.๑.๔ ลำดับขั้นของพฤติกรรมกรเรียนรู้
- ๒.๒ ความหมาย ความสำคัญ ลักษณะของกตัญญูกตเวทิต์
  - ๒.๒.๑ ความหมายของกตัญญูกตเวทิต์
  - ๒.๒.๒ ความสำคัญของกตัญญูกตเวทิต์
  - ๒.๒.๓ ลักษณะของกตัญญูกตเวทิต์
- ๒.๓ ขอบเขตของกตัญญูกตเวทิต์
  - ๒.๓.๑ กตัญญูกตเวทิต์ต่อตนเอง
  - ๒.๓.๒ กตัญญูกตเวทิต์ต่อบุพพการี
  - ๒.๓.๓ กตัญญูกตเวทิต์ต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
- ๒.๔ ประโยชน์ของกตัญญูกตเวทิต์
- ๒.๕ โทษของไม่มีกตัญญูกตเวทิต์
- ๒.๖ กตัญญูกตเวทิต์ตามประเพณีไทย
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ สรุปกรอบแนวคิด

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความเข้าใจ

๒.๑.๑ ความหมายของความเข้าใจ

นักวิชาการได้ให้ความหมายของความเข้าใจไว้ต่างกัันดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของความเข้าใจไว้ว่า “รู้เรื่อง รู้ความหมาย”

ประภาเพ็ญ สุวรรณ ได้ให้ความหมายของความเข้าใจว่า เป็นพฤติกรรมขั้นคนต่อมาจากความรู้ ขั้นตอนนี้จะต้องใช้ความสามารถทางสมอง และทักษะในขั้นสูงจนถึงระดับของ “การสื่อความหมาย” ซึ่งอาจทำได้ทั้งที่เป็นการใช้ปากเปล่า ข้อเขียน ภาษาหรือการใช้สัญลักษณ์ มักเกิดขึ้นหลังจากที่บุคคลได้รับทราบข่าวสารต่าง ๆ แล้ว โดยการฟัง เห็น อ่าน หรือเขียน ความเข้าใจนี้อาจแสดงออกในรูปแบบของการใช้ทักษะหรือการแปลความหมายต่าง ๆ เช่น การบรรยายข่าวสาร โดยใช้คำพูดของตนเอง หรือการแปลความหมายจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่ง โดยคงความหมายเดิมไว้

เสริมศักดิ์ วิศาลภรณ์ ได้ให้ความหมายของความเข้าใจว่า ความเข้าใจ หมายถึง จุดมุ่งหมายที่ซับซ้อนกว่าความรู้ พฤติกรรม และการตอบสนอง ซึ่งเป็นตัวแทนของการรู้เรื่องในสื่อความเข้าใจนั้น อาจมาในรูปของการพูด การเขียน และการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ”

ชวาล แพร่คฤถุ ได้ให้ความหมายของความเข้าใจว่า คือ ความสารดในการผสมและการขยายความรู้ และความจำให้ไกลออกไปจากเดิมอย่างสมเหตุสมผล เป็นความพยายามของสมองที่พยายามคิดแปลง ปรับปรุง หรือเสริมแต่งความรู้เดิมให้มีรูปลักษณะใหม่^๑

ทวี นาคบุตร ให้ความหมาย ความเข้าใจ หมายถึง ความสามารถจับใจความสำคัญของเรื่องราวต่าง ๆ ได้ทั้งใน ด้านภาษา รหัส สัญลักษณ์ ทั้งรูปธรรม และนามธรรม ซึ่งแบ่งเป็น ๓ ประการคือ

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐๐.

^๒บุญยฤทธิ์ สราภิรมย์, “ความรู้ความเข้าใจในพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของข้าราชการ พุทธศักราช ๒๕๔๐ ศึกษากรณี ข้าราชการข่าวกรองแห่งชาติ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๔๐, หน้า ๘.

^๓เสริมศักดิ์ วิศาลภรณ์ และอนเนกกุล กริแสง, หลักเบื้องต้นของการวัดผลการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๑๙), หน้า ๗.

^๔ชวาล แพร่คฤถุ, เทคนิคการวัดผล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๑๖.

๑) การแปลความ หมายถึง การแปลความ สิ่งที่สื่อความหมายได้ถูกต้องหรือเรียกว่าจับใจความได้ถูกต้อง

๒) การตีความ หมายถึง การเก็บใจความเรียบเรียงใหม่แต่ความหมายยังคงเหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

๓) การขยายความ หมายถึง การนำข้อเท็จจริงในปัจจุบันไปทำนายเหตุการณ์ในอนาคต หรือนำไปขยายให้กว้างหรือลึกลงไป นอกจากนี้แล้วยังมีนักจิตวิทยาอีกหลายท่านที่ได้อธิบายถึงแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ

สรุปได้ดังนี้ ทฤษฎีนี้เน้นถึงกระบวนการทางเชาว์ปัญญาและโครงสร้างเชิงทฤษฎีของเชาว์ปัญญาในการทำความเข้าใจพัฒนาการทางเชาว์ปัญญาของมนุษย์ โครงสร้างเชิงทฤษฎีนี้กล่าวถึงเหตุการณ์ ซึ่งไม่อาจสังเกตได้ด้วยตาเปล่า เช่น การคิดของมนุษย์มีคำถามข้อหนึ่งว่าแท้จริงแล้วเชาว์ปัญญากับความรู้เป็นสิ่งเดียวกัน หรือไม่ คำว่า ความรู้ความเข้าใจ โดยความหมาย หมายถึง การกระทำ เพื่อการรู้ หรือเพื่อการรับรู้ นักจิตวิทยา เช่น บัลด์ เห็นว่า ความรู้ความเข้าใจเป็นวิธีการที่บุคคลใช้เชาว์ปัญญาของตน แต่แนวความคิดของ เปียเจต์ ได้มองว่าความรู้ความเข้าใจต่าง ๆ เกิดจากการที่อินทรีย์จัดกระทำต่อสิ่งแวดล้อมและเห็นว่าพัฒนาการของ ความรู้ ความเข้าใจมีเป็นลำดับขั้น นักทฤษฎีคนอื่น ๆ ที่เสนอแนวคิด และได้รับความสนใจ ได้แก่ แนวคิดของเสทอร์นเบอร์ก เมื่อ (ค.ศ. 1982) เสทอร์นเบอร์ก และดีเทอร์แมน ได้ให้ความเห็นว่าเชาว์ปัญญา เป็นกระบวนการติดต่อกับสารสนเทศจากระยะเวลาที่เรารับรู้จนกระทั่งถึงเวลาที่เรাজัดกระทำกับมัน และหมายถึง ลักษณะ ๕ ลักษณะดังนี้

- ๑) ความสามารถในการเรียนรู้จากประสบการณ์
- ๒) ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม
- ๓) ความสามารถในการใช้ถ้อยคำ
- ๔) ทักษะในการแก้ปัญหา
- ๕) สามัญสำนึก^๕

สรุปได้ว่า ความเข้าใจ หมายถึง ผู้เรื่อง รู้ความหมาย ของสิ่งที่สื่อสารออกมาให้รับทราบ และเข้าใจในสิ่งที่ต้องการจะบ่งบอกให้ทราบ เพื่อสามารถจับใจความ อธิบายการตีความ การขยายความ หรือเปรียบเทียบ ช่นย่อเรื่องราว โดยการใช้นิทานบ้าง การเขียนบ้าง การแสดงออกทาง

^๕ทวี นาคบุตร, "ความรู้ความเข้าใจ (ออนไลน์) ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับภาวะความบกพร่องในการเรียนรู้ความเข้าใจ", วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๔๘, หน้า ๘.

ลักษณะท่าทางบ้าง การให้คำอุปมาอุปไมย การแสดงความคิดเห็นบ้าง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นการบ่งบอกให้ทราบ

๒.๑.๒ ลักษณะของความเข้าใจ

สมบูรณ ฆิตพงษ์ ให้ความหมายว่า "ความเข้าใจ (Understanding) เป็นความสามารถรู้อยู่ในการสื่อความหมายระหว่างตนเองกับผู้อื่น ความเข้าใจ แยกได้เป็น ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑) การแปลความ (Trantation) เป็นความสามารถ ในการบอกความหมายคานนัย ของเรื่องราว หรือปรากฏการณ์นั้นๆ

๒) การตีความ (Interpretattion) เป็นการสรุปความจากหลาย ๆ ความหมาย คานนัยเรื่องราว หรือปรากฏการณ์นั้นว่า จากการศึกษาหลาย ๆ ส่วนในเรื่องราว หรือปรากฏการณ์นั้น ๆ เป็นอย่างไร อย่างหนึ่งแสดงว่า เรื่องราว หรือปรากฏการณ์นั้นเป็นอย่างไร

๓) การขยายความ (Extrapolation) เป็นการคาดคะเน หรือพยากรณ์ ไปสู่กาลข้างหน้า (หรือถอยหลัง) โดยอาศัย ข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่

สมชัย ศรีนอก ให้ความหมาย ความเข้าใจ (Understanding) หมายถึง ความสามารถในการอธิบาย เรื่องราว เข้าใจความรู้ ต่าง ๆ โดยการแปล ไม่จำเป็นนำไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความรู้อื่น ๆ แบ่งออกเป็นความสามารถ ๓ ด้าน ตามลำดับชั้น ดังนี้

๑) ด้านการแปลความ (Tranlation)

๒) ด้านการตีความหมาย (Interpretation)

๓) ด้านการสรุปใจความสำคัญ (Extrapolation)^๑

สรุปความ ลักษณะของความเข้าใจ หมายถึง ความทรงจำในเรื่อง ข้อเท็จจริงรายละเอียดต่าง ๆ และความสามารถในการนำความรู้ที่เก็บรวบรวมมาไว้จัดคัดแปลง อธิบายเปรียบเทียบในเรื่องนั้น ๆ ได้อย่างมีเหตุผล และความเข้าใจเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้อง โดยตรงและรวมถึงการนำความเข้าใจไปใช้ในสถานการณ์จริง ได้ตามขั้นตอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ ที่ใช้มโนทัศน์ (Concept) เพื่อจัดกับกับสิ่งนั้น ที่มีลักษณะเป็น นามธรรม หรือเป็นสิ่งที่ทางกายภาพ ด้วยการอธิบายประสบการณ์กับข่าวสารหนึ่ง ๆ โดยการได้ฟัง ได้อ่าน ได้เขียน ได้เห็นเป็นที่คาดว่าบุคคลนั้นจะทำความเข้าใจกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ดีขึ้น

^๑สมบูรณ ฆิตพงษ์, ชุดวิชาสถิติวิจัย และการประเมินผลการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕๑-๔๕๒.

^๒สมชัย ศรีนอก, นวัตกรรมทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๗-๓๘.

๒.๑.๓ ความแตกต่างระหว่างความรู้และความเข้าใจ นักวิชาการได้เสนอความแตกต่างระหว่างความรู้และความเข้าใจ (Knowledge and Understanding) ดังนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุฎาพนิต พิณกุล ได้ให้คำอธิบายว่า ความรู้ หมายถึง พฤติกรรมและสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเน้นการจำ ไม่ว่าจะเป็นการระลึกถึงหรือระลึกได้ก็ตาม ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ โดยเริ่มต้นจากการรวบรวมสาระต่าง ๆ เหล่านั้นจนพัฒนาไปสู่ขั้นที่มีความ สลับซับซ้อนยิ่งขึ้นต่อไป ความรู้อาจแยกออกเป็นความรู้เฉพาะสิ่ง ความรู้ในระเบียบแบบแผน และความรู้เรื่องสากลเป็นต้น ส่วนความเข้าใจ (Understanding) หมายถึง ความสามารถทางปัญญา และทักษะที่จะนำความรู้และข้อมูลต่าง ๆ ไปใช้ได้โดยไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่นประกอบ ได้แก่

๑) แปลความได้ คือ แปลสิ่งที่รู้มาเป็นภาษาใหม่ หรือรูปแบบใหม่ แปลความหมายได้ให้เหตุผลได้ เปลี่ยนข้อความได้ ขยายความได้

๒) มีความได้ คือ เก็บความเดิมมาเรียบเรียงในขอบเขตใหม่ และขยายความได้ คือ การขยายความคิดให้กว้างขวางลึกซึ้งเจาะจงขึ้น

๓) การประเมินค่า คือ ความสามารถในการคาดคะเนถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้น ได้จากการกระทำ^๑ ทวี นาคบุตร กล่าวว่า ความรู้เกิดจากสมองของมนุษย์ได้มีการพัฒนาการตั้งแต่เด็กเล็ก ๆ โดยเฉพาะเด็กที่มีอายุต่ำกว่า ๓ ขวบจะเป็นวัยที่มีการพัฒนาของสมองมากที่สุด คนส่วนมากมักคิดว่าเด็กอายุยังน้อยจึงละเลยต่อการเอาใจใส่ แต่กลับไปให้ความสำคัญในวัยอื่นแทน ฉะนั้นเด็กในช่วงวัย ๓ ขวบ ในวัยนี้พ่อแม่จึงควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาและสร้างความรู้เป็นอย่างมาก สมองของมนุษย์สามารถแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ

๑) สมองซีกซ้ายทำหน้าที่ ช่วยในการใช้ภาษาพูด การวิเคราะห์ การจัดลำดับก่อนหลัง การเรียนรู้ ภาษา และคณิตศาสตร์

๒) สมองซีกขวาทำหน้าที่ ช่วยเรื่องภาษา ทำทาง จินตนาการ ไหวพริบ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และการคิดสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ เมื่อสมองทั้ง ๒ ซีกได้ทำหน้าที่อย่างเต็มที่แล้ว ทำให้แต่ละบุคคลจะมีความรู้เกิดขึ้นมา ผู้ที่ได้รับการพัฒนาการทางสมองมาเป็นอย่างดีก็จะเป็นคนฉลาดมีปฏิภาณไหวพริบ และมีความเชี่ยวชาญตามความถนัดของคนที่ได้สั่งสมความรู้ในด้านต่าง ๆ^๒

^๑ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุฎาพนิต พิณกุล, หลักการสอน (General Methods Of Teaching), (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๓๕), หน้า ๘๑.

^๒ทวี นาคบุตร, "ความรู้ความเข้าใจ (อนไลน์) ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับภาวะความบกพร่องในการเรียนรู้ความเข้าใจ", วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, อ่างแก้ว, หน้า ๕-๑๐.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ได้ให้ความหมายว่า ความรู้เกิดจากประสบการณ์ต่าง ๆ ในสังคมที่มนุษย์ประสบทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมเราอาจกล่าวได้ว่ามนุษย์มีความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและสังคม หมายความว่า เมื่อมนุษย์เกิดมาจะต้องพึ่งพาสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคม ซึ่งจะมียบทบาทสำคัญต่อดำรงชีวิตของมนุษย์ มนุษย์จะต้องเข้าสิ่งแวดล้อม และสังคม และรู้จักการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งที่มาจากสิ่งแวดล้อมและสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ มนุษย์จะต้องหาความรู้ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจสาเหตุ และการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ต่อประสบการณ์ทางธรรมชาติและสังคม ซึ่งความรู้ของมนุษย์ได้มีพัฒนามามากมาย และมีหลายระดับความความความสามารถและพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งแบ่งตามทัศนะต่าง ๆ ได้ดังนี้^{๑๑}

๑) ทัศนะคติของบุคคลทั่วไป ย่อมมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามพื้นฐานและความสามารถของแต่ละบุคคล บุคคลทั่วไปในที่นี้จะหมายถึงประชาชนทั่วไป ที่ประกอบอาชีพที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับ การเรียนการสอน เช่น ชาวไร่ ชาวนา พ่อค้า นักธุรกิจ เป็นต้น บุคคลทั่วไปเหล่านี้ มีทัศนะต่อ ความหมายของความรู้ที่เกิดจากความรู้และความเข้าใจการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากประเพณี เหล่านี้ อาจจะมีความรู้ในระดับปฏิบัติ ไม่ใช่นามธรรม บางทีเขามีความรู้แต่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาให้ผู้อื่นรับรู้ได้

๒) ทัศนะคติของนักวิชาการ ความรู้ในความหมายของนักวิชาการ ต้องเป็นวิทยาศาสตร์ เนื่องจากนักวิชาการสนใจเรื่องของข้อเท็จจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ ความรู้นั้นจะต้องมีเหตุและผล สามารถที่จะสังเกตได้ เห็นตรง และเชื่อถือได้ นักวิชาการจึงจะสนใจที่จะค้นคว้าหาความรู้อย่างมีระบบตามแขนงวิชาของตน เพื่อที่จะนำความรู้ที่สร้างเป็นทฤษฎีต่อไป จึงกล่าวได้ว่า ความรู้ใน ทัศนะของนักวิชาการ ก็คือองค์ความรู้ที่มีลักษณะที่สามารถกล่าวเป็นความคิดรวบยอด มีลักษณะ ของนามธรรมเป็นส่วนมาก อาจจะเป็นว่า แต่ละสาขาวิชาการต่าง ๆ ก็จะมีความรู้ในแขนงวิชาการ นั้น ๆ แตกต่างกันไป บุคคลต่างสาขาความรู้ อาจจะ ไม่เข้าใจลึกซึ้งเท่ากับบุคคลในสาขานั้น และถ้า เป็นบุคคลธรรมดา ก็จะ ไม่เข้าใจในคำศัพท์หรือแนวความคิดของนักวิชาการต่าง ๆ เหล่านี้

๓) ทัศนะคติของนักปฏิบัติ ความหมาย ของความรู้ของนักปฏิบัติเกี่ยวข้องกับความเข้าใจ ในเหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทั้งทางธรรมชาติและสังคม ที่อธิบายได้ในลักษณะที่สามารถ นำไปใช้ได้ เราอาจกล่าวได้ว่า นักปฏิบัติเป็นบุคคลที่เชื่อมโยงระหว่างความรู้ นักวิชาการ และบุคคล ทั่วไป เพื่อนำความรู้ที่นั่นลงไปทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม ระดับความนึกคิดความลึกซึ้งของความรู้ อาจจะอยู่ในรูปธรรม และนามธรรมของบุคคลทั่วไป

^{๑๑} สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์, (ขอนแก่น:ขอนแก่นการ ทิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒-๑๕.

สรุปได้ว่า ความรู้ เป็นพฤติกรรมขั้นแรกของการเรียนรู้ และการรับรู้ โดยอาศัยการอ่าน การได้ยิน ได้ฟัง การจดจำ และการย้อนระลึก ขึ้นตอนนี้ไม่ใช้ความคิด หรือสมรรถภาพทางสมองมากนัก แต่สำคัญ เพราะสามารถพัฒนาไปสู่ การเกิดความเข้าใจ การนำความรู้ไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผลส่วน “ความเข้าใจ” เป็นขั้นตอนที่ถัดมาจากการเกิดความรู้ การสื่อความหมาย ในระดับของการทำความเข้าใจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการตีความ การแปลความหมาย และการคาดคะเนด้วยขั้นตอนนี้ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากจึงทำให้ พฤติกรรมของความรู้ และความเข้าใจ เป็นสิ่งที่แยกออกจากกันได้ยากเพราะมักเกิดขึ้นควบคู่กันไป

๒.๑.๔ ลำดับขั้นของพฤติกรรมการเรียนรู้

สรุปลำดับขั้นของพฤติกรรมการเรียนรู้จากขั้นต่ำสู่ขั้นสูง รวม ๖ ขั้นดังนี้

ขั้นที่ ๑ ความรู้ (Knowledge) หมายถึง พฤติกรรมขั้นต้นซึ่งผู้เรียนเรียงเพียงแต่จำกัศได้ อาจจะโดยการนึกได้ หรือโดยมองเห็น ได้ยินก็จำได้ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง วิธีการแก้ปัญหา มาตรฐาน เป็นต้น การจำหรือระลึกได้นี้ไม่ได้ใช้กระบวนการของการใช้ความคิดซ้ำซ้อน

ขั้นที่ ๒ ความเข้าใจ (Understanding) หมายถึง เมื่อบุคคลได้มีประสบการณ์กับข่าวสารหนึ่ง ๆ อาจจะโดยการได้ฟัง ได้อ่านหรือได้เขียนเป็นที่คาดว่าบุคคลนั้นจะทำความเข้าใจกับข่าวสารนั้น ๆ ความเข้าใจนี้ อาจจะแสดงออกในรูปของทักษะการแสดงความคิดเห็นหรือความสามารถในการแปลการให้ความหมายและการคาดคะเน

ขั้นที่ ๓ การประยุกต์หรือการนำความรู้ไปใช้ (Application) หมายถึง ความสามารถนำเอาสิ่งที่ได้ประสบมา เช่น แนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ หรือนำไปใช้แก้ปัญหาตามสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

ขั้นที่ ๔ การวิเคราะห์ (Analysis) หมายถึง ความสามารถในการแยกแยะเรื่องราวออกเป็นส่วนประกอบย่อย เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างองค์ประกอบ ส่วนย่อย และหลักการหรือทฤษฎีเพื่อให้เข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ

ขั้นที่ ๕ การสังเคราะห์ (Synthesis) หมายถึง ความสามารถในการนำเอาส่วนประกอบย่อย ๆ หลาย ๆ ส่วนมารวมกันเข้าเป็นส่วนรวมที่มีโครงสร้างที่แน่ชัด

ขั้นที่ ๖ การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง มีความสามารถในการตัดสินใจ หรือตีค่า หรือประเมินค่าของสิ่งที่ที่พบเห็นว่าถูกต้อง และดีงาม ใช้หลักเกณฑ์เชื่อถือได้โดยอาศัยข้อเท็จจริง ภายในและภายนอก**

สุวรรณ นิยมคำ ได้ให้ความหมายของความเข้าใจว่า หมายถึง การนำความรู้ความจำที่เรา มีอยู่แล้วไปสื่อความหมาย หรืออธิบายให้คนอื่นเข้าใจรูปแบบต่าง ๆ กันด้วยความคิดของตนเอง โดยคงความหมายเดิมไว้ทุกประการ**

๒.๒ ความหมายความสำคัญและลักษณะของกตัญญูกตเวทิตี

๒.๒.๑ ความหมายของกตัญญูกตเวทิตี

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของกตัญญูไว้ว่า (ผู้) รู้อุปการะที่ ท่านทำให้ (ผู้) รู้คุณท่าน เป็นคำคู่กับ กตเวทิตี และได้ให้ความหมายของ คำว่า “กตเวทิตี” ว่า (ผู้) สนองคุณท่าน (ผู้) ประกาศคุณท่าน เป็นคำคู่กับกตัญญู**

สุชีพ ปุญญานุภาพ พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา คำว่า กตเวทิตา เป็นคำนาม การตอบแทนคุณที่ผู้อื่นทำไว้ คำว่า กตเวทิตี เป็นคำวิเศษณ์ ผู้ตอบแทนคุณที่ผู้อื่นทำไว้ คำว่า กตัญญูตา เป็นคำนาม ความเป็นผู้รู้คุณที่ผู้อื่นทำไว้ คำว่า กตัญญู เป็นคำวิเศษณ์ ผู้รู้คุณที่ผู้อื่นทำไว้**

คำว่า กตัญญู มาจากคำศัพท์ว่า กต แปลว่า อุปการคุณ ญ แปลว่า ผู้รู้ รวมกันเป็น กตัญญู แปลว่า ผู้รู้อุปการคุณ

คำว่า กตัญญูตา แปลว่า ความกตัญญู; ความเป็นผู้รู้อุปการคุณที่ท่านทำให้

คำว่า กตเวทิตา แปลว่า ความเป็นผู้ประกาศคุณท่าน ความเป็นผู้สนองคุณท่าน เป็นคำคู่กัน กับ กตัญญูตา

**พระมหาสมชัย อธิปญฺโญ (โกษร), “ความรู้ความเข้าใจการปกครองระบบ ประชาธิปไตย : ศึกษาเฉพาะกรณี นักเรียนโรงเรียนธรรมราชศึกษา อำเภอ จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยาลัยนพนธ์ศาสนาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘, หน้า ๗.

**สุวรรณ นิยมคำ, ทฤษฎีและการปฏิบัติในการสอนวิทยาศาสตร์แบบสืบเสาะหาความรู้, (กรุงเทพมหานคร : เชนอรัลบุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๓๑), หน้า ๓๐๕.

**ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, อ่างแก้ว, หน้า ๕.

**สุชีพ ปุญญานุภาพ, พจนานุกรม ศัพท์พระพุทธศาสนา, ไทย-อังกฤษ, อังกฤษ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๗.

กตัญญู แปลว่า ผู้รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นทำแล้วแก่ตน, กตเวทิต์ แปลว่า ผู้ประกาศคุณนั้นให้ปรากฏ คือ ผู้ตอบแทนคุณรวมเป็นกตัญญูกตเวทิต์แปลว่า ผู้รู้อุปการคุณที่ท่านทำแล้วและตอบแทน^{๕๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมายว่า กตัญญูกตเวทิต์ ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน, แยกออกเป็น ๒ คือ กตัญญู รู้คุณท่าน และกตเวทิต์ ตอบแทน หรือสนองคุณท่าน ความกตัญญูกตเวทิต์ว่า โดยชอบเขตแยกได้ ๒ ระดับ คือ กตัญญูกตเวทิต์ต่อบุคคลผู้มีความดีหรืออุปการะต่อคนเป็นส่วนตัวอย่างหนึ่ง

กตัญญูกตเวทิต์ต่อบุคคล ผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์ หรือมีความดีเกื้อกูลแก่ส่วนรวม เช่น พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงแสดงความกตัญญูกตเวทิต์ต่อพระพุทธเจ้า โดยฐานะที่ได้ทรงประกาศธรรมยังหมู่ชนให้ตั้งอยู่ในกุศลกัลยาธรรมเป็นต้น^{๕๕} ดังนั้น ผู้รู้จักคุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น และแสดงออก เพื่อบูชาความดีนั้นเพื่อให้สังคมรู้จักความดีของท่าน คือ ได้รับความช่วยเหลือจากใครแล้ว เมื่อมีโอกาสก็ตอบแทน

พระมหาวิระศักดิ์ อุดฺดีโร (อรรถศรีวร) กตัญญูตา ความเป็นคนกตัญญู สังคมมนุษย์เจริญ และสงบเพราะคนในสังคมมีลักษณะสำคัญ ๒ ประการ

๑.อุปการะ ความอุทิศหนุนเกื้อกูล

๒.ปฏิบัติระ ความตอบแทนสนองอุปการะของท่าน

การรู้อุปการคุณที่บุคคลอื่นกระทำแก่ตน เรียกว่า กตัญญู ความกตัญญูมีความสำคัญมาก เพราะเป็นรากฐานแห่งการสร้างความคิดทุกอย่าง^{๕๖} เมื่อเรามี กตัญญู แล้วไม่เอามาตอบแทนนุพพการีก็เหมือนเรามีทรัพย์สินเงินทองมากมายไปฝังไว้อยู่ในดินก็ไม่มีประโยชน์อะไรแก่โลกนี้ เพราะฉะนั้นเราต้องเอา กตเวทิต์ มาตอบแทนนุพพการี คือ มารดาบิดา ครูอาจารย์ แผ่นดินที่เราเกิดศาสนา เปรียบเหมือนเรามีทรัพย์สินเงินทองมากมายไปใช้จ่ายลงทุนทำบุญให้ท่านช่วยเหลือคนอื่น

^{๕๔}พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนฺโท ป.ธ. ๘), **อธิบายธรรมวิภาค**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔.

^{๕๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗.

^{๕๖}พระมหาวิระศักดิ์ อุดฺดีโร (อรรถศรีวร), "ทัศนคติในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิต : ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จังหวัดนครพนม", **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔, หน้า ๖๔.

ขุนทรัพย์ ขุนจิต ซึ่งมีผลงานทางด้านวิจัยเกี่ยวกับความกตัญญู และจริยธรรม คำว่า กตัญญูกตเวทิต์ ประกอบด้วยคำสองคำ คือ กตัญญู และ กตเวทิต์

กตัญญู หมายถึง การรู้คุณที่ผู้อื่นทำแล้วแก่ตน ได้แก่ ความเป็นผู้มีใจกระจ่าง และมีสติปัญญาบริบูรณ์ จนสามารถรู้ และตระหนักในอุปการคุณที่ผู้กระทำแล้วแก่ตน คือ เมื่อได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นใดสิ่งใดไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตามก็จดจำและตระหนักในพระคุณนั้น

กตเวทิต์ หมายถึง การรู้จักประกาศ และตอบแทนพระคุณของผู้ที่มีอุปการคุณแก่ตนซึ่งแสดงได้โดยการเคารพ การเอื้อเฟื้อ การสรรเสริญและการแสดงน้ำใจอันดีมาต่อผู้มีพระคุณทั้งนี้มีใช้การใช้นี้บุญคุณด้วยการศรัทธา

เมื่อรวมคำว่ากตัญญูและกตเวทิต์เข้าด้วยกัน เป็นคำว่า กตัญญูกตเวทิต์ จึงหมายถึงการรู้คุณของผู้อื่น หรือสิ่งอื่นที่กระทำประโยชน์แล้วแก่ตนทั้งโดยตรง และโดยอ้อม เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า บิณฑบาต สัตว์เลี้ยง และอุปกรณ์เครื่องใช้ในการเลี้ยงชีพ เป็นต้น แล้วจงจำและตระหนักในพระคุณนั้นและหมั่นหาโอกาสประกาศและตอบแทนพระคุณของผู้นั้น หรือสิ่งนั้นเสมอ ๆ โดยมีใจคิดว่า เป็นการใช้นี้บุญคุณโดยศรัทธา เหมือนอย่างการซื้อข้ายิ่งของ^{๑๑}

๒.๒.๒. ความสำคัญของกตัญญูกตเวทิต์

กตัญญูกตเวทิต์เป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติเป็นคุณธรรมที่พื้นฐานของมนุษย์ ที่ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์เป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์เป็นประโยชน์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษยธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุจริตรอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยลำดับ เพราะในสังคมมนุษย์เกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสิ่งอื่น การดำรงชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้ เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่าง ๆ มีมารดา บิดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้นต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งเหล่าอื่นอีก เช่น อาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะมีชีวิต อยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรมลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่น มีมารดาบิดาเป็นต้น ให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้ความเจริญรุ่งเรืองซึ่งเกื้อหนุนประกอบสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้นแต่ให้มีแน่แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย พระเทพวิสุทธวิเวทิต์ (ปัญญาธานท์ภิกขุ) กล่าวถึงความกตัญญูไว้ว่า คนในสมัยโบราณ

^{๑๑}ขุนทรัพย์ ขุนจิต, "การศึกษาหลักจริยธรรมด้านกตัญญูกตเวทิต์ของบุตรและธิดาจะต้องปฏิบัติต่อมารดาบิดา", วิทยานิพนธ์พุทธศาสนครมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๑๘-๑๙.

เขามองเห็นการณ์ไกลว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น เขาจึงย้ำสอนกันมากในเรื่องนี้ และถือว่า ความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่สำคัญ และมีความจำเป็นแก่สังคม นักปราชญ์ในอินเดีย ได้เขียนสอตนแทรกความกตัญญูไว้ในวรรณกรรมทุกเรื่องเพื่อสอนใจเยาวชนทางด้านวรรณคดีในพระพุทธศาสนา ได้แก่ชาดกต่าง ๆ เป็นนิทานสอนใจ ก็แฝงไว้ด้วยความกตัญญูทุกเวทีเกือบทุกเรื่อง เพื่อสอนให้ลูกมีความกตัญญูทุกเวที ต่อพ่อแม่ไม่ประทุษร้ายพ่อแม่ ไม่ทำอะไรให้พ่อแม่เข้าใจ เจ็บไข้ดูแลรักษา ช่วยเหลือกิจการเมื่อพ่อแม่ต้องการ^๑

พระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญาบันทิกขุ) ความกตัญญูทุกเวที เป็นรากฐานสำคัญของชีวิตอย่างไร การจะรู้อย่างลึกซึ้ง และถึงแก่นแท้ เราต้องทราบความหมายของคำนี้ก่อน คำนี้เป็นภาษาบาลี มาจากศัพท์ ๒ ศัพท์ คือ

กตัญญู แปลว่า ผู้รู้ซึ่งอุปการะที่บุคคลอื่นทำแล้วแก่ตน

กตเวที แปลว่า ผู้รู้แล้วทำ (ตอบแทน)

เมื่อนำทั้ง ๒ ศัพท์มาเชื่อมกันจึงมีความหมายว่า บุคคลผู้รู้อุปการะที่ผู้อื่นทำแล้วแก่ตน และทำการตอบแทนอุปการะคุณนั้น พุคง่าย ๆ ก็คือ เป็นบุคคลผู้รู้บุญคุณคนและไม่ใช่รู้เฉย ๆ แต่หาทางตอบแทนพระคุณนั้นทำไม่ถึงจิตความกตัญญูทุกเวทีเป็นรากฐานของชีวิต ท่านกล่าวคุณลักษณะของบุคคลผู้รู้คุณธรรมข้อนี้ หาได้ยากยิ่งนักในโลกนี้ เราลองสังเกตดูว่า สิ่งของใดที่หาได้ยากในโลกมักจะมีราคาแพง เช่น เพชรนิลจินดา ต่างจากเม็ดกรวดเม็ดทราย ซึ่งหาได้ง่าย และไม่มีความสำคัญคุณค่าเท่าเทียมกัน นับว่าหาได้ยากยิ่งกว่า เพราะคนโดยส่วนมากถูกอวิชชา คือ ความไม่รู้ครอบงำ ทำให้ไม่รู้จิตบุญคุณคนจดจำคุณความดีที่ผู้อื่นทำแก่ตน ไม่ค่อยได้ เมื่อจำไม่ได้หรือไม่ยอมจำก็เลยไม่ทำการตอบแทน อีกอย่างคนส่วนใหญ่บางที่ก็รู้อยู่แต่รู้เพียงผิวเผินไม่ซาบซึ่งด้วยความจริงใจ จึงไม่หาโอกาสตอบแทนคุณท่าน ดังภาษาไทยที่เรามักจะได้ยิน แต่คนพูดว่า “คนนั้นคนนี้มีคุณกตัญญู” ซึ่งแท้จริงคำนี้ มีความหมายที่สื่อถึง กตเวที คือรู้แล้วต้องตอบแทนด้วยคนเรา ถ้าไม่มีหลัก ไม่มีเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ก็จะปล่อยตัวปล่อยใจไปตามอารมณ์ไปตามความอยากที่เกิดขึ้น ไม่ได้คิดถึงพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ครู อาจารย์ หรือสิ่งที่คนเคารพในศาสนา เมื่อไม่ได้คิดถึงเรื่องอย่างนั้น ใจก็ตกไปอยู่ในอำนาจของพญามาร คือ ความชั่ว ความร้าย ฝรั่งเศสเขาเรียกว่า “ซาตาน” คือ ตัวความชั่ว ตัวกิเลสประเภทต่าง ๆ ที่เกิดกลุ่มรวมจิตใจ แล้วใจไม่มีหลัก ไม่มีเครื่องยึดเหนี่ยว ก็อาจจะกระทำสิ่งชั่วร้ายขึ้นเมื่อใดก็ได้ ความชั่วก็จะเกิดมากขึ้นในสังคม เพราะ

^๑พระมหาสมาน ชาติวิริโย (ศศิสุวรรณหงส์), “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องความกตัญญูในปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาขงจื้อ”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, หน้า ๑๑.

ขาดฐาน คือ คุณธรรมที่เรียกว่า กตัญญูคุณเวทิตี คนสมัยก่อนเขาจึงต้องฝึกสอนกันนักหนาในเรื่องอย่างนี้ "ปราชาญในสมัยก่อน ท่านเน้นสอนให้รู้ว่า ลูกควรมีความกตัญญูคุณเวทิตีต่อพ่อแม่ ไม่ประทุษร้ายพ่อแม่ ไม่ทำอะไรให้พ่อแม่ได้เจ็บช้ำน้ำใจ เจ็บไข้ได้ป่วยก็ดูแลรักษา ช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ท่านต้องการ"^{๑๖}

ศาสตราจารย์เสฐียรพงษ์ วรรณปก กล่าวถึงความกตัญญูไว้ในธรรมะสู่ชีวิตว่า ความกตัญญูคุณเวทิตี คือ คุณธรรมที่เป็นพื้นฐานสังคมไทย เป็นสังคมที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา เรียกได้ว่า วิถีชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนวิถีคิดอุปนิสัยใจคอของคนไทยได้รับการหล่อหลอมมาจากคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาเกือบทั้งนั้น ดังนั้น ความกตัญญูคุณเวทิตี (รู้คุณและตอบแทนคุณ) ก็เป็นคุณธรรมทางศาสนาข้อหนึ่งในหลายข้อ ที่บรรพบุรุษเราได้ปลูกฝังอบรมลูกหลาน ดังคำพังเพยว่า "อยู่บ้านท่านอย่างนึ่งดูชาย ปั้นวุ้นปั้นควายให้ลูกท่านเล่น" ซึ่งถึงความสำคัญของกตัญญูคุณเวทิตีในแง่มุมหนึ่ง คือ เมื่อเราได้ไปอาศัยคนอื่นอยู่ จะด้วยเหตุใดก็ตาม ให้รู้จักบุญคุณของเขามืออะไรจะตอบแทนเขาได้ก็ให้ในกรณีที่เหมาะสมเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น เอาดินเหนียวมา "ปั้นวุ้นปั้นควาย" ให้ลูก ๆ หลาน ๆ เล่น เช่น เอาเหล็กเหล็กก็ยัดคนที่รู้จักบุญคุณคนอื่น ท่านถือว่าเป็นคนเลว ยิ่งทำร้ายผู้มีบุญคุณ ยิ่งเลวกว่าอีกสองเท่าเราจะได้อื่นสาธุศในท่านองคำคำหมิ่นระ ๆ ว่า "คนเนรคุณ" "ไม่รู้คุณข้าวแดงแกงร้อน"

สังคมไทย โบราณเราเข้มงวดเรื่องนี้มาก ใครที่ประพฤติตัวเป็นคน "ไม่รู้คุณคน" จะถูกสังคม "บอยคอต" ไม่ยอมรับเป็นสมาชิกของสังคมเลยทีเดียว ไปเดินไหนถ้าเขารู้ก็มักไม่มีคนคบหาสมาคมด้วย คนไม่รู้คุณคนท่านจะเน้นหนักหน่วงว่าเป็นคน "ทำกินไม่ขึ้น" คือ ไม่ว่าจะทำมาหากินอะไร ก็ไม่เจริญรุ่งเรือง แม้เบื้องแรกทำทำเจริญรุ่งเรืองก็มาก แต่ในระยะยาวมักจะมีเสื่อม หรือประสบหายนะให้เห็น หันตาเสมอ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าแปลก ผมเองก็เคยเห็นมาหลายราย เข้าทำนองเด็กสมัยใหม่ที่เรียนจบปริญญา แล้วลูกถูกพ่อแม่ที่ส่งเสริมให้เรียนว่า "พ่อแม่อย่ามาสอนฉันเลขฉันเป็นถึงบัณฑิตรปริญญาตรี พ่อแม่แค่ประถม ๔ เท่านั้น" ท่านจึงสอนให้กตัญญู คือ มีความสำนึกในบุญคุณที่คนอื่นมีต่อเรา แม้เพียงให้ช้อนน้ำกินมือเดียว ให้ร่มเงาซายคาอาศัยเพียงครู่เดียว จนกระทั่งคนที่หมิ่นแคลนมานั่งพักให้หายร้อนหายเหนียว ได้เดินไม้ท่านก็สอนให้รู้คุณของคนไม้"^{๑๗}

^{๑๖} พระพรหมมิ่งคณาจารย์ (ปัญญาบันทิกัญ), กตัญญูคุณเวทิตีเป็นเครื่องหมายของคนดี, อ้างแล้ว, หน้า ๔-๕.

^{๑๗} ศ. เสฐียรพงษ์ วรรณปก, "ธรรมะสู่ชีวิต", ข่าวสด, (๑๖ กันยายน ๒๕๕๑) : ๓๑.

ตั้งพิมพ์นี้เป็นสมบัติของห้องสมุด มจร.
ผู้ใดพบอยู่ในที่อื่นไม่สมควร
โปรดนำมาส่งที่แผนกห้องสมุดด้วย ขอบคุณ

ดังนั้น ความกตัญญูคนเวทีนั้นต้องเกิดจากจิตใจสำนึกกับตนเองก่อนด้วยความบริสุทธิ์จริงใจ เป็นการมองเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ มีความเคารพ และความภูมิใจของความเป็นมนุษย์ในแต่ละปัจเจกบุคคล แล้วสะท้อนออกมาเป็นบทบาทในฐานะสมาชิกของสังคม ด้วยการสร้างความดี และดำรงตนเอง ให้มีความแข็งแกร่ง มีความสุข และปฏิบัติตนเป็นคนดีตามกฎเกณฑ์ของสังคม และวิถีของศาสนาที่ถูกต้องเหมาะสมตามวัยของคน อันจะส่งผลให้ตนเองมีความสุข ความเจริญรุ่งเรือง และสังคมก็จะมี ความเจริญรุ่งเรืองด้วย

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงภูมิ อสัตบุรุษ และภูมิสัตบุรุษ แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี

ภูมิอสัตบุรุษ เป็นอย่างไร คือ อสัตบุรุษเป็นคนอกตัญญู เป็นคนอกคเวที ความเป็นคนอกตัญญู ความเป็นคนอกคเวที อสัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญ คนอกตัญญู และความเป็นคนอกคเวที ทั้งหมดนี้เป็นภูมิอสัตบุรุษ

ภูมิสัตบุรุษ เป็นอย่างไร คือ สัตบุรุษเป็นคนกตัญญู เป็นคนกคเวที ความเป็นคนกตัญญู ความเป็นคนกคเวที สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญ คนกตัญญู และความเป็นคนกคเวที ทั้งหมดนี้ เป็นภูมิสัตบุรุษ^{๒๒}

พระไตรปิฎกภาษาไทย “บุญคุณของบิดามารดาแยกการทดแทนเพราะบิดามารดาเป็นผู้มีคุณมาก คือ เป็นผู้ทำบุตรให้เติบโตเป็นผู้เลี้ยงดูบุตรเป็นผู้ทำให้บุตร ได้เห็นโลกนี้ส่วนผู้ใด ได้ทำบิดามารดาผู้ไม่มีศรัทธาให้มีศรัทธาทำบิดามารดาผู้ไม่มีศีล ให้เป็นผู้มีศีล ทำบิดามารดาผู้มีความตระหนี่ให้เต็มไปด้วยการสละแบ่งปัน ผู้นั้นได้ชื่อว่า ออบแทนคุณบิดามารดาได้สิ้นสุด และ ได้ยิ่งกว่าคุณที่บิดามารดาทำให้แก่คน”^{๒๓} ดังปรากฏ ในสุวรรณสามชาดกว่า สุวรรณสามบำเพ็ญเมตตาบารมีโพธิสัตว์^{๒๔} สุวรรณสามผู้มีความกตัญญูคเวทีต่อบิดามารดาผู้ตาบอดอาศัยอยู่ในป่า วันหนึ่งได้ลงไปดักน้ำพร้อมด้วยฝูงสัตว์ป่า แต่มาด้วยความประมาทไม่ระวังไปพร้อมด้วยฝูงสัตว์ป่าจึงถูกพระเจ้าปิลักขณ์ใช้ธนูยิง ด้วยลูกศรอาบยาพิษถูกสุวรรณสาม^{๒๕} ด้วยความเจ็บปวดจึงปราศจาก

^{๒๒} อัง.ทูก. ๒๐/๓๓/๘๗.

^{๒๓} พุทธทาสภิกขุ, โอวาทแก่ ขวชนเดือนใจวัยรุ่น ๕ ตี คู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา รวบรวมและเรียบเรียง, นิราลัย), หน้า ๓๓.

^{๒๔} พ.ชา. ๒๘/๕๔๐/๒๒๖.

^{๒๕} พ.ชา. ๒๘/๒๖๕/๒๒๖.

ความรู้สึก (สลบ) แม้บุรุษผู้ยังมีชีวิตอยู่ แต่ชาวโลกก็เข้าใจว่าตายแล้วแต่ด้วยอนุภาพแห่งความกตัญญูแก่ผู้ที่เลี้ยงดูบิดามารดาโดยธรรม แม้เทวดาก็เฝ้าช่วยรักษาบุคคลผู้เลี้ยงบิดาและมารดานั้น^{๒๖}

เมื่อในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงเป็นตัวอย่างของบุคคลผู้มีความกตัญญูแก่ผู้ที่คือพระประยูรญาติอย่างมหาศาล โดยทรงเสด็จมาบำเพ็ญพุทธกิจเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ดูแลเหล่าพระประยูรญาติ ซึ่งมีตัวอย่าง เหตุการณ์สำคัญมากมายแต่ยกมาเป็นตัวอย่างดังนี้

ทรงแสดงธรรมโปรดพระเจ้าสุทโธทนะ เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้อายุ ๓๕ ปีที่ ๕ พระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดา ได้ทรงพระประชวรมีอาการสาหัส พระพุทธองค์เสด็จไปโปรดพระพุทธรบิดา ในการเสด็จพระพุทธเจ้าเดินไปโปรดพระพุทธรบิดาในคราวนี้ ทรงเทศนาโปรดพระพุทธรบิดาจนได้บรรลุมรรคผล เป็นพระอรหันต์ในขณะที่พระบิดาทรงเป็นภคหุสดี ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด ในทางพระพุทธศาสนา ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก เหตุการณ์นี้จะเห็นได้ชัดเจนว่า พระพุทธองค์ หลังได้ทรงบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ครั้นตรัสเป็นพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุดแล้ว ยังได้เสด็จมาแสดงความกตัญญูแก่ผู้ที่คือพระเจ้าสุทโธทนะ โดยทรงแสดงธรรมเทศนาโปรด เพื่อให้ได้พบกับความสุขอย่างชอก คือพระนิพพาน

ทรงแสดงพระอภิธรรมโปรดพุทธมารดา ในพรรษาที่ ๗ พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งเหนือบัลลังก์มณฑลสิลาอาสน์จำพรรษา ณ คาวคิงส์พิภพ^{๒๗} ขณะที่พระพุทธเจ้ากำลังทรงทำยมกปาฏิหาริย์ ทรงรำพึงว่า “พระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหลายทำปาฏิหาริย์นี้แล้วจำพรรษาที่โหนดหนอแล ทรงเห็นว่าจำพรรษาในสวรรค์ชั้นคาวคิงส์ แล้วทรงแสดงอภิธรรมปิฎกโปรดพุทธมารดา ดังนี้แล้ว พระองค์เสด็จจำพรรษาในสวรรค์ชั้นคาวคิงส์^{๒๘}

ซึ่งอยู่ในสวรรค์ชั้นกามวจร) ที่ปรากฏใน ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีคัมในตาราง ๒.๑

ตารางที่ ๒.๑ แสดงสวรรค์ชั้นกามวจร และชั้นพรหม ที่ปรากฏใน ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

สวรรค์ ๖ ชั้น	
จาตุมหาราชิกา เทวา ชั้นจาตุมหาราช	คาวคิงสาเทวา ชั้นคาวคิงส์
ยามาเทวา ชั้นยามา	ดุสิตาเทวา ชั้นดุสิต
นิมมานรติเทวา ชั้นนิมมานรติ	ปรนิมมิตวสวัตติเทวา ชั้นปรนิมมิตวสวัตติ

^{๒๖} พ.ช. ๒๘/๔๐๘/๒๔๔.

^{๒๗} สุรีย มีผลกิจ-วิเชียร มีผลกิจ, พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา, อ้างแล้ว, หน้า ๑๐๓.

^{๒๘} ที.ม.อ. ๒/๑๒๗/๑๐๕.

สวรรคตชั้นพรหม	
พรหมปารีสขุฑาเทวา	พรหมปโรหิตาเทวา
มหาพรหฺมาเทวา	ปริตฺตภาเทวา
อปรฺมาณภาเทวา	ฮาสุตราเทวา
ปริตฺตสุภาเทวา	อปรฺมาณภาเทวา
สุภิกฺษุภาเทวา	เวทปรฺตภาเทวา
อวิหาเทวา	อดปรฺปาเทวา
สุทฺตฺสาเทวา	สุทฺตฺสีเทวา
อกนิฏฺฐกาเทวา สทฺทมนุสฺสาเวสุ	

ณ บัณชุกัมพลศิลาอาสน์ ภายได้ควงไม้ปาริฉัตรคกพฤกษ์ พระองค์ประทับนั่งในท่ามกลาง เทวบริษัท ทรงแสดงอภิธรรม ๑ คัมภีร์ (ธัมมสังคณี, วิภังค์, ธาคูถา, ปุคคlobัญญูติ, กถาวัดดู, ยมก, ปิฎฐาน จักหมวคธรรมได้ ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์) โปรดพระมารดา เริ่มตั้งพระอภิธรรมปิฎกว่า กุสลา ธมฺมา อุตฺตลา ธมฺมา อพฺยาคคา ธมฺมา แปลว่า ธรรมทั้งหลายที่เป็น กุศล คือ กรรมดี อกุศล คือ กรรมชั่ว และอภัยกถก คือ กรรมเป็นกลาง ๆ^{๒๕} ทรงแสดงพระอภิธรรม ๑ คัมภีร์ นี้เรื่อยไปทั้ง กลางวันและกลางคืน เป็นเวลา ๓ เดือน (เวลาในโลภมนุชย์) ในเวลาภิกษาจาร ทรงนิรมิต พระพุทฺธ นิรมิตขึ้น เพื่อแสดงพระอภิธรรมแทนพระองค์แล้ว ทรงทำภารกิจต่าง ๆ แล้วได้ประทับนั่ง ทำภารกิจในโรงกว้างใหญ่ เมื่อทรงแสดงพระอภิธรรมปิฎกเสร็จทวดาท้งหลายได้รับรฐธรรม แม้พระมหามายาก็ได้รับรฐโสคาปิตฺตคต^{๒๖} ครบ ๓ เดือน ถึงวันมหาปวารณา ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เสด็จลงจากรันควาคิงส์ ไปยังเมืองสังกัตสนคร โลกมนุชย์ได้ทำบุญตักบาตรเทโว (วันเทโวโรหณะ หรือวันพระพุทฺธเจ้าเปิดโลกทั้ง ๓ คือ นรก, มนุชย์, สวรรค์) ทรงได้แสดงกตัญญูกเวทีก่อ พระพุทฺธมารดา และแสดงพระอภิธรรมในโลภมนุชย์ครั้งแรกแก่พระสวริบุตรที่ป่าไม้จันทรแดง โกลัสระอนโคคา^{๒๗}

^{๒๕}อภิ.สง. ๓๔/๑/๓๔.

^{๒๖}มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๖, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๒๗-๑๓๕.

^{๒๗}อภิ.สง. ๓๔/๑/ (๕).

ทรงประทานอุปสมบทให้พระนางปชาบดีโคตรมี^{๑๒} เหตุการณ์ในพุทธประวัติ เมื่อพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระนาง (พระนางนางผู้มีอุปการคุณอย่างมากต่อพระองค์) พร้อมด้วยบริวารประมาณ ๕๐๐ นาง ได้อุปสมบทเป็นภิกษุณี ซึ่งเป็นสตรีกลุ่มแรกที่ได้มีโอกาสบวชในพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก และเป็นเหตุให้สตรีกลุ่มอื่น เช่นพระนางอโศกราพร้อมด้วยบริวารประมาณ ๕๐๐ พระนางจึงได้มีโอกาสเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ครั้นบวชแล้ว ยังไม่ทันถึงเดือน ก็ได้รับรสสังขะคราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าผู้ทรงส่องโลกให้สว่าง ทรงเป็นสารถีฝึกนรชนประทับอยู่ ณ อุฎการศาลาป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ครั้งนั้นพระมหาปชาบดีโคตรมีภิกษุณีพระมาตุจฉา (น้าสาว) ของพระชินเจ้า อยู่ในสำนักของภิกษุณีในกรุงที่นำรั้นรมย์นั้น พร้อมด้วยภิกษุณีอีก ๕๐๐ รูป ซึ่งล้วนแต่พ้นจากกิเลสแล้ว เมื่อพระมหาปชาบดีโคตรมีนั้นอยู่ที่สงัดได้คริก (คิด) ก่อนแต่การปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ของพระอัครสาวกทั้งคู่ ของพระมหาภิกษุสัพพะธอานันท์ พระอานนท์ พระราหุล เราจะไม่ได้เห็นเหมือนกันดังนี้^{๑๓} (แสดงว่าพระมหาปชาบดีโคตรมีด้วชันทรปรินิพพานก่อนพระอัครสาวกทั้งคู่ พระมหาภิกษุสัพพะธอานันท์ พระอานนท์ พระราหุล)

กล่าวได้ว่า พระพุทธเจ้าเป็นมหาบุรุษองค์แรกที่เปิดโอกาสให้แก่สตรีทั้งหลายได้แสดงบทบาทของคนให้มองเห็นศักยภาพ และคุณค่าของสตรีที่มีสิทธิเสรีภาพ และสามารถบรรลุธรรมได้เช่นเดียวกับบุรุษ ส่วนการแสดงธรรมโปรดพระญาติที่ครองเรือนนั้น พระองค์ก็ได้เสด็จไปพำนักที่นิโครธารามเป็นครั้งคราว เพื่อแสดงธรรมอนุเคราะห์เหล่าพระญาติโดย “ทรงชี้แจงให้พวกเขาเข้าใจผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ เห็นและชักชวนใจให้ขอกราบเอาไปปฏิบัติ เราให้โอกาสเขาแก่แล้วกล้า ปล่อยขโมยใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมมีกาดลอคราตรี^{๑๔}” เสด็จโปรดพระญาติของพระองค์นั้นแสดงให้เห็นถึงพระมหากรุณาคุณและความกตัญญูกตเวทีของพระองค์คือพระประสูติญาติผู้เคยมีพระคุณต่อพระองค์ โดยการเทศนาสั่งสอนทำให้พระญาติได้รับความสุข ซึ่งความสุขมี ๒ อย่างคือ

๑. สุขของพระอริยะ หมายถึง สุขของพระอริยะบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล^{๑๕} ดังในบทกวี สวดสังฆคุณว่า ยทิท จตตาริปฏิสยุกคามิ, อฏฐ ปุริสปุคฺคลา, เอส กวโด สวากสงฺโฆ (อริยบุคคล ๘) ดังรายละเอียดที่ปรากฏในตารางที่ ๒.๒

^{๑๒} อ.จ. สดุดก. ๒๓/๕๓/๓๓๘-๓๓๙.

^{๑๓} ขุ.อป. ๓๓/๕๗, ๕๘, ๕๙, ๑๐๑/๓๕๙.

^{๑๔} ม.ม. ๑๓/๒๒/๒๕.

^{๑๕} ม.นุ. ๑๒/๓๔/๖๖.

ตารางที่ ๒.๒ แสดงพระอริยะบุคคล ๔ คู่ มี ๘ จำพวก มรรค ๔ ผล ๔ และ นิพพาน ๑

โศคาปัตติมรรค	โศคาปัตติผล
สกทาคามิมรรค	สกทาคามิผล
อนาคามิมรรค	อนาคามิผล
อรหัตตมรรค	อรหัตตผล
นิพพาน	

จากตารางโดยพระองค์สงเคราะห์เหล่าพระญาติผู้จะได้รับบรรลุนิพพาน ให้ได้รับความสุขขั้นสูงสุดพ้นจากกิเลส ซึ่งเป็นความสุขที่เหนือกว่าระดับชาวโลก คือ ความสุขเนื่องด้วยบรรลุมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑

๒. สุขของผู้ไม่ใช่อริยะ หมายถึง สุขของปุถุชน โดยสงเคราะห์พระญาติให้ได้รับความสุขอย่างโลกีย์เป็นวิสัยของชาวโลก เช่น มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ

ดังนั้น การแสดงความกตัญญูกตเวที โดยทำให้ได้รับความสุขทั้งสองระดับนั้นบรรลุมรรคผลอยู่ ๒ ประการ คือ เพื่อให้เกิดความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) และเพื่อให้บรรลุมรรคผลนิพพาน ปฏิปทาของพระพุทธองค์ดังกล่าวมานี้ ถือได้ว่าเป็นบทบาทและหน้าที่ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพระองค์เป็นผู้มีพระมหากรุณาคุณ และความกตัญญูกตเวทีต่อพระประยูรญาติอันถือเป็นอย่างภาวะในพุทธจริยาที่ชาวพุทธควรยึดถือเป็นแบบอย่าง ดังที่มาในพระสูตรและอรรถกถาว่า ขณะที่พุทธเจ้าประทับอยู่ที่เมืองราชคฤห์ ราชพราหมณ์เข้าไปขอบรรพชาภิเษกกับภิกษุทั้งหลายแต่ไม่ได้รับอนุญาตด้วยเหตุผลเพราะความชรา จึงทำให้ราชพราหมณ์มีร่างกายชุ่มหอมหอมองค์แล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใดสิ่งรุ่งทอพระเนตรเห็นราชพราหมณ์แล้ว ทรงใคร่ครวญอยู่ว่า “ราชพราหมณ์จักเป็นพระอรหันต์” เมื่อถึงเวลาเย็นจึงเสด็จเที่ยวจาริกไปในวิหารราชะ^{๓๖} รับสั่งให้เรียกภิกษุมานประชุมพร้อมแล้วตรัสถามว่าผู้หนึ่งถึงสักการะอันยิ่งใหญ่ของพราหมณ์นี้ ได้มีอยู่หรือ ครั้นนั้น พระสารีบุตร ได้กราบขุดว่าข้าพระองค์กระตือรือร้นสักการะของเขาได้อยู่ เมื่อครั้งเที่ยวบิณฑบาต อยู่ในกรุงราชคฤห์ พราหมณ์นี้ให้คนถวายภัตตาหารที่พืหนึ่ง ที่เขานำมาเพื่อคน

^{๓๖} พ.ธ.ธ. ๑/๖๐/๒๔๖.

ดักบารคูเข้าพระองค์^{๓๗} พระพุทธเจ้าจึงตรัสยกย่องพระสารีบุตรว่า สาธุ สาธุ สารีบุตร เธอเป็นคน กตัญญู เธอจงให้พราหมณ์เหล่านั้นบวชเถิดเขาจักเป็นปุชฌณียบุคคล^{๓๘}

เมื่อพระศาสดาตรัสว่า “สารีบุตรการที่เธอเปลื้องพราหมณ์ผู้มีอุปการะอันกระทำแล้วอย่าง นี้จากทุกข์ ไม่ควรหรือ” จึงให้ราชพราหมณ์นั้นบวชแล้ว ก็อดทนต่อโอวาทเป็นผู้ว่าง่าย แม้อาจารย์ ชีโหมกถาวรสอนอยู่ ก็ไม่โกรธควรเห็นบุคคลผู้นั้นให้โอวาทเหมือนผู้บอกขุมทรัพย์ให้ พระพุทธเจ้า จึงตรัสว่า^{๓๙} “ภิกษุทั้งหลายควรเป็นผู้ว่าง่ายเหมือนพระราชเถระ”^{๔๐}

พระสารีบุตร ก่อนจะนิพพาน ได้ประกาศอัญชลินมัสการทั้ง ๔ ทิศกราบบูชาพระพุทธองค์ แล้ว ใช้เวลาเดินทางจากเชตวันวิหารถึงนาลันทา ๗ วันก็ไปถึงที่บ้านมารดา ในราตรีนั้น พระสารีบุตรเกิดอาพาธอย่างแรงกล้า อาเจียนและถ่ายออกมาเป็นโลหิต แต่ก็อดกลั้นด้วยขันติธรรม ได้แสดงธรรมโปรดมารดา โดยพรรณาพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ให้มารดาผู้เป็น มิจจาทิฎฐิ (ความเห็นผิด) ได้ฟังจนเป็นที่เข้าใจแล้วเปลี่ยนมาเป็นสัมมาทิฎฐิ (ความเห็นชอบ) ได้สามารถดำรงอยู่ใน โสคาปัตติผล^{๔๑}

สรุปได้ว่า พระสารีบุตรเป็นผู้มีความกตัญญูคเวที่ต่ออาจารย์ เพราะท่านกตัญญูรู้คุณ ของพระอัสสชิผู้เป็นอาจารย์ที่ได้โปรดพรชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา มีความกตัญญูต่อ ราชพราหมณ์ผู้เคยดักบารคูด้วยข้าวเพียงทัพพีเดียว ได้ตอบแทนคุณโดยการให้อุปสมบทพร้อมทั้ง การให้อบรมสั่งสอนแก่พระราชาจนบรรลุพระอรหัต และมีความกตัญญูคเวที่เป็นเลิศโดยที่ ถึงแม้ว่าท่านได้รับตำแหน่งพระอัครสาวกเบื้องขวา และเป็นพระอุปัชฌาย์องค์แรก (ที่พระพุทธเจ้า อนุญาตให้บรรพชาอุปสมบทพระระด้วยอุคคิจจุคคกรมวจา) ท่านยังมีความเคารพนับถือพระอัสสชิ เป็นอาจารย์ เพราะอุปการคุณที่ท่านเข้ามาสู่พระพุทธศาสนา ได้ด้วยการฟังธรรมจากพระอัสสชิ และในวาระสุดท้ายก่อนจะนิพพานก็ได้แสดงธรรมโปรดมารดาให้ดำรงอยู่ใน โสคาปัตติผล ได้ชื่อ ว่าเป็นผู้กระทำปฏิการะสนองคุณมารดาอย่างแท้จริง โดยการแสดงธรรมให้มารดาผู้เป็นมิจจาทิฎฐิ เปลี่ยนมาเป็นสัมมาทิฎฐิ เป็นต้น

^{๓๗} พ.อ.ป. ๓๓/๓๒๐/๒๔๒.

^{๓๘} พ.อ.ป. ๓๓/๓๒๑/๒๔๒.

^{๓๙} พ.ร.อ. ๑/๖๐/๒๔๗-๒๔๘.

^{๔๐} พ.ร.อ. ๑/๖๐/๒๔๘.

^{๔๑} พระครูกลยาณสิทธิวิวัฒน์ (สมาน กลยาณธมฺโม), เอกทัตตะในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๓๑-๓๒.

๒.๒.๓. ลักษณะของความกตัญญูแก่เวทีย

พันเอก ปิ่น มุกขนันต์ กล่าวถึงลักษณะของคนมีความกตัญญู ไว้ ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑. กตัญญูชั้นสามัญ เป็นการรู้อุปการคุณที่บุคคลอื่นทำให้แก่ตน จะยอมรับรองว่าใครมีคุณก็ต่อเมื่อเขาทำอะไรให้กับคนเท่านั้น เช่นยอมรับว่ามารดาบิดามีพระคุณ เพราะได้เลี้ยงดูเรามายอมรับว่าครูอาจารย์มีพระคุณ เพราะ ได้อบรมสั่งสอนศิลปวิชาการ ยอมรับว่าญาติพี่น้องมีบุญคุณ เพราะทำนุถนอมเลี้ยงดูให้ข้าวให้ข้าวรับประทาน รวมความว่ากตัญญูอย่างสามัญทั่วไป หมายถึง รู้อุปการคุณที่บุคคลอื่นทำให้เรา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกตเวทีย คือการตอบแทนคุณ

๒. กตัญญูชั้นสัตบุรุษ เป็นกตัญญูชั้นสูง หมายถึง การรู้จักคุณธรรมความดีอันมีอยู่ในตัวบุคคล ใครมีความดีก็รู้ว่าเขาเป็นคนดี ไม่ว่าจะให้อะไรเรา หรือไม่ก็ตาม ไม่ยึดเอาตัวเองออกเป็นเครื่องวัดความคิดของคนอื่นเป็นการตัดสินความคิดด้วยความคิด และกระทั่งว่าธรรมทั้งหลายมีคุณค่าอย่างไร และพยายามถ่ายทอดคุณลักษณะที่ดีนั้นมาใส่ตัวเรา เพื่อจะได้ทำความคิดเป็นแบบอย่างที่ดีเหมือนเขา เมื่อกล่าวโดยย่อ ความกตัญญูชั้นสามัญเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทดแทนบุญคุณที่บุคคลอื่นทำดีกับตนเอง ส่วนกตัญญูชั้นสูงเป็นเรื่องของการถ่ายทอดแบบอย่างคนดีมาประพฤติปฏิบัติตาม

สมคิด เหลาฉฉาด ได้กล่าวถึงลักษณะของคนที่มีความกตัญญูนั้น เราสามารถทราบได้ด้วยอาการที่แสดงออกต่อผู้มีพระคุณ ๒ ลักษณะดังนี้

๑) ประกาศคุณท่าน คือ การประกาศว่าผู้มีพระคุณของเราคืออย่างไรบ้าง เช่น ถ้าผู้มีพระคุณเป็นพ่อแม่ จะต้องกล่าวสรรเสริญยกย่องพ่อแม่ให้คนอื่นฟังว่า ท่านดีกับเราอย่างไร ที่คนนิยมทำกันมาก คือ เขียนประวัติประกาศคุณของพ่อแม่ในหนังสืองานศพ วิธีนี้แม้จะใช้ได้ แต่มิใช่วิธีที่ดีที่สุด วิธีประกาศคุณพ่อแม่ที่ดีที่สุด คือ ประกาศที่ตัวเราเอง คนเราทุกคน คือ ตัวแทนของพ่อแม่คนทั้งนั้น ความประพฤติของเราเองนี้แหละจะเป็นตัวประกาศคุณท่าน หรือประจานท่านอย่างโจ่งแจ้งที่สุดไม่ว่าเราจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม

๒) ตอบแทนคุณท่าน คือ เมื่อรู้ว่าท่านมีคุณ หรืออุปการะต้องตอบแทน ยกตัวอย่าง เช่น ถ้าผู้มีพระคุณเป็นพ่อแม่ ผู้เป็นบุตรธิดาสามารถตอบแทนได้ โดยเลี้ยงดูท่านตอบแทน^{๓๓}

จากแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวมา สรุปได้ใจความว่า ความกตัญญูมี ๒ ลักษณะ คือ ความกตัญญูต่อผู้มีอุปการคุณ โดยการให้วัตถุสิ่งของมีอาหารเป็นต้นอย่างหนึ่ง กตัญญูต่อผู้มีอุปการคุณ โดยการแนะนำให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมให้มีความประพฤติปฏิบัติที่ดี ส่วนลักษณะของกตเวทีย ก็คือการ

^{๓๓}สมคิด เหลาฉฉาด, "ความเชื่อเรื่องบุญและบาปกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยม ศึกษาตอนปลาย เขตกรุงเทพมหานคร", หลักสูตรพัฒนารวมขานมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๒, หน้า ๕๐.

ผู้คนที่มิอุปการะแก่ตน หรือแก่ส่วนรวม เมื่อรู้แล้วก็ประกาศให้ผู้อื่นได้รับทราบ และตอบแทนท่านด้วยการให้วัตถุสิ่งของ ด้วยการช่วยเหลือด้วยกำลัง และด้วยความเคารพ ตอบแทนด้วยการแนะนำให้ตั้งอยู่ในศีลในธรรม เป็นผู้มั่งคั่ง มีจาคะ มีปัญญา

๒.๓ ขอบเขตของกตัญญูกตเวทิต์

๒.๓.๑ กตัญญูกตเวทิต์ต่อตนเอง

ความกตัญญูกตเวทิต์ของมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยกัน มิเพียงแต่จะการแสดงความกตัญญูต่อบุคคลอื่นเท่านั้น ยังต้องแสดงความกตัญญูต่อตนเองด้วย ต้องมีความภูมิใจในความเป็นมนุษย์ที่สามารถทำความดี สร้างบุญสร้างกุศลได้ สามารถศึกษา และปฏิบัติธรรมได้ในพระพุทธศาสนานั้น อนุญาตให้มนุษย์เท่านั้นที่สามารถบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ได้ ส่วนสัตว์ชนิดอื่นไม่อนุญาตให้บวชมนุษย์ เมื่อบวชแล้วก็สามารถปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพานได้ เมื่อมีความภูมิใจในความเป็นมนุษย์และตระหนักในความสำคัญของมนุษย์แล้ว จึงแสดงความกตัญญูต่อตนเอง โดยการศึกษาเล่าเรียนธรรมะ นำธรรมะไปปฏิบัติเพื่อพบกับความสุขที่แท้จริง ไม่ทำกรรมชั่ว ไม่ทำร้ายตนเอง เมื่อมีความทุกข์ก็ห้ามมิให้ฆ่าตัวตาย เพราะการฆ่าตัวตายก็ถือว่าเป็นบาปกรรมจึงมีศีลข้อห้ามไม่ให้ฆ่าตนเองซึ่งทุกคนควรรู้เห็นคุณค่าในตนเอง ดังพระธรรมวิสุทธิราชาจารย์ ได้อธิบายความกตัญญูต่อตนเองไว้ว่า

ความกตัญญูกตเวทิต์ต่อตนเองจะเป็นแรงส่งให้บุคคลขึ้นมาขึ้นเบื้องต้น บุคคลจะต้องเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ก่อนตามหลักพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าการเกิดเป็นมนุษย์นี้ยากเมื่อเกิดมาจึงถือว่า เป็นลาภอันประเสริฐ ควรภูมิใจ ทำตนให้สมค่าด้วยการสร้างความดี โดยนัยที่ท่านแบ่งไว้ ๓ ระยะ คือ วัยแรกเรียนวิชา วัยต่อมาตั้งหลักฐาน วัยชราเร่งทำบุญเกิดคุณตลอดกาล^{๑๑}

จากแนวความคิดความกตัญญูต่อตนเองที่พระธรรมวิสุทธิราชาจารย์ ได้กล่าวไว้นั้นสอดคล้องกับแนวคิดของ สมภพ ชีวรัฐพัฒน์ ที่ได้กล่าวถึง ความกตัญญูต่อตนเองไว้ว่า

ความกตัญญูต่อตนเอง คือ การรู้จักคุณค่าร่างกาย ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญในการปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมและบรรลุมรรคผลขั้นสูงใช้ประโยชน์ร่างกายนี้ สะสมความดี ละทิ้งความชั่ว บุคคลที่เกิดมาเป็นมนุษย์ เป็นบุคคลผู้มี

^{๑๑}โกวิท ราชวงศ์, "หลักคำสอนเรื่องความกตัญญูกตเวทิต์ในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาทัศนคติของคนชราว่าด้วยการทอดทิ้งศพทวารในสังคมไทยพุทธ", วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๕๕, หน้า ๑๕-๑๖.

ศาสนา เป็นผู้มีโชค เพราะ ไม่มีสัตว์ประเภทใด ที่สามารถปฏิบัติธรรมประพฤติพรหมจรรย์ได้ค้ำเท่ามนุษย์^{๔๔}

กล่าวโดยสรุป ความกตัญญูคนแรกที่ต่อตนเองของมนุษย์นั้น เป็นการมองเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ มีความเคารพ และภูมิใจของความเป็นมนุษย์เพราะมนุษย์มองเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ มีความเคารพ และความภูมิใจของความเป็นมนุษย์ในแต่ละปัจเจกบุคคลแล้ว สะท้อนออกมาเป็นบทบาทในฐานะสมาชิกของสังคม ด้วยการสร้างความดีและดำรงตนเอง ให้มีความแข็งแรง มีความสุข และปฏิบัติตนเป็นคนดีตามกฎเกณฑ์ของสังคมและวิถีของศาสนาที่ถูกต้องเหมาะสมความวัยของคน อันจะส่งผลให้ตนเองมีความสุขความเจริญความรุ่งเรืองและสังคมก็จะมี ความเจริญรุ่งเรืองด้วย

๒.๓.๒. กตัญญูคนแรกที่ต่อบุพพการี

บุคคล ๒ จำพวกนี้หาได้ยากในโลก

บุคคล ๒ จำพวก โหนบ้าง คือ

๑) บุพพการี ผู้ทำอุปการะก่อน

๒) กตัญญูคนผู้ที่ผู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน^{๔๕}

บุพพการี แปลว่า บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน ได้แก่ บุคคลผู้มีอหิชาตัยเมื่อแม่ ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมประจำอยู่ในใจ ไม่คิดอยากได้แค่ฝ่ายเดียว ตั้งใจทำอุปการะคุณ จะมาก หรือน้อยก็ตาม โดยไม่หวังตอบแทนแต่อย่างใด และไม่เกี่ยวบุคคลผู้ซึ่งเขาจะตั้งสิ่งของแลกเปลี่ยนกัน

บุพพการี และกตัญญูคนเวลาที่ โดยทั่วไปท่านได้กำหนดเป็นหลักใหญ่ ๆ ไว้ดังรายละเอียดที่ปรากฏใน ตารางที่ ๒.๑

^{๔๔} สมภพ จิวรัฐพัฒน์, มงคลธรรมกับคุณภาพชีวิต (มงคล ๓๘), พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : นานาสั่งพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖๘-๑๖๙.

^{๔๕} อจ.ทศ. ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

ตารางที่ ๒.๓ แสดงความกตัญญูกตเวที ต่อบุพพการี และสถานที่โดยรวม^{๖๖}

กตัญญูกตเวที	บุพพการี	สถานที่
บุตรธิดา	บิดามารดา	บ้าน
นักเรียน	ครู อาจารย์	โรงเรียน
พสกนิกร	พระมหากษัตริย์	ประเทศไทย
พุทธบริษัท	พระรัตนตรัย	พระพุทธศาสนา

อากร เกิดตลอด กล่าวเป็นคำกลอนไว้ว่า “กตัญญูตา” ความรู้สำนึกบุคคลผู้มีคุณอันประเสริฐ เป็นคำกลอนมงคลชีวิตว่า ยี่สิบห้า กตัญญูรู้คุณท่าน เราสร้างบุญเพราะท่านชอุบลัมภ์

- ๑) บิดามารดาเป็นผู้นำเป็นผู้พร่ำสอนก่อนใคร ๆ
- ๒) ครูบาอาจารย์ท่านสานต่อเป็นผู้หล่อหลอมจิตใจชีวิตให้
- ๓) องค์พระมหากษัตริย์เป็นจักรชัยป้องกันภัยเราเป็นสุขอยู่ทุกวัน

๔) พระพุทธสูงสุดส่งองค์รัตนะสอนธรรมะกำจัดทุกข์พบสุขสันต์ เป็นบุพพการีมีบุญคุณอนันต์เรากตัญญูจากตเวทีฯ^{๖๗}

บุพพการี ของมนุษย์ผู้ประเสริฐคนแรกของโลก คือ มาจาก พรหม โลก ดังปรากฏในอัครกัญญาสูตรว่า เมื่อโลกกำลังเสื่อม (โลกแตกดับ) เหล่าสัตว์ (มนุษย์) ส่วนมากไปเกิดที่พรหมโลกชั้นอภิสสระ นึกคิดอะไรก็มีความสำเร็จได้ตามความปรารถนา มีปิติเป็นภักษา มีรัศมีชานออกจากร่างกายที่ขจรไปใพอากาศ อยู่ในวิมานงามงาม สถิตอยู่นานแสนนาน และเมื่อโลกกำลังเจริญขึ้น (โลกเกิดใหม่มีอุณหภูมิต่ำ) เหล่าสัตว์ส่วนมากจุติจากพรหมโลกชั้นอภิสสระมาเกิดเป็นมนุษย์ (ด้วยมีกายทิพย์)^{๖๘} และต่อมากลายเป็นกายหยาบเพราะสัตว์ (มนุษย์) ผู้หนึ่งมีนิสัยโลก (ไม่สำรวมอินทรีย์) ๖) โดยใช้นิ้วข้อนิ้ววันคืนขึ้นมามีรสก็ทำให้เกิดความอยากในรสชาติและทำให้สัตว์เหล่าอื่นเอาแบบอย่างพัฒนาการมาจนถึงยุคได้กินข้าวสาลีเป็นอาหาร ยังมีร่างกายหยาบปรากฏเป็นเพศชัดเจนขึ้น ดังในอัครกัญญาสูตรกล่าวว่า เมื่อชนทั้ง ๒ เพศอยู่ด้วยกันต่างเพ่งมองดูกันนานเกินไป

^{๖๖}พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก ป.ธ. ๕), อธิบายธรรมวิภาค ปริเภทที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓-๑๕.

^{๖๗}อากร เกิดตลอด, ปัญญาจักขุ วารสารรายสองเดือนมิถุนายนกรกฎาคม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๑๗.

^{๖๘}ที่ 1.1. ๑๑/๑๑๕/๗๗-๗๕.

ก็เกิดความกำหนัดขึ้น ความร่าร้อนก็ปรากฏขึ้นในร่างกาย ด้วยความร่าร้อนนี้เป็นเหตุปัจจัย^{๔๘} ที่ทำให้มนุษย์โลกเกิดความผูกพันผู้มีการสืบวงศ์ตระกูล ฉะนั้น พันธะระหว่างบุตรกับบิดามารดาได้เริ่มต้นตั้งแต่มีการปฏิสนธิของวิญญาณในครรภ์ของมารดา ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเหตุแห่งการมีบุตรไว้ว่า

ในสัตว์โลกนี้ เมื่อใดบิดามารดาอยู่ร่วมกันมารดามีฤดูและทารก (คันธัพพะ) ก็ปรากฏด้วยเมื่อนั้นการประสมพร้อมแห่งปัจจัยทั้ง ๓ ประการอย่างนี้ การถือกำเนิดในครรภ์จึงมิได้ มารดาขอมรักษาทารกในครรภ์นั้น ๘ เดือน ๑๐เดือน เมื่อล่วงไป ๘ เดือน หรือ ๑๐ เดือน มารดาก็คลอดทารก ภาระหนักนั้นด้วยความกังวลมาก เสี่ยงชีวิตมากและเลี้ยงทารกผู้เป็นภาระหนักนั้น ซึ่งเกิดแล้วด้วยโลหิตของคน ด้วยความห่วงใยมาก และเสี่ยงชีวิตมาก^{๔๙}

มารดาขอมเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์มารดา รักษาครรภ์เป็นเวลานาน ๘ เดือนบ้าง ๑๐ เดือนบ้าง ในเวลาคลอดบุตร มารดาก็ต้องเสี่ยงชีวิตอย่างมาก เมื่อคลอดแล้วก็เลี้ยงดูด้วยน้ำนม ซึ่งน้ำนมมารดาจัดเป็น โลหิต ในอริยวินัย^{๕๐} กุमारนั้นอาศัยความเจริญมารดาเลี้ยงดูให้บุตรธิดาเจริญเติบโต มารดาจึงมีบุญคุณต่อบุตรธิดาอย่างมหาศาล บิดามารดาได้กระทำอุปการะและได้กระทำคุณประโยชน์แก่บุตรธิดา ทั้งที่เป็นส่วนชีวภาพ และที่เป็น ไปเพื่อจิตภาพ

ฐานะบิดามารดาจึงได้กรายกย่องว่า เป็นฐานะที่สูงส่ง เป็นปุชนิยบุคคลของบุตรจึงปรากฏในพรหมสูตรว่า ภิกษุทั้งหลาย บุตรของสกุลโคบูชาบิดามารดาอยู่ในเรือนคน สกุลนั้นชื่อว่า มีพรหม บุตรของสกุลโคบูชาบิดามารดาภายในเรือนคน สกุลนั้น ชื่อว่ามีบุรพาจารย์ บุตรของสกุลโคบูชาบิดามารดาภายในเรือน สกุลนั้น ชื่อว่ามีบุรพาเทพ บุตรของสกุลโคบูชาบิดามารดาภายในเรือนคน สกุลนั้นชื่อว่า อาหุ โนหฺยบุคคล^{๕๑}

เพราะฉะนั้น แม่ขอมเลี้ยงดูลูกตั้งแต่ปฏิสนธิในท้องของแม่ รักษาลูกจนถึงเวลาคลอดลูก แม่ก็ต้องเสี่ยงชีวิตอย่างมาก เมื่อคลอดแล้วก็เลี้ยงดูด้วยน้ำนม ซึ่ง น้ำนมแม่ คือ เกิดจากเลือดของแม่นำมาเลี้ยงดูให้ลูกเจริญเติบโต แม่จึงมีบุญคุณต่อลูกอย่างมหาศาลได้กระทำอุปการะและได้กระทำคุณประโยชน์แก่ลูก ทั้งที่เป็นส่วนชีวภาพแล้วที่เป็น ไปเพื่อจิตภาพด้วย จึงเรียกบุคคลนี้ว่า พุพพการี คือ ผู้ทำอุปการะก่อน และกตัญญูกตเวที ผู้รู้อุปการคุณที่เขาทำแล้วและตอบแทนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

^{๔๘}ที่.ปา. ๑๑/๑๒๖/๘๒.

^{๔๙}ม.ญ. ๑๒/๔๐๘/๔๔๔.

^{๕๐}ม.ญ. ๑๒/๔๐๘/๔๔๔.

^{๕๑}อง.จตุกก. ๒๑/๖๓/๑๐๗.

(๑) กัตถัญญกถเวทิตถบิถนารค

บิถนารค คือ บุพพการี ของบุครธิดา เป็นผู้มิบุญคุณ เพราะได้ประทับประคองเลี้ยงดูบุครธิดาให้มีชีวิตอยู่ในโลกด้วยความรักใคร่เสมอมาจึงกล่าวว่าเป็นบิถนารคเป็นบุพพการีบุคคลชั้นสูงของบุครธิดา พระบรมศาสดาตรัสสรรเสริญสุดดีเกียรติคุณบิถนารคบังเกิดเกล้าว่าเป็นพรหมนั้นเพราะท่านเป็นผู้มีจิตใจประกอบด้วยพรหมวิหารทั้ง ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา โนบุตรธิดาของคนตลอดกาลทุกเมื่อที่เป็นบุพพจารย์นั้น เพราะท่านเป็นผู้แนะนำพร่ำสอนบุครธิดาให้มีความรู้ความประพฤติ และปฏิบัติในทางที่ดีก่อนครูอาจารย์อื่น ๆ ที่ว่าเป็นอาหุเนยบุคคลก็เพราะเป็นผู้ควรรับสิ่งของที่บุครธิดานำมาสักการบูชา

อนึ่ง โดยที่บิถนารคเปรียบด้วยพระอรหันต์ เพราะบุครธิดานำเครื่องสักการบูชามาบำรุงอุปัฏฐากแล้ว ย่อมได้รับอานิสงส์ยิ่งใหญ่ เหมือนกับได้ถวายแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บิถนารคท่านจัดเป็นบุพพเทวดา เพราะเป็นผู้มีความประพฤติเรียบร้อยเหมือนเทวดาทั้งหลาย และเป็นผู้มีจิตปรารถนาดีต่อบุครธิดา แม้บุครธิดาจะพลั้งพลาดกระทำความผิด ก็มีจิตอดทนไม่ถือคิดในบุครธิดามีแต่ปรารถนาให้บุครธิดา ของคนเป็นผู้มีความสุขความเจริญ โดยส่วนเดียวในสังคาโลวาทสูตรว่า พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกกิจบิถนารคทั้งกระทำต่อบุครธิดา ๕ ประการ คือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. หาดรขยาที่สมควรให้
๕. มอบทรัพย์สมบัติให้ในสมัย^{๔๐}

กล่าวโดยสรุป บิถนารคเป็นบุพพการีที่มีคุณงามความดีอันประเสริฐชั้นสูงของบุครธิดาที่พระบรมศาสดาตรัสสรรเสริญสุดดีเกียรติคุณบิถนารคบังเกิดเกล้าว่าท่านมีพรหมวิหาร คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาในบุครธิดาเปรียบเหมือนพระอรหันต์ประจำบ้านที่บุครธิดาควรนำเครื่องสักการบูชามาบำรุงอุปัฏฐากท่านให้มีความสุขกายสบายใจเพราะบุครธิดามีความกัตถัญญกถเวทิตถ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงเป็นยอดพระมหากษัตริย์ตามอุดมคติแล้วยังทรงเป็นแบบอย่างแห่งพระราชโอรสที่ทรงกัตถัญญกถเวทิตถอย่างยิ่งทรงทำหน้าที่ของบุตรได้สมบูรณ์ เมื่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงมีพระประชวรที่โรงพยาบาลศิริราชในหลวงของเราไปเฝ้าไข้พูดอย่างสามัญก็คือ ไปกินข้าวมือเย็นกับแม่สัปดาห์ละ ๕ วัน

^{๔๐}ที.ป. ๑๑/๒๔๔/๒๐๐.

ทุกครั้งที่ไปก็ประทับอยู่นานคราวหนึ่งทั้งสองพระองค์ทรงพระประชวรอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช เหมือนกันนางพยาบาลชั้นรองสมเด็จพระเจ้าน้องยาอยู่ทอดพระเนตรเห็นท่านนั้น ในหลวงทรงออกจากห้อง มาเยี่ยมพยาบาลชั้นรองมหาดเล็กกราบทูลว่า ไม่ต้องเจ็บมีพยาบาลชั้นให้อยู่แล้ว ในหลวงรับสั่งว่า “แม่ของเราทำไมต้องให้คนอื่นเจ็บเราเจ็บเองได้”^{๔๔} ดังปรากฏในพระพรหมสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุตรของสฤงโคชบุษยามิคารมารดาภายในเรือนคน สฤงคณั้นชื่อว่า มีพรหม บุตรของสฤงโคชบุษยามิคารมารดาภายในเรือนคน สฤงคณั้นชื่อว่า มีบูรพาจารย์ บุตรของสฤงโคชบุษยามิคารมารดาภายในเรือนคน สฤงคณั้นชื่อว่า มีบูรเทพ บุตรของสฤงโคชบุษยามิคารมารดาภายในเรือนคน สฤงคณั้นชื่อว่า มีอาหุไนยบุคคล

จากพระสูตรนี้ทำให้ทราบว่าการได้ครุธรรมของบิดามารดาไว้ ๔ ประการ ได้แก่

๑. เป็นพระพรหมของบุตร (พรหมาคี มาดาปิตโร)
๒. เป็นครุคนแรกของบุตร (บุพพาจารย์าคี มาดาปิตโร)
๓. เป็นเทวดาคคนแรกของบุตร (บุพพาเทวาาคี มาดาปิตโร)
๔. เป็นอาหุไนยบุคคล (อาหุไนยยาาคี มาดาปิตโร)

ในฐานะของบิดามารดาแต่ละประการมีคำอธิบายดังนี้

๑) เป็นพระพรหมของบุตร

การที่พระพุทธรูปทรงเปรียบเทียบกับบิดามารดาเป็นพระพรหมของบุตร เนื่องจากบิดามารดา มีความประพฤดิเช่นกับพรหม เปรียบเหมือนที่ห้ามอาหารหม้อต้มไม่ละภวานาทั้ง ๔ ในหมู่วัตถุอันใดบิดามารดาก็มิได้ละภวานาทั้ง ๔ ในบุตรดิ้นนั้น เมื่อบุตรอยู่ในท้อง บิดามารดานั้นเกิดเมตตาจิตขึ้นในบุตรว่า เมื่อไรหนอเราจึงจักเห็นลูกน้อยไม่มีโรค ในเวลาที่บุตรนั้นยังอ่อน นอนหงายอยู่ ถูกสัตว์กัด หรือถูกการนอนเป็นทุกข์บีบคั้น ร้องให้อยู่ บิดามารดาก็เกิดความกรุณาขึ้น เพราะได้ฟังเสียงบุตรนั้น ในเวลาที่บุตรวิ่งไปวิ่งมาเล่น ได้บิดามารดาก็มีจิตอ่อนโยน ทันทีถึงเบิกบาน (มุทิตา) เพราะมองดูบุตรน้อย ในเวลาที่บุตรนั้นทำการเลื่องภริยา แยกครองเรือน เลี้ยงคน ได้ตามลำพังของคน บิดามารดาขอมได้ความวางใจ (อุเบกขา) การที่บิดามารดามีการประพฤดิต่อบุตรด้วยจิตใจที่ดีงามเพราะได้พรหมวิหาร (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) ครบทั้ง ๔ อย่างจึงเรียกว่าเป็นพระพรหมของบุตร

^{๔๔} ศ. เสฐียรพงษ์ วรรณปก, King Bhumibol พระมหากษัตริย์ พระผู้ทรงเป็นอุบาสิกาธรรมา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม : สำนักพิมพ์ระฆังทอง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๐.

๒) เป็นบุรพเทพของบุตร

เนื่องจากบิดามารดาได้ประพฤตินั้นเช่นกับเทพถือการไม่คำนึงถึงส่วนเสีย (ความคิด) ของบุตร มุ่งแต่ให้บุตรเกิดความดีความเจริญเท่านั้น เหมือนกับ วิสุทธิตถ (พระอรหันต์) ที่ไม่คำนึงถึงความดีของบุคคลแต่หวังจะให้มีแต่ความเจริญรุ่งเรือง การที่มารดาบิดาได้ชื่อว่าเป็นบุรพเทพ เพราะบุตรรู้จักบิดามารดานั้นก่อนแล้วปฏิบัติผู้ เมื่อบิดามารดาเป็นผู้อุปการะก่อนกว่าเทพเหล่าอื่น ฉะนั้น เทพทั้งหลายเหล่าอื่นจึงชื่อว่า ปัจฉาเทพในพระพุทธศาสนามีเทพ ๓ ประเภท ได้แก่

๑. สมมติเทพ ผู้ที่ได้รับสมญานามว่าเป็นเทพโดยการสมมติจากมหาชน ได้แก่ พระราชา พระราชกุมาร พระราชเทวี

๒. อุบัติเทพ เทพชาติที่อุบัติในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ เป็นเทวดาโดยกำเนิด

๓. วิสุทธิตถ ผู้ที่เป็นเทพโดยความบริสุทธิ์ ได้แก่ พระอรหันต์จีณาสพ และพระปัจเจกพุทธเจ้า^{๔๔}

๓) เป็นบูรพาจารย์ของบุตร

เนื่องจากบิดามารดาเป็นผู้ได้อบรมสั่งสอนบุตรก่อนบุคคลอื่นนับตั้งแต่แรกเกิดมาบิดามารดาได้อบรมพร่ำสอนให้รู้จักกิน นอน เดิน พูด ตลอดจนความรู้และคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ จวบจนเติบโตใหญ่ จึงเป็นบูรพาจารย์ (ครูอาจารย์คนแรก) ต่อมาบุตรจึงได้รับการอบรมสั่งสอนจากครูอาจารย์คนอื่นนอกจากบิดามารดา ครูอาจารย์นั้นจึงชื่อว่า ปัจฉาจารย์ การอบรมสั่งสอนบุตรเป็นหน้าที่ของบิดามารดาที่จะต้องทำควบคู่กับการเลี้ยงดูทางกาย อิทธิพลของการอบรมสั่งสอนของบิดามารดามีส่วนสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุตร ผู้ใดสามารถอบรมสั่งสอนบุตรให้เป็นคนดีได้ จึงควรยกย่องว่าบิดามารดาที่สมบูรณ์แบบ

การอบรมสั่งสอนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับชีวิตซึ่งในเรื่องนี้สอดคล้องกับความเห็นของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งมีทรรศนะในเรื่องนี้ว่า การเป็นบิดามารดาเป็นได้ ๒ ความหมาย กล่าวคือ บิดามารดาทางฝ่ายกาย คือ การได้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูด้านร่างกายให้เจริญเติบโต และการเป็นบิดามารดาทางฝ่ายจิตวิญญาณ ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้มีศีลธรรมค้ำจุน สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และให้มีโลกุตรธรรมดี ได้แก่ สามารถชักนำไปให้ผู้นั้นหนีโลก ด้วยความรู้เท่าทันต่อธรรมชาติของโลก จนจิตไม่เป็นทุกข์ การที่บิดามารดาสอนบุตรของตนให้เป็นคนดีมีสัมมาทิฐิในการดำเนินชีวิตชื่อว่า ได้ทำหน้าที่อย่างดียิ่ง

^{๔๔} พ.ฎ. ๓๐/๓๒/๑๖๐.

พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญการสอนที่ยึดเชื่อมโยง ได้แก่ สามารถแนะนำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองให้เป็นคนสมบูรณ์ได้เรียกว่า “อนุสาสนาปฏิหารีย์” เป็นปาฏิหาริย์ที่ยิ่งกว่าปาฏิหาริย์ใด ๆ^{๕๖}

๔) เป็นอาหุไนยบุคคลของบุตร

เนื่องจากบิดามารดาเป็นผู้อุปการะต่อบุตรทุกด้านสมควรที่บุตรจะตั้งสัจการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของมีข้าวและน้ำเป็นต้นบิดามารดาเป็นผู้สมควร เพื่ออันรับข้าว และน้ำ เป็นต้น อันบุตรทั้งหลายนำมาบูชา คือนับ จัดแต่ง ฉะนั้นบิดามารดา ท่านจึงเรียกว่า อาหุไนยบุคคล บิดามารดาเป็นอาหุไนยบุคคลของบุตร ดังปรากฏในสัพพหมกสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย คำว่า พรหม นี้เป็นชื่อของบิดามารดา คำว่า บุรพาจารย์ นี้เป็นชื่อของบิดามารดา คำว่า อาหุไนยบุคคลนี้ เป็นชื่อของบิดามารดาชื่อนั้นเพราะเหตุไร ภิกษุทั้งหลาย เพราะบิดามารดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย^{๕๗}

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วบิดามารดามีฐานะเป็นผู้อุปการะทำคุณประโยชน์แก่บุตรธิดาอย่างมหาศาล และอยู่ในฐานะที่เป็นพระพรหม ครูคนแรก เทวดาคนแรก และอาหุไนยบุคคลของบุตรสมควรที่บุตรทุกคนจะต้องตระหนักในคุณูปการดังกล่าวด้วยการกระทำตอบแทนบุญคุณให้เหมาะสมแก่ความเป็นบุตรธิดา การแสดงความกตัญญูกตเวทีขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ผู้ประเสริฐมีจิตใจสูง โดยทั่วไปจะเห็นได้จากการแสดงออกด้วยความรักเคารพรู้จักไหว้ขอบคุณบิดามารดาผู้ให้กำเนิดเลือดเนื้อชีวิตจิตใจแก่บุตรธิดา และการที่เราอยู่เย็นเป็นสุขอยู่ทุกวันนี้ก็เพราะได้อาศัยบุญบารมีท่านสองคนต้อง สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ ได้กล่าวในมงคลยถาสูตร ถึง ลักษณะของการบูชาไว้ ๔ ประการ คือ

๑) สักการะเคารพ สักการะนี้ ในความหมายของกิริยา คือการทำดี การแสดงกิริยาสุภาพ เช่น ไม่แสดงการเดินกระเทีบเท้าใส่ กล่าววาจาสุภาพ ไพเราะนุ่มนวล แผ่ด้วยความเคารพ ใจสุภาพ คือ ไม่แสดงอาการปิ่นปึงใส่ หรืออารมณ์ไม่ดีกับท่าน มีความรู้สึกที่ตึงามเคารพบิดามารดา

๒) ครุการะ หมายถึง ความรักความห่วงใย บุตรที่มีความรักความห่วงใยในบิดามารดา พยายามรักษาน้ำใจ การทำตนให้เป็นที่เบาใจของบิดามารดา ประพฤติให้เป็นคนว่าง่ายสอนง่ายอยู่ในโอวาทของบิดามารดา

^{๕๖}พุทธทาสภิกขุ, พ่อแม่สมบูรณ์แบบ, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๕-๑๕.

^{๕๗}อ.จ.ต.ก. ๒๐/๓๑/๑๘๓.

๓) มานนา แปลว่า ความนับถือยกย่อง เชิดชู คือ มีกิริยาจากที่ติงามประพฤติน รักใคร่
 ฆ่าเกรงบิดามารดา ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยาม ไม่นินทา ไม่ทะเลาะโต้เถียงบิดามารดา หรือกล้าที่จะบอก
 กับบุคคลอื่นว่า บุคคลนี้เป็นบิดามารดาของตน

๔) วันทนา การเคารพ ทราบไหว้และชมเชย กล้าที่จะกล่าว หรือพรรณานาคุณงามความดี
 ของบิดามารดา^{๔๘} ทั้ง ๔ ข้อที่นำมากล่าวแสดงให้เห็นชัดเจนว่า เป็นการแสดงออกมาจากกายกรรม
 วชิกรรม มโนกรรมด้วยความบริสุทธิ์ที่เกิดขึ้นทั้งสามทางดังกล่าวแล้ว

ดังนั้น บุตรผู้ปฏิบัติคุณงามความดี ประกาศเกียรติคุณของบิดามารดาสำหรับบุตรต้องมีความ
 เข้าใจในหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อบุญคุณบิดามารดาด้วยความไม่ประมาทในการกระทำหน้าที่
 ทดแทนพระคุณท่าน ซึ่งปรากฏในปุตตสูตรว่าด้วย บุตรพึงบำรุงบิดามารดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า
 โดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เราจักเลี้ยงท่านตอบ
๒. จักทำกิจของท่าน
๓. จักดำรงวงศ์ตระกูล
๔. จักประพฤติตนให้เหมาะสม ที่จะป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน^{๔๙}

มีอธิบายรายละเอียดในแต่ละข้อดังต่อไปนี้

- ๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เราจักเลี้ยงท่านตอบ

เนื่องจากบิดามารดา ได้ดูแลและเลี้ยงดูบุตรมาตั้งแต่ในครรภ์ จนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่
 มีการให้ค้ำนํ้านมดูแลสุขภาพให้เข้มแข็ง ใคอไม่รังเกียจ เช่น พาไปพบแพทย์ในคราวไม่สบาย
 ภาวนํ้าให้เมื่อสการโรค ระค้ำาประคองดูแลเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ยาวนานมาก เมื่อบุตร
 เติบโตต้องเลี้ยงดูบิดามารดาเป็นการตอบแทนเพราะ “บิดามารดามีความหวังตั้งแต่ตอนแรกแล้วว่า
 เมื่อบุตรเติบโตมาจักเลี้ยงดูท่านเป็นการตอบแทน”^{๕๐} โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะชราภาพ แม้ว่าบุตร
 จะมีครอบครัวแล้วก็ตามภาระหน้าที่ในการเลี้ยงดูบิดามารดาจะต้องทำอย่างต่อเนื่องตราบชั่วชีวิต
 ของท่าน

การเลี้ยงดูบิดามารดา แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

^{๔๘} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร), มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์ (กรุงเทพมหานคร :
 ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๔๕๐.

^{๔๙} อ.บุญจก. ๒๒/๓๖/๖๐.

^{๕๐} อ.บุญจก. ๒๒/๓๖/๖๑.

๑. การเลี้ยงดูร่างกาย คือการปฏิบัติเอาใจใส่ ฎิฎฐากด้วยปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร , เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม , บ้านหรือที่อยู่อาศัย , และยารักษาโรค โดยสม่ำเสมอ หรือเมื่อมีโอกาสที่จะสามารถกระทำกิจใดๆแทนได้ในเวลาใดเวลาหนึ่งต้องรีบกระทำทันที เพราะเมื่อถึงเวลาที่บิดามารดาของคน ไม่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้แล้ว ก็เสียใจที่ตนจะตอบแทนให้หมดโอกาส ในพระไตรปิฎกได้แสดงการเลี้ยงดูบิดามารดาทางร่างกายนั้น ไว้ในพรหมสูตรว่าบิดามารดาผู้นุเคราะห์ประชา ท่านเรียกว่า พรหม บุรพาจารย์ และอาหุเนยบุคคลของบุตรเพราะเหตุนี้ บัณฑิตพึงนบสการและสักการะบิดามารดานั้นด้วย ข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน การอบกั้น การให้อาบน้ำ และล้างเท้า เพราะการปรนนิบัติบิดามารดา นั้น บัณฑิตจึงสรรเสริญ ในโลกนี้เองเขาตายไปแล้วย่อมบังเกิดในสวรรค์บุตรที่เลี้ยงดูบิดามารดาจะได้รับประโยชน์ในโลกลี้และโลกหน้า เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะไปสู่สุคติโลกสวรรค์ แม้เท้าสักกะ จอมแห่งเทพได้รับเสวยผลบุญในสวรรค์ เพราะ “ให้สมาทานวัชรบท ๑ ประการ ซึ่ง ๑ ใน ๑ ข้อนั้น คือ เราพึงเลี้ยงบิดาและมารดา ตลอดชีวิต” ดังนั้น บุตรพึงแสดงความกตัญญูด้วยการเลี้ยงดูบิดามารดา ปรนนิบัติบิดามารดา

๒. การบำรุงเลี้ยงทางจิตใจ คือ การประดับประคองจิตใจให้มีความโสมนัสอยู่เสมอ โดยไม่กระทำความหมั่นหมองให้ปรากฏในจิตใจ หรือ กระทำความเดือดร้อนให้ แม้ในเวลาที่ท่านเจ็บป่วย บุตรและธิดาพึงปฏิบัติด้วยความเอาใจใส่โดยใกล้ชิด แม้ในขณะที่ให้ปัจจัย ๔ ต้องให้ความเคารพ ด้วยความรัก เมื่อถึงวัยที่บุตรจะต้องบรรพชาอุปสมบท บุตรพึงเห็นความสำคัญและกระทำตามความปรารถนาที่ท่านต้องการ เพราะในชีวิตของบิดามารดาถ้ามีบุตร ก็ปรารถนาจะให้บรรพชาอุปสมบท ถ้าเป็นธิดา ก็ปรารถนาจะให้แต่งงานอย่างสมเกียรติ บุตรธิดาพึงตระหนักเสมอว่าบิดามารดาเป็นผู้ให้ชีวิต ให้สิ่งที่มีค่าที่สุด บุตรต้องตอบแทนบุญคุณ

๓. การเลี้ยงดูด้วย ทิฎฐิสติปัญญา การตอบแทนของพระคุณบิดามารดานั้น แม้บุตรจะปฏิบัติ บิดามารดาด้วยการอบกั้น การนวด การให้อาบน้ำ และการบิบนวด ถึงร้อยปีก็ยังไม่ได้อธิษฐานว่า ตอบแทนบุญคุณ เพราะในชั้นสูงที่สุดทางพระพุทธศาสนาแยกย่อย คือ พหุชยามเปลี่ยนทัศนคติของบิดามารดา ที่เป็นมิงฉาทิฎฐิให้เป็นสัมมาทิฎฐิ การแสดงความกตัญญู โดยการเปลี่ยนทัศนคติบิดามารดาจากความเห็นผิดมาสู่ความเห็นถูกต้อง ดังปรากฏในอังคุตตรนิกาย ทุกนิบาตว่า การทำตอบแทนแก่ท่านทั้งสองเราไม่กล่าวว่าเป็นการทำได้โดยง่าย ท่านทั้งสองคือใคร คือบิดาและมารดาถึงบุตรจะมีอายุ ๑๐๐ ปีมีชีวิตอยู่ ๑๐๐ปีประดับประคองบิดาด้วยบ่า (ขวา) ประดับประคอง มารดาด้วยบ่า (ซ้าย) ปฏิบัติท่านทั้งสองนั้นด้วยการอบกั้นการนวดการให้อาบน้ำ และการบิบนวด และแม้ท่านทั้งสองนั้นจะถ้อยจาเราะ และปัสสาวะลงบนบ่าทั้งสองของเขานั้นแล การกระทำอย่างนั้นยังไม่ชื่อว่าอันบุตรได้ทำหรือทำตอบแทนแก่บิดา และมารดาเลยถึงบุตรจะสถาปนาบิดาและมารดาไว้ในราชสมบัตินี้ซึ่งเป็นเจ้าเหนือหัวแห่งแผ่นดินใหญ่ที่มีบริดณะ ๑ ประการมากมายนี้ การกระทำอย่าง

นั้นยังไม่เชื่อว่าอันบุตรได้ทำ หรือทำตอบแทนแก่บิดาและมารดาเลย ซ้อนั้น เพราะบิดา และมารดามี
อุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสวงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย

ส่วนบุตรคนใดให้บิดาและมารดาผู้ไม่มีศรัทธาสมาทาน ตั้งมั่น ดำรงอยู่ใน สัทธาสัมปทา
(ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา) ให้บิดาและมารดาผู้ทุศีล สมาทาน ตั้งมั่น ดำรงอยู่ใน สิลสัมปทา (ความ
ถึงพร้อมด้วยศีล) ให้บิดาและมารดาผู้ตระหนี่ สมาทาน ตั้งมั่น ดำรงอยู่ใน จาคสัมปทา (ความถึง
พร้อมด้วยการเสียสละ) ให้บิดาและมารดาผู้ไม่มีปัญญา สมาทาน ตั้งมั่น ดำรงอยู่ใน ปัญญาสัมปทา
(ความถึงพร้อมด้วยปัญญา) ด้วยเหตุผลเพียงเท่านั้นแล การกระทำอย่างนั้นชื่อว่าอันบุตรได้ทำ และทำ
ตอบแทนแก่บิดาและมารดา^{๖๑} ดังนั้น บุตรจะต้องเลี้ยงดูบิดามารดาให้เป็นองค์ที่ทั้งทางกาย
และจิตใจ ให้ท่านเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยการเสียสละ ถึงพร้อม
ด้วยปัญญา ผู้ที่เลี้ยงดูบิดามารดาย่อมได้รับการยกย่องว่าเป็นบัณฑิต เป็นสัทบุรุษ ผู้ที่เลี้ยงดูบิดา
มารดาย่อมได้รับอานิสงส์ตอบแทนให้มีความสุขทั้งโลกนี้ และโลกหน้า และบุตรที่เลี้ยงดูเคารพ
บูชาบิดามารดาของตน ย่อมได้รับอนุเคราะห์จากท่านทั้งสอง ด้วยการอวยพรให้ชีวิตที่เคียงมา
ย่อมได้รับความเจริญรุ่งเรืองแก่ชีวิต “ขอเจ้าจงมีชีวิตยืนนานมีอายุยืนนาน”^{๖๒} ไม่มีความเสื่อม

๒) ช่วยทำกิจการงานของท่าน

เมื่อบุตร เติบโตสามารถทำงานแทนบิดามารดาได้ บุตรจะต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วย
กระทำกิจการงานแทนบิดามารดา เป็นการแบ่งเบาภาระของท่านเอาไว้ได้ในกิจการงานของบิดามารดา
โดยไม่กลัวความยากลำบากทั้งมวล เพราะว่าท่านทั้งสองได้ทำงานเพื่อบุตรและครอบครัวมานาน
แล้ว บุตรควรจะเข้ามารับผิดชอบดูแลแทนท่าน โดยมีบิดามารดาเป็นผู้ปรึกษาอยู่ใกล้ตัว บุตรที่ไม่
ตระหนักถึงหน้าที่ข้อนี้ ก็จะไม่ใส่ใจกิจการงานของครอบครัว ปล่อยให้บิดามารดาทำงานหารายได้
มาเลี้ยงครอบครัวจนแก่ชรา แม้บุตรจะเติบโตแล้วแต่ก็ยังให้บิดามารดาเลี้ยงดูอยู่ พระพุทธศาสนา
กล่าวถึงบุคคลที่ทำการงานแทนบิดามารดาว่า “เป็นผู้ควรยกย่องสรรเสริญ บัณฑิตทั้งหลายย่อม
สรรเสริญเขาในโลกนี้”^{๖๓} เป็นที่ยินดีของบุคคลต่าง ๆ เพราะได้ทำประโยชน์แก่บุคคลภายใน
ครอบครัวและปวงญาติ เขาย่อมมีความสุขในปัจจุบัน แม้ละจากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมประสบสุคติใน
โลกสวรรค์

^{๖๑} อจ.ทก. ๒๐/๓๔/๓๓-๓๔.

^{๖๒} อจ.ปญจก. ๒๒/๕๔/๑๐๕-๑๐๖.

^{๖๓} อจ.ปญจก. ๒๒/๕๔/๑๐๗.

๓) คำราชวงศ์ตระกูลของท่าน

การที่วงศ์ตระกูลจะเจริญรุ่งเรือง หรือเสื่อม ช่มชืดขึ้นอยู่กับบุตรเป็นประการ สำคัญ บุตรที่ดี
ผู้จะเป็นหัวหน้าครอบครัว และมีโชเป็นเพียง ผู้จะทำหน้าที่สืบต่อวงศ์ตระกูลให้ดำรงอยู่ได้เท่านั้น
บุตรจะต้องให้วงศ์ตระกูลเจริญก้าวหน้าต่อไปด้วยภาพลักษณ์แห่งความงาม บิคารมารดาช่อมหว้งให้
บุตร ไม่ทำในสิ่งทีก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่วงศ์ตระกูล ความปรารถนาของบิดามารดาถึงการให้
บุตร มีปรากฏใน ปุคตสูตรว่า บุตร ๓ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก คือ

- (๑) อติชาตบุตร คือ บุตรที่มีคุณสมบัติสูงกว่าบิดามารดา
- (๒) อนุชาตบุตร คือ บุตรที่มีคุณสมบัติเสมอกับบิดามารดา
- (๓) อวชาตบุตร คือ บุตรที่มีคุณสมบัติต่ำกว่าบิดามารดา

บัณฑิต ช่อมปรารถนาบุตรที่เป็นอติชาตบุตร และอนุชาตบุตร ไม่ปรารถนาบุตรที่เป็น
อวชาตบุตร เพราะอวชาตบุตรเป็นผู้ทำลายตระกูล^{๖๔}

การดำรงวงศ์ตระกูลมีในพุทธพจน์ในกถสูตร ได้กล่าวถึงเหตุที่ทำให้ตระกูลตั้งอยู่ได้นาน
และตั้งอยู่ไม่ได้นาน ซึ่งผู้เป็นบุตรจะเว้นจาก เหตุที่ทำให้ตระกูลตั้งอยู่ได้ไม่นาน ๔ ประการ คือ

- (๑) ไม่แสวงหาทรัพย์ที่สุจริตหายไ้
- (๒) ไม่บูรณะพัสดุที่เก่าคร่ำคร่า
- (๓) ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค
- (๔) ตั้งสตรีหรือบุรุษผู้มิศึลให้เป็นใหญ่ในเรือน^{๖๕}

เหตุที่ทำให้ตระกูลตั้งอยู่ได้นาน ๔ ประการ คือ

- (๑) แสวงหาทรัพย์ที่สุจริตหายไ้
- (๒) ช่อมแซมพัสดุที่เก่าคร่ำคร่า
- (๓) รู้จักประมาณในการบริโภค
- (๔) ตั้งสตรีหรือบุรุษผู้มิศึลให้เป็นใหญ่ในเรือน^{๖๖}

๔) ประพศุคตินให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท

หมายความว่า การประพศุคปฏิบัติคน เป็นคนดีให้เหมาะสมกับความเป็นทายาทที่จะรับ
ทรัพย์มรดกของตระกูล มีความวิริยะอุสาหะในการประกอบอาชีพ โดยสุจริต ไม่หลงไหลใน

^{๖๔} พุ.อติ. ๒๕/๓๔/๔๓๑-๔๓๓.

^{๖๕} อจ.จตุกก. ๒๑/๒๕๘/๓๓๕.

^{๖๖} อจ.จตุกก. ๒๑/๒๕๘/๓๓๕-๓๓๖.

อบายมุข เป็นหนทางแห่งความเสื่อมของทรัพย์สินสมบัติแล้ว บิคารมารคา ย่อมยินดีมอบทรัพย์สินมรดกให้
 ดังพระพุทธรูปหนึ่งในสังคาลสูตรว่า อริยสาวกไม่ข้องแวะอบายมุข ๖ ประการ คือ

(๑) การหมกหมุ่นในการเสพของมีนเมา คือ สุรา และเมรัยอันเหตุแห่งความประมาท
 เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

(๒) การหมกหมุ่นในการเที่ยวไปคามครอกชอกชอย ในเวลากลางคืน เป็นอบายมุข
 แห่งโภคะทั้งหลาย

(๓) การเที่ยวดูมหรสพ เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

(๔) การหมกหมุ่นในการเล่นการพนัน อันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่ง
 โภคะทั้งหลาย

(๕) การหมกหมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

(๖) การหมกหมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย^{๒๑}

๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้

เพราะฉะนั้น การตอบแทนบุญคุณควรแสดงความรักให้บิคารมารคาได้ประจักษ์ด้วยสายคา
 ของท่านเพื่อท่านจะภาคภูมิใจในบุตรธิดาท่านก็มีความสุขกายสบายใจอายุยืนยาวต่อไปอีกนาน
 เมื่อบิคารมารคาสิ้นชีวิตไปแล้ว บุตรธิดาไม่ควรแต่จะเศร้าโศกเสียใจร้องไห้ร่ำพัน กระทั่งไม่มีจิตใจ
 จะทำมาปณกิจศพ ควรพิจารณาให้เห็นความจริงว่าชีวิตของทุกคนที่เกิดมาต้องตายทั้งสิ้น

บุตรธิดาต้องรับภาระหน้าที่ต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่จัดงานประกอบพิธีรับบำเพ็ญกุศลศพ กระทั่งเสร็จ
 พิธีตามประเพณี จากนั้นก็ควรหาโอกาสกระทำกัมมทานถึงบิคารมารคาในพิธีกรรมสำคัญ ๆ เช่น
 พิธีทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน พิธีทำบุญอุทิศ พิธีทำบุญประจำปีและในเทศกาล
 สงกรานต์ พิธีทำบุญเทศกาลวันสารทไทย และเทศกาลอื่น ๆ ตามประเพณีท้องถิ่น

การทำบุญอุทิศแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปุพพเปตติ และฉาติพิถี
 ทำบุญบิณฑบาตถวายส่วนบุญส่วนกุศล ไปให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล
 ดังปรากฏใน ติโรกฐพุทธสูตรว่า^{๒๒} “ห้วงน้ำที่เต็ม ย่อมยังสมุทรสาครให้เต็มเปี่ยมล้นใด ทานที่ญาติ
 ทั้งหลายให้แล้วแค้นนุช โลกนี้ย่อมสำเร็จแก่ปรตทั้งหลาย บุคคลมาระลึกถึงอุปการะอันท่านได้ทำ
 แล้วในกาลก่อนว่า ผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ผู้นี้ได้ทำกิจนี้ของเรา ผู้นี้เป็นญาติเป็นมิตรเป็นเพื่อนของเรา
 ดังนี้ ก็ควรทานให้ทักษิณา เพื่อผู้ทีละโลกนี้ไปแล้ว การร้องไห้ก็ดี ความเศร้าโศกก็ดี ความรำไร
 รำพันอย่างอื่นก็ดี บุคคลไม่ควรทำเลย เพราะว่าการร้องไห้เป็นคั้นนั้น ไม่เป็นประโยชน์แก่ญาติ

^{๒๑}ที่.ป. ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

^{๒๒}พ.พ. ๒๕/๗/๑๕.

ทั้งหลายผู้ละ ไปแล้ว ญาติทั้งหลายย่อมตั้งอยู่อย่างนั้นก็ทักมีมาทานนี้แลอันท่านให้แล้ว
ประคิมฐานไว้ดีแล้วในสงฆ์ ย่อมสำเร็จโดยพลัน เพื่อประโยชน์แก่อกุลแก่ปรตนั้น ตลอดกาลนาน

(๒) กตัญญูกถวที่ต่อครูอาจารย์

อุปัชฌาย์ หมายถึง ครูอาจารย์ ผู้คอยเพ่งโทษน้อยใหญ่ ได้แก่ ผู้รับรองกุลบุตรเข้ารับเข้า
อุปสมบทในท่ามกลางภิกษุสงฆ์^{๖๕} เกิดขึ้นครั้งแรกในพระพุทธศาสนาเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าทรง
แสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตรแก่ ปัญจวัคคีย์ ฟังแล้วได้ดวงตาเห็นธรรมซึ่งเป็นปฐมเทศนาครั้งแรก
ทำให้ศิษย์บรรลुโสดาบันเป็นเสขะคนแรก คือ อัญญาโกณฑัญญะท่านขอพรพราหมณ์อุปสมบทใน
พระพุทธศาสนา ทรงทำหน้าที ๒ อย่าง คือ เป็นครูสอนมนุษย์และเทวดาและเป็นพระอุปัชฌาย์บวช
ให้แก่กุลบุตร ศิววิธิ "เอถิกิกขุอุปสัมปทา" พระวาจาสั้น ๆ ว่า "เธอจงเป็นภิกษุมานเถิด พระธรรม
เรากล่าวไว้ดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบ"^{๖๖} เมื่อพระอัญญา
โกณฑัญญะ บวชแล้วตั้งใจศึกษาปฏิบัติจนบรรลुเป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนา และใน
ขณะนั้นถือว่าพระพุทธศาสนามีพระรัตนตรัยเกิดขึ้นแล้วในโลก คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
ซึ่งพระอัญญา โกณฑัญญะสำเร็จพระอรหันต์สาวกองค์แรกในพระพุทธศาสนา มีปรากฏอยู่ในบท
สวดพุทธคุณ คำว่า "สวดคา เหว มนุสสานิ พุทฺโธ" มีความหมาย ว่า พระพุทธเจ้า เป็นบรมครูสอน
มนุษย์และเทวดาทั้งหลาย เพราะฉะนั้น คำว่า ครู ภาษาบาลี ใช้ คำว่า ครู แปลว่า หนัก สอดคล้อง
พระธรรมวิสุทธิกวี กล่าวถึงการศึกษาระดับสูงขึ้นไปจาก อาจารย์ โดยใช้ คำว่า Onc should learn
from a Guru.^{๖๗}

สรุปได้ว่า ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า เป็นบรมครูสอนมนุษย์ ให้รู้หลักธรรมขั้น
พื้นฐาน คือ วัฏฏะ ระดับกลาง คือ วัฏฏะ ระดับสูง คือ ปฏิเวทมุ่งสู่พระนิพพานเป็นพระอรหันต์
ถือว่า ได้เรียนรู้และปฏิบัติหลักสูตรพื้นฐานระดับกลางขั้นสูงสุดทางพระพุทธศาสนา คือ
พระนิพพานได้ในโลกมนุษย์ และทรงสามารถแสดงธรรมแก่เทวดาทั้งหลาย ให้ได้บรรลุโสดาปัตติผล

สำหรับประเทศไทยมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้คำจำกัดความไว้ใน มาตรา ๔ ว่า

^{๖๕} อัง.ปญจก. ๒๒/๕๖/๕๗.

^{๖๖} พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา,
(กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

^{๖๗} Phra Dhammavisuddhikavi, Basic Steps For Meditation and chanting For Mind
Develop Ment, Pubiohed by Mahamakuta Rajavidyalaya (Royal Academy) Foundation Bangkok,
2552/2009.(12)

ครู หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอน และส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน ครูต้องเป็นผู้ที่ทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอน ฉะนั้นผู้ที่ไม่ได้ทำหน้าที่ทางด้านการเรียนการสอนก็หมายความว่า ครูต้องเป็นผู้จตุรภาคการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน เป็นผู้อำนวยความสะดวกเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของผู้เรียน ครูต้องเป็นผู้แสวงหาสาระการเรียนรู้ตลอดจนกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อสนองความสนใจ และความต้องการของผู้เรียนครูไม่ใช่ผู้ยืนสอนอยู่หน้าชั้นแบบเป็นองค์ความรู้แบบเบ็ดเสร็จในห้องเรียนอย่างไรก็ดี

อาจารย์ ความหมายของ แต่เดิม คำว่า อาจารย์ เป็นคำที่ใช้เรียกกันในหมู่พระสงฆ์ในศาสนาพุทธ เป็นตำแหน่งของพระผู้สาวโสที่มีหน้าที่เฉพาะในการควบคุมดูแลหรือสั่งสอนพระที่บวชใหม่ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายความหมายของคำว่าอาจารย์ดังนี้ อาจารย์ แปลว่า ผู้ประพฤติดันแก่กุลแก่ศิษย์ ผู้ที่สมर्थพึงประพฤติด้วยความเอื้อเพื่อ ผู้สั่งสอนวิชา และอบรมดูแลความประพฤติ ในวงการพระสงฆ์มีอาจารย์ ๔ ตำแหน่งคือ บรรพชาจารย์ คือ อาจารย์ผู้ให้สิกขาบทในการบรรพชา อุปสัมปทาจารย์ คือ อาจารย์ผู้สวดกรรมวาจาในอุปสมบทกรรม นิสสยาจารย์ คือ อาจารย์ผู้ตีคนไปขอยอมคนเป็นศิษย์อยู่ในปกครอง และอุเทศาจารย์ หรือธรรมาจารย์ คือ อาจารย์ผู้สอนธรรม เป็นผู้ให้วิชาความรู้ เป็นที่ปรึกษาไต่ถามค้นคว้าก็ได้ ค่อมาคำว่าอาจารย์จึงแพร่เข้าสู่วงการการศึกษาโดยการใช้เรียกข้าราชการพลเรือน ในมหาวิทยาลัยผู้ทำหน้าที่เป็นผู้สอนหรือผู้บรรยาย (Lecturer) วิชาการต่าง ๆ ให้แก่นิสิตหรือนักศึกษามหาวิทยาลัย แล้วจึงแพร่ขยายการใช้ไปสู่วิทยาลัยและโรงเรียนในช่วงเวลาไม่กี่ปีมานี้เอง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้คำจำกัดความไว้ว่า

คณาจารย์ หมายความว่า บุคลากรซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการสอน และการวิจัย ในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาของรัฐและเอกชน ความหมายตามพระราชบัญญัตินั้น คณาจารย์ก็คือ ผู้มีความรู้ความสามารถในสาขาวิชาต่าง ๆ ซึ่งสามารถสอนและทำการวิจัยในศาสตร์สาขานั้น ๆ คณาจารย์เป็นคำรวมของตำแหน่ง อาจารย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (Asst. Prof.) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิเศษ (Asst. Emeritus Prof.) รองศาสตราจารย์ (Assoc. Prof.) และศาสตราจารย์ (Professor) ศาสตราจารย์ เกียรติคุณ (Prof. (Honorary)) ซึ่งเป็นตำแหน่งเฉพาะในสถาบันอุดมศึกษา อันถือว่าเป็นสากล

คำที่มีความหมายคล้ายคลึง กับคำว่าครูหรือคำศัพท์กลุ่มเดียวกันกับครูนั้นมีหลายคำ เช่น อุปีชฌาย์ แปลว่าผู้สอนอาชีวะ ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุ อธิบายไว้ว่า เป็นผู้ที่มีสมर्थต้องคอยเพ่งตามองตาม หรือคอยมองตามที่ท่านสั่งสอน มองตามที่ท่านทำให้ดู เป็นผู้สั่งสอนศิลปะศาสตร์ในทางอาชีพต่าง ๆ นั่นเอง

คำที่มีความหมายคล้ายคลึง กับคำว่าครูอีกคำ คือ คำว่า ทิสปาโมกษ์ แต่ปัจจุบันเลื่อนหาย ไปจากสังคมไทยมากแล้ว ในสมัยโบราณผู้ที่มีอันจะกินนิยมส่งลูกหลาน ไปสู่สำนัก ทิสปาโมกษ์ ๕ เพื่อให้เรียนวิชาเป็นอาชีพ หรือวิชาสำหรับกลับมประกอบหน้าที่การงานที่สำคัญ ๆ เกี่ยวกับการปกครองบ้านเมือง ทิสปาโมกษ์ โดยทั่วไปรับลูกศิษย์จากทุกทิศ และจะกำหนดว่าทิสปานั้นสอนวิชานี้ ทิศนี้เรียนวิชานั้น ผู้ไปเรียนก็ไปหาความรู้ตรงตามที่ต้องการตามความนิยมในสมัยนั้น คล้ายกับสมัยนี้พอสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายก็จากบ้านเกิด ไปเรียนต่อในมหาวิทยาลัยในเมืองใหญ่นั้นเอง สำหรับคำศัพท์ในภาษาอังกฤษที่มีความหมายคล้ายคลึงกันกับคำว่าครู หรือ Teachers ก็มีดังนี้

ครู หมายถึง บุคคลซึ่งปฏิบัติหน้าที่ประจำในโรงเรียนหรือสถานับการศึกษาต่าง ๆ ตรงกับคำว่าครู หรือ ผู้สอน

อาจารย์ หมายถึง บุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นผู้สอน โดยเฉพาะในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยตรงกับคำว่า อาจารย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ในประเทศอังกฤษ หมายถึง ตำแหน่งผู้สอนที่ถือว่าเป็นตำแหน่งสูงสุดในแต่ละสาขาวิชาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ส่วนในสหรัฐอเมริกา และแคนาดา เป็นตำแหน่งที่ใช้เป็นคำนำหน้านาม สำหรับผู้สอนในวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ และรองศาสตราจารย์

บุคคลผู้สอนในมหาวิทยาลัย หรือวิทยาลัย ตรงกับคำว่า ผู้บรรยาย หรือองค์ปาฐก
ผู้สอนซึ่งเป็นสมาชิกในคณะที่ทำหน้าที่สอนนักศึกษาเป็นกลุ่มเล็ก ๆ หรือสอนเป็นรายบุคคล โดยทำงานเป็นส่วนหนึ่งของผู้บรรยายนั่นเอง อาจมีความหมายคล้ายผู้สอนเสริม หรือผู้สอนกวดวิชา

ภาษากรีกโบราณ หมายถึง ปราชญ์ ผู้สั่งสอนสรรพวิชาในที่ต่าง ๆ น่าจะแปลว่า ทิสปาโมกษ์ นอกจากคำดังกล่าวแล้ว ยังมีศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับครูอีกหลายคำ ได้แก่ ครูใหญ่ ครูผู้ช่วย และครูผู้หญิง อาจารย์ผู้ควบคุม ผู้มีภูมิรู้ ความเป็นครูของครูไทยที่สังคมคาดหวัง

การเป็นครูนั้น ไม่ใช่ว่า ใครที่พอมีความรู้หรือทำทางน่าเชื่อถือก็จะมาเป็นครูได้ ครูเป็นคุณลักษณะที่ผู้ประสงค์จะดำเนินอาชีพนี้ต้องฝึกฝนศึกษาจนเชี่ยวชาญ จนเป็นที่ยอมรับขององค์กรวิชาชีพในระดับหนึ่งเป็นอย่างน้อย ทั้งนี้เพราะครูเป็นพื้นฐานของบุคคลและวิชาชีพที่สังคมคาดหวังว่าจะต้องมีบทบาท ความสำคัญ หน้าที่ ความรับผิดชอบ คุณลักษณะ บุคลิกภาพ ค่านิยม จรรยาบรรณ และคุณธรรมที่เป็นแบบอย่างได้นั่นเอง หากจะคิดต่อไปว่าความเป็นครูของครูไทยควรเป็นอย่างไร ในประเด็นนี้ ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ อธิบายได้ชัดเจนอย่างยิ่งว่า ดังนี้

๑) ครู คือ มนุษย์

ในโลกนี้มีพลโลกอยู่ ๒ ประเภทเท่านั้น ประเภทแรก คือ คน และประเภทที่สอง คือ มนุษย์ พวกที่เป็นคนนั้น เป็นเพียงสิ่งที่มีชีวิตชนิดหนึ่ง ที่พัฒนาแต่ร่างกายและความเป็นอยู่แค่นี้จิตใจ และความรู้สึกนึกคิดหาได้พัฒนาขึ้นไม่ แต่ละวันจะดำเนินชีวิตไปตามแรงกระตุ้นของสัญชาตญาณ หัวก็กิน ง่วงก็นอน โครทำให้จิตใจก็โกรธ และทำร้าย เฝ้ามไปด้วยความแค้นแค้นแข่งเคียดแค้นให้ได้ ให้ไม่เป็น ชัยชนะเกิดจากการทำลายผู้อื่น หลงคิดอยู่ในเกม และเกียรติยศ หัวใจจึงร้อนรุ่มทรมาน ทูรายอยู่ตลอดเวลา คนพวกนี้ถ้ามเป็นครู ก็จะคิดแต่เพียงว่า ทำอย่างไรจึงจะได้รับ ได้เลื่อนและได้ รวย คิดถึงแต่ตัวเอง ซึ่งก็คือ ผู้รับจ้างสอนหนังสือเท่านั้นเอง

๒) ครู คือ กัลยาณมิตร

ความหมายของกัลยาณมิตรนั้น กว้างไกล และลึกซึ้งยิ่งกว่ามิตรแท้ เพราะนอกจากจะเป็น เพื่อนที่มีความจริงใจต่อกันและกันแล้ว กัลยาณมิตรยังเป็นผู้ชี้แนะ และช่วยเหลือให้เกิดความเจริญ อย่างชอบธรรม ครูที่ขึ้นสอนอยู่คนละวิชาทุกวัน ๆ นั้นเป็นเพียงผู้บอกวิชา แต่ครูที่มองคนเองว่าเป็น ส่วนหนึ่งของสังคม และเห็นว่านักเรียนนั้นคือ มนุษย์ที่มีหัวใจ มีความรู้สึกนึกคิด มีพ่อแม่ที่ส่งลูก มาหาครู มาอยู่กับครูที่โรงเรียน ด้วยความหวังว่าครูจะทำงานหนัก และมีความรับผิดชอบที่จะจัด กระบวนการ และกิจกรรมทุกอย่างให้ลูกศิษย์ของคนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ แข็งแรง มีความรู้ ความสามารถ ความคิด และความดี

๓) ครู คือ ผู้นำทางปัญญาและวิญญาน

วิญญาน คือ ความรู้แจ้งที่หยั่งรู้ว่าจะไรคือสิ่งผิดชอบชั่วดี อะไรคือ บุญและบาป อะไรคือ ความจริง และความเท็จและอะไรคือ ความวิวัฒน์ และความวิบัติ ผู้ที่จะมีวิญญานเช่นนี้ จะต้องได้รับการฝึกหัดขัดเกลาได้รับการสั่งสอนฝึกฝนให้รู้จักภาวะที่แท้ของธรรมชาติ หน้าที่ และกฎเกณฑ์ของ ธรรมชาติ การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และประจักษ์ผลที่เกิดจากการปฏิบัติ ดีปฏิบัติชอบ

๔) ครู คือ ผู้มีศาสตร์และศิลปะ

ผู้ที่เป็นครู ต้องสามารถประกาศได้ว่า วิชาครูนั้นเป็นศาสตร์อย่างหนึ่ง เป็นศาสตร์ที่มี พื้นฐานที่มั่นคงแน่น มีหลักการและทฤษฎี มีวิธีการ และแนวปฏิบัติ สามารถวิจัย และพัฒนาให้ เกิดความรู้ใหม่ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ครูศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยการพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพ และคุณธรรม เป็นศาสตร์ที่สรรคสร้างให้ชีวิตและจิตใจของมนุษย์ให้เกิดคุณค่าต่อตนเองและส่วนรวม ครูศาสตร์ จึงมิใช่ สามัญสำนึก (Common Sense) ไม่ใช่การเอาชีวิตของเด็กมาตองถูกและไม่ใช่การลงทุนธุรกิจ ผู้ที่เป็นครูจึงต้องได้รับการฝึกฝนอบรม ทั้งวิธีที่เป็นระบบ และในครรลองของประสบการณ์

๕) ครู คือ ผู้ดำรงและค้ำจุนความเป็นไทย

ประเทศจะมั่นคงได้อย่างไร อีสราเอลอยู่ที่ไหน ถ้าบ้านเมืองมีรั้วรอบขอบชิดแข็งแรง แต่ภายในบ้านเมืองนั้น มีแต่ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ มีแต่ความเป็นทาสทางวัฒนธรรม มีแต่ทาสทางความคิดที่ปล่อยไม่ไป ครูจึงเป็นกลุ่มบุคคล ที่ต้องครคร่ำครวญต่อสู้กับความเขลา ความไม่รู้ และความจนตรอกทางความคิด การรู้จักมองคนอื่น และศึกษาแนวคิดของผู้อื่นนั้นเป็นสิ่งที่ดี^{๖๖}

ในสังคมไทยนั้นมักกล่าวทั้งที่เป็นคำพังเพย และตำนานวลีเกี่ยวกับครูมากมาย ซึ่งอาจมากกว่าบุคคลใด ๆ หรืออาชีพใด ๆ เพราะ ไม่มีใครที่ไม่เคยถูกแนะนำสั่งสอน หรืออบรมบ่มนิสัย มาเลยในสังคมมนุษย์ คำกล่าวที่ว่า แม่เป็นครูคนแรกของลูก พ่อแม่คือครูประจำบ้าน เราก็ดูเหมือนมีครู ครู คือ แม่พิมพ์ของชาติ ครู คือ เรือจ้าง ชีวิตครู ประคอง ทำน้ำ ครู คือ เปลวเทียน ครู คือ ผู้สร้างโลก ครู คือ ผู้นำทางชีวิตครู คือ ผู้ยกระดับวิญญาณมนุษย์ มีคำเปรียบเทียบกับมากมาย ในสังคมปัจจุบันมีการใช้คำว่า ครูและอาจารย์ กันในแทบทุกวงการอาชีพ อันที่จริงความหมายของครู หรืออาจารย์ในลักษณะของวิชาชีพ หรือวิชาชีพชั้นสูง (Profession) นั้นมีความหมายกว้างขวาง และลึกซึ้งกว่าการใช้เรียกกัน ในวงการอาชีพต่าง ๆ มากนัก

คำว่า ครู ในสมัยโบราณในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นเจ้าของคำคำนี้ เป็นคำที่สูงมาก เป็นผู้บิดประตุทางวิญญาณ แล้วก็ทำให้เดินทางวิญญาณ ไปสู่คุณธรรมเบื้องสูง เป็นเรื่องทางจิตใจ โดยเฉพาะมิได้หมายถึงเรื่องวัตถุ หรือมรรยาท หรือแม้แต่อาชีพ จึงมีน้อยมาก ครูนั้นมักจะไปทำหน้าที่เป็นปุโรหิตของพระราช หรืออิสระชนซึ่งมีอำนาจวาสนา มีหน้าที่การงานอันใหญ่หลวง

คำว่า ครู มักแปลกันมาแต่เพียงว่าเป็นผู้ควรเคารพ หรือมีความหนัก ที่เป็นที่อยู่เหนืออิศระ เป็นเจ้านิอู่เหนืออิศระคนทุกคน แต่เดี๋ยวนี้ได้กลายมาเป็นผู้ประกอบอาชีพอย่างหนึ่ง^{๖๗}

พระอุปัชฌาย์ครูอาจารย์ ชื่อว่า ผู้เป็นทิศเบื้องขวา เป็นบุพพการีของศิษย์ ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่เพราะท่านเป็นผู้มีอุปการะแก่ศิษย์ โดยนัยที่พระธรรมสามิสรทรงแสดงไว้ในสังคาโลวาทสูตร ๕ ประการ คือ

๑. แนะนำให้เป็นคนดี
๒. ให้เรียนดี
๓. บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี
๔. ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย

^{๖๖} ชีร์ศักดิ์ อัครบวร, **ความเป็นครูไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ก.พลพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๕-๑๖.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย^{๑๔}

จากการศึกษาพบว่า ในพระพุทธศาสนานั้น ครูมีบทบาทที่สำคัญมาก ครูในฐานะเป็น กัลยาณมิตรของศิษย์ ซึ่งหมายถึง “บุคคลผู้เฝ้ายามพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะทำหน้าที่ในการสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคแห่งการฝึกฝนอบรมที่ถูกต้อง” ความเป็นกัลยาณมิตร กล่าวได้ว่าเป็นบุคคลที่ควรถือเอาเป็นแบบอย่างที่ดี

สมเด็จพระพุทธองค์ที่ว่า “ความมีมิตรดี (มิตรที่มีคุณธรรม) มีสหาศดี (เพื่อนร่วมงานที่ดี) มีเพื่อนดี (เพื่อนที่รักใคร่สนิทสนมรู้ใจกัน ซื่อสัตย์ต่อกัน) ถือได้ว่าเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์” คำว่า กัลยาณมิตร เป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติหรือการศึกษาเรียนรู้เพื่อการเข้าใจความเป็นจริงของโลก และชีวิตนั้นมีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องอาศัยผู้มีความรู้มีความสามารถมีประสบการณ์มาก่อนให้คำชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องเพื่อเดินก้าวไปสู่จุดมุ่งหมายโดยไม่ผิดพลาด เพราะฉะนั้น ครูจึงอยู่ในฐานะเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ทั้งหลายในการถ่ายทอดวิชาความรู้ และเป็นแบบอย่างที่ดี

ครู มีฐานะเป็นปูชนียะบุคคล ซึ่งศิษย์ทั้งหลายและคนทั่วไปให้ความเคารพยกย่องครูเพราะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชน ซึ่งเป็นสมาชิกในสังคม ช่วยพัฒนาคน ให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมที่พึงประสงค์ของสังคมนั้น ๆ ด้วยว่าคนที่ได้รับ การพัฒนาแล้ว ย่อมจะนำความรู้ไปพัฒนาสังคม ให้เกิดการพัฒนามีความเจริญรุ่งเรือง

ในทางพระพุทธศาสนานั้น เมื่อศิษย์ สัทธวิหาริก อันเดวาสิก ได้ระลึกนึกถึงอุปการะของครูอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้อนุเคราะห์ ช่วยแนะนำสั่งสอนให้เจริญด้วยวิชาความรู้และคุณความดีแล้ว ครรที่ศิษย์ สัทธวิหาริก อันเดวาสิก จะต้องตอบแทนอุปการะของท่าน โดยการประพฤติตนเป็น คนว่าง่ายสอนง่าย แสดงความเคารพนับถือ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น หรือยกตนเทียมท่าน ยึดเอาความ กตัญญูเป็นอารมณ์ว่า “ผู้รู้คุณย่อมยินดีในผู้มีพระคุณ ดังแมลงผึ้งรู้ว่าบัวมีคุณ” ส่วนในด้าน ความสัมพันธ์กับอาจารย์ “ศิษย์พึงแสดงความเคารพนับถืออาจารย์ รู้อุปการะคุณสนองคุณ ศิษย์มีความรู้ความเข้าใจในหน้าที่อันพึงปฏิบัติคอบนุญคุณครูอาจารย์ ซึ่งปรากฏ ในสังคาโลวาตสูตรว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงทศ ๒ ที่เป็นทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์ มีความสำคัญในการสั่งสอนหล่อ หลอมเยาวชนให้เป็นคนดี หน้าที่ของ ครู อาจารย์ คือ แนะนำให้เรียนดี สอนความรู้ให้หมดทุก องค์ความดีของศิษย์ป้องกันไม่ให้ทำความเสื่อมเสียชื่อเสียงทั้งแก่ตนเองและสถาบันศิษย์ได้รับ อุปการะคุณครูอาจารย์แล้ว ครรที่จะมีสำนึกที่ดีต่อท่าน ไม่ประพฤติล่วงเกินท่านทั้งทางกาย วาจา และใจ

^{๑๔}ที.ป. ๑๑/๒๖๘/๒๑๓.

ดังนั้น พระสารีบุตรพระมหาโมคคัลลานะ ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ในสำนักสังขชัยปริพาชก ได้เห็นท่านพระอัสสชิขึงอันตราวสกแล้ว ถือบาตรจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์ สารีบุตรปริพาชก ได้เห็นท่านมีมารยาทน่าเลื่อมใสเข้าไปหาท่านพระอัสสชิถึงแล้วได้พูดปราศรัยกับท่านพระอัสสชิ ท่านได้กล่าวธรรมปริยານี้แก่สารีบุตรปริพาชกว่า "ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระศาสดาคตรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติทรงสั่งสอนอย่างนี้" จึงมีความเลื่อมใสศรัทธา นับถือเป็นอาจารย์ ทั้งสองพร้อมบริวารพากันมาเฝ้าพระศาสดาทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระศาสดาได้ประทานอุปสมบท ๑๕ วัน พระสารีบุตรได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ แม้พระสารีบุตรจะเป็นพระอรหันต์แล้วก็ตาม ทุกคืนก่อนท่านจะนอน หากท่านทราบว่า พระอัสสชิอยู่ที่ทิศใด ท่านจะนมนัสการ ไปทางทิศนั้นก่อนแล้วจึงนอนหันศีรษะไปทางทิศนั้นเมื่อระลึกถึงผู้เป็นอาจารย์จะนมนัสการ ไปตามทิศที่พระอัสสชิอยู่ พวกพระภิกษุเห็นพระสารีบุตรยกมือไหว้ไปตามทิศ จึงพากันไปกราบทูลพระพุทธรูปของคำว่า พระสารีบุตรยังไหว้ทิศเหมือนพวกพรหมณ์ พระพุทธรูปองค์จึงตรัสถามพระสารีบุตร พระสารีบุตรกราบทูลว่า ที่คนยกมือไหว้ไปตามทิศ เพราะความเคารพพระอัสสชิ ผู้เป็นอาจารย์ พระพุทธรูปองค์จึงตรัสสรรเสริญว่า พระสารีบุตรมีความกตัญญูรู้คุณอาจารย์ที่มีคุณแก่ตน ดังปรากฏในสารีบุตรเถรวัตถุว่า "บุคคโลรู้แจ้งธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้วจากอาจารย์ใด ควรนอบน้อมอาจารย์นั้น โดยเคารพเหมือนพรหมณ์นอบน้อมไฟที่บูชาะนั้น"^{๑๑๔} อันศิษย์ควรมีความเข้าใจการปฏิบัติคอนแทนบุญคุณด้วยความเคารพครูอาจารย์ดังนี้

๑) ลูกขึ้นด้อมรับ แสดงความเคารพเสมอ เมื่อเห็นครูอาจารย์เดินผ่าน หรือแม้ในกรณีที่กำลังสอนอยู่ในห้องเรียน การกระทำเช่นนี้ เป็นการแสดงออกซึ่งความอ่อนน้อมถ่อมตน และให้เกียรติครูผู้ให้วิชาความรู้

๒) เข้าไปคอยรับใช้ เมื่อครูอาจารย์มีธุระเรียกใช้ จะต้องเข้าไปเพื่อรับใช้บริการให้ความสะดวก ซึ่งเป็นการแบ่งเบาภาระบางอย่างที่ครูไม่จำเป็นต้องทำด้วยตนเอง หรือช่วยเป็นธุระในกิจการต่าง ๆ เช่น ช่วยส่งเอกสาร ช่วยถือหนังสือให้

๓) เชื้อฟุ้ง เป็นคนง่ายขอสอนง่าย เชื้อฟุ้งคำสั่งสอนของครูอาจารย์ ในเวลาเรียน จะต้องตั้งใจฟังด้วยดี เมื่อมีปัญหาไม่เข้าใจในบทเรียน จะต้องเข้าไปหาซักถาม ขอคำแนะนำปรึกษา ฟังคำอธิบาย แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติตามสมควรแก่สติปัญญา ไม่แสดงกิริยาที่ไม่สุภาพ ไม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน

๔) ดูแลปรนนิบัติ คอยดูแล ช่วยแบ่งเบาภาระงานของครูอาจารย์

^{๑๑๔} พ.ร. ๒๕/๓๕๒/๑๖๕.

๕) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพเพื่อไม่ให้เป็นที่หนักใจแก่ครูอาจารย์ เพราะครูอาจารย์ทั้งหลาย ย่อมต้องการเห็นศิษย์มีความรู้ดีมีความประพฤติดี และเชื่อฟังอยู่ในโอวาท

สรุปความเห็นว่าเป็นผู้เรียนได้ปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวข้างต้นย่อมทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการศึกษาอย่างเต็มที่และเข้าใจคุณค่าของการศึกษาอย่างแท้จริงเพราะธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ มีหลายชั้นหลายมิติที่สอดคล้องกับธรรมชาติจึงต้องขยายขอบเขตแห่งการแสวงหาความรู้เรื่อยไปไม่รู้จักจบ นั่นคือ การศึกษาดตามแบบแผนในโรงเรียน และมหาวิทยาลัยเพียงเดิรมิได้ ผู้เรียนให้พร้อมที่จะขยายความรู้ด้วยตนเอง เหมือนการสอนวิธีขับปลา ผู้เรียนต้องประยุกต์ใช้วิธีการที่เรียนมาไปจับปลาด้วยตนเอง แหล่งความรู้ข้อมูลข่าวสารเปรียบเหมือนปลา วิธีการนั้นคือ โยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นวิธีกลั่นกรองข้อมูลไว้ใช้ประโยชน์ทันทั่วทั้งที่อื่นทำให้เป็นคนเก่งมีสมรรถภาพ เป็นคนดีมีคุณภาพ และมีความสุขในโลกยุคปัจจุบัน

(๓) กติบัญญัติกเวทีคือ พระมหากษัตริย์

พระมหากษัตริย์ มาจากประชาชนสมมติขึ้นซึ่งมีปรากฏในอรรถกถาอรรถกถาว่า อัมมมาหวนสมมติ (แต่งตั้ง) คำแรกว่า “มหาสมมต มหาสมมต” คำที่ ๒ ว่า “กษัตริย์ กษัตริย์” คำที่ ๓ ว่า “ราชาราชา” จึงเกิดขึ้นดังนี้^{๑๖} สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่สูงยิ่งในความรู้ลึกของคนไทย เพราะทรงมีหน้าที่ปกครองไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ ผู้อาศัยอยู่ในประเทศให้มีความร่มเย็นเป็นสุข โดยที่พระองค์ต้องทรงปฏิบัติทศพิธราชธรรม^{๑๗} ซึ่งประเทศไทยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงเป็นพระประมุขของแผ่นดินสยาม ที่ทำหน้าที่เป็นบิดา และผู้ปกครองบุตร คือ ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ให้มีความร่มเย็นเป็นสุขและพสกนิกรที่จงรักภักดีเคารพเทิดทูนพระมหากษัตริย์ เพราะถือว่า เป็นเบื้องสูง ความรู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาที่ได้สืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน และมีคำศัพท์หลายคำในพุทธประวัติที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ที่เกี่ยวกับคำว่า กษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองรัฐที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้

๑. จักกวัตติ หรือพระเจ้าจักรพรรดิเป็นชื่อที่ใช้เรียกผู้ปกครองประเทศที่เคารพยกย่องธรรมะ ปฏิบัติธรรมละใช้ธรรมะเป็นหลักในการปกครองที่เรียกว่า ธรรมาธิปไตยพระเจ้าจักรพรรดินับเป็นผู้ในอุดมคติตามพุทธธรรม

^{๑๖}ที่.ป.๑. ๑๑/๑๓๑/๕๖.

^{๑๗}พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนฺทโก ป.ธ. ๘), อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๑ นักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี, อ้างแล้ว, หน้า ๑๔.

๒. มหาสมมติ หรือมหาชนสมมติ เป็นชื่อที่ใช้เรียกผู้นำที่สมาชิกส่วนใหญ่ของสังคมเลือกขึ้นมา ในคัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวว่ามีผู้ปกครองคนแรกของมนุษย์มาจากการเลือกตั้ง เพราะคำว่ามหาชนสมมติ แปลตามตัวว่า ตั้งขึ้นมา โดยคนส่วนมาก

๓. จัดตั้งเป็นชื่อของผู้ปกครองที่ประชาชนพร้อมใจกันมอบหน้าที่ให้จัดสรรที่ทำกินให้แก่พวกเขาอย่างเป็นธรรม คำว่า จัดตั้ง หากแปลตามรากศัพท์ ก็จะได้ความว่า ผู้เป็นใหญ่แห่งนาทั้งหลาย มีเจ้าของนาแต่ได้รับการยินยอมจากมวลชนสมาชิกให้เป็นผู้แบ่งและดูแลรักษานาให้

๔. ราชา เป็นคำกล่าวยกย่องสรรเสริญที่ประชาชนมอบให้แก่ผู้ปกครองของเขา ในฐานะที่ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างน่าพอใจเป็นที่ประทับใจ คำว่า ราชา หากแปลตามรากศัพท์ก็จะให้ความว่า ผู้ที่ทำให้คนอื่นพอใจโดยธรรมเป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อประโยชน์สุขของคนอื่น มีใจเพื่อตนเอง^{๑๑} สอดคล้อง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงเป็นบุพพการีของมวลประชาราษฎร์เพราะทรงมีหน้าที่ปกครองไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ผู้อยู่อาศัยในประเทศให้มีความร่มเย็นเป็นสุข ทรงมีพระเมตตาคุณงามมีพระหฤทัยใฝ่รู้ในการปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินโดยทรงดำรงพระองค์อยู่ในทศพิธราชธรรม เมื่อประชาชนพลเมืองสำนึกในพระคุณของพระมหากษัตริย์แล้วย่อมตอบสนองพระเดชพระคุณด้วยการเสียภาษีอากรประพฤติตนเป็นกัลยาณชนไม่ประพฤติผิดพระราชกำหนดกฎหมายของบ้านเมืองซึ่งตราออกมาในพระปรมาภิไธยขององค์พระมหากษัตริย์ เมื่อประชาชนปฏิบัติได้ดังนี้ก็ถึงความเจริญให้แก่ ประเทศชาติได้ชื่อว่าผู้จงรักภักดีในองค์พระมหากษัตริย์ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นประมุขของชาติและทำให้พลสกนิกมีความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณด้วยความเคารพจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ คือ สถาบันของผู้มีศรัทธาผู้ที่ทำให้ประชาชนพอใจขึ้นใจเรียกว่าราชาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราทรงประกาศเมื่อคราวขึ้นครองราชย์ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนชาวสยาม” พระองค์ทรงมีคุณธรรม ทำงานเพื่อผู้อื่น เพื่อประชาชน เพราะรักผู้อื่นพระองค์ทรงทำงานสนุกเป็นสุขขณะทำงานทรงเสียดลความสุขส่วนพระองค์เพื่อประชาชนในชาติ^{๑๒}

พระมหากษัตริย์ของไทยทุกพระองค์ ตั้งแต่สมัยกรุง สุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งก่อน และหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ “เอกราชของชาติ

^{๑๑}พระมหาสุริยา สุเมโธ (ดวงดิลก), “กษัตริย์และรูปแบบการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๑๓-๑๔.

^{๑๒}พุทธศาสนิกฯ, โอวาท แก่ ชูวชน เดือนมิถุนายน ๕ ศี ผู้ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์, อ้างแล้ว, หน้า ๑๒๗.

ความเจริญของประเทศ ความร่มเย็นเป็นสุข และความภูมิใจ ในความเป็นไทยเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์ไทย ทรงเป็นแบบอย่างในคุณงามความดีทุกด้านสร้างสมไว้ให้เป็นมรดกแก่ลูกหลานไทย^{๓๖} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองสิริราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ ภายหลังจากเสด็จสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๘ การสืบราชสมบัติ เป็นไปตามมาตรา ๙ ของรัฐธรรมนูญแห่งอาณาจักรไทย และมาตรา ๙ (๘) แห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พุทธศักราช ๒๔๖๒ ประกอบกับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ของรัฐสภาซึ่งประชุม ณ พระที่นั่งอนันตสมาคมในคราวเดียวกันนั้น ประกาศของรัฐบาลได้แจ้งให้ประชาชนทราบ ความตอนหนึ่งว่า จึงขอประกาศให้ทราบโดยทั่วกันว่า “สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ได้ขึ้นครองราชย์สืบราชสันตติวงศ์ เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ เป็นต้นไป”

ปีที่ ๑ แห่งรัชกาลที่ ๙ ก็ได้ เริ่มขึ้น แม้จะมีการขึ้นครองราชย์และนับเป็นวาระเริ่มของการเป็นพระมหากษัตริย์ตามกฎหมายแล้วก็ตามจำเป็นต้องประกอบการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามโบราณราชประเพณีด้วยในโอกาสที่เหมาะสม เช่น เมื่อทรงบรรลุนิติภาวะแล้วบ้างรัชกาลที่ ทรงผนวชเสีก่อน หรือจัดงานถวายพระเพลิงมหากษัตริย์ในพระบรมโกศเป็นที่เรียบร้อยเพื่อให้ราษฎรออกทุกข์ และจัดงานรับได้บ้างรัชกาลถึงกับได้จัดให้การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสองครั้ง ครั้งแรกเป็นการจัดอย่างย่อเพื่อให้สอดคล้องกับโบราณราชประเพณีคือเมื่อได้เวลาอันสมควรจึงจัดอย่างใหญ่เต็มพิธีอีกครั้งตั้งในสมัยรัชกาลที่ ๑ รัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ ในรัชกาลปัจจุบัน เนื่องจาก เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๙ ยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะ (พระชนมพรรษายังไม่เต็ม ๒๐ พรรษา) และต้องเสด็จพระราชดำเนินกลับไปทรงศึกษาต่อที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ประกอบกับยังมีได้ถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศการจัดงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจึงร้งรอมจนถึงวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๑ จึงได้จัดขึ้น ซึ่งต่อมาเรียกว่า “วันฉัตรมงคล”

แผ่นดินแห่งธรรม “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” นี้คือ พระปฐมบรมราชโองการแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เมื่อพระองค์ทรงเถลิงราชสมบัติเมื่อ ๖๐ ปีก่อน ซึ่งในขามนั้น พระองค์ก็ยังทรงพระเยาว์ แต่ทรงปฐมบรมราชโองการดังกล่าว ซึ่งมีเนื้อความเรียบง่าย ได้กลายเป็นสิ่งที่พระองค์ทรงยึดมั่นตลอด เวลา ๖๐ ปีที่พระองค์

^{๓๖}วีระชัย มีขอบธรรม, **สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ๖**, (กรุงเทพมหานคร : หจก. อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๗), หน้า ๖๘.

ทรงครองสิริราชสมบัติ ในการเสวยสละพระองค์ และทรงงานหนัก เพื่อประโยชน์แห่งชาติ และมหาชนชาวสยามอย่างแท้จริงซึ่งในมหากษัตริย์ชาคกว่า กษัตริย์จะต้องเป็นผู้มีความเสวยสละ เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน และประเทศชาติแล้วกษัตริย์ชาคก็ต้องเสวยสละความสุขส่วนตัวและ ทุ่มเทชีวิตในการปฏิบัติหน้าที่ให้สมกับความไว้วางใจของประชาชนที่คัดเลือก หรือยกย่องมาเป็น ผู้นำของพวกเขาโดยไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวมากเกินไปข้อคิดสำหรับกษัตริย์ในชาคกนี้มีว่า ธรรมคากษัตริย์ผู้ทรงสามารถพึงแสวงหาความสุขแก่รัฐ สัตว์พาหนะ ทหาร และพลเมืองถ้วนหน้า กันหลักธรรมที่เป็นคุณสมบัติ และข้อปฏิบัติสำหรับกษัตริย์นั้น คือ ทศพิธราชธรรม หลักธรรมข้อนี้ เป็นหลักธรรมที่ปรากฏในสุวิณแห่งชาคกว่า หลักธรรมที่กษัตริย์ทุกพระองค์ที่ทรงเลื่อมใสใน พระพุทธศาสนาทั้งในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล โดยถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาช้านานทุกยุค ทุกสมัยจนกระทั่งในสมัยปัจจุบันมีดังต่อไปนี้

๑) ทาน การให้ช่วยเหลือแบ่งปัน

๒) ศีล การรักษาศีล

๓) ปริจาคะ การบริจาค หรือการเสวยสุข ส่วนตน เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม

๔) อาชชีวะ ความซื่อตรง ซื่อสัตย์

๕) มัทวะ ความอ่อนโยน นุ่มนวล

๖) คปะ ความเพียรเสากิเลส

๗) อักโกธะ ความไม่โกรธ ไม่ฉุนเฉียว

๘) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน

๙) ขันติ ความอดทนอดกลั้น

๑๐) อวิโรธนะ ความไม่ผิดจากทำนองคลองธรรม ความมีปัญญา ปฏิบัติการไม่ผิดไปจาก ความถูกต้อง”

พระองค์ทรงครองสิริราชสมบัติ ในการเสวยสละพระองค์ และทรงงานหนัก เพื่อประโยชน์ แห่งชาติและมหาชนชาวสยามอย่างแท้จริงนับเป็นเวลารวม ๒๑,๕๒๑ วัน นับตั้งแต่วันที่พระองค์ ทรงขึ้นครองสิริราชสมบัติ พระองค์ทรงยึดมั่นในพระปฐมบรมราชโองการของพระองค์ ตลอดเวลา และพระองค์ทรงทุ่มเทพระวรกาย และพระราชหฤทัยอย่างหนักในการปรับปรุงความเป็นอยู่ของ ประชาชนทุกหมู่เหล่าในประเทศนี้สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ไม่มีสถานที่แห่งใดใน ประเทศนี้ ที่จะไม่ไกลเกิน หรืออันตรายเกินสำหรับพระองค์ที่ จะเสด็จเยี่ยมเยือน พระคำหนักใน

“ศ. เสฐียรพงษ์ วรรณปก, King Bhumibol พระมหากษัตริย์ พระผู้ทรงเป็นอุบาธกัคนะ, อ้างแล้ว, หน้า ๑๖-๑๗.

ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคอีสาน ไม่ได้เป็นเพียงพระค้ำหนักสำหรับแปรพระราชฐานเท่านั้น หากแต่แท้ที่จริง เป็นสถานที่พระองค์ทรงใช้เป็นจุดเริ่มต้น ในการเสด็จเยี่ยมเยือนประชาชนในถิ่นทุรกันดาร ทั้งนี้ ก็เพื่อที่พระองค์จะได้ทรงสดับรับฟัง และทอดพระเนตรเห็นปัญหาที่แท้จริงของมวลพลสกนิกรด้วยพระปรีชาสามารถอันยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือนและทรงเข้าพระทัยอย่างถ่องแท้ถึงความต้องการและความจำเป็นของประชาชน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสามารถใช้สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ในการทรงประดิษฐ์และคิดค้น โครงการเกษตรและพัฒนาต่าง ๆ สุดจะคณานับในการช่วยให้คนไทย โดยเฉพาะเกษตรกร และประชาชนยากจนในชนบทมีชีวิต และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่มีรัฐธรรมนูญ ในการปกครองประเทศพระองค์จึงไม่ทรงยุ่งเกี่ยวกับการเมืองอีกทั้งการบริหารประเทศแต่สิ่งทีพระองค์ทรงกระทำกลับมากมายอย่างยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือนในการทรงช่วยให้ความหวังของประชาชนกลายเป็นความจริง และทรงเป็นที่พึ่งพิงของมวลหมู่พลสกนิกร ในยามที่ประสบกับความทุกข์ยากความเสียหายที่พระองค์ทรงมอบให้ประชาชนชาวไทย เคารพรักทุกผู้ทุกนามทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่พลสกนิกรรักและเทิดทูนมากที่สุดพระองค์หนึ่ง

ในประวัติศาสตร์๕๐ปีแห่งสยามประเทศนี้ เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์อันเป็นที่รักยิ่ง มีการจัดแสดง มหรสพ นิทรรศการ การแสดง ด้านศิลปวัฒนธรรมตลอดจนการประดับประดาตกแต่งสถานที่ต่าง ๆ เพื่อถวายแด่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอกจากนั้น เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความจงรักภักดีและเทิดทูนต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประชาชนทุกคนทั่วประเทศ จึงร่วมใจกันสวมใส่เสื้อสีเหลืองซึ่งเป็นสีประจำวันจันทร์อันเป็นวันพระบรมราชสมภพของพระองค์^๒ เพื่อเป็นการแสดงพลังสามัคคีปรองดองในชาติ ให้ปรากฏแก่สายตาคนทั่วโลกเห็นความจงรักภักดี

การนับปีแห่งรัชกาลตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๘๘ นับถึงบัดนี้จึงเป็นปีที่ ๖๐ ตามธรรมเนียมสากลจะมีการฉลองการครบรอบในโอกาสต่าง ๆ เช่น การฉลองครบรอบอายุ ครบรอบสมรส ครบรอบการอยู่ในตำแหน่ง ซึ่งกำหนดครบบละ ๒๕ ปีดังนี้ ครบรอบ ๒๕ ปีแรกเรียกว่าสมโภชเงิน (Silver jubilee) ครบรอบ ๕๐ ปี ที่สองเรียกว่า สมโภชทอง ครบรอบ ๖๕ ปีที่สาม เรียกว่า สมโภชเพชร (Diamond jubilee) เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี ในพุทธศักราช ๒๕๑๔ ก็เคยจัดงานตามธรรมเนียมนี้ คืองาน สมโภชเงินเรียกว่ารัชกาลิเษก

^๒Diamond jubilee, A Pictorial Celebration, พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติ ครบ ๖๐ ปี, (Bangkok Post Today), ๒๕๔๕, หน้า ๖.

เมื่อครบ ๕๐ ปีในพุทธศักราช ๒๕๑๖ ก็มีจัดงาน สมโภชทอง เรียกว่า กาญจนภิเษก ครั้งที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ราชเทวีแห่งอังกฤษและเจ้าชายเรนีย์แห่งโมนาโคทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี ก็ได้มีงาน สมโภชทองเช่นกัน ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปีจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้จัดงานตามที่รัฐบาลขอพระราชทานมีชื่องานว่า “พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี” ซึ่งเป็นการฉลองการอนุโลมตามธรรมเนียมสากลโดยถือว่าเป็นวาระที่มีมาถึงก่อนครบ ๖๕ ปีซึ่งยังอยู่อีกไกล

ประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นต้นมา ยังไม่เคยมีสมเด็จพระมหากษัตริย์พระองค์ใดทรงดำรงสิริราชสมบัติมาจนถึง ๖๐ ปีที่นับว่ายืนยาวมากคือรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวราชกาลที่ ๕ ซึ่งมีระยะเวลา ๔๒ ปี (๒๔๑๑-๒๔๕๓) ซึ่งเมื่อทรงครองราชย์เสมอด้วยพระมหากษัตริย์ในอดีต หรือเสมอด้วยรัชสมัยของพระบรมราชบุพการี ก็จะพระราชพิธีเฉลิมฉลองเสวยคราวหนึ่งเรียกว่า รัชมังคลาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบันเคยครีเสวว่าเพื่อชอภัยที่แวงท่นไปการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี จึงนับเป็นเหตุพิเศษเฉพาะในส่วนองประวัติศาตร์ไทย

ดังนั้น การเริ่มเขตงาน ๑ มกราคม ๒๕๔๘ จนถึงวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๘ แม้วันครบ ๖๐ ปี จึงต้องเริ่ม (โดยนิตินัย) ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๔๘ และถ้าคำคำปรารภพระราชบัญญัติที่ตราขึ้นใน พ.ศ.๒๕๔๘ ก็จะพบข้อความว่า “เป็นปีที่ ๖๐ ในรัชกาลปัจจุบัน” แต่ถบนับแบบ วันชนวันเดือนชนเดือน ปีชนปี (โดยพฤตินัย) การครบ ๖๐ ปี จะตรงกับวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๔๘ วันดังกล่าวจึงเป็นหัวใจของการเฉลิมฉลอง^{๓๓} ครองสิริราชสมบัติยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์ประเทศไทย แต่ถึงสำคัญยิ่งกว่าระยะเวลายาวนานแห่งการทรงครองสิริราชสมบัติ ก็ คือ การที่พระองค์ทรงเชื่อมอดีต และปัจจุบันประเพณี และความทันสมัยสัญลักษณ์ และความเป็นจริง และที่สำคัญที่สุดก็คือ การที่พระองค์ได้ทำให้บทบาทแห่งพระมหากษัตริย์ เป็นความรูู้สึกร่วมและจงรักภักดีอย่างแท้จริงองประชาชนที่พระองค์ทรงครองสิริราชสมบัติยาวนาน^{๓๔} ดังพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำรัสเตือนสติแก่พสกนิกร ๔ ประการ ดังนี้

ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตาถักันมุ่งถึงความเจริญต่อพระองค์

ประการที่ สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กันให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และประเทศชาติ

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกัน

ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามนำความคิด ความเห็นของคนให้ถูกต้องเที่ยงตรง และ มั่นคงอยู่ในเหตุในผล หากความคิดจิตใจและประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกันในการปฏิบัติเจริญนี้ยังมีพร้อมมูลอยู่ในภายในใจของคนไทย ก็มั่นใจได้ว่าประเทศไทยจะดำรงมั่นคง อยู่ตลอดไปได้ จึงขอให้ท่านทั้งหลายในมหาสมาคมนี้ ทั้งประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าได้รักษาจิตใจ และคุณธรรมนี้ไว้ให้เหนียวแน่นและถ่ายทอดความคิดจิตใจนี้กันต่อไปอย่าให้ขาดสาย เพื่อให้ประเทศไทยของเราดำรงยืนยงอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขทั้งในปัจจุบันและภายภาคหน้า

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลจงคุ้มครองรักษาประเทศไทย ให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายทุกสิ่งและอำนวยความสุขความเจริญสุขสวัสดิ์ให้เกิดมีแก่ประชาชนชาวไทยทั่วกัน^{๔๕} ทรงห่วงใยประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าให้มีความสามัคคีปรองดองกันต่อไปอย่าให้ขาดสาย เพื่อให้ประเทศไทยของเราดำรงยืนยงอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคตถ้าทุกคนจงรักภักดีเทิดทูนผู้จักและมีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิตความเข้าใจการปฏิบัติต่อบทบัญญัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาพรราชด้วย สอดคล้อง

พระธรรมโฆสณ กล่าวเรื่องกตัญญูกตเวทิตต่อพระมหากษัตริย์ไว้ดังนี้

๑. พึงถวายความเคารพ เมื่อ ไปพบพระมหากษัตริย์ หรือ ได้ยินเพลงสรรเสริญพระบารมี ควรแสดงด้วยการยืนตรงตามระเบียบของเครื่องแบบ หรือตามขนบธรรมเนียมที่นิยมใช้กัน หากมีโอกาสได้ไปเฝ้ารับเสด็จในกิจพิธี เมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จผ่านพึงถวายความเคารพ พึงปลั่งเสียงไชโยถวายพระพร ถ้ามีธงชาติพึงโบกธงชาติด้วย เมื่อกราบทูลข้อความอะไร พึงกราบทูลด้วยอาการ และถ้อยคำที่แสดงความเคารพ

๒. พึงถวายความจงรักภักดี รัก ซื่อสัตย์ มอบคนไว้ในความคุ้มครองของพระมหากษัตริย์ พึงนึกเสมอว่าพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวทรงเป็นหัวหน้าของคนที่ประเทศไทยในการป้องกันรักษาความเป็นเอกราชของชาติ ในการดำเนินกิจการบ้านเมือง และทะนุบำรุงประเทศชาติ

๓. ขยันเล่าเรียนและขยันทำงานเพราะการเล่าเรียนเป็นเหตุให้เกิดความรู้ ความฉลาดมีความสามารถในการประกอบการงาน ผู้ประกอบการงานได้ดี และได้ทำมาช่วยทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง และผู้นั้นย่อมมีรายได้มาก ผู้ มีรายได้มากย่อมมีทางเสียภาษีอากรให้ชาติมาก เมื่อชาติมีรายได้มาก รัฐบาลของพระมหากษัตริย์ย่อมมีทางทำนุบำรุงชาติให้เจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น

^{๔๕} สรุปผลการดำเนินงานกิจกรรม “ฉลอง ๖๐ ปีครองสิริราชสมบัติ ๒๕๔๕

๔. ประพาศคนเป็นพลเมืองดี อย่าประพาศเป็นคนพาลเกร คือ อย่าเบียดเบียน ช่มเหลงฉกชิง ถักขโมย ฉ้อโกงผู้อื่น อย่าประพาศคนเสเพล คืออย่าเป็นนักเลงเหล้า ยาเสพติด หลอวงเที่ยวกลางคืนหามรุ่งหามค่ำ อย่าทอดทิ้งละเลยหน้าที่การงาน อย่าคบคนชั่วไว้เป็นเพื่อน อย่าฝ่าฝืนกฎหมายของบ้านเมือง อย่าคิดคนทรยศทำลายประเทศชาติ จึงประพาศคนให้เป็นคนสุภาพเรียบร้อย ซื่อสัตย์ มีความโอบอ้อมอารี มีความรักความเอ็นดูต่อผู้อื่นและซื่อตรงต่อประเทศชาติ

๕. พึงเสียดทานีอากรให้ตามอัตราที่กฎหมายวางไว้ ไม่หลีกเลี่ยงบิดพลิ้วหรือปิดบังเจ้าพนักงาน หากทำคามนี้ถือว่ามีความกตัญญูคุณเวทีย^{๖๖}

(๔) กตัญญูคุณเวทีคือพระรัตนตรัย

ในสรณคัมภีร์ว่าด้วย การถึงพระรัตนตรัย ดังนี้ ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ เพื่อเป็นเครื่องช่วยทำลาย ขจัดปัดเป่า บรรเทาทุกข์ ภัย และกิเลส ต่าง ๆ ในจิตใจให้หมดสิ้น^{๖๗} การยึดถือ พระรัตนตรัย เป็นสรณะ ในฐานะเครื่องนำเข้าสู่บรมและเป็นที่รวมของการปฏิบัติตามมรรค หลักยึดเหนี่ยวเบื้องต้นของชาวพุทธ คือ พระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ตามปกติจึงถือเอาสรณคัมภีร์ คือ การถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะว่า เป็นเครื่องหมายของการเป็นพุทธศาสนิกชน และความเป็นอุบาสิกอุบาสิกา แม้แต่พระโสดาบัน ก็มีคุณสมบัติอย่างหนึ่งว่า เป็นผู้มีศรัทธาตั้งมั่นไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัย จึงเป็นข้อที่น่าศึกษาว่า ความเคารพนับถือพระรัตนตรัยเป็นข้อปฏิบัติ ๗ ส่วนใด อยู่ที่จุดไหน ในการดำเนินตามมรรค หรือมัชฌิมาปฏิปทา^{๖๘}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พระรัตนตรัยเป็นหลักใหญ่สามเสาที่ชาวพุทธพึงระลึกตระหนกอยู่เสมอ คือ พุทธ มนุษย์ธรรม-ธรรมชาติ สงฆ์ สังคม

พระพุทธเจ้า เป็นที่ระลึกให้มั่นใจว่า มนุษย์ คือ เราทุกคนนี้ มีสติปัญญาความสามารถที่อาจฝึกปรือ หรือพัฒนาให้บริบูรณ์ได้ สามารถหยั่งรู้สัจธรรม บรรลุความหลุดพ้นเป็นอิสระไร้ทุกข์ ลอยเหนือโลกธรรม และมีความดีสูงเลิศที่แท้เทพเจ้า และพรหมก็เคารพบูชา คึงมีพระบรมศาสดาเป็นองค์นำมนุษย์ทั้งหลายที่หวังพึ่งเทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ถ้ารู้จักฝึกอบรมตนให้ดีแล้วก็ไม่มีสิ่งใดที่ทมิฬและสิ่งศักดิ์เหล่านั้นจะทำได้กรรมดีและจิตปัญญาของมนุษย์เองจะสามารถทำได้

^{๖๖}พระธรรม โสภณ ปาสาทิโก, กตัญญูคุณเวที, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิเคอาร์ท ๒๘, ๒๕๕๑), หน้า ๔๕.

^{๖๗}พ.ธ. ๒๕/๑/๑.

^{๖๘}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) , พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, ((กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๗๒๕.

พระธรรม เป็นที่ระลึกให้มั่นใจว่า ความจริง หรือสังขธรรมเป็นภาวะที่ดำรงอยู่โดยธรรมชาติ ทั้งที่ปวงเป็นไปตามเหตุปัจจัย ถ้ารู้จักมองดูเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามภาวะที่มันเป็นจริง นำความรู้ ธรรมคือความจริงนั้นมาใช้ประโยชน์ ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายด้วยความรู้เท่าทันสภาวะและกระทำ การที่ตัวเหตุปัจจัยก็จะแก้ไขปัญหาได้ดีที่สุด เข้าถึงธรรมและมีชีวิตที่ดีที่สุด

พระสงฆ์ เป็นที่ระลึกให้มั่นใจว่า สังคมคิงาม มีธรรมเป็นรากฐาน ประกอบด้วยสมาชิกผู้มี จิตใจไว้ ความทุกข์ เป็นอิสระเสรี แม้มีพัฒนาการแห่งจิตปัญญาในระดับแตกต่างกัน แต่ก็อยู่ร่วมกัน ด้วยดี มีความเสมอภาคกันโดยธรรม มนุษย์ทุกคน มีส่วนร่วมอยู่ร่วมสร้างสังคมเช่นนี้ได้ ด้วยการ เรียนรู้ธรรม และปฏิบัติธรรมถ้าไม่มีความเชื่อมั่นใจในพระรัตนตรัย ก็ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอก เช่น เช่นสรวงอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนบานเทพเจ้า เป็นต้น ต่อไปถ้ามั่นใจในพระรัตนตรัยแล้ว ก็เรียนรู้ หลักการแก้ไขทุกข์ตามหลักอริยสัจ และปฏิบัติตามวิธีการของมรรคในพระพุทธศาสนา^{๔๕}

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี ณ ที่นั้นพระผู้มีพระภาค ได้ตรัสแก่ ภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ที่สุด ๒ ประการนี้ บรรพชิตไม่ควรเสพ

ที่ สุด ๒ ประการนี้ อะไรบ้าง คือ

๑. กามสุขัลลิกานุโยค (การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย) เป็นธรรมอันเลวทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤตชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

๒. อิตถกิลมदानุโยค (การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน) เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระ อริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

ภิกษุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทาไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด ๒ ประการนี้นั้นตถาคคร์สรู้แล้ว ทำให้ เห็นประจักษ์ ทำให้รู้ชัด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความคร้สรู้ เพื่อนิพพาน

มัชฌิมาปฏิปทาที่ตถาคคร์สรู้แล้ว ทำให้เห็นประจักษ์ ทำให้รู้ชัด ย่อมเป็นไปเพื่อความ สงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความคร้สรู้ เพื่อนิพพานนั้น เป็นอย่างไร คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ มีรายละเอียดที่ปรากฏในตาราง ๒.๔

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๑.

ตารางที่ ๒.๔ แสดงทางสายกลางมัชฌิมาปฏิปทา อริยมรรคมีองค์ ๘

สมาธิปฏิบัติ	ความเห็นชอบ	สมาสกุปป์	ความดีริชอบ
สมาวาจา	เจรจาชอบ	สมากรมมุต	การทำงานชอบ
สมาอาชีวะ	เลี้ยงชีวิตชอบ	สมาวาชาม	เพียรชอบ
สมาสติ	ระลึกชอบ	สมาสมาธิ	ตั้งใจชอบ

ภิกษุทั้งหลาย ทุกขอริยสังขี คือ ขาคีเป็นทุกข์ ขราเป็นทุกข์ พยาคีเป็นทุกข์ มรณะเป็นทุกข์ ความประสบกับอามธอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากอามธอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ การไม่ได้อามธที่ปรารถนาก็เป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์^{๖๐}

การแสดงธรรมจกัปวัตคนสูตรแก่ ท่านอัญญาโกณฑัญญะฟังแล้วได้ดวงเห็นธรรม บรรลุโสดาบันเป็นพระเสขะองค์แรกและขอบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาและพระพุทธานุภาพที่ ๒ อย่าง คือ เป็นครูและเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้แก่กุลบุตร ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา พระวาจาสั้น ๆ ว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด พระธรรมเรากล่าวไว้ดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบ”^{๖๑} เมื่อพระอัญญาโกณฑัญญะบวชแล้วตั้งใจปฏิบัติจนบรรลุธรรมขั้นสูงสุด คือ เป็นพระอรหันต์ ในทางพระพุทธศาสนาถือได้ว่า เรียนจบตามหลักสูตรสูงสุดทางภาคปฏิบัติสอดคล้อง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิญ รัตต์ชัย กล่าวว่า คำสอนในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องกรรมเป็นศาสนาที่พึ่งตนเอง จุดมุ่งหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน นิพพานเป็นสภาพที่ปราศจากทุกข์ การเข้าถึงนิพพานได้ต้องปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘^{๖๒} ดังนั้น พระอัญญาโกณฑัญญะสำเร็จพระอรหันต์เป็นสาวกองค์แรกในทางพระพุทธศาสนา เป็นพระอเสขะทำให้มีพระรัตนตรัยเกิดขึ้นครบ ๓ และเป็นพยานหลักฐานว่า พระพุทธานุภาพเป็นบรมครู ดังปรากฏในบทสวดพุทธคุณว่า “สตุลา เทว มนุสสานิ พุทฺโธ” พระพุทธานุภาพเป็นครูสอนมนุษย์ และเทวดาทั้งหลายซึ่งมีพุทธกิจที่ทรงตั้งไว้ทั้ง ๕ เวลา ดังนี้ คือ เวลาเช้าทรงบิณฑบาต บำเพ็ญแสดงธรรมแก่ประชาชน คำประทานโอวาทแก่พระสงฆ์สาวก เชิญคืนทรงตอบปัญหาแก่เทวดา โกลัรู้งทรงตรวจพิจารณาพฤติกรรมสัตว์โลก

^{๖๐} พ.ป.๓๑/๓๐/๔๘๒-๔๘๓.

^{๖๑} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา, อ้างแล้ว, หน้า ๓.

^{๖๒} Asst. Prof. Dr. Suvin Ruksat, Dhamma Elementary English Secretary of ph.D., program Graduate. School Mahamakut : Buddhist University, 2006. (5)

สรุปได้ว่า ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า เป็นบรมครูสอนมนุษย์ ให้บรรลุเป็นพระอรหันต์ได้และสามารถแสดงธรรมแก่เทวดาทั้งหลายซึ่งมนุษย์โดยทั่วไปไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่า แต่มองด้วยทิพย์จักมูญาณ คือ มนุษย์ผู้ที่ทุ่มธรรมบรรจธรรมชั้นสูงแล้วเท่านั้น

พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา ได้บำเพ็ญบารมีมาเป็นเวลาอันยาวนานเพื่อการชนเหล่าสรรพสัตว์ออกจากสังสารวัฏ เมื่อครั้งที่พระองค์ได้คร่ำครวญพระอนุครตัมมาสัมโพธิญาณใหม่ ๆ ทรงมีพระหทัยโศกไป เพื่อความเป็นผู้ชวนชวายน้อย แต่พระทรง อาศัยความเอ็นดูในเหล่าสรรพสัตว์พระองค์ จึงทรงเริ่มประกาศพระศาสนา ด้วยทรงมุ่งประโยชน์สุขแก่โลกแก่ไฉนนิกรที่จะได้พ้นจากทุกข์ ดังเห็นได้จากที่พระองค์ได้บำเพ็ญพุทธกิจตลอดเวลา ๔๕ พรรษา^{๕๐} โดยการนำหลักสังฆธรรมที่ทรงค้นพบประกาศให้ชาวโลกได้รับรู้ และปฏิบัติตาม เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข ดังนั้น พระองค์จึงทรงเป็นผู้มีอุปการคุณทรงเป็นปูชนียะบุคคลของพุทธบริษัทในฐานะทรงพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิ์คุณ พระกรุณาคุณ และทรงตั้งพระศาสนาประกาศสังฆธรรมบัญญัติพระวินัยให้ปวงชนพลโลก เว้นสิ่งควรเว้น และประพฤตีสั่งควรประพฤติพระองค์ทรงเป็นบรมครู ทรงเป็นมนุษย์ที่มีสังขารร่างกายประกอบด้วยสิ่งที่เป็นนามกับรูป เหมือนมนุษย์ทั่วไป แต่ทรงเป็นผู้มีความเฉลียวฉลาดเป็นส่วนพระองค์ ทรงฝึกฝนพระองค์เองจนสามารถกระทำสิ่งเหลือวิสัยที่สามัญชนจะกระทำได้ ทรงให้กำเนิดคำสอนที่เรียกว่า พระธรรมวินัย หรือพระพุทธศาสนา ชาวพุทธเคารพนับถือพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็นพระบรมครู^{๕๑}

พระพุทธเจ้าเป็นบุพการีที่สำคัญของพุทธบริษัท พระพุทธเจ้าคร่ำครวญกับพระอรหันต์ว่า พระธรรมวินัย ในพระพุทธศาสนา คือ คัมภีร์คฤหาสน์ค้ำฟ้าไปข้างหน้า เพราะฉะนั้นให้พุทธบริษัทศึกษา เผยแผ่ หลักธรรมคำสั่งสอนนำไปปฏิบัติตามพระธรรมวินัยถือมีความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณต่อพระรัตนตรัย ของพุทธบริษัท ๔ มีดังในตารางที่ ๒.๕

^{๕๐}สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธมฺมธโร), มงคลยถาคีรีต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๑๘), หน้า ๔๕๐.

^{๕๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแล้ว, หน้า ๑๘๐.

ตารางที่ ๒.๕ แสดงกลุ่มพุทธบริษัท ๔

เพศชาย	เพศหญิง
ภิกษุ	ภิกษุณี (แม่ชี)
อุบาสก	อุบาสิกา

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากตรัสรู้ พระสัพพัญญูคุณงาม ๗ โภทบัลลังก์ ได้ร่วมพระศรีเมหาโพธิ์ ที่ตำบลอุรุเวลา เควันมคธ ทรงดำริถึง พระธรรมว่า ที่พระองค์ตรัสรู้เป็นธรรมที่สุขุมลุ่มลึก ยากที่ชนทั้งหลายจะมีความเข้าใจ พระทัยก็น้อมไปในทางที่จะไม่แสดงธรรมนั้นแก่ชนเหล่าอื่น “ท้าวสหัมบดีพรหม”^{๕๕} ทรงทราบความคำวโรนั้น จึงทูลอาราธนา ขอให้พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงธรรม กราบทูลว่า ขอพระสุคตได้โปรดแสดงธรรมเถิดสัตว์โลกที่ควร โปรดให้รู้ธรรมได้ ยังมีพระพุทธรองค์ทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักกมุ ทรงเห็นว่าหมู่สัตว์โลกมีอุปนิสัยแตกต่างกัน อุปมาเหมือนดอกบัวสี่เหล่า^{๕๖} คือ บางเหล่าเกิดแล้วในน้ำ บางเหล่าเจริญแล้วแต่ยังจมอยู่ในน้ำ บางเหล่างอกขึ้นเสมอหน้า บางเหล่าเกิดพ้นน้ำแล้ว ซึ่งเมื่อถูกแสงอาทิตย์ก็พร้อมที่จะบาน ท้าวสหัมบดีพรหมอาราธนาจึงรับ และทรงระลึกถึงอาจารย์ อาหารคาสกกลาม โศครและอุทกคาสภามบุตร ทั้งสองท่านกาลละเสียแล้ว (อาภิกษุจัญญาคณภพ, เมวสัจญานาตัญญายคณภพ) จึงระลึกถึงปัจจุวัคคีย์ ผู้เคยอุปฐากพระองค์ ในระหว่างที่ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ณ ตำบลอุรุเวลา ทรงทราบด้วยพระญาณ ว่า ฟ้านัก อยู่ที่ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พาราณสี ในแคว้นกาสิ และทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดปัจจุวัคคีย์^{๕๗} ทำให้อัญญาโกณฑัญญะได้ดวงความเห็นธรรม ในขณะที่ฟังพระสูตรจนได้บรรลุธรรมเป็นรพระโสดาบัน^{๕๘} อันมีใจความว่า บรรพชิตไม่ควรเสพ คือ การประกอบคนให้พัวพันอยู่ในกามสุขและการประกอบคนให้ลำบาก ทรงให้ปฏิบัติทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา

สรุปได้ว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร หลักใหญ่ใจความคือเรื่องอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค นั้นเป็นการประกาศพระพุทธรศาสนาครั้งแรก ผลจากการแสดงปฐมเทศนาพระพุทธรองค์ได้พระอริยสาวกองค์แรกได้ดวงความเห็นธรรมเป็นพยานแห่งการตรัสรู้ของพุทธเจ้าซึ่งพระสงฆ์

^{๕๕} ม.ญ. ๑๒/๒๘๒/๓๐๖.

^{๕๖} ม.ญ. ๑๒/๒๘๓/๓๐๗.

^{๕๗} ม.ญ. ๑๒/๒๘๖/๓๑๑.

^{๕๘} พระพรหมโมลี, ศาสตราจารย์พิเศษ (สมศักดิ์) อุปสโม ป.ธ. ๘, M.A., Ph.D.) ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๔๒.

เป็นรัตนอย่างหนึ่งในสิ่งเคารพสูงสุดของพุทธศาสนิกชนกล่าว คือ เป็นหนึ่งในพระพุทธรูปศาสนา หรือพระรัตนตรัย คือ แก้ว ๓ ประการ ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งพระสงฆ์จัดเป็นผู้ สืบทอดพระศาสนา เป็นศาสนทายาท และเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน

พระสงฆ์ คือ ขุมขงอันประเสริฐ ซึ่งเกิดจากท่านผู้รู้ผู้ค้ำเนินคามอย่างพระพุทธเจ้า มาอยู่ รวมกัน เป็นแหล่งที่ดำรงรักษารธรรม และเป็นแหล่งแห่งกัลยาณมิตร ที่ช่วยเกื้อหนุนให้ผู้ศึกษาเจริญ งามงามขึ้นไปในชีวิตอันประเสริฐ จนสามารถเข้าถึงธรรม ตามอย่างพระพุทธเจ้า^{๑๑}

พระสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. สมมติสงฆ์ หมายถึง กุลบุตรผู้เข้ามาบวชเป็นภิกษุด้วยฉันทจิตคุณธรรม เพื่อปฏิบัติและ รักษาพระธรรมวินัยตามความรู้ความสามารถและปฏิบัติตน เพื่อความสะอาด สว่าง สงบ แห่งจิตใจ

๒. อริยะสงฆ์ หมายถึง หมู่สาวกของพระพุทธเจ้าผู้บรรลุนิพพานตั้งแต่ระดับคัน (พระโสดา ปัตติมารค) จนถึงระดับสูง (พระอรหันต์)^{๑๒}

พระสงฆ์เป็นผู้ดูแลระห่กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๖ ประการ ได้แก่

๑) ห้ามมิให้ทำความชั่ว

๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี

๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม

๔) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

๕) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจชัดเจน

๖) บอทางสวรรค์ให้

ทั้งบำรุงพระสงฆ์เพื่อแสดงความกตัญญูกตเวที ๕ ประการ คือ

๑) จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา

๒) จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา

๓) จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา

๔) เปิดประตูต้อนรับ

๕) ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ^{๑๓}

^{๑๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ๓ ไตร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพื่อองฟ้าพรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๓๐.

^{๑๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, อ้างแล้ว, หน้า ๒๕๕.

^{๑๓}ที่.๑๖. ๑๑/๒๗๒/๒๖๖.

ดังนั้น พุทธศาสนิกชน เมื่อระลึกบุญแล้ว ต้องไม่ลบหลู่ต่อพระสงฆ์ อุบัติภักดิ์พระสงฆ์ ตามควรแก่กรณี ฆราวาสด้วยอามิสบูชา และปฏิบัติบูชาโดยการแสดงความกตัญญูในพระสงฆ์ด้วยความเป็นผู้มีความเคารพในพระสงฆ์^{๖๖}

พระพุทธรูปเป็นบุพการีของพุทธบริษัท เพราะเหตุที่พระองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ด้วยหวังให้เป็นประโยชน์แก่เวไนยสัตว์ จนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธรูป แล้วทรงเที่ยวประกาศ พระศาสนาธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ ด้วยหลัก ๓ ประการ คือ ๑. ทรงห้ามมิให้ทำบาปทั้งปวง ๒. ทรงสอนให้ทำบุญกุศลทุกอย่าง ๓. ทรงสอนให้ทำจิตใจให้สงบ^{๖๗} เพื่อให้หลักคำสอน แพร่หลายยังเทวคา และมนุษย์ให้ได้รับความสุขบรรลุดีถึงมรรคผลและนิพพานอันเป็นที่สุดของ พระพุทธศาสนา

เมื่อพุทธศาสนิกชนทราบข้อเท็จจริงดังนี้แล้วพึงตอบสนองพระเดชพระคุณของพระองค์ ด้วยการเชื่อฟังเคารพนับถือประพฤติดุปฏิบัติชอบด้วย กาย วาจา ใจ ตามนัยแห่งคำสั่งสอนของ พระพุทธองค์ เป็นผู้ประกอบด้วยความกตัญญูคเวทิตาโดยแท้

ดังนั้น เมื่อพุทธบริษัทมาคำนึงถึงพระธรรม ๒ ประการ คือ บุพการี และกตัญญูคเวทิตา แล้วควรเป็นผู้ไม่ประมาท เร่งประกอบคุณงามความดีให้มากมูล เพื่อเป็นการเพิ่มพูนบุญกุศล อันจะ ให้ถึงสุขในภายภาคหน้าอีกทั้งบังนิจิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญ ผู้รู้อุปการะที่ผู้อื่นกระทำแล้วและ คอบแทนเป็นเครื่องหมายของกตติ พุทธบริษัทแสดงความกตัญญูคเวทิตาต่อพระพุทธรูปด้วยการ รู้จักบุญคุณที่ผู้อื่น หรือสิ่งอื่นมีต่อคนแล้วคอบแทน เช่น รู้ว่าพระพุทธศาสนาที่ตนเองนับถือ เป็นที่ พึ่งทางใจของเรา สอนให้เรามีแนวปฏิบัติที่งดงาม สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างสงบสุขเราควรคอบ แทนคุณ โดยการช่วยเผยแผ่หลักคำสอน และปกป้องพระพุทธศาสนาจากภัยต่าง ๆ ที่จะทำให้ พระพุทธศาสนาเสื่อมลงไป พุทธบริษัทต้องมีหน้าที่ปฏิบัติดังนี้

๑. การเข้าใจบทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่โดยตรง โดยถือ หลักว่า พระพุทธองค์เมื่อครั้งที่ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทรงรู้ว่าพระธรรมที่ตรัสรู้นั้น ควรที่จะนำไปเทศนาสั่งสอนแก่บุคคลอื่น ตลอดเวลา ๔๕ ปี ของการดำรงพระชนม์ชีพอยู่

๒. การศึกษาบทบาทของตนเองในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็น พุทธศาสนิกชน การที่สามารถฝึกฝนตนเองในในวิชาความรู้เรื่องพระพุทธศาสนาตามหนังสือเรียน อย่างรอบด้าน จนสามารถบรรยายธรรมได้

^{๖๖} ๐จ. ศศศก. ๒๓/๓๒/๔๕.

^{๖๗} พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก ป.ธ. ๘), อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๑ นักธรรม และธรรมศึกษาชั้นตรี, อ้างแล้ว, หน้า ๑๔.

๓. การเข้าค่ายพุทธบุตร หรือ คุณธรรม ได้แก่ การจัดกิจกรรมพักแรมเพื่อให้นักเรียนได้รู้จักการดำเนินชีวิตเป็นหมู่คณะ อันจะเป็นการสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน เช่น ให้นักเรียนรู้จักช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือหมู่คณะ รู้จักระเบียบวินัย มีมนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมค่าย เป็นต้น

๔. การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

๕. การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ คือ การประกาศตนว่ายอมรับนับถือ พระพุทธศาสนาตลอดชีวิต ด้วยกายวาจาและใจอย่างแท้จริง^{๑๑๔}

การเป็นศิษย์ที่ดีตามหลัก ทิศเบื้องขวา ในทิศ ๖

พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงแนวทางปฏิบัติที่ดีงามระหว่างบุคคลไว้ ๖ ทิศ ที่ทรงเรียกว่า ทิศ ๖ ในชั้นนี้กำหนดให้เรียนแนวทางปฏิบัติระหว่างศิษย์ปฏิบัติต่อครูอาจารย์ไว้เป็น ๕ แนวทาง กล่าวคือ

๑) ถูกต้องรับ

๒) เข้าไปหาเพื่อการซักถาม รับคำแนะนำ

๓) เชื้อฟังคำสอนหรือคำแนะนำ

๔) ประนินับดีรับใช้ ช่วยเหลือให้บริการ

๕) ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนโดยเคารพเรียนอย่างจริงจังเอาใจ และให้ถือการเรียนเป็นสิ่งสำคัญ

พระพุทธเจ้าเป็นผู้ให้แสงสว่างแก่โลก ด้วยหลักธรรมให้ชาวโลกพ้นจากความทุกข์ที่ได้รับความสะดวกความเจริญ ซึ่งคำสั่งสอนของพระองค์นั้น พระสงฆ์สาวกก็ได้นำมาเผยแพร่ให้คนทั้งหลายได้รับทราบ และนำไปปฏิบัติ เราจึงถือได้ว่า พระรัตนตรัยก็เป็นคุณอันประเสริฐเราจะต้องรู้จักคุณท่าน เมื่อเรารู้คุณของท่านทั้งหลายที่กล่าวมาแล้ว เราต้องตอบแทนคุณการตอบแทนคุณท่านนั้น คือ การประกาศคุณท่าน ด้วยการประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นคนดี การตอบแทนคุณท่าน ด้วยการช่วยทำกิจการงาน ดูแลรักษาพยาบาลเมื่อท่านเจ็บไข้ ดำรงรักษาชื่อเสียงของท่าน ด้วยคุณงามความดีของพระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักที่จะต้องปฏิบัติ ๕ ประการ คือ ๑. แนะนำให้เป็นคนดี ๒. ให้เรียนดี ๓. บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี ๔. ขกข่องให้ปรากฏในมิตรสหาย ๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย^{๑๑๕} (คือ จะไปทิศไหนก็ไม่ให้

^{๑๑๔} พงศ์ศรี จันทิว และคณะ, คามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒, สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๓๒๕-๓๒๗.

^{๑๑๕} พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนฺโทโก ป.ธ. ๘), อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๑ นักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี, อ้างแล้ว, หน้า ๑๔.

๓. การเข้าค่ายพุทธบุตร หรือ คุณธรรม ได้แก่ การจัดกิจกรรมพักผ่อนเพื่อให้นักเรียน ได้รู้จักการดำเนินชีวิตเป็นหมู่คณะ อันจะเป็นการสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน เช่น ให้อุ้รู้จักช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือหมู่คณะ รู้จักระเบียบวินัย มีมนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมค่าย เป็นต้น

๔. การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

๕. การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ คือ การประกาศตนว่ายอมรับนับถือ พระพุทธศาสนาตลอดชีวิต ด้วยกายวาจาและใจอย่างแท้จริง^{๓๐๔}

การเป็นศิษย์ที่ดีตามหลัก ทศเบื้องต้น ในทศ ๖

พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงแนวทางปฏิบัติที่ดีงามระหว่างบุคคลไว้ ๖ คู่ ที่ทรงเรียกว่า ทศ ๖ ในขั้นนี้กำหนดให้เรียนแนวทางปฏิบัติระหว่างศิษย์ปฏิบัติต่อครูอาจารย์ไว้เป็น ๕ แนวทาง กล่าวคือ

๑) ลูกศิษย์รับ

๒) เข้าไปหาเพื่อการซักถาม รับคำแนะนำ

๓) เชื้อฟังคำสอนหรือคำแนะนำ

๔) ประนินับตัวรับใช้ ช่วยเหลือให้บริการ

๕) ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน โดยเคารพเรียนอย่างเอาใจจริงจัง และให้ถือการเรียนเป็นสิ่งสำคัญ

พระพุทธเจ้าเป็นผู้ให้แสงสว่างแก่โลก ด้วยหลักธรรมให้ชาวโลกพ้นจากความทุกข์ให้ได้รับความสุขความเจริญ ซึ่งคำสั่งสอนของพระองค์นั้น พระสงฆ์สาวกก็ได้นำมาเผยแพร่ให้คนทั้งหลายได้รับทราบ และนำไปปฏิบัติ เราจึงถือได้ว่า พระรัตนตรัยก็เป็นคุณอันประเสริฐเราจะต้องรู้คุณท่าน เมื่อเรารู้คุณของท่านทั้งหลายที่กล่าวมาแล้ว เราต้องตอบแทนคุณการตอบแทนคุณท่านนั้น คือ การประกาศคุณท่าน ด้วยการประพฤติ ปฏิบัติคนเป็นคนดี การตอบแทนคุณท่าน ด้วยการช่วยทำกิจการงาน ดูแลรักษาพยาบาลเมื่อท่านเจ็บไข้ คุ้มครองรักษาชื่อเสียงของท่าน ด้วยคุณงามความดีของพระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ผู้สืบอายุพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักที่จะต้องปฏิบัติ ๕ ประการ คือ ๑. แนะนำให้เป็นคนดี ๒. ให้เรียนดี ๓. บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี ๔. ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย ๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย^{๓๐๕} (คือ จะไปทิศไหนก็ไม่ให้

^{๓๐๔} ผ่องศรี จันทาว และคณะ, ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒, ดัชมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๓๒๕-๓๒๗.

^{๓๐๕} พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนฺโท ป.ธ. ๘), อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๑ นักธรรมและธรรมศึกษาขั้นตรี, อ้างแล้ว, หน้า ๑๔.

ออกชาก) เพราะฉะนั้นครูอาจารย์ อุปีขมาย์ ต้องปฏิบัติให้บริบูรณ์ ถ้าหากไปแม้เพียงบางข้อบางประการ ก็ชื่อว่าบกพร่องในหน้าที่ของบุพพการี

๒.๓.๓. กัตถัญญกตเวทีคือสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

คำว่า ธรรมชาติ หมายถึง สิ่งเกิดขึ้นและเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ^{๓๖๖} ส่วนคำว่า สิ่งแวดล้อมสิ่งต่าง ๆ ทั้งทางธรรมชาติ และทางสังคมที่แวดล้อมมนุษย์^{๓๖๗} ซึ่งได้แก่ ของที่เกิดเองตามวิสัยของโลก เช่น คน สัตว์ ต้นไม้^{๓๖๘}

พระพุทธศาสนาสอนหลักความจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นคนสัตว์ หรือสิ่งของ เป็นรูปธรรม หรือนามธรรม เป็นวัตถุ หรือเรื่องจิตใจ ไม่ว่าจะชีวิต หรือโลกที่แวดล้อมอยู่ก็ตาม เป็นไปตามธรรมชาติแห่งเหตุปัจจัย เพราะปรากฏให้เห็นว่า มีความเป็นไปอย่างนั้น ๆ แน่นนอน

กฎธรรมชาติ หรือนิยามนั้น แม้มีลักษณะทั่วไปอย่างเดียวกันทั้งหมด คือ ความเป็นไปตามธรรมชาติแห่งเหตุปัจจัย แต่ก็อาจแยกประเภทออกไปได้ตามลักษณะอาการจำเพาะที่เป็นแนวทางหรือเป็นแบบหนึ่ง ๆ ของความสัมพันธ์ พระอรธรรคอาจารย์แสดงกฎธรรมชาติหรือนิยามไว้ ๕ อย่าง คือ

๑. อุตุนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ฝ่ายวัตถุ โดยเฉพาะความเป็นไปของธรรมชาติแวดล้อม และความเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ เช่น เรื่องลมฟ้าอากาศ อุตุกาล ฝนตกฟ้าร้อง การที่ดอกบัวบานกลางวันหุบกลางคืนการที่ดินน้ำปุ๋ยช่วยให้ต้นไม้งาม การที่กินไอหรือจาม การที่สิ่งทั้งหลายผุพังหรือเน่าเปื่อย เป็นต้นแนวความคิดของท่านมุ่งเอาความผันแปรที่เนื่องด้วยความร้อนหรืออุณหภูมิจึง

๒. พืชนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ หรือที่เรียกกันว่าพันธุกรรม เช่น หลักความจริงที่ว่า พืชเช่น ใด ก็ให้ผลเช่นนั้น พืชมะม่วงก็ออกผลเป็นมะม่วง เป็นต้น

๓. จิตตนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต เช่น เมื่ออารมณ์ (สิ่งเร้า) กระทบบประสาทจะมีการรับรู้เกิดขึ้น จิตจะทำงานอย่างไร คือ มีการไหวแห่งภวังคจิต ภวังคจิตขาดคอนแล้วมีอาวัชระ แล้วมีการเห็น การ ได้ยิน มีสัมผัสภูัจฉินนะ สันติระณะ หรือเมื่อจิตที่มีภูัจฉมปิคืออย่างนี้เกิดขึ้นจะมีเจตสิกอะไรบ้างประกอบได้ หรือประกอบไม่ได้ เป็นต้น

^{๓๖๖}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, อ้างแล้ว, หน้า ๔๒๐.

^{๓๖๗}เรื่องเดียวกัน, ๘๒๑.

^{๓๖๘}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, อ้างแล้ว, หน้า ๑๐๗.

๔. กรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการก่อการกระทำ และการให้ผลของการกระทำ หรือพูดจำเพาะลงไปอีกว่า กระบวนการแห่งเจตจำนง หรือความคิด ประดูแต่งสร้างสรรค์ต่าง ๆ พร้อมทั้งผลที่สืบเนื่องออกไปอันสอดคล้องสัมพันธ์กันเช่น ทำกรรมดี มีผลดี ทำกรรมชั่ว มีผลชั่ว เป็นต้น

๕. ธรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันของ สิ่งทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เรียกกันว่าความเป็นไปตามธรรมดา เช่นว่า สิ่งทั้งหลายมีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป เป็นธรรมดา คนย่อมมีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดาธรรมดาของคนทุกคนมี อายุขัยประมาณร้อยปี ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติ หรือไม่ก็ตาม ย่อมเป็นธรรมดาของสิ่งทั้งหลายที่เป็นสภาพ ไม่เที่ยง ถูกปัจจัยบีบคั้น และไม่เป็นอัตตา ดังนี้ เป็นต้น^{๑๐๐}

มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ไม่ใช่ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของ มนุษย์ ดังนั้น มนุษย์จึงทำให้เป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ เมื่อใดที่มนุษย์ทำตัวแปลกแยกไป จากธรรมชาติจะทำให้สิ่งมีชีวิตไม่สามารถจะดำรงชีวิตอยู่ได้ต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า ธรรมชาติ มีความสำคัญต่อสิ่งมีชีวิตในโลกนี้ ธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าไม้ มีความสำคัญต่อ พระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง เหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติหลายครั้ง ไม่จะเป็นการประสูติ การค้นพบ พระสังฆกรรมของพระพุทธเจ้าได้ค้น โพธิ์ ซึ่งนับเป็นการค้นพบหัวใจ หรือแก่นแท้ของ พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

พระสงฆ์มีการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยปัจจัยในการดำเนินชีวิต เพื่อปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและปฏิบัติศาสนกิจตามหน้าที่ของพระสงฆ์ในแต่ละวัน ต้องมีส่วน เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยได้อาศัยประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมในรูปของปัจจัยสี่ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ภายใต้ กฎระเบียบข้อบังคับของพระสงฆ์ที่เรียกว่า พระวินัยบัญญัติ^{๑๐๑}

การปลูกป่า และรักษาดินน้ำถ้ำธาร เป็นบุญเป็นกุศลอย่างยิ่ง ดังพระพุทธพจน์คริสต์ว่า ชนเหล่าใด ปลูกสวนอันนารี้นรมย์ปลูกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ ให้ที่พักอาศัย บุญย่อม เจริญแก่ชนเหล่านั้นทั้งกลางวันกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อชนเหล่านั้นดำรงชีวิตอยู่ในธรรม สมบูรณ์ ด้วยศีลแล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน^{๑๐๒}

^{๑๐๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, อ่างแก้ว, หน้า ๑๕๒-๑๕๓.

^{๑๐๑} พระมหาอุทัย มูลแก้ว, "การจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพระธรรมวินัยปิฎก", วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๑, หน้า ๑.

^{๑๐๒} ต.ต. ๑๕/๔๗/๖๑.

มนุษย์กับธรรมชาติเป็นสิ่งที่ต้องอิงอาศัยซึ่งกัน และกันดำรงอยู่ธรรมชาติได้ให้หลายสิ่งหลายอย่างตามที่มนุษย์ปรารถนาแต่หาได้เพียงพอสอดความต้องการของมนุษย์ไม่ ภายใต้ทรัพยากรธรรมชาติอันมีอยู่อย่างจำกัดนี้ แต่ความต้องการของมนุษย์หาได้มีขอบเขตจำกัดไม่เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตอื่นบนโลกนี้จะมีชีวิตอยู่รอดได้ในท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติอันจำกัดนี้ได้ด้วยหรือไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ต้องตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติ การปลูกฝังจิตสำนึกคนให้กตัญญูคุณเวทิต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทั้งหมด มีปรากฏในมหาวาณิชชาดก ว่า

พ่อค้าหลงทางในป่า ไม่มีอาหารและน้ำเหลือ แต่เมื่อได้เห็นต้นไทรใหญ่ซึ่งพวกมิกังไม้ชุ่มฉ่ำ จึงหักกิ่งไม้ ถ้วนน้ำก็ไหลพุ่งออกมา เมื่อตัดกิ่งไม้ก็ได้อาหารพวกเขามิความโลกดัดโค่นต้นไม้ดอนรากขึ้น เพื่อที่จะได้สิ่งทีมากกว่าเดิม พระโพธิสัตว์คิดเดือนเหล่าพ่อค้าว่า บุคคลนั้นก็মনอนก็ตามที่ร่วมเงาของต้นไม้ใดไม่ควรหักรานกิ่งต้นไม้ นั้น เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม*** ดังนั้น

เมื่อมนุษย์รู้ว่าธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมีคุณค่า และมีประโยชน์ หรือมีอุปการคุณต่อมนุษย์อย่างมากมาฆมหาศาล และทำหน้าที่เป็นระบบคุ้มกันภัยให้กับมนุษย์แล้ว มนุษย์เองก็ต้องคุ้มกันให้กับธรรมชาติด้วย มนุษย์กับธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่ต้องอิงอาศัยกัน และกันดำรงอยู่โดยธรรมชาติได้ให้อะไรหลาย ๆ อย่างที่มนุษย์ต้องการมนุษย์จะมีชีวิตอยู่รอดได้ด้วยคือต้องปฏิบัติต่อธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมด้วยความกตัญญูคุณเวทิต่อการคุณของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยการมีทัศนคติและทำที่ถูกต้องต่อธรรมชาติ***

พระมหาเจิม สุวโจ ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่า มีทรรศนะว่า

๑. ส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาจิตวิญญาณมนุษย์ของตนให้สูงขึ้น และสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ จะได้ไม่ไปทำลายธรรมชาติ

๒. มองธรรมชาติว่า จะดำรงชีวิตอยู่รอดได้จะต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน การพึ่งพาดังกล่าวก็ทำให้เป็นการพึ่งพาแบบเอวเร็ดเอาเปรียบกัน หรือเป็นศัตรูกันแต่อย่างใดไม่ หากเป็นการพึ่งพาแบบเป็นมิตรต่อกันและกัน เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ คน พืช สัตว์ จิตวิญญาณ

*** พ.ช. ๒๓/๑๕๖/๔๕๔.

*** พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), คนไทยกับสัตว์ป่า, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๕-๑๒๑.

๓. ธรรมชาติ และสรรพชีวิตทั้งมวลล้วนต้องการการมีชีวิตอยู่ และมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตอยู่
คู่กับสรรพชีวิตอื่น ๆ ซึ่งการก้าวล่วง ละเมิด เบียดเบียน หรือทำลายชีวิตอื่น ถือเป็นกมลคุณ
ธรรมชาติขั้นพื้นฐาน หรือทำลายศีลธรรมขั้นพื้นฐานของทุกสิ่งทุก

๔. ความสุขจากการบริโภค มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดเดียวที่ใช้พลังแห่งความต้องการที่สูงมาก
เพื่อแสวงหาคำตอบชนิดเดียวคือความสุข โดยส่วนใหญ่ ความสุขที่ได้มามักจะแลกด้วยความ
สูญเสีย และสูญพันธุ์ของทรัพยากรและสรรพชีวิตอื่นบนโลก ซึ่งหากมนุษย์ยังดำรงชีวิตภายใต้
อิทธิพลความต้องการความสุข และการเผาผลาญทรัพยากรธรรมชาติอีกต่อไป ความสุขของมนุษย์
อาจจะหมดสิ้นไปในเวลาอันใกล้ เพราะ ธรรมชาติบนพื้น โลกนี้กลับมีจำนวนจำกัด

๕. มองธรรมชาติในฐานะเป็นสิ่งที่ปกป้องมิให้ถูกละเมิด มิให้ถูกเบียดเบียนทำร้าย และ
ไม่สนับสนุนให้มีการละเมิดถูกเบียดเบียนทำร้ายแล้วยังให้สิทธิคุ้มครองป้องกันชีวิตสรรพสิ่งใน
รูปแบบต่าง ๆ อีกด้วย เช่น การห้ามฆ่าสัตว์ การยกเลิกยาฆ่าแมลง การกำหนดเขตภัยพิบัติ

๖. การบริโภคทรัพยากรอย่างมีคุณค่า มนุษย์อาศัยปัจจัยอื่นดำรงชีพและต้องบริโภคสิ่ง
ต่าง ๆ อีกมาก หากไม่เรียนรู้วิธีบริโภคให้พอประมาณ พอยู่ได้แล้ว มนุษย์อาจจะไม่มีอะไรเหลือ
ให้บริโภค ได้ยืนยาวอีกต่อไป

๗. มองธรรมชาติ นอกจากการห้ามมิให้ละเมิดชีวิตสรรพสิ่งอื่น ๆ ใดแล้ว ยังจะต้องรัก
เมตตาชีวิตอื่นด้วย

๘. เน้นพฤติกรรมในการ ไม่เปลี่ยนแปลงธรรมชาติให้สูญหาย มนุษย์ไม่ควรให้มีการขุดดิน
ไถหว่าน โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ควรปล่อยให้ป่าคงสภาพเป็นป่าตามธรรมชาติเดิม
ของมัน ตามนิยามป่าในพระพุทธศาสนาที่ว่า ป่า คือ อาณาบริเวณที่ปราศจากการไถหว่าน

๙. มนุษย์ต้องเรียนรู้การบริหารความต้องการ และความสุขของคนให้ดี เพื่อมิให้มีการ
ทำลายโลก ทำลายบ้านหลังแรกของมนุษยชาติ หรือขาดความสมดุลของสรรพสิ่งอีกด้วย

๑๐. มนุษย์ต้องการรู้จักประมาณในการ ใช้สอย และลดการใช้เนื้อหนัง

๑๑. วิธีการอนุรักษ์อีกแบบหนึ่ง คือ การนำกลับมาใช้ใหม่ หรือแปลงสภาพเป็นอย่างอื่น
เพื่อให้ใช้ได้ไปอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งอาจจะต่างไปจากธรรมชาติเดิมก็ได้

๑๒. การไม่ทำลาย ไม่เบียดเบียนชีวิตทุกชีวิต แม้แต่จุลชีพ พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติวินัย
ทรงสอนพระสงฆ์ให้รู้จักเคารพต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เช่น ห้ามตัดต้นไม้ และทำลายพืชพันธุ์

๑๓. การไม่ทิ้งของเสียปฏิญญาลงในแม่น้ำ และธรรมชาติอื่น ๆ พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติ
วินัย ห้ามถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนแม่น้ำ ลำธาร เป็นต้น

๑๔. การควบคุมความต้องการของมนุษย์ เพราะธรรมชาติไม่มีเพียงพอต่อความต้องการ
ของมนุษย์

๑๕. การปลูกจิตสำนึกของมนุษย์ให้รู้เข้าใจและการตระหนักในคุณธรรมชาติ
สิ่งแวดล้อม^{๑๑๔}

เมื่อนุญชมีทัศนคติและการปฏิบัติด้วยท่าทีที่ถูกต้องต่อธรรมชาติดังกล่าวมา ถือได้เป็นผู้
มีความกตัญญูคุณเวทิต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่คน ใดอาศัย เป็นที่รักษา และอนุรักษ์ธรรมชาติ
สิ่งแวดล้อมด้วย และเมื่อนุญชมีธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ดี จำพามุญชไปสู่ความเจริญงอกงามที่
ยั่งยืนจึงควรที่มนุษย์ทุกคนจะต้องตระหนักในคุณของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างยิ่ง

๒.๔.ประโยชน์ของความกตัญญูคุณเวทิต

จากการศึกษาพบว่า บุคคลผู้มีความกตัญญู ย่อมได้รับผลบุญ คือความดีความสุภาพความเจริญ
ที่ก่อให้เกิดเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม

๒.๔.๑ ประโยชน์ต่อตนเอง คือ บุคคลที่มีความกตัญญูคุณเวทิต ขณะที่มีชีวิตอยู่ ย่อมมี
ความสุขความเจริญ และได้รับการสรรเสริญ มีอายุยืนยาวไม่มีความเสื่อมในชีวิต การได้ประโยชน์
ของความกตัญญูคุณเวทิต ดังในพระพุทธพจน์ว่า

กุลบุตรในโลกนี้ สักการะเคารพนับถือ บูชาบิดามารดาด้วยโศกทรพีที่หา
มาได้มาด้วยความขยันหมั่นเพียร เกี้ยวรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง ถวายแห่ต่างน้ำ
ประกอบด้วยธรรม ได้มาด้วยธรรม บิดามารดาผู้ได้รับสักการะ เคารพนับถือ บูชา
แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรนั้นด้วยน้ำใจอันงามว่า ขอท่านจงมีชีวิตยืนนาน มีอายุ
ยืนนาน กุลบุตรผู้อันบิดา มารดา อนุเคราะห์แล้ว พึงหวัง ได้ความเจริญอย่างเดียวไม่
มีความเสื่อมเลย^{๑๑๕}

เมื่อบุคคลที่มีความกตัญญูคุณเวทิตสิ้นชีวิตไป ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ดังพระพุทธพจน์ว่า

บิดามารดาผู้อุทิศเคราะห์ประชา ท่านเรียกว่าพรหม บุรพจารย์ และอาหุ ในอ
บุคคลของบุตรทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น บัณฑิตพึงนมัสการและสักการะบิดามารดา
นั้นด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน การอบกลิ่น การให้น้ำอาบ และการชำระเท้า เพราะการ

^{๑๑๔}พระมหาเจิม สุวโจ, “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ :
การศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพรมศักดิ์ เศรษฐโม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต,
(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๓, หน้า ๑๑๕-๑๒๑.

^{๑๑๕}อ.จ.ปญฺจก. ๒๒/๕๘/๑๐๕-๑๐๖.

ปรนนิบัติบิดามารดา นั้นแล บัณฑิตทั้งหลายจึงสรรเสริญเขาในโลกนี้เขาตายไปแล้ว
ย่อมบันเทิงในสวรรค์^{๑๑๖}

บุคคล ที่มีความกตัญญู เป็นบัณฑิตผู้เฉียบแหลม เป็นสัตบุรุษ ปฏิบัติชอบในพ่อแม่ ตลาศ
สัมมาสัมพุทธเจ้า หรือสาวกของตลาศคด ย่อมดูแลคนไม่ให้ถูกทำผิด ไม่ให้ถูกทำลาช ไม่มีความ
เสียหาย ไม่ถูกผู้รู้คิดเอน และประสพบุญเป็นอันมาก ดังพระพุทธทพจน์ว่า “นรชนผู้ปฏิบัติชอบใน
มารดาบิดา ตลาศคด สัมมาสัมพุทธเจ้า หรือสาวกของตลาศคดนั้น ย่อมประสพบุญเป็นอันมาก เพราะ
การประพฤดิธรรมในมารดาบิดานั้นบัณฑิตทั้งหลายจึงสรรเสริญนรชนนั้นในโลกนี้แล เขาจากโลก
นี้ไปแล้ว จึงบันเทิงในสวรรค์สพบุญเป็นอันมาก”^{๑๑๗}

ในพระโคตมปิฎก ได้ยกย่องคนกตัญญูกตเวทีไว้หลายประการ ดังนี้

๑. เป็นสัตบุรุษ^{๑๑๘} เพราะเป็นคนกตัญญูกตเวที เป็นปราชญ์ มีกัลยาณมิตร และมีความรักดี
มั่นคง ช่วยกระทำกิจของมิตรที่ตกยากด้วยความเต็มใจ

๒. เป็นบุคคลที่หาได้ยาก^{๑๑๙} เพราะบุคคลที่มีความกตัญญูกตเวที ต้องฝึกฝนคนมาดี มีความ
รับผิดชอบ มีความเสียสละ มีคุณธรรมสามารถขจัดใจของคนให้สูงได้

๓. ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้^{๑๒๐}

๔. เป็นผู้ควรบูชา เป็นผู้ควรสรรเสริญ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญเขา^{๑๒๑}

๕. บุคคลใดเลื่อมใสศรัทธาบูชาโดยธรรม แม้เทวดาก็เสวยขารักษาบุคคลผู้เลื่อมใสมารดา
และบิดานั้น (สุวรรณสามโพธิสัตว์)^{๑๒๒}

๖. บุคคลใดเลื่อมใสศรัทธาบูชาโดยธรรม แม้นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลนั้นใน
โลกนี้ บุคคลนั้นละ โลกนี้ไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์^{๑๒๓}

^{๑๑๖} อ.จ.จตุกก. ๒๑/๖๓/๑๐๗-๑๐๘.

^{๑๑๗} อ.จ.จตุกก. ๒๑/๔/๗.

^{๑๑๘} อ.จ.ทุก. ๒๐/๓๓/๗๗.

^{๑๑๙} อ.จ.ทุก. ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

^{๑๒๐} อ.จ.จตุกก. ๒๑/๒๑๓/๓๓๓.

^{๑๒๑} อ.จ.ปญจก. ๒๒/๕๘/๑๐๗.

^{๑๒๒} พ.ชา. ๒๘/๔๐๘/๒๔๔.

^{๑๒๓} พ.ชา. ๒๘/๔๐๘/๒๔๔.

๑. ประพจน์สิ่งที่เป็นอุดมมงคลแก่ชีวิต “ไม่คบคนพาล การคบแต่บัณฑิต การบูชาคนที่ควรบูชา เป็นมงคลสูงสุด”^{๑๖๔} เพราะความกตัญญูเป็นข้อปฏิบัติที่ก่อให้เกิดสิริมงคลแก่ชีวิต เป็นอุดมมงคลในชีวิตผู้มีความกตัญญูจะได้รับประโยชน์มากมาย

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธมฺมชโร) กล่าวอานิสงส์ความกตัญญูไว้ว่า ความกตัญญูทำให้มีเกียรติยศ ความมีเกียรติยศทำให้ถึงความเจริญเศษ ความเจริญเศษทำให้เป็นที่รักใคร่ ความเป็นผู้นำรักใคร่ทำให้มีความเคารพนับถือ เมื่อมีคนเคารพนับถือแล้ว ก็มีแต่ความเบิกบานสรวายใจที่เกลียดก็หาย ที่หนำอากัสน บัญก็มาปัญญาเกิด ความมีบุญมาปัญญาเกิดนั้นส่งเสริมให้มีความเจริญก้าวหน้า สิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นมงคลจากความกตัญญูโดยแท้^{๑๖๕}

บุคคลผู้มีความกตัญญูควรที่ย่อมได้รับอานิสงส์ดังนี้

- ๑) ทำให้รักษาความคิดเดิมไว้ได้
- ๒) ทำให้สร้างคุณความดีใหม่เพิ่มได้อีก
- ๓) ทำให้เกิดสติ ไม่ประมาท
- ๔) ทำให้เกิดหิริ โขดศัปปะ
- ๕) ทำให้เกิดขันติ
- ๖) ทำให้จิตใจผ่องใส มองโลกในแง่ดี
- ๗) ทำให้เกิดที่สรรเสริญของคนดี
- ๘) ทำให้คนอยากคบหาสมาคม
- ๙) ทำให้ทั้งมนุษย์และเทวดาอยากช่วยเหลือ
- ๑๐) ทำให้ไม่มีเวร ไม่มีภัย
- ๑๑) ทำให้ลาภผลทั้งหลายเกิดขึ้นโดยง่าย
- ๑๒) ทำให้บรรจรรวมผลนิพพานโดยง่าย^{๑๖๖}

๒.๔.๒. ประโยชน์ต่อสังคม คือ บุคคลที่มีความกตัญญูควรที่ย่อมทำให้บุคคลผู้เกี่ยวข้องคบหาสมาคมได้รับแต่ประโยชน์สุขเพราะ ผู้มีความกตัญญูควรที่ยึดเป็นคนดี คนดีย่อมแนะนำในทางที่ดีไม่ชวนทำเรื่องที่ไม่ดีศีลธรรม ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญของการคบหาสมาคมไว้มากมาย เช่น

^{๑๖๔} พ. พุ. ๒๕/๓/๑.

^{๑๖๕} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธมฺมชโร), มงคลยถาชีวิต, อ้างแล้ว, หน้า ๔๖๑.

^{๑๖๖} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ฉานเถรฺวิฑฺฒิ), มงคล ๓๘, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯพหามนคร :

“การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต และการบูชาคนควรบูชา นี่เป็นอุดมมงคล”^{๒๖๑}

“บุคคลไม่พึงคบมิตรชั่ว ไม่พึงคบคนต่ำช้า พึงคบแต่กัลยามิตร พึงคบแต่สัตบุรุษ”^{๒๖๒}

“คนพาล แม้จะอยู่ใกล้บัณฑิตชั่วชีวิตก็ไม่รู้แจ้งธรรม เหมือนทัพพีไม่รู้รสแกงละนั้น”^{๒๖๓}

“ผู้ใดพึงกล่าวสอน พร้าสอน และห้ามจากความชั่ว ผู้ย่อมเป็นที่รักของสัตบุรุษ แต่ไม่เป็นที่รักของอสัตบุรุษ”^{๒๖๔}

“การอยู่ร่วมกับคนพาล เป็นทุกข์ตลอดเวลาเหมือนอยู่ร่วมกับศัตรู การอยู่ร่วมกับนักปราชญ์มีแต่ความสุข เหมือนในหม้อญาคิ”^{๒๖๕}

จากพระพุทธพจน์ข้างต้นทำให้ทราบว่า การคบคนดีเป็นมิตร ทำให้ชีวิตมีความสุขความเจริญ คนดีแนะนำในทางที่ดี และห้ามจากความชั่ว เมื่อคบเป็นเวลานาน ๆ ยิ่งทำให้เกิดความสนิทสนมกันมากขึ้นดังเศรษฐีโพธิสัตว์พุดทัตทานพวคนทำให้ไล่มิตรออกจากเรือนว่า “บุคคลชื่อว่าเป็นมิตรเพราะเดินร่วมกัน ๙ ก้าวเท่านั้น ชื่อว่าเป็นสหาย เพราะเดินร่วมกัน ๑๒ ก้าว ชื่อว่าเป็นญาติ เพราะเดินอยู่ร่วมกันสักเดือนหนึ่ง หรือครึ่งเดือน”^{๒๖๖} เมื่อคบมิตรที่ดีเป็นจำนวนมาก ๆ ก็เหมือนมีญาติจำนวนมาก ญาติช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ดีกว่ามีจำนวนน้อย “ญาติยิ่งมีมากยิ่งดี แม้ต้นไม้ที่เกิดในป่ายังมีมากก็ยิ่งดี”^{๒๖๗} หากว่าการดำรงชีวิตพบปัญหาอุปสรรคใด ๆ อาศัยการมีญาติจำนวนมากก็สามารถช่วยเหลือประคับประคอง ให้ผ่านปัญหาอุปสรรคได้ดีกว่าการอยู่ลำพังคนเดียวในสังคม

เมื่อในสังคมมีคนดี มีความกตัญญูคุณงามความดีอยู่ในฐานะกัลยาณมิตรเป็นจำนวนมากแล้ว จะทำให้โลกมีความสุขสงบสุข ดังที่สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ชุมธโร) กล่าวว่า

ความเป็นกตัญญูคุณงามความดีในฐานะกัลยาณมิตร เป็นประหนึ่งร่มโพธิ์ในโลกให้ผู้ข้ามโลกอันแสนจะข้ามยาก ได้อาศัยเป็นที่บรรเทาทุกข์และเป็นประคองร่มโพธิ์ในทะเลทรายที่ทุรกันดาร ให้ผู้ข้ามได้อาศัยเป็นที่พักเหนื่อยอ่อนใจ ผู้ไม่มุ่งทำดีแก่ใครก่อน กับผู้รับอุปการะจากใครแล้วไม่สำนึกในอุปการะของผู้มีคุณท่านเป็นเสมือนท่านเสียคนดีถือว่า เขาเป็นคนละเมิดวิถีจรยาของมนุษย์

^{๒๖๑} พ.ร. ๒๕/๖๔/๔๑.

^{๒๖๒} พ.ร. ๒๕/๖๔/๔๒.

^{๒๖๓} พ.ร. ๒๕/๖๔/๔๓.

^{๒๖๔} พ.ร. ๒๕/๖๔/๔๔.

^{๒๖๕} พ.ร. ๒๕/๖๔/๔๕.

^{๒๖๖} พ.ร. ๒๕/๖๔/๔๖.

^{๒๖๗} พ.ร. ๒๕/๖๔/๔๗.

อันที่จริง โลกมีความสงบสุขอยู่ได้เพราะอาศัยคนดีเป็นส่วนใหญ่มิฉะนั้นเมื่อการทำดีและการสนองดี
 ของคนดียังเป็นไปในโลกโดยสม่ำเสมออยู่เพียงใด โลกก็ยังมีความสงบสุขขึ้นบานสราญรมย์
 อยู่เพียงนั้น^{๑๙๔}

บุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวทิตะ เมื่อมีบุคคลทำความดีให้คนแล้ว ย่อมจะมีความรู้สึกสำนึกใน
 อุปการคุณที่ผู้อื่นกระทำแล้ว และพร้อมที่จะหาทางตอบแทน ทุกเมื่อ ทุกเวลาที่มิโอกาส
 เพราะฉะนั้น ความดีที่บุคคลทำแล้วแก่บุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวทิตะ นับว่าไม่เสียหาย ซ้ำยัง
 ก่อให้เกิดประโยชน์มากมายแก่ตนเอง และผู้อื่น ดังข้อความในนิโครชชาดก ว่า “ความคิดที่ทำในคน
 ผู้มีความกตัญญู มีศีล มีความประพฤติอันประเสริฐ ย่อมไม่เสียหาย เหมือนเมล็ดพืชในที่นาที่ดี”^{๑๙๕}
 ซึ่งมีความหมายถึงบุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวทิตะ เป็นคนที่ไม่ประทุษร้ายมิตร ดังความกตัญญูเป็น
 เบื้องหน้า มีความประพฤติระลึกถึงคุณของผู้มีคุณ ไม่ลืมคุณท่าน ไม่คิดร้ายต่อท่านถ้าบุคคลใดได้
 ทำคุณต่อบุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวทิตะย่อมจะก่อประโยชน์ให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคลผู้กระทำคุณ
 นั้น เพราะว่า ในวันหน้า ผู้มีความกตัญญูนั้นจะต้องตอบแทนคุณความดีที่ได้รับอย่างแน่นอน
 พระพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงประโยชน์ของคนมีความกตัญญูไว้ว่า บุคคลผู้มีความกตัญญูกตเวทิตะ
 รู้คุณของผู้มีพระคุณหรือสิ่งที่มีบุญคุณ ย่อมทำให้โลกสงบเยือกเย็นงดงาม ยากที่จะเปรียบเทียบได้
 เขาสามารถทำการให้กลายเป็นพระ ทำอภัยให้กลายเป็นมุนย์ที่ดี ทำคนตระหนี่ให้กลายเป็นคนใจ
 บุญ ทำคนริษยาให้กลายเป็นคนใจกว้าง แล้วจะไม่ทำให้โลกนี้ กลายเป็นสวรรค์ได้อย่างไร^{๑๙๖}

กล่าวโดยสรุป ความกตัญญูนี้ เมื่อสั่งสมไว้ดีแล้ว ย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อทั้งตนเองทั้งต่อ
 คนในสังคม ทำให้ชีวิตเป็นธรรมสามารถป้องกันความเสื่อมเสียที่เกิดขึ้น ทำให้คนมีความเมตตาต่อ
 กัน ไม่ประทุษร้ายกัน ทำให้คนมีการเสียสละ ไม่ตระหนี่ ทำให้คนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จัก
 ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้จิตใจผ่องใส เป็นคุณธรรมประคองโลกให้อยู่ได้และอยู่ดีด้วยความสงบสุข

๒.๕.โทษของไม่มีกตัญญูกตเวทิตะ

๒.๕.๑ ความเสียหายต่อตนเอง

จากการศึกษาพบว่า บุคคลผู้ไม่มีความกตัญญูกตเวทิตะ จะทำคนให้เดือดร้อนเอง “อกตัญญู
 ย่อมบริหารคนให้ถูกกัจฉ ถูกทำลาย มีความเสียหาย ถูกผู้คิดเขิน และประสพสิ่งมิใช่บุญ เป็นอัน

^{๑๙๔} สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร), มงคลยถาชีวิต, อ้างแล้ว, หน้า ๔๔๗-๔๔๘.

^{๑๙๕} พ.ชา. ๒๓๗/๓๘/๓๓๕.

^{๑๙๖} พระพุทธทาสภิกขุ, กตัญญูกตเวทิตะเป็นวันโพธิ์รั่มไทรของโลก, อ้างแล้ว, หน้า ๕.

มาก^{๑๑๑} ดังปรากฏใน ออกคัมภีร์อุคตว่า คนออกคัมภีร์ย่อมประสพความเสื่อม ไม่มีความสุข ความเจริญ และถูกตีเคียน แม้สิ้นชีวิตไปแล้ว ย่อมไปสู่ทุกคติ^{๑๑๒} ย่อมดำรงอยู่ในนรกเหมือนถูกนำไปฝังไว้^{๑๑๓} ย่อมไปสู่อบายภูมิ ดังในพระพุทธรพจน์ว่า “นรชนผู้ปฏิบัติผิดในบิคา มารคา ตถาคค สัมมาสัมพุทธเจ้า หรือสาวกของตถาคคนั้น ย่อมประสบสิ่งที่มีโทษใหญ่เป็นอันมาก เพราะการไม่ประพฤดิธรรมในบิคา มารคานั้น บัณฑิตทั้งหลายจึงคิดเคียน นรชนนั้นในโลกนี้แล เขาจากโลกนี้ไปแล้วจึงไปสู่อบาย^{๑๑๔}”

คนออกคัมภีร์ เป็นผู้มึนใจไม่บริสุทธิ์ทำให้มองไม่เห็นคุณค่าของคนอื่น หรือสิ่งอื่น ทั้งคอยจ้องไทยบุคคลอื่น มีความโลภ เหวี่ยงเอาเปรียบคนอื่น คนออกคัมภีร์จะไม่ได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนมนุษย์ในที่สุค ดังข้อความในสิลวานชาคคกว่า “คนออกคัมภีร์คอยจับผิดอยู่เป็นนิตย์ ถึงจะให้แผ่นดินทั้งหมด ก็ทำให้เขาพึงพอใจไม่ได้^{๑๑๕}” และผู้ใดไม่รู้จักกคุณความดีและประ โยชน์ที่ผู้อื่นกระทำไว้ก่อน ผู้นั้นเมื่อกิจการงานเกิดขึ้นในภายหลัง ย่อมหาผู้ช่วยไม่ได้^{๑๑๖}

พระพุทธรศาสนาถือว่า บุคคลผู้ไม่มีความกตัญญู เป็นคนที่ไม่รู้จักบุญคุณที่ผู้อื่นกระทำแก่ตนจะไม่มีใครคบหาสมาคมด้วย ทำให้ผู้ที่ได้รู้จักค่อย ๆ หลีกห่างจากไป และเป็นคนที่น่าตำหนิได้รับการดูถูกเหยียดหยามว่า เป็นคนนทรคุณจากสังคม แม้แต่การคบหาสมาคมกับคนออกคัมภีร์ ก็ไร้ประ โยชน์ ซ้ำยังก่อให้เกิดโทษทุกข์ภัย การคบหากับคนออกคัมภีร์จึงเป็นการคบหาที่ไร้ประ โยชน์ เมื่อพบคนออกคัมภีร์ก็พึงหลีกเลี่ยงไปเสีย ไม่ควรจะพูดจาว่าคนออกคัมภีร์เพราะการพูดคำคำพูดคำหยาบคายเป็นการประพฤดิไม่ศิทางวาจา อีกทั้งไม่ควรจะคิดริษยาหรือลิดมุ่นร้ายต่อคนออกคัมภีร์ เพราะการคิดริษยาคิดทำร้ายผู้อื่น เป็นความคิดที่ไม่ดีจะทำให้จิตใจของผู้ลิดมุ่นเศร้าหมอง ไม่ควรคบหาสมาคมกับผู้ไม่มีความกตัญญู ดังในขวสกุชชาคคกว่า ผู้ไม่รู้ดูการคุณที่ผู้อื่นทำแล้ว ผู้ที่ไม่เคยทำความดีอย่างใดอย่างหนึ่งแก่ใคร ผู้ที่ไม่เคยตอบแทนอุปการคุณที่ผู้อื่นทำให้แล้ว นำคำหนิ ความกตัญญู ไม่มีในผู้ใด การคบหาผู้นั้น ก็ไร้ประ โยชน์ แม้ด้วยอุปการคุณที่กระทำต่อหน้ามิตรธรรมยังหาไม่ได้ในบุคคลใด บัณฑิตไม่ริษยา ไม่ด่าว่าบุคคลนั้น พึ่งค่อย ๆ หลีกห่างจากเขาไปเสีย^{๑๑๗}

^{๑๑๑} อ.จ.จตุกก. ๒๑/๔/๕

^{๑๑๒} อ.จ.จตุกก. ๒๑/๒๑๓/๓๓๓.

^{๑๑๓} อ.จ.จตุกก. ๒๑/๔/๖.

^{๑๑๔} พ.ชา. ๒๗/๗๒/๓๐.

^{๑๑๕} พ.ชา. ๒๗/๖๐/๓๗.

^{๑๑๖} พ.ชา. ๒๗/๓๑-๓๒/๑๖๒.

นอกจากนี้ บุคคลที่ขาดจิตสำนึกของความกตัญญู จะถูกประณามว่าเป็นคนอกตัญญู ถือว่าเป็นคนพาล ไม่ควรคบหา เพราะถือว่า คนอกตัญญูเป็นผู้ที่ไม่มีคุณสมบัติของคนดี การทำความดีกับคนอกตัญญูย่อมไม่มีผลดี ท่านเปรียบเทียบกับการหว่านพืชลงไป ในไฟ ย่อมมอดไหม้เสียเปล่า ต่างกับการทำความดีกับคนที่มีความกตัญญู ย่อมได้รับผลดี เหมือนกับการหว่านพืชลงในดินดี พืชที่หว่านลงไปนั้นย่อมงอกงามให้ผลอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นการทำความดีกับคนที่มีความกตัญญู จะไม่สูญเสียไปเปล่า ได้รับผลดีตอบกลับมา เพราะคนกตัญญูจะรู้จักตอบแทนอุปการคุณที่เคยได้ทำมา

พระมหาบุญเพียร บุญวิริโย (แก้ววงศ์น้อย) ศึกษาลักษณะของอกตัญญูได้กล่าวถึงโทษไว้ ดังนี้

๑) เป็นบุคคลที่ไม่ควรคบหาสมาคม ผู้ไม่รู้จักคุณที่บุคคลอื่นทำไว้ และไม่ตอบแทนคุณบุคคลเหล่านั้นถือว่าไม่ควรคบอย่างยิ่ง เพราะการคบคนเช่นนั้นไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใด ๆ อาจจะเป็นโทษต่อบุคคลผู้คบหาด้วยซ้ำไป

๒) เป็นคนเลวทราม ท่านกล่าวว่า “บุคคลที่อาศัยร่วมเงาคันไม้ ไม่ควรหวักรนกิ่งของคันไม้ นั้น ผู้ที่กระทำให้เชื่อว่าเป็นคนเลวทราม” เพราะความกตัญญูคุณเวทเป็นคุณธรรมพื้นฐานของคนดี เมื่อคุณธรรมพื้นฐานไม่มี ก็ชื่อว่าเป็นคนดีไม่ได้

๓) เป็นการมองโลกในแง่ร้าย และไม่รู้จักพอ คนอกตัญญูมักมองโลกในแง่ร้าย เพราะมองไม่เห็นคุณงามความดีของผู้อื่น แม้จะให้ดินแผ่นดินทั้งหมดโลกแก่เขา ก็ยังไม่เป็นที่พอใจเขาได้ ด้วยเหตุว่า คนที่ไม่รู้จักบุญคุณคน แม้จะทำคุณประโยชน์แก่เขามากมายสักปานใดก็ตาม เขาก็ยังมองไม่เห็นคุณประโยชน์ที่ผู้อื่นทำให้อยู่ดี

๔) ไม่มีใครช่วยเหลือ เป็นบุคคลที่ขาดญาติมิตรสหาย เพราะ ไม่มีใครอยากคบหา เมื่อไม่รู้จักคุณของผู้อื่น ขามที่มีกิจการงาน หรือเรื่องราวใด ๆ เกิดขึ้น ย่อมไม่มีใครช่วยเหลือ เพราะช่วยไปก็ไม่มีประโยชน์สำหรับคน ไม่รู้จักคุณคนอื่น

๕) เป็นคนที่ไร้ประโยชน์ ท่านเปรียบเทียบว่า เก็บขอนไม้ที่ถลอกน้ำขึ้นมา ยังดีกว่าช่วยคนอกตัญญูขึ้นจากน้ำ เพราะขอนไม้ที่เก็บมาซึ่งทำประโยชน์อื่น ๆ ได้ เช่น ทำฟืน เป็นต้น ส่วนการช่วยเหลือคนอกตัญญูไม่มีประโยชน์ อาจจะเป็นโทษแก่ผู้ช่วยเหลือก็ได้

๖) มีแต่ความเสื่อม ไม่มีความเจริญ บุคคลได้พักอาศัยในบ้านของคนอื่นเพียง แม้สิ้นเดือนหรือได้รับการเลี้ยงข้าวปลาอาหารเพียงมือหนึ่ง ก็ไม่ควรแม้แค้นคิด ไม่ดีต่อเจ้าของบ้านผู้ที่เนรคุณต่อผู้มีพระคุณแม้เล็กน้อย ย่อมมีความเสื่อม

๗) ย่อมประสบทุกข์ คนอกตัญญูย่อมมีชีวิตที่หาความสุขไม่ได้ ต้องพบกับความทุกข์ทรมานเหมือนถูก โยนลงไปในนรก

กล่าวโดยสรุป คนอกคดียุจะกำหนดให้เลือกรื้อเอง จะทำให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย ถูกผู้
คิดเขียน ประสบความเสื่อมความเดือดร้อน ไม่มีความสุข ไม่มีความสำเร็จไม่มีมิตรผู้ช่วยเหลือ ด้รับ
การดูถูกเหยียดหยาม คนอกคดียุเป็นคนไร้ประโยชน์ เป็นคนมองโลกในแง่ร้าย มองไม่เห็นคุณงาม
ความดีของผู้อื่น ไม่รู้จักตอบแทนคุณของผู้อื่น คนอกคดียุประสบความทุกข์ในโลกนี้ เมื่อละโลกนี้
ไปแล้วจะไปสู่อายภูมิ^{๑๑๑}

๒.๕.๒ ความเสียหายต่อสังคม

บุคคลที่ขาดจิตสำนึกของความเป็นคนกตัญญูจะถูกประณามว่าเป็นคนอกคดียุบ้างคน
เนรคุณบ้าง คนชั่วบ้าง ถูกทรมานบ้าง ถือว่าเป็นลักษณะของคนพาล การคบหาสมาคมเป็นเพื่อนกับ
คนอกคดียุเป็นบ่อเกิดแห่งความหายนะและนำมาความไม่ชอบใจ เช่น การนิมนทา ในทาง
พระพุทธศาสนาแสดงโทษแห่งการคบคนชั่วเป็นมิตรไว้ ๖ ประการ^{๑๑๒} คือ

- ๑) เขามีนักเลงการพนันเป็นมิตรสหาย
- ๒) เขามีนักเลงเจ้าชู้เป็นมิตรสหาย
- ๓) เขามีนักเลงเหล้าเป็นมิตรสหาย
- ๔) เขามีคนหลอกลวงเป็นมิตรสหาย
- ๕) เขามีคน โกงเป็นมิตรสหาย
- ๖) เขามีโจรเป็นมิตรสหาย

ถ้าบุคคลคบคนอกคดียุซึ่งเป็นคนชั่วเป็นมิตร แม้ตนเองจะไม่ได้เป็นคนชั่ว แต่ก็พลอยทำ
คนอื่นมองว่าเป็นคนชั่วด้วย การที่บุคคลคบหาสมาคมกับบุคคลที่ขาดจิตสำนึกของความเป็นคน
กตัญญู ซึ่งเป็นผู้มีลักษณะของมิตรเทียม ย่อมจะก่อให้เกิดโทษทุกข์ภัยอันตราย และนำสู่ความ
หายนะ มีแต่ความเสื่อม หากความเจริญมิได้เลย เมื่อจะเปรียบเทียบให้เห็นชัดอย่างนี้ คือ คนอกคดียุ
เป็นคนพาลส่วนคนกตัญญูเป็นบัณฑิต คนพาลทั้งหลายเปรียบเหมือนอมิตรผู้มีดาบมือบัณฑิต
ทั้งหลายเปรียบเหมือนญาติที่รัก ดังนั้น ควรเลือกคบแต่คนกตัญญู ไม่ควรคบหากับคนอกคดียุ

กล่าวโดยสรุปคนอกคดียุจะไม่มีใครอยากคบค้าสมาคมด้วยเพราะการอยู่ร่วมกับคน
อกคดียุมีแต่ก่อให้เกิดความทุกข์ ความเดือดร้อน มีแต่ความเสื่อม หากความเจริญได้ยากเป็นอย่างยิ่ง
เหมือนกับการอยู่ร่วมกับอสรพิษ คนอกคดียุเป็นคนเห็นแก่ตัว เอารัดเอาเปรียบคนอื่น เป็นคนไม่

^{๑๑๑}พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการจัดการทางสังคมใน
สถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔, หน้า ๖๕-๖๖.

^{๑๑๒}ที.ป. ๑๑/๒๕๒/๒๐๔-๒๐๕.

น่าไว้วางใจ เป็นคนที่น่ากลัว คนออกศัญญะไปอยู่ในที่ใดมักจะหลบหลู่ดูหมิ่นผู้มีพระคุณ มักจะแนะนำ
 ในทางฉิบหาย ทำให้ผู้ใกล้ชิดได้รับความเสียหายไปด้วย คนออกศัญญะนำความทุกข์มาให้แก่สังคม
 ส่วนรวม ผู้ศึกษาเมื่อรู้โทษดังนี้แล้ว ไม่ควรคบกับคนออกศัญญะและไม่ควรเป็นคนออกศัญญะเปรียบ
 เหมือนชวานากับงูเห่าเมื่อมีโอกาสมันก็จะกัดชวานาคายเหมือนคนออกศัญญะ ย่อมเนรคุณ

๒.๖. กศัญญะที่ตามประเพณีไทย

ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยได้สอดแทรกความกศัญญะเอาไว้เกือบทุกเรื่อง
 ในวิทยานิพนธ์นี้ ได้ศึกษาประเพณีบรรพชาอุปสมบท ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีสารทไทย
 ซึ่งมีอธิบายดังนี้

๒.๖.๑ ประเพณีบรรพชาอุปสมบท

การบรรพชาอุปสมบท คือการบวช นั้น หมายถึงการเว้นความชั่วทุกอย่าง กล่าวคือ
 การสละสิ่งไม่ดีไม่งาม หรือบาปอกุศลต่าง ๆ ที่ยังติดอยู่ในใจด้วยการฝึกฝนพัฒนาตามหลัก
 ไตรสิกขา ดังนั้น การบวชจึงถือได้ว่าเป็นการฝึกฝนพัฒนาตนเอง คือ การศึกษาในการที่จะพยายาม
 ละหรือ ขจัดกิเลสเครื่องเศร้าหมองจิต ความชั่วต่าง ๆ ให้หมดไป^{๑๙๔}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้พระธรรมะเกี่ยวกับเหตุที่คนเข้ามาบวชว่า สาเหตุของ
 บุคคลที่เข้ามาถือบวช ในสมัยพุทธกาลมีสาเหตุที่ต่างกัน สรุปได้คือ บุคคลบางคนรู้จักคิดพิจารณา
 มองเห็นชีวิตของมนุษย์ในสังคม มีคามเป็น ไปทั้งทางดี และทางร้าย บางครั้งสังคมก็มีความเสื่อม
 บางครั้งก็มีความเจริญแปรปรวนไปต่าง ๆ ไม่เที่ยงแท้แน่นอน หาสาระและความสุขแท้จริงไม่ได้
 และบุคคลบางคนมีชีวิตอยู่ท่ามกลางสังคม เห็นแต่ความวุ่นวายหาความสุขจากความสงบได้ยาก
 จึงไม่มีโอกาสที่จะแสวงหาความเข้าใจและความรู้เกี่ยวกับชีวิต ดังนั้น จึงต้องการที่จะออกไปอยู่
 ห่างไกลเพื่อที่จะได้มีความสุขสงบ และมีความคิดค้นหาความสุขเกี่ยวกับชีวิต โดยไม่ถูกรบกวน
 ด้วยเรื่องวุ่นวายเกี่ยวกับบุคคลอื่น^{๑๙๕}

จากการศึกษาพบว่าสังคมไทยนิยมการบวชมาตั้งแต่โบราณแม้จะเป็นการบวชเพียงเวลาสั้น
 ๆ พรรษาเดียวก็ตาม ผู้บวชจะมีโอกาสสัมผัสความสุข ซึ่งเกิดจากความสงบภายใน ซึ่งใน
 ชีวิตประจำวันเกิดได้ยาก ผู้บวชเป็นพระภิกษุจะได้สัมผัสกับความสุขในขณะที่มีเครื่องนุ่งห่มครอง

^{๑๙๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธอนาค-ธอนชาติ : ชีวิตพระ-ชีวิตฆราวาส,

(กรุงเทพฯ: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

^{๑๙๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

กายเพียง ๓ คืบ มีบาตร ๑ ใบ บิณฑบาตเลี้ยงชีพ จะไม่มีความห่วงใย ไม่มีการสะสม ไม่ผูกมัดกับวัตถุอะไร มีอิสระในจิตใจ ทำให้เข้าใจถึงประโยชน์อันยิ่งใหญ่ในการดำเนินชีวิต คนไทยจึงนิยมให้ลูกหลานบวชมาแต่โบราณ การบรรพชาอุปสมบท เป็นการปรับวิถีชีวิตชาวไทย ให้มองเห็นคุณค่าที่แท้จริงของชีวิต รู้จักปรับคนให้อยู่ภาวะสมดุล ไม่ขาดไม่เกิน ผู้บวชจะรู้ธรรมชาติของชีวิต รู้หน้าที่ที่ตนจะต้องปฏิบัติคือผู้มีพระคุณต้องสังคม ประเพณีการบรรพชา-อุปสมบทของไทยจึงถือเป็นวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ที่คนไทยในอดีตได้เห็นประโยชน์ของการบวชซึ่งเป็นการศึกษาอบรมฝึกหัดขัดเกลา ทำให้เป็นคนที่ดี มีคุณสมบัติต่าง ๆ เจริญงอกงามขึ้น จนเป็นคนที่มีสมบูรณ์ที่เรียกว่า "บัณฑิต" ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ. ป. ยุตฺโต) ให้ทรงสนะเรื่องการบรรพชาอุปสมบทไว้ดังนี้

๑) เป็นการทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน กล่าวคือพุทธศาสนิกชนอาจจะช่วยกันทำหน้าที่รักษาพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงดำรงอยู่ตลอดไปอย่างดีที่สุด ก็คือการได้บวชเข้าไปศึกษาเรียนรู้ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และรักษาน้ำใจอดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าต่อไป ซึ่งเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เมื่อเรียนรู้ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ก็เท่ากับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาไว้ในชีวิตของตน หรือเอาตัวเราเป็นที่รักษาพระพุทธศาสนา ถ้าทำอย่างนี้ ตรีบาโคที่ชาวพุทธแต่ละคนยังมีชีวิตอยู่ พระพุทธศาสนาก็ยังอยู่อย่างนี้เรียกว่า การบวชเป็นการแสดงความกตัญญูและเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน

๒) เป็นการทำหน้าที่ของคนไทย พระพุทธศาสนาเป็นมรดกของชนชาติไทย เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยที่เป็นเครื่องหล่อหลอมจิตใจในทางคุณธรรมจริยธรรมให้คนไทยประพฤติดีงามเป็นหลักแก่สังคม ทำให้สังคมอยู่กันได้ด้วยสันติสุข เป็นทรัพย์สินสมบัติที่มีค่าสูงสุดประจำชาติไทยที่คนไทยควรช่วยกันรักษาสืบต่อไป การบวชนี้เป็นการช่วยรักษาพระพุทธศาสนาที่เป็นทรัพย์สินสมบัติของชาติซึ่งเป็นหน้าที่ของคนไทย

๓) เป็นการสนองพระคุณของพ่อแม่ การบวชเป็นการตอบแทนคุณของพ่อแม่และทำให้พ่อแม่เป็นญาติของพระศาสนา ดังปรากฏในอดีตว่า พระเจ้าอโศกมหาราช มีความปรารถนาได้ชื่อว่า เป็นญาติในพระศาสนาได้สอบถามพระ โมคคัลลิสฺบุตรคิตตะเถระ และท่านพระเถระกล่าวว่า ผู้ถวายปัจจัยได้ชื่อว่า เป็นผู้อุปฐากเท่านั้น ส่วนบุคคลใดให้กุลบวชในพระศาสนาจึงได้ชื่อว่า เป็นทายาทกับพระศาสนาพระเจ้าอโศกมหาราชจึงให้พระราชโอรส ชื่อว่า มหินทกุมารบวชมีพระ โมคคัลลิสฺบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์ และให้พระราชธิดาชื่อ พระนางสังฆมิตตา บวชเป็นภิกษุณี มีพระอาขุปาติเถรีเป็นพระอุปัชฌาย์^{๑๑๑}

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘-๑๖

การบวชทดแทนพระคุณพ่อแม่^{๑๑๑} มีความหมายลึกซึ้ง เป็นเรื่องความเป็นจริงของชีวิตจิตใจ กล่าวคือ คามธรรมคาพ่อแม่ย่อมรักลูก สุดซอกของความรักก็คือ รักลูก เมื่อรักลูกก็อยากให้ลูกได้มีความสุข ถ้าลูกได้มีความสุข พ่อแม่ก็มีความสุขด้วย แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าลูกไม่ดี ไม่มีความสุขพ่อแม่ ก็มีความสุขทุกข์มาก และถ้าทุกข์ เพราะลูก ก็จะมีทุกข์ที่สุด เป็นความสุขทุกข์อย่างใหญ่หลวง เมื่อลูกบวชแล้ว อยู่ในกรอบพระธรรมวินัย ได้ศึกษาอบรมพระธรรมวินัยแล้ว ต่อไปก็จะเป็นคนดี จะรับผิดชอบชีวิตของตนเองได้ จะรับผิดชอบครอบครัวและสังคมได้ ซึ่งทำให้พ่อแม่มีความสุขใจสบายใจ และเมื่อลูกบวชแล้ว ก็เท่ากับจูงมือพ่อแม่ เข้าสู่พระศาสนาด้วย เริ่มตั้งแต่ทำให้จิตใจของพ่อแม่เข้าสู่โลกัษิพระศาสนามากขึ้น ตลอดจนมีโอกาสไปวัดมากขึ้น เมื่อไปวัดก็ได้ไปพบพระ บางทีก็ได้มีโอกาสฟังธรรมะ และได้เรียนรู้ธรรมะไปด้วย จึงเท่ากับว่าลูกได้ช่วยโน้มน้าวมโนใจของพ่อแม่เข้าสู่พระศาสนา และเป็นญาติของศาสนาอย่างแท้จริง กล่าวโดยสรุป ลูกสามารถตอบแทนพระคุณพ่อแม่ได้ ๓ ระดับ คือ

- ๑) เลี้ยงดูช่วยเหลือท่านทางด้านร่างกาย
- ๒) บำรุงรักษาใจของท่านให้เฝ้าอบอุ่นเป็นสุข
- ๓) ชักจูงให้ท่านเจริญเจริญสูงขึ้นไปในธรรม มีความดีงามและปัญญามากขึ้น^{๑๑๒}

กล่าวโดยสรุป การบรรพชาอุปสมบท เป็นสืบต่อพระอายุพระศาสนานอกจากนี้ยังเป็นการแสดงความกตัญญูตอบแทนคุณพ่อแม่ ญาติมิตรสหายและบุคคลต่าง ๆ ด้วย โดยทำให้ท่านเหล่านั้นได้มีโอกาสส่วนร่วมบำเพ็ญบุญ ได้ฟังธรรม ได้ใกล้ชิดพระศาสนาและจะเป็นการแสดงความกตัญญูเมื่อพระภิกษุสามเณร ศึกษาธรรมะแล้วสามารถแนะนำพ่อแม่และบุคคลต่างให้ดำรงมั่นอยู่ในสัทธาสัมปทา สติสัมปทา จาคสัมปทา และปัญญาสัมปทา

๒.๖.๒ ประเพณีสารทไทย

ประเพณีสารทนั้นมีมาก่อนครั้งพุทธกาล ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ที่ถือว่าเป็นการทำบุญในเวลาที่ดินข้าวออกรวงเป็นน้ำนม ดังนั้นพราหมณ์จึงทำพิธีรับขวัญรวงข้าวเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ข้าวในนา ส่วนศาสนาพุทธถือว่าเป็นการทำบุญเพื่อแสดงความยินดีว่า วัน เดือน ปี ได้ล่วงไปแล้วด้วยความสวัสดีมีชัย จึงทำพิธีกวนกระยาสารไปทำบุญเพื่อระลึกถึงพระพุทธรองค์ และเพื่ออุทิศผลบุญให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว

^{๑๑๑}พระมหาบุญทอง คุณาธโร (มหา) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญูกตเวทิต์ (กตัญญูคา) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘, หน้า ๑๐๘.

สมัยพุทธกาลถึงคราวที่จะทำบุญสารท พวกที่นับถือพระพุทธศาสนาก็ได้นำเอาเครื่องไทยทานในการทำบุญสารทมาถวายแก่พระภิกษุสงฆ์บ้างพวกที่นับถือทั้งสองอย่าง ก็ทำบุญแก่พระสงฆ์และพรหมณ์ด้วย ดังที่กล่าวกันว่า “ทำบุญแก่สมณพรหมณาจารย์”^{๑๕๖} พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนวิธีการถวายมาเป็นถวายกับผู้ทรงศีล คือ พระพุทธองค์และพระอริยะสงฆ์และมีอนาถสงฆ์ชายมากออกไปไม่จำกัดบุคคล ขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ถวาย นั่นว่าคือการอุทิศผลบุญนั้นไปให้ใครบ้าง^{๑๕๗} เรื่องนี้จึงเป็นเหตุให้มีการทำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย และมีพิธีกรวดน้ำ หลังการทำบุญ และได้เป็นประเพณีที่สืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ พิธีกรวดน้ำไม่ใช่เฉพาะทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลแก่ผู้ตายเท่านั้น แม้แต่กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี ก็นิยมกรวดน้ำอุทิศกันมาแต่โบราณ ซึ่งถือว่าเป็นพิธีกรรมและประเพณีที่ได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน และสะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรม คือความกตัญญูคุณเวที เพราะจะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องของการตอบแทนบุญคุณทั้งสิ้น และสะท้อนให้เห็นถึงน้ำใจดีงาม เราจะเห็นว่า การที่คนไทยส่วนใหญ่มีน้ำใจช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เพราะหวังอยู่ว่าผลแห่งความมีน้ำใจจะให้มีมงคลทุกขุได้ยาก และแปรศที่ล่วงลับไปแล้วที่เชื่อกันว่าเป็นเจ้ากรรมนายเวรประเภทหนึ่งก็จะไม่มาหลอกลอนรบกวนสร้างความเดือดร้อนวุ่นวายด้วยว่าได้รับผลบุญที่อุทิศให้แล้วสอดคล้องกับบรรณกรรม โลกที่ป็นีของ

พระพรหมโมลี (วิลาศ ฉายาวโร ป.ธ. ๘) กล่าวใน โลกที่ป็นี ว่า แปรศทั้งหลายก็ออกกลิ่นเสียซึ่งความอยาก พยายามอดทนต่อความลำบากหิวโหยอยู่ตลอดเวลาจน จนกระทั่ง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า กัสสป เสด็จอุบัติตรัสใน โลกนี้จึงพากันไปทูลถาม พระองค์จึงทรงมี พระมหากรุณาตรัสบอกว่า “แม้ในศาสนาของเราเนี่ย ท่านทั้งหลายก็ยังไม่พ้นจากเปรตวิสัยยังไม่ได้รับส่วนบุญ ต่อเมื่อเราเข้าสู่นิพพานแล้วแผ่นดินสูงขึ้นไป ๑ โยชน์ จักมีพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระศรีศากยมุนี โศคมบรม โลกุตมาจารย์ มาตรัสใน โลก ในกาลครั้งนั้น จักมีขัตติยธิปไตยผู้เป็นญาติเก่าของท่านทั้งหลาย พระนามว่า พระเจ้าพิมพิสาร จะถวายทานแล้วอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ให้แก่ท่าน พวกท่านจึงจะพ้นจากเปรตวิสัย และจักได้รับโลกอาหารในกาลครั้งนั้น”

ครั้นสมเด็จพระกัสสปทศพลสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระพุทธภูมิครุสถณะนี้แปรศทั้งหลายเหล่านั้นกระห่มยิ้มย่องดีเมื่อติโจรวาจะว่าคนจะได้วันพุ้งนี้ ยับยังอยู่พุทธรันครหนึ่งครั้งถึง

^{๑๕๖} ชัยวัฒน์ คำอินทร์, “ประเพณีสารทไทย”, รวบรวมโดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ชุดบรรพบุรุษของเรา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

^{๑๕๗} จรูญ สมน้อย, อธิบายพุทธประวัติ น.ธ. ศรี ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พุทธลีลา, ๒๕๔๑), หน้า ๘๕-๘๗.

พุทธบาทภาสานี้ สมเด็จพระศรีศากยมุนี โสภณบรมครูของเรามาคริสต์ใน โลก โปรดพระเจ้าพิมพิสาร ให้ได้สำเร็จพระโศดาปัตติผล ตั้งอยู่ในองคครัทธา มีความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัยแล้ว ท้าวเธอจึงทรงจัดแจงเครื่องบิณฑบาตถวายแก่พระพุทธองค์พร้อมกับพระสงฆ์แล้ว ก็หาได้ทรงกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไม่ ด้วยว่าองค์จัดศัลยาบดี มีพระทัยห่วงใยไปด้วยความเลื่อมใสศรัทธา ทรงครุ่นคิดอยู่แต่ว่าจะก่อสร้างตนรชฎีกุญวายพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างไร เป็นเหตุให้ทรงลืมแม่ส่วนพระราชกุศล ประทศดูปชีวิตปรตพวกนั้นมารอดังนามแล้ว เพราะพระพุทธเจ้าตรัสพระกัศสยปสัมพุทธเจ้า ยังก้องอยู่ในโสตแห่งคนว่า จักหันแปรตวิสัยได้บริโศกข้าวปลาอาหาร

ในสมัยที่พระเจ้าพิมพิสารทำกุศลทานในศาสนาของพระสมณ โสภณของเรานี้ จึงพากันมาคอยอยู่โคจรอบพระราชนิเวศน์ เพื่อจะคอยอนุโมทนาส่วนกุศล ครั้งเห็นพระองค์ทรงเฉย ไม่อุทิศให้แก่ประการใดก็เศร้าใจยิ่งนัก มิคหวังไม่สมความคิดที่รอมานานหนักหนา จึงในเวลากลางคืน ได้พากันร้องโอดโอย ส่ำแดงอาการทิวโหยด้วยสำเนียงแปรตแหลมเล็กก็เวกจับขั้วหัวใจ เมื่อพระเจ้าพิมพิสาร ได้สดับเสียงแปรต ก็ทรงสะอื้นจิดคทพระทัยเป็นกำลัง รุ่งเช้าทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "ข้าพระพุทธเจ้า ได้สดับเสียงอันพิลึกดังนี้ เหตุผลจะมีดังๆ"

พระพุทธองค์ทรงชี้แจงว่า "ลูกรบพิตรพระราชสมภาร อย่าได้ทรงกลัวเลย ลามกอันใด อันหนึ่งจะได้บังเกิดมีแก่พระองค์นั้นหาไม่ได้ สำเนียงที่ทรงสดับนั้น เป็นเสียงแห่งฝูงเปรตผู้เป็นญาติของพระองค์ ได้รับความลำบาก อคอยากมาช้านาน มากอวยรับส่วนกุศลซึ่งบพิตรพระราชสมภารบำเพ็ญแล้วอุทิศให้ ครั้นมิได้รับส่วนกุศลดังคนปรารถนาจึงมาร้องทวงเอาด้วยเสียงอันดัง" ครั้งได้ทรงสดับพระพุทธภูิกำดังนี้ องค์จัดศัลยาธิบติจึงทูลเกล้าฯ ถวายน้ำทักษิโณทกแล้ว ทรงอุทิศส่วนพระราชกุศลตราว่า "อิทิ โน ฉานินิ โหตุ" ขอผลทานนี้ จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าด้วยเถิด"

ในศิโรฎษาสูตร ว่า ด้วยเรื่องเปรตที่อยู่ภายนอกฝาเรือน พระผู้มีพระภาคตรัสพระภาณินี้ เพื่ออนุโมทนาพระเจ้าพิมพิสาร จอมทัมมกษัตริย์ ดังนี้

พวกเปรตพากันมาสู่เรือนของคน บ้างยืนอยู่ที่ฝาเรือนด้านนอก บ้างยืนอยู่ที่ทางสี่แพร่ง ตามแพร่ง บ้างยืนฟังอยู่ที่บานประตู เมื่อมีข้าวและน้ำคั้นมากมาย เมื่อของเคี้ยวของกินถูกจัดเตรียมไว้แล้ว ญาติสักคนก็ไม่มีมาถึงเปรตเหล่านั้น เพราะกรรมของสัตว์เหล่านั้นเป็นปัจฉัย เหล่าชนผู้อนุเคราะห์ ย่อมถวายอาหารและน้ำคั้นที่สะอาดระะณีต เหมาะแก่พระสงฆ์มากกาล อุทิศให้ญาติทั้งหลาย (ที่เกิดเป็นเปรต) อย่างนี้ว่า ขอทานนี้ จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของเรา ขอญาติทั้งหลาย

*** พระพรหมโมลี (วิลาส ฉานวโร ป.ธ. ๘), โลกที่ปณี, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๑๒๕-๑๓๑.

จงเป็นสุขเถิด ส่วนญาติที่เกิดเป็นเปรตเหล่านั้นพากันมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่ไหนทานนั้นย่อม
อนุโมทนาในอาหารและน้ำดื่มเป็นอันมาก โดยเคารพว่า เพราะญาติเหตุแห่งญาติเหล่าใด พวกเราจึง
ได้สุขสมบัดนี้เช่นนี้ ขอญาติเหล่านั้นของเราจงมีอายุยืน หนึ่ง การบูชา ญาติผู้เป็นทายกก็ได้ทำแก่พวก
เราแล้ว และทายกก็ไม่ไร้ผล กุลบุตรเมื่อระลึกถึงอุปกะระที่ญาติผู้ละไปแล้ว (เปรต) เคยทำไว้ในกาล
ก่อนว่า “ผู้นั้น ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ได้ทำสิ่งนี้แก่เรา ได้เป็นญาติ มิตร และสหายของเรา” ก็ควรถวาย
ทักษิณาทานอุทิศให้แก่ญาติผู้ละไปแล้ว^{๑๖} สอดคล้องตามประเพณีเทศกาลสารทไทย ที่พระมหา
ปริชา ปริญาโณ ได้เขียนความความเชื่อประเพณีโบราณไทยอีสาน ในคำว่า “สิดสิบสอง” สิด ตรง
กับคำศัพท์บาลีว่า จาริตตะ ต้นสกุลดำ จาริตระแปลว่า ขนบธรรมเนียม แบบแผน ความประพฤติ
งาม หรือประเพณี สิดนั้น มี ๑๒ อย่าง หรือประเพณีทำบุญสิบสองเดือน จะยกตัวอย่างเฉพาะ
เทศกาลสารทว่า “บุญข้าวสาก” (อีสานเหนือ)^{๑๗} “ทำบุญบายเป็นเช่น โคนคา” (อีสานใต้) หรือทำบุญ
เดือนสิบ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุเมธ เมธาวิทยกุล คำว่า สารท มาจากคำบาลีว่า สรท หมายถึง
ฤดูใบไม้ร่วง ภาษาสันสกฤตเป็น สารถ คำว่า สารท และสารถ หมายถึง การทำบุญเดือน ๑๐
เพื่ออุทิศให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว^{๑๘} คำว่า สารท นี้อ่านออกเสียงพ้องกับคำว่า สารทสั พิศังคควง
วิญญานขึ้นสวรรค์ของชาวฮินดู คำสำหรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ กล่าวถึงพิธสารทสมัยสุโขทัยไว้พอสรุป
ย่อ ๆ ได้ว่า วันเพ็ญเดือนสิบ เป็นวันเริ่ม พระราชพิธีภัทรบท พระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์
เสด็จออกวัดหน้าพระธาตุ ทรงอังคาสพระสงฆ์ด้วยข้าวต้มปายาสายาก ทรงบูชาพระรัตนครีด้วย
มาลาและ ธงหลากสี

ประเพณีเทศกาลสารทไทยเรา เป็นการทำบุญตักบาตรแก่พระภิกษุสามเณรด้วยกระยา
สารทพร้อมด้วยกล้วย ไข่อันเป็นประเพณีขนบธรรมเนียมสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาล
ซึ่งนอกจากจะทำบุญแล้วประเพณีสารทไทยก็ยังเป็นสายสัมพันธ์ระหว่างวงศาณาญาติให้มี
ความสัมพันธ์ไว้กับบ้านใกล้กันยิ่งขึ้น เช่น บุตรก็คิดถึงพ่อแม่ผู้ล่วงลับจึงไปทำบุญที่วัดเพื่ออุทิศ
ส่วนกุศลไปให้ พระสงฆ์ก็ได้อาศัยจุดปัจจัย ไทยธรรมที่ชาวบ้านนำมาถวายไปใช้ในการเผยแผ่
พระธรรมคำสอนเพื่อสอนให้คนในสังคมเป็นคนดีมีน้ำใจเสียสละ ไม่ลืมญาติพี่น้องผู้มีพระคุณ

^{๑๖} พ.ศ. ๒๕/๑-๕, ๖/๑๕-๑๖.

^{๑๗} พระมหาปริชา ปริญาโณ, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (จุฬาราชธานี:

โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑๖-๑๓๘.

^{๑๘} ศศ. สุเมธ เมธาวิทยกุล, ธงกัณฑ์กรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเคียนโสตร์,

ล้วนทำให้คนในสังคมหันมาร่วมมือช่วยเหลือกันจริงใจ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าประโยชน์ส่วนตัว เช่น ร่วมกันจัดงานศพ พิธีทำบุญ ถวายสังฆทาน หรืออย่างประเพณีสารทไทย ก็เน้น เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อแสดงความกตัญญูแก่ผู้ที่คือผู้มีอุปการคุณ เป็นต้น จึงมีความสำคัญประการหนึ่งในฐานะที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว สังคม ศาสนา ประเทศชาติ และมีผลให้คนในสังคมให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

ประเพณีสารทไทยทั้ง สี่ ภาคมีความมุ่งหมายอันเดียวหรือเหมือนกันแต่มีชื่อเรียกแตกต่างกันตามภาษาถิ่นของคนเช่น ภาคกลาง (สารทไทย) เหนือ (กินกล้วยตาก) ตะวันออกเฉียงเหนือ (บุญข้าวประดับดิน, บุญข้าวสาก, ทำบุญเช่น โคนคา) และภาคใต้ (บูชาข้าวบิณฑ์)

กล่าวโดยสรุป พิธีสารทของไทยเราทำ เพื่ออุทิศให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว และอุทิศให้แก่เปรตทั้งหลาย โดยเชื่อว่าจะช่วยให้ดวงวิญญาณของญาติ และเปรตหากตกทุกข์ได้ยากให้พ้นจากทุกข์ และหากเสวยสุขอยู่แล้วก็จะมีความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป จึงนับว่าเป็นการแสดงความกตัญญู กตเวทิต์แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อสนองคุณแก่ผู้มีพระคุณ ซึ่งเกินเครื่องแสดงว่า ผู้ทำบุญนับเป็นคนดี เพราะรู้จักพระคุณของผู้มีบุญคุณ และได้แสดงออกซึ่งการตอบแทนคุณด้วย ส่วนเปรตทั้งหลายผู้มีโชควาดี หากได้รับส่วนบุญก็เป็นผลพลอยได้ถือว่า ผู้ทำบุญเป็นคนเปี่ยมด้วยเมตตาธรรม กุศลผลบุญที่ทำก็จะได้กลับมาสนองให้ผู้กระทำบุญประสบความสำเร็จ เป็นที่รักใคร่ นับถือแก่ผู้รู้จักคุ้นเคยอย่างหนึ่ง ทำเพื่อให้เกิดความสวัสดิมงคลแก่ตัวเอง และทำเพื่อประสานสามัคคีในระหว่างเพื่อนบ้าน ดังนั้น จึงถือว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามอย่างหนึ่งที่ประชาชนพึงปฏิบัติเป็นประจำทุกปี ซึ่งนอกจากเป็นการสืบทอดประเพณีอันดีงามแล้ว ยังถือว่าเป็นการทำบุญบำรุงพระพุทธศาสนา และรักษาวัดวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามไว้ให้คงอยู่สืบต่อไป

๒.๖.๓ ประเพณีสงกรานต์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า “สงกรานต์” เป็นคำนาม หมายถึง เทศกาลในการขึ้นปีใหม่อีกอย่างเก่า ซึ่งกำหนดตามสุริยคติ ซึ่งกำหนดวันสงกรานต์มี ๓ วัน คือวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายนของทุกปี มีชื่อเรียกว่า วันมหาสงกรานต์ วันเนาและวันเถลิงศก โดยวันที่ ๑๓ เมษายนเรียกว่าวันมหาสงกรานต์ที่ ๑๔ เป็นวันเนา วันที่ ๑๕ เป็นวันเถลิงศก ตามลำดับ ในแต่ละภูมิภาคมีชื่อเรียกต่างกล่าว และมีพิธีกรรมแตกต่างกันตามคติความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น บางแห่งกำหนดให้มีวันสงกรานต์ ๗ วัน

มหาสงกรานต์ แปลว่า ก้าวขึ้นหรืออย่างขึ้นครั้งใหญ่ หมายถึง สงกรานต์ปี คือ ปีใหม่อย่าง เดียว กล่าวคือ สงกรานต์มีความหมายได้ทั้งสงกรานต์เดือน และสงกรานต์ปี แต่มหาสงกรานต์ หมายถึงสงกรานต์ปีอย่างเดียว

วันเนา แปลว่า “วันอยู่” คำว่า “เนา” แปลว่า “อยู่” หมายความว่า เป็นวันถัดมาจากวันมหาสงกรานต์ ๑ วัน วันมหาสงกรานต์เป็นวันที่ดวงอาทิตย์อย่างสุราศีตั้งเป็นปีใหม่ วันเนาเป็นวันที่ดวงอาทิตย์เข้าทางในวันราศีตั้งคืนใหม่เรียบร้อยแล้ว คือ อยู่ประจำที่แล้ว

วันเถลิงศก แปลว่า “วันขึ้นศก” เป็นวันเปลี่ยนจุลศักราชใหม่” ในวันสงกรานต์มีประเพณีที่นิยมถือปฏิบัติกันคั้งนี้ ก่อนวันสงกรานต์ เป็นวันที่ทำความสะอาดบ้านเรือน ชำระล้างสถานที่ สิ่งของ เครื่องใช้ ทุกอย่าง ให้สะอาดหมดจดเพื่อจะได้ต้อนรับปีใหม่ ด้วยความแจ่มใสเบิกบาน และเตรียมข้าวของไว้สำหรับทำบุญวันสงกรานต์เมื่อถึง วัน สงกรานต์ แต่ละครอบครัว เตรียมของสำหรับ ทำบุญตักบาตรพร้อมภาชนะอย่างดีที่สุดเท่าที่จะพึงมีแต่งกายด้วยเสื้อผ้าใหม่กอบปรด้วยจิตใจ อิ่มเบิกบาน บนความศรัทธา ในคุณความดี แห่งการทำบุญให้ทาน ซึ่งเป็นการเกื้อกูลสูงสุด ของมนุษย์ชาติ เป็นการเอื้ออาทร ซึ่งกันและกันประกอบพิธีทำบุญตักบาตร ก่อเจดีย์ทราย ปล่อยนกปล่อยปลา ปล่อยเต่า บังสุกุลอัฐิ สรงน้ำพระพุทธรูป สรงน้ำพระสงฆ์ รดน้ำผู้ใหญ่อการสาธน้ำและการเล่นรื่นเริง

เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ประเพณีสงกรานต์จึงมีการรดน้ำ ขอพรจากญาติผู้ใหญ่ ด้วยความเคารพสำรวม ระลึกถึงพระคุณท่านที่ได้เลี้ยงดูอุปฐามาแต่เล็กจนโต นอกจากนั้นก็ยังมี “การอาบน้ำขมิ้นหรือพรผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคารพนับถือตลอดถึงขอมมาลาไทยในความคิดพลาดบกพร่องต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในเวลาที่ผ่านมาแล้วหรือจะเรียกว่า อภัยทาน ก็ได้” และการทำบุญปล่อยสัตว์ต่าง ๆ เช่น ปล่อยนก ปล่อยปลา ปล่อยเต่า เป็นต้น ถือว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ ทำอายุตนเอง ให้มีอายุยืนนาน เพื่อเป็นการระลึกถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จะมีประกอบพิธีบังสุกุลอัฐิเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยยานิสงส์ผลบุญดังกล่าวจะช่วยให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ได้อยู่ในภพภูมิที่ดียิ่งขึ้น

ปัจจุบันเมื่อถึงวันสงกรานต์ คนส่วนใหญ่จะกลับบ้านไปหาพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ รดน้ำขอพรด้วยความเคารพ เพื่อความเป็นสิริมงคล ในการเริ่มต้นปีใหม่ และเป็นการระลึกถึงพระคุณท่านที่ได้เลี้ยงดูอุปฐามาแต่เล็กจนโต เนื่องจากสังคมไทยแต่เดิมมีความผูกพันกับสมาชิกในครอบครัว ทั้งต่อวงศาความญาติ และบรรพบุรุษ เมื่อถึงวันสงกรานต์ จึงเป็นที่จะได้แสดงความเคารพ กตัญญูต่อผู้มีพระคุณทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว

เสนาะ หลวงนักร ได้กล่าวถึงคุณค่าของประเพณีสงกรานต์ว่านอกเหนือจากการปฏิบัติ ตามปกติประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีเพื่อชีวิต เป็นประเพณีที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และพระพุทธศาสนา ดังนี้คือ

๑. คุณค่าต่อครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวได้มีโอกาสอยู่ร่วมกัน เพื่อแสดงความกตัญญูแก่เวทีย เช่น ลูกหลานได้มารดน้ำขอพรจากบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย และมอบของขวัญให้แก่

วันเนา แปลว่า “วันอยู่” คำว่า “เนา” แปลว่า “อยู่” หมายความว่า เป็นวันถัดมาจากวันมหาสงกรานต์ ๑ วัน วันมหาสงกรานต์เป็นวันที่ดวงอาทิตย์ย่างสู่วราศีตั้งเป็นปีใหม่ วันเนาเป็นวันที่ดวงอาทิตย์เข้าที่เข้าทางในวันราศีตั้งต้นใหม่เรียบร้อยแล้ว คือ อยู่ประจำที่แล้ว

วันเถลิงศก แปลว่า “วันขึ้นศก” เป็นวันเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ ในวันสงกรานต์มีประเพณีที่นิยมถือปฏิบัติกันดังนี้ ก่อนวันสงกรานต์ เป็นวันที่ทำความสะอาดบ้านเรือน ชำระล้างสถานที่ สิ่งของเครื่องใช้ ทุกอย่างให้สะอาดหมดจดเพื่อจะได้ต้อนรับปีใหม่ ด้วยความแจ่มใสเบิกบาน และตระเตรียมข้าวของไว้สำหรับทำบุญวันสงกรานต์เมื่อถึง วัน สงกรานต์ แต่ละครอบครัว เตรียมของสำหรับ ทำบุญตักบาตรพร้อมภาชนะอย่างดีที่สุดเท่าที่จะพึงมีแต่งกายด้วยเสื้อผ้าใหม่กอบประด้วยจิตใจ อันเบิกบาน บนความศรัทธา ในคุณความดี แห่งการทำบุญให้ทาน ซึ่งเป็นการเกื้อกูลสูงสุด ของมนุษยชาติ เป็นการเอื้ออาทร ซึ่งกันและกันประกอบพิธีทำบุญตักบาตร ก่อเจดีย์ทราย ปล่อยนกลปล่อยปลา ปล่อยเค่า บังสุกุลอัฐิ สรงน้ำพระพุทธรูป สรงน้ำพระสงฆ์ ครบถ้วนผู้ใหญ่อการศานต์และการเล่นรื่นเริง

เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ประเพณีสงกรานต์จึงมีการรดน้ำ ขอพรจากญาติผู้ใหญ่ ด้วยความเคารพสำรวม ระลึกถึงพระคุณท่านที่ได้เลี้ยงดูอุปฐามาแต่เด็กจนโต นอกจากนั้นก็ยังมิ “การอาบน้ำขอศีลขอพรผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคารพนับถือตลอดถึงของขมาลาโทษในความผิดพลาดบกพร่องต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในเวลาที่ผ่านมาแล้วหรือจะเรียกว่า อภัยทาน ก็ได้” และการทำบุญปล่อยสัตว์ต่าง ๆ เช่น ปล่อยนกล ปล่อยปลา ปล่อยเค่า เป็นต้น ถือว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุตนเอง ให้มีอายุยืนนาน เพื่อเป็นการระลึกถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จะมีประกอบพิธีบังสุกุลอัฐิเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยอานิสงส์ผลบุญดังกล่าวจะช่วยให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ได้อยู่ในภพภูมิที่ดียิ่งขึ้น

ปัจจุบันเมื่อถึงวันสงกรานต์ คนส่วนใหญ่จะกลับบ้านไปหาพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ รดน้ำขอพรด้วยความเคารพ เพื่อความเป็นสิริมงคล ในการเริ่มต้นปีใหม่ และเป็นการระลึกถึงพระคุณท่านที่ได้เลี้ยงดูอุปฐามาแต่เด็กจนโต เนื่องจากสังคมไทยแต่เดิมมีความผูกพันกับสมาชิกในครอบครัว ทั้งต่อวงศาคนญาติ และบรรพบุรุษ เมื่อถึงวันสงกรานต์ จึงเป็นที่จะได้แสดงความเคารพ กตัญญูต่อผู้มีพระคุณทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว

เสนาะ ผดุงฉัตร ได้กล่าวถึงคุณค่าของประเพณีสงกรานต์ว่านอกเหนือจากการปฏิบัติตามปกติประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีเพื่อชีวิต เป็นประเพณีที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และพระพุทธศาสนา ดังนี้คือ

๑. คุณค่าต่อครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวได้มีโอกาสอยู่ร่วมกัน เพื่อแสดงความกตัญญูคุณทวี เช่น ลูกหลานได้มารรดน้ำขอพรจากบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย และมอบของขวัญให้แก่

ท่านเหล่านั้นรวมทั้งมีความกตัญญูคุณเวทีต่อบุพพการีที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการร่วมกันทำบุญอุทิศไปให้ท่าน

๒. คุณค่าคือชุมชน ก่อให้เกิดสมัคสถานสามัคคี ในชุมชน ร่วมกันทำบุญให้ทานพบปะสังสรรค์สนุกสนานรื่นเริงร่วมกัน มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

๓. คุณค่าคือสิ่งคนทำให้มีความเอื้ออาทรคือสิ่งแวดล้อมด้วยการช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือนพัฒนาวัด สถานที่สาธารณะตลอดจนอาคารสถานที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ให้สะอาด

๔. คุณค่าคือพระพุทธรักษา เป็นการช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธรักษา คือ การทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแก่ พระภิกษุสามเณร ผู้เป็นศาสนทายาท

๕. คุณค่าคือสรรพสัตว์ ด้วยการปล่อยนกปล่อยปลา สัตว์อื่น ๆ ต่อชีวิตมีจิตเมตตากรูยปล้ำ โดยสรูป ประเพณีสงกรานต์ มีวิธีการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณที่ยังมีชีวิตอยู่ ปฏิบัติโดยการไปรดน้ำ ขอพรด้วยความเคารพ และสำรวม การแสดงความกตัญญู และการระลึกถึงบรรพบุรุษด้วยการประกอบพิธีบังสุกุลอัฐิ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่ออานิสงส์ผลบุญดังกล่าวจะช่วยให้ผู้ล่วงลับไปแล้วได้อยู่ในภพภูมิที่ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีการปล่อยนกปล่อยปลา อันเป็นวิธีการสร้างความเมตตาให้เกิดขึ้น อีกทั้งในการทำบุญนี้จะทำให้พระพุทธรักษาเจริญรุ่งเรืองสามารถสืบต่ออายุพระพุทธรักษาต่อไป

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับ หลักธรรมด้าน กตัญญูคุณเวทีของบุตรและธิดาจะต้องปฏิบัติ ต่อบุพพการี ผู้วิจัยไม่พบว่า มีเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่องนี้โดยตรง แต่พบว่า มีงานที่มีเนื้อหาพอที่จะเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้อยู่บ้าง ดังต่อไปนี้

พระมหาบุญทอง คุณาโร ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญู (กตัญญูตา) ในพระพุทธรักษาเดวราท สรุปว่า “ความกตัญญู หมายถึง ความตระหนักรู้ในคุณของบุคคลสัตว์ และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อตนเองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม กตเวที คือการตอบแทนคุณ ความกตัญญูเป็นหลักธรรมสำคัญประการหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสว่า ความกตัญญู เป็นมงคลอันสูงสุด มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่อยู่ร่วมกันแบบอิงอาศัยกับสิ่งที่อยู่รอบตัว บุคคลที่มีชีวิตอยู่ด้วยความรู้สึกสำนึกในบุญคุณและคิดตอบแทนคุณบุคคล สถาบัน ธรรมชาติแวดล้อม และช่วยเกื้อกูลสังคมส่วนรวมด้วย

ความเมตตากรุณา การกระทำเช่นนี้ ย่อมนำความสุข ความเจริญ และสิริมงคลมาสู่ชีวิตตนเอง คนที่ขาดความกตัญญู ย่อมไม่น่าคบหา เป็นสาเหตุนำมาซึ่งภัยพิบัติต่าง ๆ ทั้งต่อตนเองและสังคม”^{๕๔}

พระเทพวิสุทธิเวที (ปัญญานันทภิกขุ) กล่าวถึงความกตัญญูไว้ว่า “คนในสมัยโบราณเขามองเห็นการเมตตาว่า อะไรงี้เกิดขึ้น เขาจึงขำสอนกันมากในเรื่องนี้ และถือว่าความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่สำคัญและมีความจำเป็นแก่สังคม นักปราชญ์ในอินเดียได้เขียนสอดแทรกความกตัญญูไว้ในวรรณกรรมทุกเรื่องเพื่อสอนใจเยาวชน ส่วนทางด้านวรรณคดีในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ชาดกต่างๆ เป็นนิทานสอนใจ ก็แฝงไว้ด้วยความกตัญญูทุกตัวที่เกือบทุกเรื่อง เพื่อสอนให้ถูกมีความกตัญญูทุกตัวที่ ต่อบิดามารดา ไม่ประทุษร้ายพ่อแม่ ไม่ทำอะไรให้พ่อแม่เข้าใจ เจ็บไข้ดูแลรักษาช่วยเหลือกิจการเมื่อพ่อแม่ต้องการ”^{๕๕}

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) กล่าวถึงความกตัญญูว่า “ความกตัญญูนั้นไม่มีเฉพาะมนุษย์เท่านั้น ความรู้คุณของวัตถุสิ่งของก็เป็นกตัญญูไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง บ้านที่พักอาศัย ธรรมชาติแวดล้อมที่เราอยู่ ทุกสิ่งล้วนมีบุญคุณ จึงมีภิกษุว่า “นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา” แปลว่า ความรู้คุณและประกาศขอบแทนคุณนั้น ให้ปรากฏเป็นเครื่องหมายของคนดี”^{๕๖}

พระมหาสมาน ชาติวิริโย (ศศิสุวรรณหงส์) จากบทคัดย่อพบว่าความกตัญญูในพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง เมื่อกล่าวถึงคำว่า กตัญญูจะหมายถึงคำว่าบุพการี เริ่มจากการมีบุพการี คือ ผู้ทำอุปการะก่อน แล้วจึงมีกตัญญูกตเวทิต์ คือ ผู้รู้อุปการะที่ทำนทำแล้ว และตอบแทนอุปการะนั้น บุคคลผู้มีความกตัญญูนั้นจัดเป็นกนฺตี เป็นสัตบุรุษเป็นบุคคลที่หาได้ยากซึ่งบุคคลผู้กตัญญูนั้นจะรู้จักอุปการะรู้จักบุญคุณที่บุพการีได้กระทำไว้ โดยการระลึกถึงแล้วตอบแทนอุปการะตอบแทนบุญคุณนั้น เมื่อดันจะต้องนึกถึงความกตัญญูต่อบิดามารดาก่อนบุคคลอื่น ๆ เนื่องจากบิดามารดาเป็นผู้ที่ใกล้ชิดมากที่สุด เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องดูแลรักษาให้เติบโต เป็นผู้อบรมสั่งสอนเรามาก่อนครูอาจารย์คนอื่น ๆ ความกตัญญูต่อบิดามารดาเป็นจุดเริ่มต้นความกตัญญู ที่คนจะต้องระลึกนึกถึงบุญคุณอันใหญ่หลวง และตระหนักอยู่เสมอว่าจะต้องตอบแทนบุญคุณบิดามารดา ปัจจุบันยุคโลกาภิวัตน์ มักพบปัญหาความไม่เข้าใจกันระหว่างบิดามารดากับบุตร ครูอาจารย์กับลูก

^{๕๔} **พระมหาบุญกอง คุณาโร** (มหา) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญูกตเวทิต์ (กตัญญูคา) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนครมหาบัณฑิต, อ้างแล้ว, หน้า ๑.

^{๕๕} **พระเทพวิสุทธิเวที** (ปัญญานันทภิกขุ), กตัญญูกตเวทิต์ เป็นเครื่องหมายของคนดี, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๖-๗.

^{๕๖} **พระเมธีธรรมาภรณ์** (ประยูร ธมฺมจิตโต), **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒.

ศิษย์ ขาดความเคารพนับถือพระมหากษัตริย์กับพสกนิกรขาดความสามัคคีปรองดองในชาติ
 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับพุทธบริษัท ที่ ไม่สนใจทำบุญตักบาตรรักษาศีลหาเจริญภาวนา
 กลับมองเห็นกงจักรเป็นคอกบัว โดยยึดถือวัตถุแก้วแหวนเงินทองเป็นใหญ่มีเท่าไรก็ไม่พอกอยู่ใน
 ความโลก โกรธ หลง เป็นคนอกคดียุทธคดีที่ต่อบิดามารดาครูอาจารย์แผ่นดินเกิด^{๘๘}

ดังนั้น บุคคลผู้มีความกตัญญูคฤเวที่รู้จักตอบแทนบุญคุณพุทธพการีจัดเป็นคนดี เป็นคนมี
 คุณธรรม นำช่อกองสรรเสริญ การเป็นคนมีความกตัญญูบุคคลที่ศึกษาธรรมพึงตระหนักและเห็น
 ประโยชน์ในการเป็นคนมีความกตัญญูอันเป็นมงคลสูงสุดในชีวิตครอบครัวสังคม ประเทศชาติ

พุทธพรหัย ขุนจิต บทคัดย่อจากการวิจัยเรื่อง การศึกษาหลักจริยธรรมด้านกตัญญูคฤเวที่
 ของบุตรธิดาจะต้องปฏิบัติต่อบิดามารดา ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า หลักจริยธรรมด้านกตัญญูคฤเวที่ของบุตรและธิดาจะต้อง
 ปฏิบัติต่อมารดาบิดาในสังคาลสูตร เป็นพระสูตรที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงหน้าที่ของบุตร
 ธิดานำมาใช้เป็นแนวทางในการแสดงความกตัญญูคฤเวที่ต่อบิดามารดาได้ ๕ ประการ คือ

- ๑) บุตรและธิดาพึงเลี้ยงท่านตอบ
- ๒) บุตรและธิดาพึงช่วยกระทำการงานของบิดามารดา
- ๓) บุตรและธิดาคำรงวงศ์ตระกูล
- ๔) บุตรและธิดาพึงปฏิบัติตนให้สมควรแก่การรับทรัพย์มรดก
- ๕) บุตรและธิดาพึง ทำบุญอุทิศให้มารดาบิดาล่วงลับ ไปแล้ว

ผลการวิจัยเชิงปริมาณ พบว่า นักเรียนมีความรู้และความเชื่อด้านกตัญญูคฤเวที่ใน
 พระพุทธศาสนาอยู่ในระดับดี ความกตัญญูคฤเวที่ เป็นเครื่องหมายของคนดีเป็นคำสอนที่ถูกต้อง
 ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การเลี้ยงดูบิดามารดาเป็นหน้าที่ของบุตรธิดาจะต้องปฏิบัติ ถ้า
 อกตัญญูคฤเวที่ต่อบิดามารดาแล้ววงชาตที่จะมีความกตัญญูคฤเวที่ต่อผู้อื่น และการปฏิบัติต่อบิดา
 มารดาในพระพุทธศาสนามี ๕ ประการ อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งต้องปรับปรุง แก้ไข พัฒนา เพื่อ
 ความเจริญก้าวหน้าในชีวิตของบุตรธิดาทำคามหน้าที่ ลูกที่ดีคนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา^{๘๙}

^{๘๘} พระมหาสมาน ชาติวิวิโย (ศศิสุวรรณพงศ์), "การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องความกตัญญู
 ในปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาขงจื้อ", วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย :
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, ๑๖๕ หน้า.

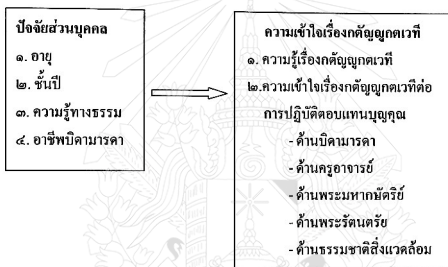
^{๘๙} พุทธพรหัย ขุนจิต, "การศึกษาหลักจริยธรรมด้านกตัญญูคฤเวที่ของบุตรและธิดาจะต้อง
 ปฏิบัติต่อมารดาบิดา", วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๖, ๑๓๘ หน้า.

๒.๘ สรุปกรอบแนวคิด

จากการศึกษา ค้นคว้าแนวคิดจากเอกสาร และผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจ เรื่อง กตัญญูคุณเวทที่ ดังได้ยกมากล่าวแล้วข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้นำ ความรู้เรื่องกตัญญูคุณเวทที่ของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมชโร)^{๖๐} นำความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่ ของพระเทพวิสุทธญาณ (อุบล นนฺทโก ป.ธ.๘)^{๖๑} และการเปรียบเทียบเรื่องกตัญญูคุณเวทที่ต่อบุพพการีและธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ของ ศาสตราจารย์ เสฐียรพงษ์ วรรณปก^{๖๒} มาสรุปเป็นกรอบแนวคิดความรู้ความ เข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร มาเป็นแนวทางและกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ตัวแปรต้น

ตัวแปรตาม

ภาพที่ ๒.๖ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

^{๖๐} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมชโร), มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์, อ้างแล้ว

^{๖๑} พระเทพวิสุทธญาณ (อุบล นนฺทโก ป.ธ.๘), อธิบายธรรมวิภาค, อ้างแล้ว

^{๖๒} ศ.เสฐียรพงษ์ วรรณปก, King Bhumibol พระมหากษัตริย์พระผู้ทรงเป็นอุบาสรค์ณะ,

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวที : ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร” นี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มีขั้นตอนและดำเนินการวิจัยดังนี้

- ๓.๑ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๒ เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
- ๓.๕ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล
- ๓.๗ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

๓.๑ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

๓.๑.๑ ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๑ จำนวนทั้งสิ้น ๑,๑๕๑ คน

๓.๑.๒ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๑ จำนวน ๓๐๐ คน โดยการใช้สูตรของทาโร ยามานะ (Taro Yamane)

๓.๒ เทคนิควิธีการศึกษาวิจัย

การเลือกประชากร นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำนวน ๑,๑๕๑ คน ๒๕ ห้อง สุ่มแจก ๑๕ ห้องหากกลุ่มตัวอย่างและระดับความเชื่อมั่น ๙๕% และความคลาดเคลื่อน $\pm 5\%$ ใช้สูตรของทาโร ยามานะ (Taro Yamane) หาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^c}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ = 0.05

แทนค่า n =
$$\frac{1050}{1 + 1050(0.05)^2}$$

n = ๒๖๖.๘๔

ได้ขนาดสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่าง เท่ากับ ๒๖๖.๘๔ คน* เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่การคำนวณจึงปัดขนาดสัดส่วนขึ้นสู่มหากลุ่มตัวอย่าง ๑๕ ห้อง ๆ ละ ๒๐ คน ให้ได้ จำนวน ๓๐๐ คน จาก ๒๖๖ ห้องเรียน จำนวน ๑,๐๕๑ คน มาเป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมด จึงได้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ดังรายละเอียดที่ปรากฏในตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ แสดงประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำนวนตามชั้นปี

ชั้นปี	ประชากร	ห้อง	สุ่ม ๕ ห้อง ๆ ละ	กลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๓๗๓	๖	๕ - ๖ = ๕, = ๒๐	๑๐๐	๓๓.๓
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๓๖๑	๑๐	๑ - ๕ = ๕, = ๒๐	๑๐๐	๓๓.๓
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๓๑๗	๑๐	๓ - ๗ = ๕, = ๒๐	๑๐๐	๓๓.๓
รวม	๑,๐๕๑	๒๖	๑๕ ห้อง = ๓๐๐	๓๐๐	๑๐๐.๐

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยแบบสอบถามความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญู กตเวทิตะและแบบสอบถามความเข้าใจการปฏิบัติด้านตอบแทนบุญคุณต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์ พระรัตนตรัย ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย แบ่งออกเป็น ๔ ตอน มีรายละเอียดดังนี้

*ตุจันต์ ธรรมชาติ, คู่มือการปฏิบัติการวิจัยเชิงปริมาณ, (Practical Quantitative Research Manual), (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ ระดับชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ ๑-๓ ความรู้ทางธรรมและอาชีพศึกษามารดา จำนวน ๔ ข้อ

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทิจ จำนวน ๑๐ ข้อเป็นคำถาม ชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ๕ ระดับ คือ เข้าใจมากที่สุด = ๕ เข้าใจมาก = ๔ เข้าใจ ปานกลาง = ๓ เข้าใจน้อย = ๒ เข้าใจน้อยที่สุด = ๑

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามความเข้าใจต่อการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณต่อบิดามารดา ครู อาจารย์พระมหากษัตริย์ พระรัตนตรัย และธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร จำนวน ๒๕ ข้อ เป็น คำถามชนิด มาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) มี ๕ ระดับ คือ ปฏิบัติมากที่สุด = ๕ ปฏิบัติมาก = ๔ ปฏิบัติ ปานกลาง = ๓ ปฏิบัติน้อย = ๒ ปฏิบัติน้อยที่สุด = ๑

ตอนที่ ๔ รวบรวมข้อเสนอนแนะเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทิจ ของนักเรียน ช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร จำนวน ๕ ข้อ

๓.๔ การสร้างและตรวจสอบเครื่องมือ

การดำเนินการสร้างเครื่องมือหรือแบบสอบถามความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทิจ โรงเรียน สตรีศรีสุริโยทัย ซึ่งผู้วิจัยได้ดัดแปลงขึ้นจากงานวิจัยของ พระมหาสมชาย ธีรปัญโญ (โกนจร) เรื่อง ความรู้ความเข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตย: ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนโรงเรียนธรรมราช ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่^๒ พระบุญเสริม ปกสุตโร เรื่อง ความเข้าใจเรื่องกรรมใน พระพุทธศาสนาเถรวาท ของนักเรียนระดับช่วงชั้นที่ ๔ : ศึกษาเฉพาะกรณี โรงเรียนอ้อมน้อย โสภณชนูปถัมภ์ อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร^๓ พูนทรัพย์ ขุนชิต เรื่อง การศึกษาหลัก จริยธรรมด้านกตัญญูคเวทิจของบุตรและธิดาจะต้องปฏิบัติต่อมารดาบิดา : ศึกษาเฉพาะกรณี

^๒พระมหาสมชาย ธีรปัญโญ (โกนจร), "ความรู้ความเข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตย: ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนโรงเรียนธรรมราชศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่", วิทยานิพนธ์ศาสน ศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘, หน้า ๘๕-๘๖.

^๓พระบุญเสริม ปกสุตโร, "ความเข้าใจเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ของนักเรียน ระดับช่วงชั้นที่ ๔ : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนอ้อมน้อยโสภณชนูปถัมภ์ อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัด สมุทรสาคร", วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย), ๒๕๕๑, หน้า ๑๑๘-๑๒๑.

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนราชวินิตบางแคปานจากรุงเทพมหานคร” และจากงานวิจัยของสิทธิเดช จันทร์สุขศรี เรื่อง ความรู้ความเข้าใจแผนพัฒนาท้องถิ่นของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่^๕

สืบคำรวจเอก เปี่ยมศักดิ์ ปานะเสน^๖ ดำเนินการตามลำดับขั้นคอนดิงต่อไปนี้

๓.๔.๑ ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีรวมทั้งเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวที รวบรวมเนื้อหาสาระจากการศึกษาค้นคว้ากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อสร้างแบบสอบถาม

๓.๔.๒ สร้างแบบสอบถามความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทีและความเข้าใจต่อการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณด้านบิคาการมา ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์ พระรัตนตรัย ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

๓.๔.๓ นำแบบสอบถามดังกล่าวไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบ แนะนำเพิ่มเติมปรับปรุงแก้ไขส่วนภาษา และตัดข้อความที่สื่อความหมายที่ไม่ชัดเจนออกไปเพื่อให้ได้ข้อความที่สื่อความหมายชัดเจน เข้าใจง่าย ตรงตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยยิ่งขึ้น

๓.๔.๔ นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่าน ไล่แก่

- ๑) พระมหาหมณวินทร์ ปุริสุตฺตโม (คร.) อาจารย์ประจำ บัณฑิตวิทยาลัย
- ๒) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.สุกิจ ชัยมุสิก อาจารย์ประจำ บัณฑิตวิทยาลัย
- ๓) นางสาวปัทมรัตน์ เต็มพิทักษ์ ผู้อำนวยการ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย

“สุนทรพจน์ ขุนจิต, “การศึกษาหลังจริยธรรมด้านกตัญญูคุณเวทีของบุตรและธิดาจะต้องปฏิบัติต่อมารดาบิดา : ศึกษาเฉพาะกรณี นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนราชวินิตบางแคปานจากรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนคกรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘, หน้า ๑๒๘-๑๓๕.

“สิทธิเดช จันทร์สุขศรี, “ความรู้ความเข้าใจเรื่องอบาบุญ : ศึกษาเฉพาะกรณีพนักงานในโรงงานเขตนิคมอุตสาหกรรมบางปูจังหวัดสมุทรปราการ”, ธารนิพนธ์ศาสนคกรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, หน้า ๑๑๒-๑๑๗.

๕ ส.ค.อ. เปี่ยมศักดิ์ ปานะเสน, “ความรู้ความเข้าใจแผนพัฒนาท้องถิ่นของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่”, ธารนิพนธ์ศาสนคกรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, หน้า ๕๓-๑๐๑.

ได้ตรวจสอบความครอบคลุมชัดเจนด้านเนื้อหา ความถูกต้องเหมาะสมของภาษา และให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงแก้ไข

๓.๔.๕ หลังจากนั้นดำเนินการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถาม คำแนะนำและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ และคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ก่อนนำไปทดลองใช้ (Try out) เพื่อทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือต่อไป

๓.๔.๖ หากค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยการหาดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence : IOC) ใช้สูตร

$$IOC = \frac{\sum X}{N}$$

IOC = ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์
เมื่อ $\sum X$ = ผลรวมคะแนนของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด
n = จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด^๑

ค่าความสอดคล้องแบบ IOC ของแบบทดสอบความเข้าใจเรื่องกัญญกถเวทที่ ศึกษาเฉพาะนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย อยู่ระหว่าง ๑.๐๐ จากคำถามจำนวน ๑๐ ข้อ ซึ่งค่าความสอดคล้องแบบ IOC ของแบบทดสอบความเข้าใจมีค่ามากหรือเท่ากับ ๑.๐๐ บ่งชี้ให้เห็นว่าคำถามแต่ละข้อมีความตรงเชิงเนื้อหาสามารถนำไปหาความเชื่อมั่นในแบบสอบถามเท่ากับ ๑.๐๑

ค่าความสอดคล้องแบบ IOC ของแบบทดสอบความเข้าใจการปฏิบัติด้านคอบแทนบุญคุณต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์ พระรัตนตรัย และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่ศึกษาเฉพาะนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย อยู่ระหว่าง ๑.๘๓ - ๑.๐๐ จากคำถามจำนวน ๒๕ ข้อ ซึ่งค่าความสอดคล้องแบบ IOC ของแบบทดสอบความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์ พระรัตนตรัย และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม บ่งชี้ให้เห็นว่าคำถามแต่ละข้อมีความตรงเชิงเนื้อหาสามารถนำไปหาความเชื่อมั่นในแบบสอบถามเท่ากับ ๑.๘๓

๓.๔.๗ การหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) ผู้วิจัยได้ทำหนังสือแนะนำตัวจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัยในวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ ถึงผู้อำนวยการ

^๑ ศ. ดร. พิเศษ พงศ์ศรี, วิจัยทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพรอพเพอร์ตี้พริ้นท์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๕.

โรงเรียนนิพัทธ์วิทยา เพื่อนำแบบสอบถามที่ได้รับการตรวจสอบแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try out) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำนวน ๓๐ คน ที่ไม่ได้ เป็นประชากรของกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำผลที่ได้ไปวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม วิธีการทางสถิติ โดยกำหนดความเชื่อมั่น ๘๕% ประมาณความผิดพลาดไม่เกิน ๐.๐๕ ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient Alpha) = ๐.๘๕

๓.๔.๘ นำแบบสอบถามมาปรับปรุง แล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบพิจารณาจัดพิมพ์และนำไปใช้เพื่อเก็บและรวบรวมข้อมูล

๓.๕. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๓.๕.๑ นำหนังสือขออนุญาตแจกแบบสอบถามในการทำการวิจัยจากคณะคิบัณฑิตวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัยเสนอต่อผู้อำนวยการ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย ที่เปิดสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร เพื่อขออนุญาตเข้าทำการแจกแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕.๒ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยนำแบบสอบถามไปยังโรงเรียนและได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากผู้อำนวยการ คณะครูอาจารย์และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัยในการเลือกสุ่มนักเรียน เพื่อแจกแบบสอบถาม และให้เวลาในการตอบแบบสอบถาม และเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วรีบกลับคืน

๓.๕.๓ เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือตั้งแต่วันที่ ๒๕-๓๑ มีนาคม ๒๕๕๒

๓.๖. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๓.๖.๑ หาค่าจำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตัวแปรต้น (อิสระ) อายุ ชั้นปี ความรู้ทางธรรม วิชาชีพ นิคามารคา ของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ ๑

๓.๖.๒ หาค่าเฉลี่ยมัชฌิมคณิต ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิตะของนักเรียน ตอนที่ ๒

๓.๖.๓ วิเคราะห์เกี่ยวกับมีความเข้าใจการปฏิบัติตนตอบแทนบุญคุณต่อบิดามารดา ครู อาจารย์ พระมหากษัตริย์ พระรัตนตรัย ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของนักเรียน ตอนที่ ๓

๓.๖.๔ ประมวลผลข้อมูลทั้งหมดโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ SPSS. (Statcal Package for Social Science)

๓.๗ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

สถิติที่ใช้ในการวิจัยเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้สถิติเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๓.๗.๑ หาค่าร้อยละ (Percentage) เพื่อพิจารณาแบบสอบถามที่ได้รับคืน ร้อยละของรายการ
ใด สูตรวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ (Percentage) โดยใช้สูตรดังนี้

$$\text{สูตร หาค่าร้อยละ (\%)} \quad p = \frac{n \times 100}{N}$$

โดยให้ p = อัตราส่วนร้อยละ

n = จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม

N = จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

๓.๗.๒ หาค่าเฉลี่ยมีข้มเลขคณิต ($\bar{x}$) จากสูตรนี้

$$\text{สูตร หาค่าเฉลี่ย (Mcan)} \quad \bar{x} = \frac{\sum fx}{n}$$

โดย $\bar{x}$ = ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง

$\sum fx$ = ค่าผลรวมของคะแนน

n = จำนวนข้อมูลทั้งหมด

๓.๗.๓ หาค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) จากสูตรนี้

ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

$$\text{สูตร หาค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D.} = \sqrt{\frac{\sum (xi - \bar{x})^2}{n-1}}$$

S.D. = ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

Σ = ค่าคะแนนในแต่ละระดับของธรรมชาติ

f = ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง

xi = ค่าความถี่ของระดับคะแนน

$\bar{x}$ = จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

n = ผลรวม

๓.๗.๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (ONE WAY ANOVA) หรือ (F-test)^๕ ค่า f-test ใช้ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยซึ่งมีความแปรปรวนทางเดียวโดยเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มตั้งแต่ ๒ กลุ่มขึ้นไปว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ ให้คะแนนคำตอบในการตอบแบบสอบถาม ใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยผู้วิจัยกำหนดค่าคะแนนเป็น ๕ ระดับ ของ(บุญชม ศรีสะอาด)^๖ ซึ่งมีเกณฑ์การพิจารณาค่าเฉลี่ย ดังนี้

เข้าใจมากที่สุด	ให้คะแนน	๕ คะแนน
เข้าใจมาก	ให้คะแนน	๔ คะแนน
เข้าใจปานกลาง	ให้คะแนน	๓ คะแนน
เข้าใจน้อย	ให้คะแนน	๒ คะแนน
เข้าใจน้อยที่สุด	ให้คะแนน	๑ คะแนน

การพิจารณาระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องกัญญกตเวที นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียน สตรีศรี-สุริ โยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

ในระดับความเข้าใจโดยพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนของ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๔.๕๐-๕.๐๐	หมายถึง	ข้อความนั้นเข้าใจมากที่สุด
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๓.๕๐-๔.๔๕	หมายถึง	ข้อความนั้นเข้าใจมาก
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๒.๕๐-๓.๔๕	หมายถึง	ข้อความนั้นเข้าใจปานกลาง
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๑.๕๐-๒.๔๕	หมายถึง	ข้อความนั้นเข้าใจน้อย
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๑.๐๐ -๑.๔๕	หมายถึง	ข้อความนั้นเข้าใจน้อยที่สุด

^๕นิก้า เมธธาวิชัย, วิทยการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๓), หน้า

^๖บุญชม ศรีสะอาด. ๒๕๔๓ : ๑๖๓

การให้คะแนนความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณต่อบุพการี และธรรมชาติ
สิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร
กรุงเทพมหานคร ในการใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยผู้วิจัยกำหนดค่าคะแนนเป็น
๕ ระดับ พิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน ซึ่งมีเกณฑ์การปฏิบัติ ดังนี้

ปฏิบัติมากที่สุด	ให้คะแนน	๕ คะแนน
ปฏิบัติมาก	ให้คะแนน	๔ คะแนน
ปฏิบัติปานกลาง	ให้คะแนน	๓ คะแนน
ปฏิบัติน้อย	ให้คะแนน	๒ คะแนน
ปฏิบัติน้อยที่สุด	ให้คะแนน	๑ คะแนน

การพิจารณาว่าระดับความเข้าใจต่อการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณ ของนักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียน สตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร โดยพิจารณาค่าเฉลี่ย
ของคะแนน ดังนี้

ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๔.๕๐ - ๕.๐๐	หมายถึง	ข้อความนั้นปฏิบัติมากที่สุด
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๓.๕๐ - ๔.๕๕	หมายถึง	ข้อความนั้นปฏิบัติมาก
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๒.๕๐ - ๓.๕๕	หมายถึง	ข้อความนั้นปฏิบัติปานกลาง
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๑.๕๐ - ๒.๕๕	หมายถึง	ข้อความนั้นปฏิบัติน้อย
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๑.๐๐ - ๑.๕๕	หมายถึง	ข้อความนั้นปฏิบัติน้อยที่สุด

๓.๗.๕. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณ徳ที่ของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาความรู้ความเข้าใจเรื่องกคัญญกตเวทีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐๐ คน พบว่ามีแบบสอบถามตอบกลับจำนวน ๓๐๐ ชุด คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

$\bar{x}$ แทน ค่าเฉลี่ย (Mean)

S.D. แทน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

n แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

F แทน ค่าสถิติที่ใช้แจกแจงแบบ เอฟ F(F-distribution)

d.f. แทน ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)

S.S. แทน ค่าผลรวมกำลังสอง (Sum of Squares)

M.S. แทน ค่าเฉลี่ยผลรวมกำลังสองของค่าเบี่ยงเบน (Mean Squares)

Sig. แทน ค่าความน่าจะเป็น (Significance)

* แทน ค่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ความรู้เรื่องกคัญญกตเวที

ตอนที่ ๓ ความเข้าใจเรื่องกคัญญกตเวที ค่อการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณบุพพการี

ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ตอนที่ ๔ ผลการทดสอบสมมติฐาน

ตอนที่ ๕ ปัญหาและแนวทางแก้ไขเกี่ยวกับความเข้าใจการปฏิบัติคอนเทน

บุญคุณ

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอายุ

(N=๓๐๐)

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๖	๒.๐
๑๓ - ๑๔ ปี	๑๑๖	๓๘.๖
๑๕ ปีขึ้นไป	๑๗๘	๕๙.๓
รวม	๓๐๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป มีจำนวน ๑๗๘ คน คิดเป็น ร้อยละ ๕๙.๓ รองลงมา คือ อายุ ๑๓-๑๔ ปี มีจำนวน ๑๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๖ และต่ำกว่า ๑๓ ปี มีจำนวน ๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๐

ตารางที่ ๔.๒ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามตัวแปรด้านช่วงชั้นที่ ๓

(N=๓๐๐)

ชั้นปี	จำนวน	ร้อยละ
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๑๐๐	๓๓.๓
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๑๐๐	๓๓.๓
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๑๐๐	๓๓.๓
รวม	๓๐๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า นักเรียน ในแต่ละชั้นปีมีจำนวนเท่ากันคือมัธยมศึกษาปีที่ ๑ มัธยมศึกษาปีที่ ๒ มัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในแต่ละชั้นปีมีจำนวน ๑๐๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ ทั้งหมด

ตารางที่ ๔.๓ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามตัวแปร ระดับความรู้ทางธรรม

(N=๓๐๐)

ระดับความรู้ทางธรรม	จำนวน	ร้อยละ
ธรรมศึกษาชั้นตรี	๑๐๔	๓๔.๗
ธรรมศึกษาชั้นโท	๑๑๓	๓๗.๗
ธรรมศึกษาชั้นเอก	๘๓	๒๗.๖
รวม	๓๐๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นโท มีจำนวน ๑๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๗ รองลงมา คือ ความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นตรีมีจำนวน ๑๐๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๗ ความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นเอกมีจำนวน ๘๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๖

ตารางที่ ๔.๔ แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามตัวแปรด้านอาชีพมารดา

(N=๓๐๐)

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
รับจ้าง	๑๐๗	๓๕.๗
ค้าขาย	๗๓	๒๔.๓
ธุรกิจส่วนตัว	๖๐	๒๐.๐
พนักงานบริษัท	๓๗	๑๒.๓
ราชการ	๑๒	๔.๐
รัฐวิสาหกิจ	๑๑	๓.๗
รวม	๓๐๐	๑๐๐.

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ผู้ปกครองของนักเรียนประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง มีจำนวน ๑๐๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๗ รองลงมา คือ ค้าขาย มีจำนวน ๗๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๓ ธุรกิจส่วนตัวมีจำนวน ๖๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๐ พนักงานบริษัท มีจำนวน ๓๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๓ ราชการ ๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๐ รัฐวิสาหกิจ มีจำนวน ๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๗

ตารางที่ ๔.๕ แสดงจำนวน และร้อยละ ของกลุ่มตัวอย่าง จำนวนตามตัวแปรด้านอาชีพคิด

(N=๓๐๐)

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
รับจ้าง	๑๒๖	๔๒.๐
ค้าขาย	๕๑	๑๗.๐
พนักงานบริษัท	๕๐	๑๖.๗
ธุรกิจส่วนตัว	๔๔	๑๔.๗
ราชการ	๒๒	๗.๓
รัฐวิสาหกิจ	๗	๒.๓
รวม	๓๐๐	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ผู้ปกครองของนักเรียนประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง มีจำนวน ๑๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๐ รองลงมา คือ ค้าขาย มีจำนวน ๕๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๐ พนักงานบริษัท มีจำนวน ๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๗ ธุรกิจส่วนตัว มีจำนวน ๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๗ ราชการมีจำนวน ๒๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๓ รัฐวิสาหกิจมีจำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๓

ตอนที่ ๒ ความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิตี

ตารางที่ ๔.๖ แสดงจำนวน คำร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิตีของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำนวนรายข้อ

(N=๓๐๐)

ความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิตี		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	มารดาบิดา คือ ผู้ให้กำเนิด ให้เลือดเนื้อชีวิตจิตใจต่อบุตร	๔.๗๔	๐.๔๗	มากที่สุด
๒	มารดาบิดา คือ ผู้มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ต่อบุตร	๔.๗๕	๒.๕๐	มากที่สุด
๓	ครูอาจารย์ผู้ให้แสงสว่างทางปัญญาต่อศิษย์	๔.๕๐	๐.๖๔	มากที่สุด
๔	ครูอาจารย์เป็นผู้มีหน้าที่แนะนำอบรมสั่งสอนให้ศิษย์มีความรู้ความสามารถ ให้เป็นคนดีของสังคม	๔.๕๒	๐.๖๔	มากที่สุด
๕	พระมหากษัตริย์ คือ ร่มเกล้าของพสกนิกร เคารพ เทิดทูนสูงสุด	๔.๘๐	๐.๔๘	มากที่สุด
๖	พระมหากษัตริย์ ทรงปฏิบัติศัพทราชธรรมต่อไพร่ฟ้าประชาราษฎร์	๔.๗๑	๐.๕๕	มากที่สุด
๗	พระรัตนตรัย เป็นสรณะ เป็นที่พึ่งที่ระลึกของชาวพุทธ	๔.๖๐	๐.๖๐	มากที่สุด
๘	พระพุทธเจ้าชี้ทางสว่างให้มนุษย์ ทำความดี ละความชั่ว ทำจิตให้บริสุทธิ์ผ่องใส	๔.๗๑	๐.๕๔	มากที่สุด
๙	การปลุกต้นไม้ทดแทนป่าเสื่อมโทรมเพื่อฟื้นฟูป่าสุวรรณชาติ	๔.๕๒	๒.๕๖	มากที่สุด
๑๐	การไม่ตัดไม้ทำลายป่าเป็นการระลึกถึงธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ให้ฤดูแล้ง	๔.๕๑	๐.๖๕	มากที่สุด
รวมค่าเฉลี่ย		๔.๖๔	๑.๐๔	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิตีในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อจะเห็นว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ พระมหากษัตริย์คือร่มเกล้าของพสกนิกร เคารพ เทิดทูนสูงสุด รองลงมา คือมารดาบิดา คือ ผู้มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาต่อบุตร มารดาบิดา คือ ผู้ให้กำเนิด ให้เลือดเนื้อชีวิตจิตใจต่อบุตร และครูอาจารย์ผู้ให้แสงสว่างทางปัญญาต่อศิษย์

ตอนที่ ๓ ความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณด้านบิณฑบาต ครูอาจารย์
พระมหากษัตริย์ พระรัตนตรัย และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ตารางที่ ๔.๗ แสดงจำนวน ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจการปฏิบัติ
ตอบแทนบุญคุณโดยรวม จำนวนเป็นรายด้าน

(N=๓๐๐)

ความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณ		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ด้านบิณฑบาต	๔.๒๕	๐.๔๕	มาก
๒	ด้านครูอาจารย์	๔.๑๑	๐.๕๕	มาก
๓	ด้านพระมหากษัตริย์	๔.๓๔	๐.๔๕	มาก
๔	ด้านพระรัตนตรัย	๓.๗๐	๐.๘๑	มาก
๕	ด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อม	๔.๔๐	๐.๕๑	มาก
รวมค่าเฉลี่ย		๔.๑๗	๐.๔๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่านักเรียนช่วงชั้น ๓ มีความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณใน
ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๑๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านจะเห็นว่า มีความเข้าใจการ
ปฏิบัติตอบแทนบุญคุณต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ มีความเข้าใจการ
ปฏิบัติตอบแทนบุญคุณต่อพระมหากษัตริย์และค่าเฉลี่ยต่ำ คือ ความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทน
บุญคุณต่อพระรัตนตรัย แต่อยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๘ แสดงจำนวน คำร้อยละ คำเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจการ ปฏิบัติ
 ตอบแทนบุญคุณด้านมารดาบิดา จำแนกเป็นรายชื่อ

(N=๓๐๐)

ความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณบิดามารดา		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ท่านได้เลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ	๔.๔๔	๐.๗๔	มาก
๒	นักเรียนช่วยทำงานบ้านบิดามารดา	๔.๑๖	๐.๗๗	มาก
๓	คำรณรงค์สภากษัตริย์โรวีมิให้เสื่อม	๔.๓๖	๐.๖๖	มาก
๔	ประพุดคิดนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท	๓.๕๓	๐.๕๐	มาก
๕	เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน	๔.๕๗	๐.๖๖	มากที่สุด
รวมค่าเฉลี่ย		๔.๒๘	๐.๗๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า นักเรียนช่วงชั้น ๓ มีความเข้าใจการปฏิบัติ ตอบแทนบุญคุณต่อ
 มารดาบิดาโดยรวมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๘ เมื่อพิจารณารายชื่อจะเห็นว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ย
 มากที่สุด คือ เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๕๗ รองลงมา คือ ท่านได้
 เลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๔๔ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ
 ประพุดคิดนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๕๓ แต่ก็ยังอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๕.๕ แสดงจำนวน คำร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน มีความเข้าใจการปฏิบัติ
 ตอบแทนคุณคุณด้านครูอาจารย์ จำแนกเป็นรายชื่อ

(N=๓๐๐)

ความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนคุณคุณครูอาจารย์		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๖	แสดงความเคารพนอบน้อมด้วยการลุกขึ้นยืนรับ	๔.๑๖	๐.๖๔	มาก
๗	ตั้งใจเล่าเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ	๔.๑๗	๐.๖๕	มาก
๘	เชื่อฟังครูอาจารย์ อบรม สั่งสอนในห้องเรียน	๔.๒๑	๐.๖๖	มาก
๙	ขยันศึกษา ค้นคว้า หาคำความรู้ สอบถามข้อสงสัยจากท่าน	๓.๙๖	๐.๖๗	มาก
๑๐	ได้รับงานมอบหมาย จากครูอาจารย์ที่ท่านสั่งงานต้อง รีบทำงานส่ง ตรงตามกำหนดเวลา	๔.๐๗	๐.๖๘	มาก
รวมค่าเฉลี่ย		๔.๑๑	๐.๕๑	มาก

จากตารางที่ ๕.๕ พบว่า นักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ มีความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนคุณคุณครูอาจารย์โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๑๑ เมื่อพิจารณารายชื่อจะเห็นว่า ชื่อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ เชื่อฟังครูอาจารย์ อบรม สั่งสอนในห้องเรียน อยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๑ รองลงมา คือ ตั้งใจเล่าเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ อยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๑๗ และขยันศึกษา ค้นคว้า หาคำความรู้ สอบถามข้อสงสัยจากท่าน อยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๙๖.

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงจำนวน คำร้อยละ คำเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจการปฏิบัติ
 ตอบแทนบุญคุณด้านพระมหากษัตริย์ จำแนกเป็นรายชื่อ

(N=๓๐๐)

ความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณพระมหากษัตริย์		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑๑	มีความจงรักภักดี	๔.๖๐	๐.๕๘	มากที่สุด
๑๒	นักเรียน ยืนเคารพ เมื่อได้ยินเพลงสรรเสริญพระบารมี	๔.๕๐	๐.๖๑	มากที่สุด
๑๓	ประหยัคซื้อตั๋ยสุจริต ตั้งใจประพฤติคนเป็นพลเมืองดี	๔.๕๒	๐.๖๐	มากที่สุด
๑๔	นักเรียนจัดนิทรรศการเพื่อเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวันพ่อแห่งชาติ	๔.๑๑	๐.๗๕	มาก
๑๕	นักเรียนช่วยประชาสัมพันธ์การปกครองระบอบ ประชาธิปไตยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข	๓.๕๘	๐.๕๐	มาก
รวมคำเฉลี่ย		๔.๓๔	๐.๖๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า นักเรียนช่วงชั้น ๓ มีความเข้าใจการปฏิบัติ ตอบแทนบุญคุณต่อ
 พระมหากษัตริย์โดยรวมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ๔.๓๔ เมื่อพิจารณารายข้อจะเห็นว่า ข้อที่มี
 ค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีความจงรักภักดี อยู่ในระดับมากที่สุดโดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๖๐ รองลงมา คือ มี
 ความซื่อตั๋ยสุจริต ตั้งใจประพฤติคนเป็นพลเมืองดี อยู่ในระดับมากที่สุดโดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๕๒ และ
 ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ นักเรียนช่วยประชาสัมพันธ์การปกครองระบอบประชาธิปไตยมี
 พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๕๘ แต่ก็ยังอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงจำนวน คำร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจการปฏิบัติ
 คอบแทนบุญคุณด้านพระรัตนตรัย จำแนกเป็นรายชื่อ

(N=๓๐๐)

ความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณพระรัตนตรัย		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑๖	นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระรัตนตรัย ก่อนนอนและตื่นนอน	๓.๕๖	๑.๐๖	มาก
๑๗	นักเรียนสวดบทสรรเสริญ พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณได้	๓.๖๘	๑.๐๖	มาก
๑๘	ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ด้วยการ ถด ละ เลิก อบายมุข	๔.๐๔	๐.๘๑	มาก
๑๙	นักเรียน ไปร่วมกิจกรรม เมื่อถึงวันสำคัญทางพุทธศาสนา	๓.๘๕	๐.๘๓	มาก
๒๐	นักเรียน ใช้สื่อทางอินเทอร์เน็ตศึกษาหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา	๓.๓๕	๑.๐๘	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ย		๓.๗๐	๑.๐๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความเข้าใจการปฏิบัติคอบ
 แทนบุญคุณต่อพระรัตนตรัยโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๐ เมื่อพิจารณารายชื่อจะเห็นว่า
 ชื่อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ด้วยการ ถด ละ เลิก อบายมุข อยู่ใน
 ระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๐๓ รองลงมา คือ นักเรียนเข้าไปร่วมกิจกรรม เมื่อถึงวันสำคัญทาง
 พุทธศาสนา อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๘๖ และชื่อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ นักเรียนได้ใช้สื่อทาง
 อินเทอร์เน็ตศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๓๖ แต่ก็ยังอยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงจำนวน คำร้อยละค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจการปฏิบัติ
 ตอบแทนบุญคุณด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จำนวนเป็นรายข้อ

(N=๓๐๐)

ความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณธรรมชาติสิ่งแวดล้อม	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๑ ไม่คิดไม้ทำลายป่าเป็นการระลึกถึงธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ให้คุณ	๔.๕๘	๐.๖๒	มากที่สุด
๒๒ ไม่ทิ้งขยะลงไปในแม่น้ำ ลำคลอง ถือว่าตอบแทนบุญคุณแม่น้ำ	๔.๕๕	๐.๖๖	มาก
๒๓ ไม่เผาขยะมูลฝอยเป็นการตอบแทนบุญคุณอากาศให้ ความโปร่งโปร่ง	๔.๕๕	๐.๖๔	มาก
๒๔ คินเสี่ยหรือคินแข็งให้ปลูกพืชตระกูลถั่วใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ได้เดือนตัวช่วยพรวนดินตามธรรมชาติ	๓.๕๕	๐.๕๐	มาก
๒๕ ไม่ทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับสภาวะธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเป็นการตอบแทนบุญคุณประเทศไทย	๔.๕๓	๐.๖๓	มากที่สุด
รวมค่าเฉลี่ย	๔.๕๑	๐.๕๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณ คอธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ๔.๕๑ เมื่อพิจารณาข้อข้อจะเห็นว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ไม่คิดไม้ทำลายป่าเป็นการระลึกถึงธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ให้คุณ อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย ๔.๕๘ รองลงมา คือ ไม่ทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับสภาวะธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เป็นการตอบแทนบุญคุณประเทศไทย มีค่าเฉลี่ย ๔.๕๓ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ คินเสี่ย หรือคินแข็งให้ปลูกพืชตระกูลถั่วใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ได้เดือนตัวช่วยพรวนดินตามธรรมชาติ โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๕๕ แต่ก็ยังอยู่ในระดับมาก

ตอนที่ ๔ ผลการทดสอบสมมติฐาน

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่างกัน จำแนกตามตัวแปร อายุ ชั้นปี ความรู้ทางธรรม อาชีพบิดามารดา ได้ ดังนี้

๔.๑ อายุต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อบิดามารดาจำแนกตามอายุ

(N=๓๐๐)

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๖	๓.๖๖	๐.๒๘	มาก
๑๓ - ๑๔ ปี	๑๑๖	๔.๒๘	๐.๕๒	มาก
๑๕ ปี	๑๗๘	๔.๓๔	๐.๕๖	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๓๐	๐.๔๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามอายุ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อมารดาบิดาในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอายุ มีรายละเอียดตามตาราง ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกศัญญุกตเวทิต่อมาราคาบิคา จำแนก ตามอายุ

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒๐.๕	๒	๑๐.๒๕	๔.๓๓	๐.๐๑*
ภายในกลุ่ม	๗๐.๒	๒๙๖	๐.๒๓๗		
รวม	๙๐.๗	๒๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่านักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกศัญญุกตเวทิต่างกัน โดยพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตาราง ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกศัญญุกตเวทิต่อมาราคาบิคา จำแนก ตามอายุ เป็นรายคู่

(N=๓๐๐)

อายุ	$\bar{X}$	ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๑๓ - ๑๔ ปี	๑๕ ปี
		๓.๖๖	๔.๒๗	๔.๓๔
ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๓.๖๖		๐.๕๐*	๐.๕๗*
๑๓ - ๑๔ ปี	๔.๒๗			๐.๖๗
๑๕ ปี	๔.๓๔			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่านักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกศัญญุกตเวทิต่อมาราคาบิคาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๒ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีอายุ ๑๕ ปี และนักเรียนที่มีอายุ ๑๓ - ๑๔ ปี มีความเข้าใจเรื่องกศัญญุกตเวทิต่อมาราคาบิคา มากกว่านักเรียนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๓ ปี

ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกศัญญุกตเวทีต่อครูอาจารย์
จำแนกตามอายุ

(N=๓๐๐)

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๖	๔.๐๐	๐.๕๕	มาก
๑๓ - ๑๔ ปี	๑๑๓	๓.๕๕	๐.๕๖	มาก
๑๕ ปี	๑๘๑	๔.๒๑	๐.๕๒	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๑๒	๐.๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามอายุ มีความเข้าใจเรื่องกศัญญุกตเวทีต่อครูอาจารย์โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอายุ มีรายละเอียดตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๗ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกศัญญุกตเวทีต่อครูอาจารย์จำแนกตามอายุ

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๓.๒๔	๒	๑.๖๒	๕.๔๐	๐.๐๐*
ภายในกลุ่ม	๘๘.๘	๒๙๖	๐.๓๐		
รวม	๙๒.๐	๒๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่านักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกศัญญุกตเวทีต่อครูอาจารย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๘ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวทิต่อครูอาจารย์ จำแนกตามอายุ เป็นรายคู่

(N=๓๐๐)

อายุ	$\bar{X}$	ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๑๓-๑๔ ปี	๑๕ ปี
		๔.๐๐	๓.๕๕	๔.๒๑
ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๔.๐๐		๐.๐๐	๐.๒๐
๑๓-๑๔ ปี	๓.๕๕			๐.๒๑*
๑๕ ปี	๔.๒๑			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่านักเรียนที่มีอายุต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวทิต่อครูอาจารย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๑ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีอายุ ๑๕ ปี มีความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวทิต่อครูอาจารย์มากกว่านักเรียนที่มีอายุ ๑๓-๑๔ ปี

ตารางที่ ๔.๑๙ แสดงค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวทิต่อพระมหากษัตริย์ จำแนกตามอายุ

(N=๓๐๐)

อายุ	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๖	๓.๓๗	๐.๒๐	มาก
๑๓-๑๔ ปี	๑๑๓	๔.๒๗	๐.๐๔	มาก
๑๕ ปี	๑๘๑	๔.๔๒	๐.๐๓	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๓๕	๐.๐๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๙ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามอายุ มีความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวทิต่อพระมหากษัตริย์โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอายุ มีรายละเอียดตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒๐ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกศัญญกคเวที่ต่อพระมหากษัตริย์ จำแนกตามอายุ

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	D.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๓.๖๗	๒	๑.๘๓	๗.๕๕	๐.๐๐*
ภายในกลุ่ม	๖๗.๕	๒๙๖	๐.๒๓		
รวม	๗๑.๖	๒๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๐ พบว่านักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกศัญญกคเวที่ต่อพระมหากษัตริย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าวจึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒๑ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกศัญญกคเวที่ต่อพระมหากษัตริย์ จำแนกตามอายุ เป็นรายคู่

(N=๓๐๐)

อายุ	$\bar{X}$	ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๑๓-๑๔ ปี	๑๕ ปี
		๓.๗๗	๔.๒๗	๔.๔๒
ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๓.๗๗		๐.๕๐*	๐.๖๕*
๑๓-๑๔ ปี	๔.๒๗			๐.๑๕*
๑๕ ปี	๔.๔๒			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๑ พบว่านักเรียนที่มีอายุต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกศัญญกคเวที่ต่อพระมหากษัตริย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๓ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีอายุ ๑๕ ปีและนักเรียนที่มีอายุ ๑๓-๑๔ ปี มีความเข้าใจเรื่องกศัญญกคเวที่ต่อพระมหากษัตริย์มากกว่านักเรียนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๓ ปี และนักเรียนที่มีอายุ ๑๕ ปี มีความเข้าใจเรื่องกศัญญกคเวที่ต่อพระมหากษัตริย์มากกว่านักเรียนที่มีอายุ ๑๓-๑๔ ปี

ตารางที่ ๔.๒๒ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทที่ต่อพระรัตนตรัย จำแนกตามอายุ

(N=๓๐๐)

อายุ	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๖	๓.๒๕	๐.๕๖	ปานกลาง
๑๓-๑๔ ปี	๑๑๖	๓.๔๐	๐.๘๓	ปานกลาง
๑๕ ปี	๑๗๘	๓.๖๑	๐.๗๓	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๓.๗๐	๐.๘๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๒ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามอายุ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทที่ต่อพระรัตนตรัยโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอายุ มีรายละเอียดตามตาราง ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒๓ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทที่ต่อพระรัตนตรัย จำแนกตามอายุ

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑๕.๓	๒	๗.๖๕	๑๖.๒	๐.๐๐*
ภายในกลุ่ม	๑๗๕.๔	๒๙๖	๐.๕๙		
รวม	๑๙๐.๗	๒๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๓ พบว่านักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทที่ต่อพระรัตนตรัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒๔ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อพระรัตนตรัย
จำแนกตามอายุ เป็นรายคู่

(N=๓๐๐)

อายุ	$\bar{X}$	ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๑๓ - ๑๔ ปี	๑๕ ปี
		๓.๒๕	๓.๔๐	๓.๕๑
ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๓.๒๕			
๑๓ - ๑๔ ปี	๓.๔๐		๐.๑๓	๐.๖๔
๑๕ ปี	๓.๕๑			๐.๕๑*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๔ พบว่านักเรียนที่มีอายุต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อพระรัตนตรัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๑ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีอายุ ๑๕ ปี มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อพระรัตนตรัยมากกว่านักเรียนที่มีอายุ ๑๓ - ๑๔ ปี

ตารางที่ ๔.๒๕ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อ
ธรรมชาติสิ่งแวดลอม จำแนกตามอายุ

(N=๓๐๐)

อายุ	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๖	๓.๕๐	๐.๖๔	มาก
๑๓ - ๑๔ ปี	๑๑๖	๔.๓๖	๐.๕๕	มาก
๑๕ ปี	๑๗๘	๔.๔๕	๐.๔๖	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๔๐	๐.๔๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๕ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามอายุ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อธรรมชาติสิ่งแวดลอม โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอายุ มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒๖ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่ต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
จำแนกตามอายุ

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๒๒	๒	๑.๑๑	๔.๒๔	๐.๐๑*
ภายในกลุ่ม	๗๗.๔	๒๙๖	๐.๒๖		
รวม	๗๙.๖	๒๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๖ พบว่านักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่ต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒๗ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่ต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จำแนกตามอายุ เป็นรายคู่

(N=๓๐๐)

อายุ	$\bar{X}$	ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๑๓ - ๑๔ ปี	๑๕ ปี
		๓.๙๐	๔.๓๖	๔.๔๕
ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๐		๐.๔๕	๐.๕๕*
๑๓ - ๑๔ ปี	๔.๓.๙๓๖			๐.๐๙
๑๕ ปี	๔.๔๕			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๗ พบว่านักเรียนที่มีอายุต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่ต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๑ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีอายุ ๑๕ ปี มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่ต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมากกว่านักเรียนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๓ ปี

ตารางที่ ๔.๒๘ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกัญญกคเวทีในภาพรวม
จำแนกตามอายุ

(N=๓๐๐)

อายุ	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๖	๓.๘๖	๐.๒๓	มาก
๑๓-๑๔ ปี	๑๑๖	๔.๑๕	๐.๔๔	มาก
๑๕ ปี	๑๗๘	๔.๓๓	๐.๓๗	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๒๕	๐.๔๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๘ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามอายุ มีความเข้าใจ
เรื่องกัญญกคเวที คอพระมหากษัตริย์โคจรรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอายุ มีรายละเอียด
ดังตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒๙ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกัญญกคเวที ในภาพรวม จำแนกตามอายุ

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๓.๑๕	๒	๑.๕๕	๑๐.๐	๐.๐๐*
ภายในกลุ่ม	๔๗.๑	๒๙๖	๐.๑๕		
รวม	๕๐.๓	๒๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๙ พบว่านักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเข้าใจ เรื่องกัญญกคเวทีใน
ภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึง
ทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๐ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที ในภาพรวม จำแนกตามอายุ เป็นรายคู่

(N=๓๐๐)

อายุ	$\bar{X}$	ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๑๓-๑๔ ปี	๑๕ ปี
		๓.๘๖	๔.๑๕	๔.๓๓
ต่ำกว่า ๑๓ ปี	๓.๘๖		๐.๒๘	๐.๔๓*
๑๓-๑๔ ปี	๔.๑๕			๐.๑๗*
๑๕ ปี	๔.๓๓			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๐ พบว่านักเรียนที่มีอายุต่างกันมีความเข้าใจ เรื่องกตัญญูคุณเดวทีในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๒ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีอายุ ๑๕ ปี มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที โดยรวมมากกว่านักเรียนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๓ ปี และนักเรียนที่มีอายุ ๑๓-๑๔ ปี

๔.๒ ชั้นปี ต่างกันความเข้าใจเรื่องกคัญญกคเวทที่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๑ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกคัญญกคเวทที่ต่อมารคา บิดา จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

(N=๓๐๐)

ชั้นปี	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๑๑๑	๔.๑๑	๐.๕๒	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๑๐๐	๔.๓๔	๐.๔๕	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๑๐๐	๔.๕๕	๐.๔๒	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๓๐	๐.๔๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๑ พบว่านักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา มีความเข้าใจ เรื่องกคัญญกคเวทที่ต่อมารคาบิดาโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามระดับชั้น การศึกษา มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๒ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกคัญญกคเวทที่ต่อมารคาบิดา จำแนกตาม ระดับชั้นการศึกษา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๖.๐๕	๒	๓.๐๒	๑๓.๕	๐.๐๐*
ภายในกลุ่ม	๖๖.๒	๒๙๖	๐.๒๒		
รวม	๗๒.๓	๒๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๒ พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกคัญญ กคเวทที่ต่อมารคาบิดาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่าง ดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๓ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อมารดาบิดา จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา เป็นรายคู่

(N=๓๐๐)

ชั้นปี	$\bar{X}$	มัธยมศึกษาปีที่๑	มัธยมศึกษาปีที่๒	มัธยมศึกษาปีที่๓
		๔.๑๑	๔.๓๔	๔.๔๕
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๔.๑๑		๐.๒๒*	๐.๓๔*
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๔.๓๔			๐.๑๑
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๔.๔๕			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๓ พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาคงกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อบิดามารดาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๒ คู่ ได้แก่ นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑ และมัธยมศึกษาปีที่ ๒ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อบิดามารดา มากกว่านักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ตารางที่ ๔.๓๔ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อครูอาจารย์ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

(N=๓๐๐)

ชั้นปี	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๑๐๐	๓.๖๓	๐.๕๖	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๑๐๐	๔.๑๕	๐.๕๒	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๑๐๐	๔.๒๔	๐.๕๓	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๑๒	๐.๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๔ พบว่านักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อครูอาจารย์โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามระดับชั้นการศึกษามีรายละเอียดดังตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวที ครูอาจารย์จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๕.๖๘	๒	๒.๘๔	๕.๗๓	๐.๐๐*
ภายในกลุ่ม	๘๖.๔	๒๕๖	๐.๒๕		
รวม	๙๒.๐	๒๕๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวทีต่อครูอาจารย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวทีต่อครูอาจารย์ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษาเป็นรายคู่

(N=๓๐๐)

ชั้น ปี	$\bar{X}$	มัธยมศึกษาปีที่ ๑	มัธยมศึกษาปีที่ ๒	มัธยมศึกษาปีที่ ๓
		๓.๕๓	๔.๑๕	๔.๒๔
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๓.๕๓		๐.๒๖*	๐.๓๑*
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๔.๑๕			๐.๐๔
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๔.๒๔			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวทีต่อครูอาจารย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๒ คู่ ได้แก่ นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑ และมัธยมศึกษาปีที่ ๒ มีความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวทีต่อครูอาจารย์มากกว่านักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ตารางที่ ๔.๓๗ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทีต่อพระมหากษัตริย์ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

ชั้นปี	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๑๐๐	๔.๑๗	๐.๕๐	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๑๐๐	๔.๔๑	๐.๔๓	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๑๐๐	๔.๔๗	๐.๔๗	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๐.๔๕	๐.๔๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๗ พบว่านักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทีต่อพระมหากษัตริย์โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามระดับชั้นการศึกษา มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๘ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทีต่อพระมหากษัตริย์ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๔.๕๖	๒	๒.๒๘	๑๑.๐	๐.๐๐*
ภายในกลุ่ม	๖๖.๖	๒๕๖	๐.๒๖		
รวม	๗๑.๖	๒๕๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๘ พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทีต่อพระมหากษัตริย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๗ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทที่ต่อพระมหากษัตริย์ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

ชั้นปี	จำนวน	$\bar{X}$	S..D.	แปลผล
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๑๐๐	๔.๑๗	๐.๕๐	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๑๐๐	๔.๔๑	๐.๔๓	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๑๐๐	๔.๔๗	๐.๔๗	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๐.๔๕	๐.๔๕	มาก

(N=๓๐๐)

จากตารางที่ ๔.๓๗ พบว่านักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทที่ต่อพระมหากษัตริย์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามระดับชั้นการศึกษา มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๘ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทที่ต่อพระมหากษัตริย์ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๔.๕๖	๒	๒.๒๘	๑๑.๐	๐.๐๐*
ภายในกลุ่ม	๖๖.๖	๒๕๖	๐.๒๖		
รวม	๗๑.๖	๒๕๘			

(N=๓๐๐)

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๘ พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทที่ต่อพระมหากษัตริย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

กองส่งเสริมวิทยฐานะครู
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ตารางที่ ๔.๓๗ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทที่ต่อพระมหากษัตริย์ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

ชั้นปี	จำนวน	$\bar{X}$	S..D.	แปลผล
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๑๐๐	๔.๑๗	๐.๕๐	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๑๐๐	๔.๔๑	๐.๔๓	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๑๐๐	๔.๔๗	๐.๔๗	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๐.๔๕	๐.๔๕	มาก

(N=๓๐๐)

จากตารางที่ ๔.๓๗ พบว่านักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทที่ต่อพระมหากษัตริย์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามระดับชั้นการศึกษา มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๘ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทที่ต่อพระมหากษัตริย์ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๔.๕๖	๒	๒.๒๘	๑๑.๐	๐.๐๐*
ภายในกลุ่ม	๖๖.๖	๒๕๖	๐.๒๖		
รวม	๗๑.๖	๒๕๘			

(N=๓๐๐)

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๘ พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทที่ต่อพระมหากษัตริย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

กองส่งเสริมวิทยฐานะครู
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ตารางที่ ๔.๓๗ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทีต่อพระมหากษัตริย์ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

(N=๓๐๐)

ชั้นปี	จำนวน	$\bar{X}$	S..D.	แปลผล
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๑๐๐	๔.๑๗	๐.๕๐	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๑๐๐	๔.๔๑	๐.๔๓	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๑๐๐	๔.๔๗	๐.๔๗	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๐.๔๕	๐.๔๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๗ พบว่านักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทีต่อพระมหากษัตริย์โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามระดับชั้นการศึกษา มีรายละเอียดดังตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๘ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทีต่อพระมหากษัตริย์ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๔.๕๖	๒	๒.๒๘	๑๑.๐	๐.๐๐*
ภายในกลุ่ม	๖๖.๖	๒๙๖	๐.๒๒		
รวม	๗๑.๖	๒๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๘ พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูทศเวทีต่อพระมหากษัตริย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๘ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณควาที่ต่อพระมหากษัตริย์
จำแนกตามระดับชั้นการศึกษาเป็นรายคู่

(N=๓๐๐)

ชั้นปี	$\bar{X}$	มัธยมศึกษาปีที่ ๑	มัธยมศึกษาปีที่ ๒	มัธยมศึกษาปีที่ ๓
		๔.๑๗	๔.๔๑	๔.๔๗
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๔.๑๗		๐.๒๔*	๐.๒๕*
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๔.๔๑			๐.๐๕
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๔.๔๗			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๘ พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณควาที่ต่อพระมหากษัตริย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๒ คู่ ได้แก่ นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๓ และมัธยมศึกษาปีที่ ๒ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณควาที่ต่อพระมหากษัตริย์มากกว่านักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ตารางที่ ๔.๔๐ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณควาที่
พระรัตนตรัย จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

(N=๓๐๐)

ชั้นปี	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๑๐๐	๓.๒๐	๐.๘๓	ปานกลาง
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๑๐๐	๓.๕๓	๐.๖๘	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๑๐๐	๓.๕๘	๐.๖๗	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๓.๗๐	๐.๘๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๐ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา มีความเข้าใจ เรื่องกตัญญูคุณควาที่ต่อพระรัตนตรัย โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามระดับชั้น การศึกษามีรายละเอียดดังตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๘ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณทวดที่ต่อพระมหากษัตริย์
จำแนกตามระดับชั้นการศึกษาเป็นรายคู่

(N=๓๐๐)

ชั้นปี	$\bar{X}$	มัธยมศึกษาปีที่ ๑	มัธยมศึกษาปีที่ ๒	มัธยมศึกษาปีที่ ๓
		๔.๑๗	๔.๔๑	๔.๔๗
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๔.๑๗		๐.๒๔*	๐.๒๕*
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๔.๔๑			๐.๐๕
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๔.๔๗			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๘ พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญู
คุณทวดที่ต่อพระมหากษัตริย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๒ คู่ ได้แก่
นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๓ และมัธยมศึกษาปีที่ ๒ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณทวดที่ต่อ
พระมหากษัตริย์มากกว่านักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ตารางที่ ๔.๔๐ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณทวดที่
พระรัตนตรัย จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

(N=๓๐๐)

ชั้นปี	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๑๐๐	๓.๒๐	๐.๘๓	ปานกลาง
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๑๐๐	๓.๕๓	๐.๖๘	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๑๐๐	๓.๕๘	๐.๖๗	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๓.๗๐	๐.๘๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๐ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษามี
ความเข้าใจ เรื่องกตัญญูคุณทวดที่ต่อพระรัตนตรัยโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามระดับชั้น
การศึกษามีรายละเอียดดังตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๘ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อพระมหากษัตริย์
จำแนกตามระดับชั้นการศึกษาเป็นรายคู่

(N=๓๐๐)

ชั้นปี	$\bar{X}$	มัธยมศึกษาปีที่ ๑	มัธยมศึกษาปีที่ ๒	มัธยมศึกษาปีที่ ๓
		๔.๑๗	๔.๔๑	๔.๔๗
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๔.๑๗		๐.๒๔*	๐.๒๕*
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๔.๔๑			๐.๐๕
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๔.๔๗			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๓๘ พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อพระมหากษัตริย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๒ คู่ ได้แก่ นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑ และมัธยมศึกษาปีที่ ๒ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อพระมหากษัตริย์มากกว่านักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ตารางที่ ๔.๔๐ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อพระรัตนตรัย จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

(N=๓๐๐)

ชั้นปี	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๑๐๐	๓.๒๐	๐.๘๓	ปานกลาง
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๑๐๐	๓.๕๓	๐.๖๘	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๑๐๐	๓.๕๘	๐.๖๗	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๓.๗๐	๐.๘๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๐ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษามีความเข้าใจ เรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อพระรัตนตรัย โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามระดับชั้นการศึกษามีรายละเอียดดังตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๔๑ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อพระ รัตนศรัยจำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๓๗.๔	๒	๑๘.๗	๓๕.๐	๐.๐๐*
ภายในกลุ่ม	๑๕๗.๔	๒๖๖	๐.๕๙		
รวม	๑๙๔.๘	๒๖๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๔๑ พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อพระรัตนศรัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๔๒ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อพระ รัตนศรัยจำแนกตามระดับชั้น การศึกษาเป็นรายคู่

(N=๓๐๐)

ชั้นปี	$\bar{X}$	มัธยมศึกษาปีที่ ๑	มัธยมศึกษาปีที่ ๒	มัธยมศึกษาปีที่ ๓
		๓.๒๐	๓.๕๓	๓.๕๘
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๓.๒๐		๐.๓๒*	๐.๓๗*
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๓.๕๓			๐.๐๕
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๓.๕๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๔๒ พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อพระรัตนศรัย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๒ คู่ ได้แก่ นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑ และมัธยมศึกษาปีที่ ๒ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อพระรัตนศรัยมากกว่านักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ตารางที่ ๔.๔๓ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวทีต่อธรรมชาติ
สิ่งแวดลอม จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

(N=๓๐๐)

ชั้นปี	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๑๐๐	๔.๓๔	๐.๕๐	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๑๐๐	๔.๓๖	๐.๔๖	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๑๐๐	๔.๕๒	๐.๕๖	มากที่สุด
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๔๐	๐.๕๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๓ พบว่านักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา มีความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวทีต่อธรรมชาติสิ่งแวดลอมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามระดับชั้นการศึกษามีรายละเอียดตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๔๔ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวทีคุณต่อธรรมชาติสิ่งแวดลอม
จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๘๕	๒	๐.๙๒	๓.๕๒	๐.๐๓*
ภายในกลุ่ม	๗๗.๘	๒๙๖	๐.๒๖		
รวม	๗๙.๖	๒๙๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๔๔ พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวทีต่อธรรมชาติสิ่งแวดลอมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๔๕ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวที ต่อธรรมชาติ
สิ่งแวดล้อม จำแนกตามระดับชั้นการศึกษานับร้อยคู่

(N=๓๐๐)

ชั้นปี	$\bar{X}$	มัธยมศึกษาปีที่ ๑	มัธยมศึกษาปีที่ ๒	มัธยมศึกษาปีที่ ๓
		๔.๓๔	๔.๓๖	๔.๕๒
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๔.๓๔		๐.๐๑	๐.๑๗*
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๔.๓๖			๐.๑๕
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๔.๕๒			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๔๕ พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาคงกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญู
คุณเวทีต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๑ คู่
ได้แก่ นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๓ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทีต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมากกว่า
นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ตารางที่ ๔.๔๖ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวที ในภาพรวม
จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา

(N=๓๐๐)

ชั้นปี	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๑๐๐	๔.๐๕	๐.๔๐	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๑๐๐	๔.๒๕	๐.๓๖	มาก
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๑๐๐	๔.๔๒	๐.๓๗	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๒๕	๐.๔๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๖ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามระดับชั้นการศึกษา
มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทีโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามระดับชั้นการศึกษา
มีรายละเอียดดังตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๔๑ แสดงการเปรียบเทียบ ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวที ในภาพรวม จำแนกตาม
ระดับชั้นการศึกษา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๓๗.๐๔	๒	๓.๕๔	๒๔.๓	๐.๐๐*
ภายในกลุ่ม	๔๓.๒	๒๕๖	๐.๑๔		
รวมค่าเฉลี่ย	๕๐.๓	๒๕๘			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๔๑ พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาค้างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญู
คุณเวทีในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว
จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๔๒ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทีในภาพรวมจำแนกตาม
ระดับชั้นการศึกษา เป็นรายคู่

(N=๓๐๐)

ชั้นปี	$\bar{X}$	มัธยมศึกษาปีที่๑	มัธยมศึกษาปีที่๒	มัธยมศึกษาปีที่๓
		๔.๐๕	๔.๒๕	๔.๔๒
มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๔.๐๕		๐.๒๓*	๐.๓๗*
มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๔.๒๕			๐.๑๓*
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๔.๔๒			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๔๒ พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาค้างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญู
คุณเวทีในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๓ คู่ ได้แก่ นักเรียน
มัธยมศึกษาปีที่ ๑ และมัธยมศึกษาปีที่ ๒ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทีโดยรวมมากกว่านักเรียน
มัธยมศึกษาปีที่ ๑ นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๓ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวที ในภาพรวมมากกว่า
นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๒

๔.๓ ความรู้ทางธรรมต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคนเวทที่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔๘ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคนเวทที่ต่อมารคา บิคาจำแนกตามความรู้ทางธรรม

(N=๓๐๐)

ความรู้ทางธรรม	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ธรรมศึกษาตรี	๑๐๔	๔.๑๘	๐.๕๒	มาก
ธรรมศึกษาโท	๑๑๓	๔.๓๒	๐.๔๕	มาก
ธรรมศึกษาเอก	๘๓	๔.๔๓	๐.๔๒	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๓๐	๐.๔๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๘ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามความรู้ทางธรรม มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคนเวทที่ต่อมารคาบิคาโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามความรู้ทางธรรม มีรายละเอียดดังตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๕๐ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคนเวทที่ต่อมารคาบิคา จำแนกตามความรู้ทางธรรม

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๘๑	๒	๑.๔๐	๕.๕๕	๐.๐๓*
ภายในกลุ่ม	๖๘.๖	๒๙๓	๐.๒๓		
รวม	๗๑.๔	๒๙๕			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๕๐ พบว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคนเวทที่ต่อมารคาบิคา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๕๑ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีต่อมารดาบิดา จำแนกตามความรู้ทางธรรม

(N=๓๐๐)

ความรู้ทางธรรม	$\bar{X}$	ธรรมศึกษาศรี	ธรรมศึกษาโท	ธรรมศึกษาเอก
		๔.๑๘	๔.๓๒	๔.๔๓
ธรรมศึกษาศรี	๔.๑๘		๐.๑๓	๐.๒๔*
ธรรมศึกษาโท	๔.๓๒			๐.๑๐
ธรรมศึกษาเอก	๔.๔๓			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๕๑ พบว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีต่อมารดาบิดา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๑ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นเอก มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีต่อมารดาบิดามากกว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นตรี ได้แก่ นักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นเอก มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมากกว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นโท

ตารางที่ ๔.๕๒ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีต่อครูอาจารย์ จำแนกตามความรู้ทางธรรม

(N=๓๐๐)

ความรู้ทางธรรม	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปดผล
ธรรมศึกษาศรี	๑๐๔	๓.๖๗	๐.๕๕	มาก
ธรรมศึกษาโท	๑๑๓	๔.๑๖	๐.๕๕	มาก
ธรรมศึกษาเอก	๘๓	๔.๒๑	๐.๕๓	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๑๒	๐.๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๒ พบว่านักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามความรู้ทางธรรม มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีต่อครูอาจารย์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามความรู้ทางธรรม มีรายละเอียดดังตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๕๓ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีต่อครูอาจารย์จำแนกตาม
ความรู้ทางธรรม

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	D.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๓.๔๕	๒	๑.๗๒	๕.๗๗	๐.๐๓*
ภายในกลุ่ม	๘๗.๖	๒๙๗	๐.๒๙		
รวม	๙๑.๑	๒๙๙			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๕๓ พบว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีต่อครูอาจารย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๕๔ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีต่อครูอาจารย์ จำแนกตามความรู้ทางธรรม

(N=๓๐๐)

ความรู้ทางธรรม	$\bar{X}$	ธรรมศึกษาตรี	ธรรมศึกษาโท	ธรรมศึกษาเอก
		๓.๘๗	๔.๑๘	๔.๒๑
ธรรมศึกษาตรี	๓.๘๗		๐.๒๑*	๐.๒๓*
ธรรมศึกษาโท	๔.๑๘			๐.๐๑
ธรรมศึกษาเอก	๔.๒๑			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๕๔ พบว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีต่อครูอาจารย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๒ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นเอกและธรรมศึกษาชั้นโทมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีต่อครูอาจารย์มากกว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นตรี

ตารางที่ ๔.๕๕ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที่ต่อพระมหากษัตริย์ จำแนกตามความรู้ทางธรรม

(N=๓๐๐)

ความรู้ทางธรรม	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ธรรมศึกษาตรี	๑๐๔	๔.๒๒	๐.๕๐	มาก
ธรรมศึกษาโท	๑๑๓	๔.๔๐	๐.๔๕	มาก
ธรรมศึกษาเอก	๘๓	๔.๔๕	๐.๔๖	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๓๕	๐.๔๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๕ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามความรู้ทางธรรม มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที่ต่อพระมหากษัตริย์โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามความรู้ทางธรรม มีรายละเอียดดังตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๕๖ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที่ต่อพระมหากษัตริย์ จำแนกตามความรู้ทางธรรม

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	D.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒.๗๕	๒	๑.๓๗	๕.๖๓	๐.๐๐*
ภายในกลุ่ม	๖๘.๐	๒๙๓	๐.๒๓		
รวม	๗๐.๗	๒๙๕			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๕๖ พบว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที่ต่อพระมหากษัตริย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๕๗ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณทวดที่ต่อพระมหากษัตริย์
 จำแนกตามความรู้ทางธรรม

(N=๓๐๐)

ความรู้ทางธรรม	$\bar{X}$	ธรรมศึกษาตรี	ธรรมศึกษาโท	ธรรมศึกษาเอก
		๔.๒๒	๔.๔๐	๔.๔๕
ธรรมศึกษาตรี	๔.๒๒		๐.๑๘*	๐.๒๒*
ธรรมศึกษาโท	๔.๔๐			๐.๐๔
ธรรมศึกษาเอก	๔.๔๕			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๕๗ พบว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณทวดที่ต่อพระมหากษัตริย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๒ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นเอกและธรรมศึกษาชั้นโท มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณทวดที่ต่อพระมหากษัตริย์มากกว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นตรี

ตารางที่ ๔.๕๘ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณทวดที่ต่อ
 พระรัตนตรัย จำแนกตามความรู้ทางธรรม

(N=๓๐๐)

ความรู้ทางธรรม	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ธรรมศึกษาตรี	๑๐๔	๓.๓๒	๐.๘๓	ปานกลาง
ธรรมศึกษาโท	๑๑๓	๓.๘๗	๐.๘๐	มาก
ธรรมศึกษาเอก	๘๓	๓.๘๔	๐.๖๐	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๓.๗๐	๐.๘๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๘ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามความรู้ทางธรรม มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณทวดที่ต่อพระรัตนตรัย โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามความรู้ทางธรรมมีรายละเอียดดังตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๕๕ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกศัญญุกถเวทีค่อพระรัตนศรีย จำแนกตาม
ความรู้ทางธรรม

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	D.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒๒.๓	๒	๑๑.๓	๑๖.๔	๐.๐๐*
ภายในกลุ่ม	๑๗๐.๘	๒๖๓	๐.๕๘		
รวม	๑๙๓.๖	๒๖๕			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๕๕ พบว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกศัญญุกถเวทีค่อพระรัตนศรีย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๖๐ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกศัญญุกถเวทีค่อพระรัตนศรียจำแนกตามความรู้ทางธรรม

(N=๓๐๐)

ความรู้ทางธรรม	$\bar{X}$	ธรรมศึกษาตรี	ธรรมศึกษาโท	ธรรมศึกษาเอก
		๓.๓๒	๓.๘๗	๓.๕๔
ธรรมศึกษาตรี	๓.๓๒		๐.๕๕*	๐.๖๒*
ธรรมศึกษาโท	๓.๘๗			๐.๐๖
ธรรมศึกษาเอก	๓.๕๔			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๖๐ พบว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกศัญญุกถเวทีค่อพระรัตนศรีย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๒ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นเอก และธรรมศึกษาชั้นโท มีความเข้าใจเรื่องกศัญญุกถเวทีค่อพระรัตนศรียมากกว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นตรี

ตารางที่ ๔.๖๑ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อธรรมชาติ
สิ่งแวดล้อม จำนวนตามความรู้ทางธรรม

(N=๓๐๐)

ความรู้ทางธรรม	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ธรรมศึกษาตรี	๑๐๔	๔.๓๔	๐.๕๑	มาก
ธรรมศึกษาโท	๑๑๓	๔.๓๓	๐.๕๑	มาก
ธรรมศึกษาเอก	๘๓	๔.๖๐	๐.๔๔	มากที่สุด
รวม	๓๐๐	๔.๔๑	๐.๕๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๖๑ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำนวนความรู้ทางธรรม มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามความรู้ทางธรรมมีรายละเอียดตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๖๒ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จำนวน
ตามความรู้ทางธรรม

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Slg.
ระหว่างกลุ่ม	๔.๐๒	๒	๒.๐๑	๘.๑๕	๐.๐๐*
ภายในกลุ่ม	๘๒.๒	๒๙๗	๐.๒๗		
รวม	๘๖.๒	๒๙๙			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๖๒ พบว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๖๓ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกัญญาคุณควะที่ต่อธรรมชาติ
สิ่งแวดล้อม จำแนกตามความรู้ทางธรรม เป็นรายคู่

(N=๓๐๐)

ความรู้ทางธรรม	$\bar{X}$	ธรรมศึกษาตรี	ธรรมศึกษาโท	ธรรมศึกษาเอก
		๔.๓๔	๔.๓๓	๔.๖๐
ธรรมศึกษาตรี	๔.๓๔		๐.๐๑	๐.๒๕
ธรรมศึกษาโท	๔.๓๓			๐.๒๖*
ธรรมศึกษาเอก	๔.๖๐			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๖๓ พบว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกัญญา
คุณควะที่ต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๑ คู่

ตารางที่ ๔.๖๔ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกัญญาคุณควะที่ในภาพรวม
จำแนกตามความรู้ทางธรรม

(N=๓๐๐)

ความรู้ทางธรรม	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ธรรมศึกษาตรี	๑๐๔	๔.๐๘	๐.๓๘	มาก
ธรรมศึกษาโท	๑๑๓	๔.๒๘	๐.๐๔	มาก
ธรรมศึกษาเอก	๘๓	๔.๔๒	๐.๓๖	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๒๕	๐.๔๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๖๔ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามความรู้ทางธรรม
มีความเข้าใจเรื่องกัญญาคุณควะที่โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามความรู้ทางธรรมมี
รายละเอียดดังตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๖๕ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจ เรื่องกตัญญูกตเวทินิภาพรวม จำแนก ตามความรู้ทางธรรม

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๔.๗๑	๒	๒.๔๐	๑๕.๗	๐.๐๐*
ภายในกลุ่ม	๔๔.๕	๒๙๗	๐.๑๕		
รวม	๔๙.๓	๒๙๙			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๖๕ พบว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมต่างกัน มีความเข้าใจ เรื่องกตัญญูกตเวทินิภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๖๖ แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทินิภาพรวม จำแนกตามความรู้ทางธรรม เป็นรายคู่

(N=๓๐๐)

ความรู้ทางธรรม	$\bar{X}$	ธรรมศึกษาตรี	ธรรมศึกษาโท	ธรรมศึกษาเอก
		๔.๐๘	๔.๒๗	๔.๔๒
ธรรมศึกษาตรี	๔.๐๘		๐.๑๙	๐.๓๒*
ธรรมศึกษาโท	๔.๒๗			๐.๑๓
ธรรมศึกษาเอก	๔.๔๒			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๖๖ พบว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทินิภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๑ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นเอก มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทินิภาพรวมมากกว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นโท

๔.๔ อาชีพมารดาต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๖๗ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่ต่อมารดา บิดา จำแนกตามอาชีพมารดา

(N=๓๐๐)

อาชีพมารดา	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ข้าราชการ	๑๒	๔.๒๗	๐.๔๘	มาก
รัฐวิสาหกิจ	๑๑	๔.๓๑	๐.๔๑	มาก
พนักงานบริษัท	๓๗	๔.๓๖	๐.๓๗	มาก
ค้าขาย	๗๓	๔.๒๕	๐.๔๖	มาก
รับจ้าง	๑๐๗	๔.๒๕	๐.๕๔	มาก
ธุรกิจส่วนตัว	๖๐	๔.๓๗	๐.๕๕	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๓๐	๐.๔๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๖๗ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามอาชีพมารดา มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่ต่อมารดาบิดาโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอาชีพมารดา มีรายละเอียดดังตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๖๘ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่ต่อมารดาบิดา จำแนกตามอาชีพมารดา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๕๕	๕	๐.๑๑	๐.๔๖	๐.๘๐
ภายในกลุ่ม	๖๗.๕	๒๘๔	๐.๒๓		
รวม	๖๘.๑	๒๘๙			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๖๘ พบว่าอาชีพมารดาของนักเรียนที่มีต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่ต่อมารดาบิดาไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๖๘ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณครูที่ต่อครู
อาจารย์ จำนวนตามอาชีพมารดา

(N=๓๐๐)

อาชีพมารดา	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ข้าราชการ	๑๒	๔.๐๘	๐.๗๒	มาก
รัฐวิสาหกิจ	๑๑	๔.๓๑	๐.๕๖	มาก
พนักงานบริษัท	๓๗	๔.๒๔	๐.๕๒	มาก
ค้าขาย	๗๓	๔.๐๖	๐.๕๘	มาก
รับจ้าง	๑๐๗	๔.๑๑	๐.๕๕	มาก
ธุรกิจส่วนตัว	๖๐	๔.๑๑	๐.๕๑	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๑๓	๐.๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๖๘ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำนวนตามอาชีพมารดามีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณครูที่ต่อครูอาจารย์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอาชีพมารดา มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๗๐ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณครูที่ต่อครูอาจารย์ จำนวนตาม
อาชีพมารดา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๒๓	๕	๐.๒๔	๐.๘๐	๐.๕๔
ภายในกลุ่ม	๘๖.๘	๒๘๔	๐.๓๐		
รวม	๘๘.๒	๒๘๙			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๗๐ พบว่าอาชีพมารดาของนักเรียนที่มีต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณครูที่ต่อครูอาจารย์ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๗๑ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวทีต่อ
พระมหากษัตริย์ จำแนกตามอาชีพมารดา

(N=๓๐๐)

อาชีพมารดา	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ข้าราชการ	๑๒	๔.๓๐	๐.๕๖	มาก
รัฐวิสาหกิจ	๑๑	๔.๕๑	๐.๓๖	มากที่สุด
พนักงานบริษัท	๓๗	๔.๔๒	๐.๔๕	มาก
ค้าขาย	๗๓	๔.๔๐	๐.๕๑	มาก
รับจ้าง	๑๐๗	๔.๒๖	๐.๕๑	มาก
ธุรกิจส่วนตัว	๖๐	๔.๓๘	๐.๔๓	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๓๕	๐.๕๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๗๑ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามอาชีพมารดา มีความ
เข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณต่อพระมหากษัตริย์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตาม
อาชีพมารดา มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๗๒ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณต่อพระมหากษัตริย์
จำแนกตามอาชีพมารดา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๐๕	๕	๐.๒๑	๐.๘๖	๐.๕๐
ภายในกลุ่ม	๖๖.๑	๒๘๔	๐.๒๔		
รวม	๗๐.๒	๒๘๙			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๗๒ พบว่าอาชีพมารดาของนักเรียนที่มีต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกศัญญ
กตเวทีต่อพระมหากษัตริย์ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที่ต่อ
 ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จำแนกตามอาชีพมารดา

(N=๓๐๐)

อาชีพมารดา	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ข้าราชการ	๑๒	๔.๔๖	๐.๔๒	มาก
รัฐวิสาหกิจ	๑๑	๔.๕๔	๐.๔๑	มากที่สุด
พนักงานบริษัท	๓๗	๔.๔๔	๐.๕๐	มาก
ค้าขาย	๗๓	๔.๒๘	๐.๕๖	มาก
รับจ้าง	๑๐๗	๔.๓๘	๐.๕๕	มาก
ธุรกิจส่วนตัว	๖๐	๔.๕๔	๐.๓๖	มากที่สุด
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๔๑	๐.๕๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามอาชีพมารดา มีความ
 เข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที่ต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอาชีพ
 มารดา มีรายละเอียดดังตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที่ต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
 จำแนกตามอาชีพมารดา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๗๓	๕	๐.๓๔	๑.๒๖	๐.๒๖
ภายในกลุ่ม	๗๕.๘	๒๘๔	๐.๒๖		
รวม	๗๗.๕	๒๘๙			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่าอาชีพมารดาของนักเรียนที่มีต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญู
 คุณเดวที่ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกัญญกตเวทีต่อ
 ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จำนวนตามอาชีพมารดา

(N=๓๐๐)

อาชีพมารดา	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ข้าราชการ	๑๒	๔.๔๖	๐.๔๒	มาก
รัฐวิสาหกิจ	๑๑	๔.๕๔	๐.๔๑	มากที่สุด
พนักงานบริษัท	๓๗	๔.๔๔	๐.๕๐	มาก
ค้าขาย	๗๓	๔.๒๘	๐.๕๖	มาก
รับจ้าง	๑๐๗	๔.๓๘	๐.๕๕	มาก
ธุรกิจส่วนตัว	๖๐	๔.๕๔	๐.๓๖	มากที่สุด
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๔๑	๐.๕๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำนวนตามอาชีพมารดา มีความ
 เข้าใจเรื่องกัญญกตเวทีต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอาชีพ
 มารดา มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกัญญกตเวทีต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
 จำนวนตามอาชีพมารดา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๗๓	๕	๐.๓๔	๑.๒๖	๐.๒๖
ภายในกลุ่ม	๗๕.๘	๒๘๔	๐.๒๖		
รวม	๗๗.๕	๒๘๙			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่าอาชีพมารดาของนักเรียนที่มีต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกัญญ
 กตเวทีธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๗ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจ เรื่องกตัญญูคุณเวทีกีฬาพรหม
จำแนกตามอาชีพมารดา

(N=๓๐๐)

อาชีพมารดา	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ข้าราชการ	๑๒	๔.๒๔	๐.๔๗	มาก
รัฐวิสาหกิจ	๑๑	๔.๓๗	๐.๓๓	มาก
พนักงานบริษัท	๓๗	๔.๓๓	๐.๓๕	มาก
ค้าขาย	๗๓	๔.๒๑	๐.๓๕	มาก
รับจ้าง	๑๐๗	๔.๒๓	๐.๔๖	มาก
ธุรกิจส่วนตัว	๖๐	๔.๒๕	๐.๒๗	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๒๖	๐.๔๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามอาชีพมารดา มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทีกีฬา โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอาชีพมารดา มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๘ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทีกีฬาพรหม จำแนก ตามอาชีพ
มารดา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Slg.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๖๒	๕	๐.๑๒	๐.๗๔	๐.๕๕
ภายในกลุ่ม	๔๗.๗	๒๘๔	๐.๑๖		
รวม	๔๘.๓	๒๘๙			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่าอาชีพมารดาของนักเรียนที่มีต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทีกีฬา โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔.๕ อาชีพบิดาต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกัญญาเขตเวที่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๘ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกัญญาเขตเวที่ต่อบิดา
จำแนกตามอาชีพของบิดา

(N=๓๐๐)

อาชีพบิดา	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ข้าราชการ	๒๒	๔.๐๓	๐.๕๓	มาก
รัฐวิสาหกิจ	๗	๔.๓๕	๐.๔๖	มาก
พนักงานบริษัท	๕๐	๔.๓๐	๐.๔๗	มาก
ค้าขาย	๕๑	๔.๒๒	๐.๔๖	มาก
รับจ้าง	๑๒๖	๔.๓๔	๐.๕๓	มาก
ธุรกิจส่วนตัว	๔๔	๔.๓๖	๐.๔๕	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๓๐	๐.๔๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่านักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ จำแนกตามอาชีพของบิดามีความเข้าใจเรื่องกัญญาเขตเวที่ต่อบิดา โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอาชีพของบิดา มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๙ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกัญญาเขตเวที่ จำแนกตามอาชีพของบิดา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๖๗	๕	๐.๓๖	๑.๖๓	๐.๑๕
ภายในกลุ่ม	๖๖.๓	๒๘๖	๐.๒๓		
รวม	๖๗.๙	๒๙๑			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๙ พบว่าอาชีพของบิดาของนักเรียนที่มีต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกัญญาเขตเวที่บิดาไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๘๑ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกศัญญुकवेत्ती ต่อครู
อาจารย์ จำนวนคณาจารย์ของบิคา

(N=๓๐๐)

อาชีพบิคา	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ข้าราชการ	๒๒	๓.๘๗	๐.๖๘	มาก
รัฐวิสาหกิจ	๗	๔.๑๕	๐.๖๔	มาก
พนักงานบริษัท	๕๐	๔.๑๓	๐.๖๑	มาก
ค้าขาย	๕๑	๔.๐๗	๐.๕๕	มาก
รับจ้าง	๑๒๖	๔.๑๗	๐.๕๖	มาก
ธุรกิจส่วนตัว	๔๔	๔.๑๓	๐.๔๖	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๑๒	๐.๕๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๘๑ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำนวนคณาจารย์ของบิคา มีความเข้าใจเรื่องกศัญญुकवेत्तीครูอาจารย์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกคณาจารย์ของบิคา มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๘๒ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกศัญญुकवेत्तीต่อครูอาจารย์จำนวนคณาจารย์
ของบิคา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๖๑	๕	๐.๑๒	๐.๓๘	๐.๘๕
ภายในกลุ่ม	๕๐.๖	๒๘๖	๐.๓๑		
รวม	๕๑.๒	๒๙๑			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๘๒ พบว่าอาชีพของนักเรียนที่ต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกศัญญुकवेत्ती ต่อครูแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญอาจารย์ ไม่ทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๘๓ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องคัมภีรกรรมที่ต่อ
พระมหากษัตริย์ จำแนกตามอาชีพของบิดา

(N=๓๐๐)

อาชีพบิดา	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ข้าราชการ	๒๒	๔.๒๓	๐.๕๐	มาก
รัฐวิสาหกิจ	๗	๔.๔๒	๐.๕๑	มาก
พนักงานบริษัท	๕๐	๔.๓๑	๐.๔๔	มาก
ค้าขาย	๕๑	๔.๓๗	๐.๔๗	มาก
รับจ้าง	๑๒๖	๔.๓๐	๐.๕๒	มาก
ธุรกิจส่วนตัว	๔๔	๔.๕๐	๐.๔๑	มากที่สุด
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๓๖	๐.๔๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๘๓ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามอาชีพ มีความเข้าใจ
เรื่องคัมภีรกรรมที่ต่อพระมหากษัตริย์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอาชีพของบิดา
มีรายละเอียดดังตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๘๔ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องคัมภีรกรรมที่ต่อพระมหากษัตริย์จำแนกตาม
อาชีพของบิดา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๘๔	๕	๐.๓๗	๑.๖๐	๐.๑๖
ภายในกลุ่ม	๖๖.๕	๒๘๖	๐.๒๒		
รวม	๖๘.๔	๒๙๑			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๘๔ พบว่าอาชีพของนักเรียนที่มีต่างกันมีความเข้าใจเรื่องคัมภีรกรรมที่
พระมหากษัตริย์ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๘๕ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณควาที่ต่อ
พระรัตนตรัย จำแนกตามอาชีพของบิดา

(N=๓๐๐)

อาชีพบิดา	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ข้าราชการ	๒๒	๓.๓๐	๑.๑๒	ปานกลาง
รัฐวิสาหกิจ	๓	๓.๖๑	๐.๕๖	มาก
พนักงานบริษัท	๕๐	๓.๓๓	๐.๖๓	มาก
ค้าขาย	๕๑	๓.๕๖	๐.๓๓	มาก
รับจ้าง	๑๒๖	๓.๓๕	๐.๘๓	มาก
ธุรกิจส่วนตัว	๔๔	๓.๓๘	๐.๖๓	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๓.๓๑	๐.๘๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๘๕ พบว่านักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามอาชีพของบิดา มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณควาที่ต่อพระรัตนตรัย โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอาชีพของบิดา มีรายละเอียดดังตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๘๖ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณควาที่ต่อพระรัตนตรัยจำแนกตาม
อาชีพของบิดา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๕.๐๕	๕	๑.๐๑	๑.๒๒	๐.๒๖
ภายในกลุ่ม	๑๘๘.๘	๒๘๖	๐.๖๖		
รวม	๑๙๓.๘	๒๙๑			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๘๖ พบว่าอาชีพของบิดาของนักเรียนที่มีต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณควาที่ต่อพระรัตนตรัย ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๘๗ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกัญญกเวทีค่อ
 ธรรมชาติสังเวคด้อม จ้าแนกคามอาหีพของบิคา

(N=๓๐๐)

อาหีพบิคา	จ้านวน	$\bar{X}$	S.D.	แปดผล
จ้าราชการ	๒๒	๔.๔๗	๐.๓๒	มาก
รัฐวิสาหกิจ	๗	๔.๔๕	๐.๕๕	มาก
พนักงานบริษัท	๕๐	๔.๔๖	๐.๕๖	มาก
ค้าขาย	๕๑	๔.๓๐	๐.๕๔	มาก
รับจ้าง	๑๒๖	๔.๓๘	๐.๕๑	มาก
ธุรกิจส่วนตัว	๔๔	๔.๕๒	๐.๔๗	มากที่สุด
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๔๑	๐.๕๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๘๗ พบว่านักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จ้าแนกคามอาหีพของบิคา
 มีความเข้าใจเรื่องกัญญกเวทีค่อธรรมชาติสังเวคด้อม โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกคาม
 อาหีพของบิคา มีรายละเอียดคังคคามตารางค่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๘๘ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกัญญกเวทีค่อธรรมชาติสังเวคด้อม
 จ้าแนกคามอาหีพของบิคา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๖๒	๕	๐.๓๘	๑.๔๕	๐.๒๐
ภายในกลุ่ม	๗๕.๖	๒๘๖	๐.๒๖		
รวม	๗๗.๘	๒๙๑			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๘๘ พบว่าอาหีพบิคาของนักเรียนที่มีค่างกันมีความเข้าใจเรื่องกัญญกเวที
 ค่อธรรมชาติสังเวคด้อม ไม่ค่างค่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๔๘ แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเข้าใจเรื่องกัญญกเวทในภาพรวม
จำแนกตามอาชีพของบิดา

(N=๓๐๐)

อาชีพบิดา	จำนวน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ข้าราชการ	๒๒	๔.๐๗	๐.๔๖	มาก
รัฐวิสาหกิจ	๗	๔.๓๒	๐.๓๗	มาก
พนักงานบริษัท	๕๐	๔.๒๘	๐.๔๕	มาก
ค้าขาย	๕๑	๔.๒๐	๐.๓๕	มาก
รับจ้าง	๑๒๖	๔.๒๔	๐.๔๔	มาก
ธุรกิจส่วนตัว	๔๔	๔.๓๕	๐.๓๐	มาก
รวมค่าเฉลี่ย	๓๐๐	๔.๒๕	๐.๔๑	มาก

ตารางที่ ๔.๔๘ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามอาชีพของบิดา ความเข้าใจเรื่องกัญญกเวท โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอาชีพของบิดา มีรายละเอียดดัง
ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๕๐ แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกัญญกเวทในภาพรวม จำแนกตามอาชีพบิดา

(N=๓๐๐)

แหล่งความแปรปรวน	S.S.	d.f.	M.S.	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๑๕	๕	๐.๒๓	๑.๔๒	๐.๒๑
ภายในกลุ่ม	๔๘.๐	๒๘๖	๐.๑๖		
รวม	๔๙.๑	๒๙๑			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๕๐ พบว่าอาชีพของบิดาของนักเรียนที่มีต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกัญญกเวท
โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

บทที่ ๕

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิตศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต เพื่อเปรียบเทียบระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต คามตัวแปรอิสระ มีอายุ ชั้นปี ความรู้ทางธรรมและอาชีพบิดามารดาต่างกัน และเพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร จากกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาวิจัยไว้ ๕ ประเด็นดังนี้ คือ

๑) ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ๒) ความรู้เรื่องกตัญญูกตเวทิต ๓) ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต ต่อการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณบุพการี และ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ๔) ผลการทดสอบเปรียบเทียบสมมติฐานความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร จำแนกตามตัวแปรอิสระที่มีอายุ ชั้นปี ความรู้ทางธรรม อาชีพบิดามารดา ที่แตกต่างกัน ๕) รวบรวมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต ต่อการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณ

ประชากรศึกษาจำนวน ๑,๑๕๑ คน ๒๘ ห้อง ได้แก่ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร โดยใช้สูตรของทาโร ยามานะ (Taro Yamane) หาขนาดสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ ๒๘๖.๘๔ คน ระดับความเชื่อมั่น ๙๕% ความคลาดเคลื่อน $\pm 5\%$ การวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ เลือกศึกษาชั้นปีละ ๕ ห้องๆละ ๒๐ คน สุ่มแจกกลุ่มตัวอย่าง ๑๕ ห้อง ได้จำนวน ๓๐๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในวิจัย คือ แบบสอบถามความรู้เรื่องกตัญญูกตเวทิต และแบบสอบถามความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิต ต่อการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณบิดามารดา ครูอาจารย์ พระมหานักบวช ๓ พระภิกษุสงฆ์ ๓ พระภิกษุสามเณร ๓ พระภิกษุสามเณร ๓ พระภิกษุสามเณร สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) วิเคราะห์เปรียบเทียบใช้สถิติ F-test (One-way ANOVA) ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทดสอบหาความแตกต่างของค่าเฉลี่ย เป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey โดยใช้

ตอนที่ ๕ เพื่อศึกษาปัญหาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเรื่องกัตถุญ
กตเวทีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร
กรุงเทพมหานคร

ผู้วิจัยได้ตั้งคำถาม การตอบแทนบุญคุณบิดามารดา ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์
พระรัตนตรัย ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ใช้ในการวิเคราะห์หา
ข้อมูลเพื่อนำเสนอในรูปตารางประกอบการบรรยายดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๕๑ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและความเข้าใจเรื่องกัตถุญกตเวทีค่อบุพการีและ
ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ตามตารางต่อไปนี้

(N=๓๐๐)

ปัญหา	ความถี่	ข้อเสนอแนะ	ความถี่
๑. ครอบครัวขาดความรักความอบอุ่น การอบรมเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่เยาว์วัย จึงทำให้ท่านทุกข์กายทุกข์ใจ	๘	๑. เอาใจใส่ดูแล เวลาท่านไม่สบาย ประพาศสติให้ท่านภาวนามัย ทำให้ ท่านเกิดความสุขกายสบายใจ	๑๕
๒. ไม่ตั้งใจเล่าเรียน ไม่ เชื่อฟัง ไม่สนใจตนเองและผู้อื่น ทำให้ ครูอาจารย์ ผิดหวังท่านเสียใจ	๔	๒. ควรตั้งใจเล่าเรียนศิลปวิทยาโดย เคารพ เชื่อฟังครูอาจารย์เป็นศิษย์ ที่ดีทั้งกาย วาจาและใจ	๑๔
๓. ประชาชนของชาติมีความคิด แตกต่างกัน ไม่สามัคคีปรองดอง กัน	๓	๓. จงรักภักดี ค่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์	๑๖
๔. ดำเนินชีวิตเร่งรีบ ไม่มีเวลาอยู่ กับงาน รักษาศีล ปฏิบัติธรรม น้อยลง	๔	๔. ทำบุญตักบาตร รักษาศีล ปฏิบัติ ธรรม เจริญจิตภาวนาให้จิตสงบ	๑๒
๕. คนขาดระเบียบวินัย ไร้จิตสำนึก คุณธรรมชาติ ลักคด ไม่ทำลาย ป่า ทั้งขยะไม่เคารพกฎหมาย	๕	๕. ช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม โดยไม่ละเมิดทำผิด กฎหมาย	๑๕
รวม	๒๔	รวม	๗๖

จากตารางที่ ๔.๕๑ พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำนวนกลุ่มตัวอย่าง ๓๐๐ คน เลือกเฉพาะนักเรียนที่เสนอแนะปัญหาโดยรวมได้ จำนวน ๒๔ คนและเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทิต่อบุพการี และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จำนวน ๑๖ คนมีรายละเอียดดังนี้

ด้านปัญหา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร พบว่า ปัญหาด้านครอบครัวที่ขาดความรักความอบอุ่นในการอบรมเลี้ยงดู ลูกหลานตั้งแต่เยาว์วัยจึงทำให้บิดามารดาไม่มีความทุกข์กายทุกข์ใจภายหลังเมื่อเด็กโตแล้ว เพราะบิดามารดาตามใจบุตรเกินพอดี จึงไม่มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน รองลงมาเมื่อนุญ้ย่อยหย่อนศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ขาดความกตัญญูคเวทีก็นักประกอบอาชีพทุจริตขาดระเบียบวินัยไร้จิตสำนึกถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์และประโยชน์ของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จึงคิดไม่ทำลายป่า ดันน้ำลำธารทำผิดกฎหมาย ส่วนทางด้านโรงเรียน พบว่า นักเรียนไม่ค่อยตั้งใจศึกษาเล่าเรียนไม่เชื่อฟัง คือไม่สนใจตนเองตามเพื่อนที่มีพฤติกรรมเดียวกัน ทำให้ครูอาจารย์ หักหวังและเสียใจ ปัญหาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ประชาชนของชาติมีความคิดแตกต่างกันไม่มีความสามัคคีกัน จึงเกิดความวุ่นวายภายในประเทศทำให้การพัฒนาประเทศช้าลง ส่วนพุทธศาสนิกชนไม่มีความพอดีจึงมักส่วนกระแสเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งบริโภคนิยมตามกระแสโลกาภิวัตน์มากขึ้นจึงทำให้ดำเนินชีวิตเร่งรีบให้ทันเวลาที่โลกกำหนดจึงไม่มีเวลารักษา ศิล ปฏิบัติธรรมเจริญภาวนาลดลงจิตฟุ้งซ่าน ตกอยู่ในโลกธรรม ๘ และความโลภ โกรธ หลง มีเทคโนโลยี แต่ไม่มีพุทธโทย เป็นต้น

ข้อเสนอแนะความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทิต่อบุพการีและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ให้ความสำคัญ ในด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วยจิตได้สำนึก รองลงมามีเคารพจงรักภักดี ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และบิดามารดาด้วยการเอาใจใส่ดูแล เวลาทาน ไม่สบายและประพฤติดีให้ท่านภาควุมิใจสบายใจในบุตรเมื่ออยู่ที่โรงเรียนตั้งใจเล่าเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ เชื่อฟังครูอาจารย์ ด้านพระรัตนตรัยบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยบุญกิริยาวัตถุ ๓ ทำบุญศรัทธาบริจาค ๕ เจริญภาวนาปฏิบัติธรรมให้จิตผ่องใสมีความสงบเย็น อุดหนุนและเผยแผ่หลักธรรมความกตัญญูคเวทิต่อเพื่อนผู้กลุ่มเพื่อนให้ขยายออกไป

การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ ซึ่งสามารถสรุปผลของการวิจัยตามข้อค้นพบ(Fact Findings) ได้ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีอายุ ๑๕ ปีขึ้นไปจำนวน ๑๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๖๗ มีความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นโท มีจำนวน ๑๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๗ บิดาของนักเรียนประกอบอาชีพรับจ้าง มีจำนวน ๑๒๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๓๓ มารดาของนักเรียนอาชีพรับจ้าง มีจำนวน ๑๐๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๖๗

๕.๑.๒ ผลการศึกษาวิเคราะห์ความรู้เรื่องกตัญญูคุณเดวที่ พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที่โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย ๔.๖๔ เมื่อพิจารณารายชื่อจากมากไปหาน้อยจะเห็นว่า แต่ละข้อมีค่าเฉลี่ยตามลำดับดังนี้

๑) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความรู้เรื่องกตัญญูคุณเดวที่ ค่อพระมหากษัตริย์มากที่สุด ข้อที่ว่าพระมหากษัตริย์ คือ ร่มเกล้าของพสกนิกร เคารพเทิดทูลสูงสุด โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๘๐ อยู่ในระดับมากที่สุด

๒) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความรู้เรื่องกตัญญูคุณเดวที่ ค่อบิดามารดามากที่สุด ข้อที่ว่า บิดามารดา คือ ผู้มีเมตตา กรุณา นุติตา อุเบกขาต่อบุตร มีค่าเฉลี่ย ๔.๘๘ อยู่ในระดับมากที่สุด

๓) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความรู้เรื่องกตัญญูคุณเดวที่ค่อ พระรัตนตรัยมากที่สุด ข้อที่ว่า พระพุทธเจ้าผู้ทรงวางให้มนุษย์ ทำความดี ละความชั่ว ทำจิตใจบริสุทธิ์ผ่องใส มีค่าเฉลี่ย ๔.๗๑ อยู่ในระดับมากที่สุด

๔) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความรู้เรื่องกตัญญูคุณเดวที่ ค่อครูอาจารย์มากที่สุด ข้อที่ว่าครูอาจารย์ เป็นผู้มีหน้าที่แนะนำอบรมสั่งสอนให้ศิษย์มีความรู้ความสามารถ ให้เป็นคนดีของสังคม มีค่าเฉลี่ย ๔.๕๒ อยู่ในระดับมากที่สุด

๕) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความรู้กตัญญูคุณเดวที่ ค่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมากที่สุดข้อที่ว่า การปลูกต้นไม้ทดแทนป่าเสื่อมโทรมเพื่อฟื้นฟูป่าสู่ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมีค่าเฉลี่ย ๔.๕๒ อยู่ในระดับมากที่สุด

๕.๑.๓ ผลการศึกษาวิเคราะห์ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที่ ค่อการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณค่อบิดามารดา ครู อาจารย์ พระมหากษัตริย์ พระรัตนตรัย และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมโดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย ๔.๑๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านจากมากไปหาน้อยมีดังนี้

๑) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที่ ค่อการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในภาพรวมมีค่าเฉลี่ย ๔.๔๐ อยู่ระดับมาก รายข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ไม่ตัดไม้ทำลายป่าที่ต้นน้ำลำธารเป็นการระลึกถึงธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ให้คุณ มี

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๕ รองลงมา คือ ไม่ทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เป็นการตอบแทนบุญคุณประเทศชาติมีค่าเฉลี่ย ๔.๕๓ และเมื่อคืนเสียหรือคืนแจ้งการปลูกพืชเศรษฐกิจส่งเสริมแร่ธาตุในดินใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ได้เดือนตัวช่วยพรวนดินตามธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๕ อยู่ในระดับมาก

๒) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณด้านพระมหากษัตริย์ โดยรวมมีค่าเฉลี่ย ๔.๓๔ ระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดจะเห็นว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ข้อ มีความจงรักภักดีมีค่าเฉลี่ย ๔.๖๐ รองลงมาคือความซื่อสัตย์สุจริตตั้งใจประพฤติตนเป็นพลเมืองดีมีค่าเฉลี่ย ๔.๕๒ และนักเรียนช่วยประชาสัมพันธ์การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๘ อยู่ระดับมาก

๓) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณ ด้านบิดามารดา โดยรวมมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๕ ระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดจะเห็นว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่านมีค่าเฉลี่ย ๔.๕๖ รองลงมา คือ ท่านได้เลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบเมื่อถึงเวลาอันควรมีค่าเฉลี่ย ๔.๔๔ และข้อที่ ประพฤติตนให้เหมาะสมกับเป็นทายาทมีค่าเฉลี่ย ๓.๕๓ อยู่ในระดับมาก

๔) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณ ด้านครูอาจารย์ โดยรวม มีค่าเฉลี่ย ๔.๑๖ ระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดจะเห็นว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ เชื้อฟังครูอาจารย์ อบรมสั่งสอนในห้องเรียนอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๑ รองลงมา คือ ตั้งใจเล่าเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ มีค่าเฉลี่ย ๔.๑๖ และ อยู่ระดับมาก คือ ขยันศึกษาค้นคว้า หากความรู้ สอบถามข้อสงสัยจากท่านมีค่าเฉลี่ย ๓.๕๖ อยู่ในระดับมาก

๕) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณด้านพระรัตนตรัย โดยรวมมีค่าเฉลี่ย ๓.๗๐ ระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดจะเห็นว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ด้วยการ ลด ละ เลิก อบาขมุข อยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ๔.๐๔ รองลงมา คือ นักเรียนได้เข้าไปร่วมกิจกรรม เมื่อถึงวันสำคัญทางพุทธศาสนา อยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ๓.๘๕ และ อยู่ในระดับปานกลาง คือ นักเรียนใช้สื่อทางอินเทอร์เน็ตศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีค่าเฉลี่ย ๓.๐๕ อยู่ในระดับปานกลาง

๕.๑.๔ ผลการทดสอบสมมติฐาน เปรียบเทียบความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อการปฏิบัติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ที่มีอายุ ชั้นปี การศึกษา ความรู้ทางธรรม อาชีพ บิดาอาชีพมารดา สามารถสรุป ได้ดังนี้

๑) จากสมมติฐานการวิจัยที่ว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ที่มีอายุต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อการปฏิบัติแตกต่างกัน โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันทุก ๆ ด้าน อย่างมีนัยสำคัญ

ทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เป็นไปตามสมมติฐาน เมื่อทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey พบว่านักเรียนที่มีอายุต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทิจนในภาพรวมแตกต่างกัน มีจำนวน ๒ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีอายุ ๑๕ ปี มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทิจน โดยรวมมากกว่านักเรียนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๓ ปี และนักเรียนที่มีอายุ ๑๓-๑๕ ปี

๒) จากสมมติฐานการวิจัยที่ว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ที่มีระดับชั้นการศึกษาต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทิจนแตกต่างกันโดยรวมและรายด้านแตกต่างกันทุก ๆ ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เป็นไปตามสมมติฐาน เมื่อทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทิจนในภาพรวมแตกต่างกัน มีจำนวน ๓ คู่ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ มัธยมศึกษาปีที่ ๒ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทิจน โดยรวมมากกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทิจน โดยรวมมากกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

๓) จากสมมติฐานการวิจัยที่ว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ที่มีความรู้ทางธรรมต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทิจนแตกต่างกันโดยรวมและรายด้านแตกต่างกันทุก ๆ ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เป็นไปตามสมมติฐาน เมื่อทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey พบว่า นักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทิจนโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๑ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นเอก มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทิจน โดยรวมมากกว่านักเรียนที่มีความรู้ทางธรรมศึกษาชั้นโท

๔) จากสมมติฐานการวิจัยที่ว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ที่อาชีพของบิดาและมารดา ที่ต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทิจน แตกต่างกัน จากผลการวิจัยพบว่า อาชีพของบิดามารดาที่ต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคเวทิจน โดยรวม และ รายด้าน ไม่แตกต่างกัน ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งเอาไว้ ทั้งนี้อธิบายได้ว่า ไม่ว่าบิดาและมารดาจะมีอาชีพอะไรก็ตามถือว่าพ่อแม่เป็นบุพพการีของลูก สูงสุด และสามารถอบรมสั่งสอนลูก ๆ ทุกคนให้เป็นคนดี มีความกตัญญูคเวทิจนได้

สรุปได้ว่า พ่อ แม่ คือ ผู้ให้กำเนิด ให้เลือดเนื้อชีวิต แม่อุ้มท้องถึงเก้าเดือน จนถึงวันที่คลอดลูกแม่ให้ลูกคนนมแม่ (เลือดแม่) ส่วนพ่อก็เป็นผู้ให้กำลังใจและรักห่วงใยแม่ช่วยเหลือทุกอย่างเท่าที่ทำได้ ทำงานแทนแม่จนกว่าจะแข็งแรงช่วยเหลือตัวเองได้เพราะฉะนั้นพ่อแม่เป็นบุพพการีของลูกที่ท่านมีอุปการคุณมากที่สุด จึงเปรียบเทียบให้เป็นพระในบ้านที่ลูกทุกคนควรเคารพ ตักการบูชาท่านในบ้าน ท่านเป็นทั้งพยาบาลครูอาจารย์เป็นพระพรหมของลูก คือ มีเมตตา กรุณา

บุทิดา อุเบกขา ค้อลูก ๆ ทุกคนและซากที่บุคคลอื่นจะทำแทนได้เหมือน ท่านจึงอยากให้ลูกของคน
ทุกคนเป็นคนที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทียี่

๕.๒ การอภิปรายผล

จากการสรุปผลการวิจัยความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทียี่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓
โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร สามารถนำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้

๕.๒.๑ การศึกษาวิเคราะห์ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทียี่ พบว่า นักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย โดยรวมมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทียี่ ค่อ
บิดามารดา ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์ พระรัตนตรัย ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับ
มากที่สุด เมื่อพิจารณาารายด้าน พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย
เขตสาทร กรุงเทพมหานคร มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทียี่ ค่อพระมหากษัตริย์มากที่สุด
และค่าเฉลี่ยน้อย คือ ครู อาจารย์

อธิบายได้ว่าเป็นเพราะพระมหากษัตริย์ คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช
มหาราชทรงทำคุณประโยชน์เพื่อพสกนิกรทุกหมู่เหล่าตามพระปฐมบรมราชโองการว่า
“เราจักครองแผ่นดิน โดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” เป็นพระมหากษัตริย์ที่
พระบาทคิดดินที่มีความใกล้ชิดห่วงใยต่อประชาราษฎร์ทั่วทุกสารทิศของภาคโดยพระองค์มี
ความสุขอยู่กับภารวิเคราะห้ทอดพระเนตรปัญหาและพระราชดำริเกี่ยวกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
คือ ดินน้ำลมอณูภูมิอากาศที่แปรปรวนเกิดขึ้นในโลกนี้ที่แตกต่างกัน พระองค์จึงทรงลงสำรวจ
การป้องกันปัญหาภัยธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เช่น ทรงฟื้นฟูพื้นที่ที่แห้งแล้งกันดาร (king helped
recover) กักเก็บน้ำไว้ใช้เมื่อจำเป็นปลูกหญ้าแฝกรักษาหน้าดินช่วยเหลือผู้มีความเดือดร้อนพระองค์
มีวิสัยทัศน์ไกลทรงตราครุฑรางวัล เพื่อประชาชนสอดคล้อง ศาสตราจารย์เสฐียรพงษ์ วรรณปก
กล่าวว่า ปกเกล้าเหล่าประชา พระคุณพระมากล้น ไร่พัน นั้นแล คือ ทรงเป็นแบบอย่างแห่งพระราช
โอรสที่ทรงกตัญญูคุณเวทียี่อย่างยิ่งค่อผู้มีพระคุณ ทรงนอบน้อม อ่อนโยนค่อสมเด็จพระเจ้าและพสกนิกร
ทั่วไป กับคนชราภาพ มีความอดกลั้น อดทน พากเพียร เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ พระผู้ทรงเป็น
อุบาสรรัตนะ สมเด็จพระทรงเลี้ยงดูอย่างสามัญชน ให้เ้าคิดดินที่สุด ทรงเตือนว่า “ชื่อของลูก คือ ภูมิ
พล แปลว่า แผ่นดิน ลูกจะต้องคิดดิน” สมเด็จพระทรงสอนให้มีความประหยัด และให้อินบนขาของ
ตนเอง ซึ่งเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่ได้รับปลูกฝังคั่งแต่ทรงพระเยาว์

ส่วนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทียี่ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียน
สตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทียี่ค่อครูอาจารย์
มีค่าเฉลี่ยน้อย อธิบายได้ว่าเป็น เพราะ ครูอาจารย์ผู้ให้แสงสว่างทางปัญญาแก่ศิษย์บางท่านอาจ

มีปัญหาด้านการครองชีพมีงานมากเกินไปกำลังจึงขาดการวางแผน ในการเตรียมการสอน การใช้สื่อ อุปกรณ์ ทำให้มีจิตวิญญาณความเป็นครูอาจารย์หายไปจึงทำให้นักเรียน ไม่มีความศรัทธาและไม่เป็นแบบอย่างที่ดีให้เขาพอใจได้ สอดคล้อง ทฤษฎีของ ไรท์ (Wright) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า "สังคมมีส่วนในการป้อนมนุษย์ให้มีลักษณะต่าง ๆ กัน ตามแต่ว่า มนุษย์นั้นจะอยู่ในกลุ่มสังคมใด ทฤษฎีนี้ระบุว่า เด็กเล็ก ๆ จะเรียนรู้ว่าอะไรคืออะไร จากผู้อื่นที่อยู่ใกล้ชิดซึ่งเป็นตัวแทนของสังคม ด้วยกระบวนการเทียบเคียง (identification) เด็กจะใช้วิถีเลียนแบบผู้ที่มีอำนาจและผู้ที่ตนรัก" ทฤษฎีดังกล่าว อธิบายได้ว่า เด็กยอมรับเอาพฤติกรรม ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ ค่านิยมและคุณธรรมต่าง ๆ จากผู้ใหญ่ ผู้ที่ตนเองตอบความต้องการของเด็ก และผู้ที่ตนเองตอบความพอใจของเด็กมากที่สุด คือ พ่อแม่ที่ญาติ ๆ ผู้ที่เลี้ยงดู ผู้ที่ใกล้ชิดในครอบครัว ตลอดทั้งครู ผู้ใหญ่ในสังคมที่เด็กรักและพอใจ

เมื่อเด็กอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ประกอบด้วยผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรมจริยธรรม และคุณลักษณะคุณความดีนั้น ไว้ในคนด้วย และเพื่อต่อยอดความรู้ดีทางการให้กำลังใจให้ได้รับศึกษาเล่าเรียนศิลปะวิทยาที่สูงขึ้น สอดคล้องคำศุภามิตที่ว่า ภูมิ เว สาธุรूपาน กถญญกุลเวทิกา ความเป็นผู้มีกตัญญูกถเวทีกเป็นภูมิของคนดีทั้งหลาย จึงสมควรประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดีเหมาะสมกับศิษย์มีครู อาจารย์อบรมสั่งสอน ที่ปรากฏอยู่ในรายละเอียดของแบบสอบถาม ๑๐ ข้อ และเมื่อนำมาพิจารณาเป็นรายข้อทั้ง ๕ ด้านมีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

๑) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกถเวทีก คือบิดามารดา พบว่านักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่มี ความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกถเวทีกที่อยู่ในระดับมากที่สุด โดยรวมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๘ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือบิดามารดา คือ ผู้มีเมตตา กรุณา นุติตา อุเบกษาต่อบุตรมีค่าเฉลี่ย ๔.๗๘ ทั้งนี้เนื่องจากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกถเวทีกต่อบิดามารดา อธิบายได้ว่าความผูกพันระหว่างบิดามารดาบุตร เพราะที่นักเรียนได้รับความรักความอบอุ่นในการอบรมสั่งสอนจากการเลี้ยงดูของบิดามารดาและเข้าร่วมจัดกิจกรรมส่งเสริมวันพ่อวันแม่แห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเป็นประจำทุกปีเพื่อให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ได้ไปกราบไหว้เชืงหิงเคารพรับพรรับโอวาทจากบิดามารดา คือผู้ให้กำเนิด ให้เลือกเนื้อชีวิตต่อบุตร ได้ส่งเสริมนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกถเวทีกต่อบิดา มารดา เพราะบิดามารดา เป็นผู้มีบุญคุณมีอุปการคุณมากกว่าใครในโลกนี้เพราะท่านมีพรหมวิหารธรรมต่อบุตรตั้งแต่ปฏิสนธิจนประสูติมาเป็นทารกได้คัมมนมแม่ ซึ่งได้กลิ่นรองจากเลือดแม่มาเป็นอาหารมือแรกที่เลิศประเสริฐที่สุด ในโลกของลูกที่แม่ประทานมอบให้ตามธรรมชาติทั้งความรักความ

อบอุ้ม มีภูมิคุ้มกันให้แก่ชีวิตทารกน้อย ที่สำคัญยิ่ง คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์ยอดกตัญญูคุณเวทิตที่เป็นแบบอย่างที่พระองค์ทรงปฏิบัติต่อพระชนนี

๒) จากผลการศึกษา ความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต คอครูอาจารย์ พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิตในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๑๑ รายชื่อจะเห็นว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ครูอาจารย์เป็นผู้มีหน้าที่แนะนำอบรมสั่งสอนให้ศิษย์มีความรู้ความสามารถพัฒนาคนเป็นให้เป็นคนดีของสังคม มีค่าเฉลี่ย ๔.๕๒ ทั้งนี้เนื่องจากว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิตในระดับมากที่สุด อธิบายได้ว่า ครูอาจารย์ต้องการให้ศิษย์มีความก้าวหน้าในชีวิตและเป็นแบบอย่างที่ดีช่วยพัฒนาชีวิตให้มีความเจริญมากยิ่งขึ้น บุคคลากรที่มีความรู้มีคุณภาพผู้เสียสละเพื่อศิษย์ได้บรรลุความเจริญก้าวหน้าของชีวิตสอดคล้อง พระธรรมวิสุทธิกวี กล่าวสอนศิษย์ให้ประพฤติตามว่า “บุคคลพึงบำเพ็ญตนให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง (ประโยชน์ตน) สงเคราะห์ญาติและแก่ลูกสังคม” และให้ถูกศิษย์นำ ชรรณะ ไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุข ทั้งแก่ตนและสังคม โดยรวม ได้แก่ ชรรณะ ๕ ประการ คือ ขันติ เมตตา เสียสละ ให้อภัย และปล่อยวาง ซึ่งสอดคล้อง โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย ประสงค์ให้ ผู้เรียน ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพเหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละคน และจบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นที่เชื่อถือของสังคม และเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ที่น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ บุคคลากรใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน และสร้างสรรค์ ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรภาครัฐและเอกชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ในหลักสูตรศาสตร์การพัฒนาศึกษา ผู้เรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเกณฑ์ที่กำหนด พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนและบรรยากาศห้องเรียนธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้สามารถนำนวัตกรรมมาจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สอดคล้องที่ พระเทพเจติยาจารย์ กล่าวว่า พิกคนคิดแล้ว จึงฝึกผู้อื่นชื่อว่า ทำตามพระพุทธเจ้า เพราะทรงทรมานฝึกหัดพระองค์จนได้ครีสุพระอนุครตสัมมาสัมโพธิญาณเป็นผู้มาก่อนแล้วจึงเป็นผู้ทรงจำแนกธรรมสั่งสอนเวไนยสัตว์ จึงเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ เป็นผู้ฝึกบรูษผู้มีอุปนิสัยบารมี ดังนั้น การพัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระวิชานั้น ๆ อย่างแท้จริง ผู้เรียนเป็นคนที่มีสมบูรณ์ มีความประพฤติดี มีปัญญา มีความสุข มีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและเห็นแนวทางประกอบอาชีพในอนาคต สอดคล้องที่ พุทธิ คันพงษ์ กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้มีคุณภาพมีมาตรฐานที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียน

มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ มีวิจารณ์อย่าง มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง มีวิสัยทัศน์ สามารถทำงานร่วมกับคนอื่นได้ มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดี มีสุนทรียภาพ ด้านศิลปะ คมนคร และกีฬา

การมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ตระหนักในคุณค่าภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมไทย มีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และบุคลิกภาพที่ดี มีการแสวงหาความรู้เรียนรู้ ด้วยตนเอง มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องให้เป็นนักเรียนเก่ง ดีมีคุณธรรม อยู่ดีมีสุข ทั้งกาย และใจ ให้บรรลุจุดประสงค์หลาย ๆ ด้าน และได้รับพระราชทานสมนาคุณจากรัฐผู้ทำคุณประโยชน์ ต่อพระพุทธศาสนา การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมดีเด่น และสถานศึกษาดีเด่น ได้รับคัดเลือกให้ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เป็นสถาบันการศึกษาที่มีวิธีปฏิบัติงานที่ดี (Good Practice) พัฒนา บุคลากร ผู้บริหาร ครูและนักเรียนดีเด่น ซึ่งเปิดสอนอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ มีนักเรียน ทั้งหมด ๒,๐๘๔ คน (ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๑)

๓) จากผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อพระมหากษัตริย์ พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อพระมหากษัตริย์ในระดับมากมี ค่าเฉลี่ย ๔.๓๔ รายชื่อจะเห็นว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ พระมหากษัตริย์ คือ รมเกล้าของพสกนิกร เคารพ เทิดทูลสูงสุดเป็นสถาบันหลักมีค่าเฉลี่ย ๔.๘๐ ทั้งนี้เนื่องจากนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อพระมหากษัตริย์มากที่สุด

อธิบายได้ว่า สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นเสาหลักของประเทศเป็นศูนย์รวมจิตใจของพสกนิกร เพราะว่าทำคุณประโยชน์ต่อพสกนิกรทุกหมู่เหล่า ให้อุบัติมีความสุขดังนั้นพระองค์ได้กระทำมาตั้งแต่พระองค์ได้เป็นพระมหากษัตริย์และได้สัมผัสกับโครงการต่าง ๆ ที่ได้รับความช่วยเหลือโดยตรงจากพระองค์พร้อมทั้ง ได้รับทราบข่าวของพระองค์ตลอดเวลาจากสื่อสารมวลชนทุกแขนง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันทำให้ประจักษ์ต่อนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อพระมหากษัตริย์มากที่สุด เพราะได้รับการศึกษาปลูกฝังทางประวัติศาสตร์ ด้วยจิตเคารพสักการะถึงสมเด็จพระสุริโยทัย ซึ่งเป็นพระวีรกรรมที่พระองค์เสียสละเพื่อประเทศชาติสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อ ปีพุทธศักราช ๒๐๖๑ ซึ่งเป็น การเสียสละอันยิ่งใหญ่ที่กล้าว่านข้ามมาโดยตลอด และทางโรงเรียนได้มุ่งพัฒนาให้เป็นสังคมแห่ง การเรียนรู้ สร้างกุลสตรีไทยที่ก้าวทันวิทยาการ กอปรความดีงาม สมเกียรติศักดิ์แห่งพระนาม สมเด็จพระสุริโยทัย และสร้างอาคารเรียน ๑ ชั้นแบบพิเศษได้รับพระราชทานนามอาคาร ว่า อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระสุริโยทัย ซึ่งได้หล่อพระรูปสมเด็จพระสุริโยทัยราชานุสาวรีย์ไว้เป็นที่

เคารพสักการะภายในบริเวณ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย ดังกล่าวมาแล้วมีความเกี่ยวโยงถึงพระมหากษัตริย์ในสมัยราชวงศ์จักรีทุกพระองค์จนถึง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองสิริราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๘ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๕ ขณะยังทรงศึกษาอยู่ต่างประเทศ และเมื่อเสด็จนิวัติพระนครแล้ว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามแบบอย่างโบราณราชประเพณีขึ้น ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ ทรงประกาศพระราชปณิธานในการปกครองประเทศโดยธรรม สะท้อนออกมาเป็นรูปธรรมผ่าน ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ และจักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการ

ทรงมีพระเมตตากรุณาเยี่ยมเยียนและนำทรัพย์สินส่วนพระองค์มาช่วยเหลือประชาราษฎร์ เมื่อยามตกทุกข์ได้ยากมีความลำบากไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศที่มีปัญหาที่ค้างกัน โดยภูมิภาคของประเทศ สมดัง พุทธวจนะ ที่ว่า “โคจำฝูง ช้างไปตรงไหน ลูกฝูงก็ไปตรงนั้น ในหมู่มชนก็เช่นกันคนที่ได้รับการยกย่องว่าประเสริฐสุด ถ้าประพฤติธรรมก็ไม่จำเป็นต้องพูดถึงคนที่เหลือ ถ้าผู้นำประพฤติธรรมประเทศชาติประชาชน ย่อมเป็นสุข” จึงมีผลจากการวิจัยเรื่อง ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิจึงมีผลออกมาที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด

๔) จากผลการศึกษา ความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิจ ต่อพระรัตนตรัย พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิจโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๐ รายชื่อจะเห็นว่า ข้อที่มี ค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ พระพุทธเจ้าชี้ทางสว่างให้มนุษย์ ทำความดี ไม่ทำความชั่ว ทำจิตใจบริสุทธิ์ผ่องใสมีค่าเฉลี่ย ๔.๗๑ ที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทิจ ต่อพระรัตนตรัยอยู่ในระดับมากที่สุด อธิบายได้ว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย ได้เน้นให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการจัด โครงการสอบธรรมศึกษาธรรมสนามหลวง ธรรมศึกษาชั้นตรี โท เอก เพื่อนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใคร่ครองในการดำเนินชีวิตประจำวัน

การจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เข้าใจเรื่อง บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนาทุกวัน ในหนึ่งสัปดาห์ ซึ่งมีปรากฏ ใน ทานสูตร ว่า ด้วยการให้ คือศรัทธา การกำจัดมลทิน คือ ความตระหนี่ด้วยการถวายทานแก่บุญเขต คือ พระอรหันต์ผู้เลื่อมใสพร้อมด้วยคุณมีศีลเป็นคัมภีร์ เป็นเหตุให้บุคคลเมื่อตายแล้วย่อมไปเกิดในสวรรค์ และจัดงานเทศน์มหาชาติประจำปีแก่นักเรียนโรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัยเพื่อส่งเสริมให้นักเรียน ได้มีส่วนร่วมในกัณฑ์เทศน์และในการรับฟังพระธรรมเทศนาโดยตรง ซึ่งปรากฏ ในเทศนาสูตร ว่า ด้วยการเทศนา คือทรงแสดงธรรมเทศนา ให้ผู้ฟังเห็นบาปว่าเป็นบาป และเมื่อเห็นบาปว่าเป็นบาปแล้วให้เบือนหน้าคล้ายกำหนัด ปลดปล่อยคนให้พ้นจากบาปนั้นเสีย ก็จะพ้นจากทุกข์ได้ และมีมนต์พระสงฆ์สวดมนต์ธรรมประจำในโรงเรียนให้มีการ

ฝึกฝนอบรมจิตเจริญจิตภาวนาสารวมกายวาจาความวิถิปุทธให้นักเรียนเข้าถึงพระรัตนตรัย ยึดถือ เป็นสรณะเป็นที่พึ่งที่ระลึก จึงได้หล่อพระพุทธรูปพระธรรมศรีสุริโยทัย ปางลีลาประทานพร ประดิษฐานด้านหน้าโรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของคณะครู นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชนได้กราบไหว้บูชาให้เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ให้ร่มเย็นเป็นสุขทั้งกายและใจ สอดคล้อง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า พระรัตนตรัย เป็นเสาหลักใหญ่สามเสาที่ ชาวพุทธพึงระลึกตระหนกอยู่เสมอ คือ พระรัตนตรัย ในฐานะเครื่องนำเข้าสู่มรรค และเป็นที่ยรวม ของการปฏิบัติตามมรรค เป็นหลักยึดเหนี่ยวเบื้องต้นของชาวพุทธ ได้แก่ คุณพระพุทธรูป คุณพระธรรม และคุณพระสงฆ์ ตามปกติจึงถือเอาสรวณคัมภีร์ คือ การถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ว่าเป็นเครื่องหมาย ของการเป็นพุทธศาสนิกชน และความเป็นอุบาสกอุบาสิกา แม้แต่พระโศคานันท์ ก็มีคุณสมบัติอย่าง หนึ่งในว่า เป็นผู้มิศรัทธาตั้งหมั่นไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัย จึงเป็นข้อที่นำศึกษาว่า ความเคารพ นับถือพระรัตนตรัยเป็นข้อปฏิบัติ ณ ส่วนใด อยู่ที่จุดไหน ในการดำเนินตามมรรค สอดคล้อง พระครูถนัดญาณดิถีวิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กฤษณาธมฺโม) กล่าวว่า พระสารีบุตรแสดงธรรมโปรด มารดา" โดยพรรณนาพระพุทธรูป พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ให้มารดาผู้เป็นมิถนาคิภูริ (ความเห็นผิด) ได้ฟังจนเป็นที่เข้าใจแล้วเปลี่ยนมาเป็นสัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) ยังมารดาให้ดำรงอยู่ใน โสคาปัตติผล ได้ชื่อว่ากระทำปฏิการะ สนองคุณมารดา ที่ตั้งใจมาเพื่อ ปิดประตูรกเปิดประตู สวรรค์ให้แก่มารดาได้สำเร็จ

ดังนั้น เพื่อให้ให้นักเรียนเข้าใจต่อพระรัตนตรัยเพื่อแยกแยะมนุษย์ชั่วดีได้ให้มีความรักความ สามัคคีในชุมชน ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียนรวมมือกันพัฒนาเยาวชนของชาติให้ปราศจากอบาบุญ เป็นคนดีมีน้ำใจเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชาติ

๕) จากผลการศึกษา ความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ๔.๔๑ ร้อยชื่อจะเห็นว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การปลูกต้นไม้ทดแทนป่าเสื่อมโทรมเพื่อฟื้นฟูป่าสู่ธรรมชาติมีค่าเฉลี่ย ๔.๕๒ และการไม่ตัดไม้ ทำลายป่าเป็นการระลึกถึงธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ให้คุณมีค่าเฉลี่ย ๔.๕๑ ทั้งนี้เนื่องจากว่านักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทิต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมากที่สุด อธิบายได้ว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความรู้และความเข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว มากที่สุด คือ หายใจเข้า หายใจออกมีอากาศบริสุทธิ์ ดื่มน้ำสะอาด อาหารปราศจากสารเคมี ัญจร ไปไม่มีความปลอดภัย มีจิตสำนึกรู้ถึงบุญคุณ และประโยชน์จาก ต้นไม้ที่ให้ร่มเย็นให้ออกซิเจนช่วย ลดภาวะโลกร้อนทำให้เกิดความสมดุลของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ให้คุณประโยชน์ต่อมนุษย์ และสัตว์พืชทุกชนิด ป้องกันภัยธรรมชาติ พายุ ฝนตกน้ำท่วมหรือแห้งแล้งและมลพิษ ทางอากาศ

ซึ่งสอดคล้องงานวิจัยของ พระมหาเจิม สุวโจ ได้วิจัยบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่า มีทรรศนะว่า ส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาจิตวิญญาณของคนให้สูงขึ้นมีความกลมกลืนกับธรรมชาติ จะได้ไม่ไปทำลายธรรมชาติ ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันจะได้พึ่งพาอาศัยกันและกัน การพึ่งพาดังกล่าว ก็หาใช่เป็นการพึ่งพาแบบเอารัดเอาเปรียบกันหรือเป็นศัตรูกันแต่อย่างใด หากเป็นการพึ่งพาแบบเป็นมิตรต่อกันและกัน เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ คน สัตว์ พืช จิตวิญญาณ ธรรมชาติและสรรพชีวิตทั้งมวลล้วนต้องการมีชีวิตอยู่และมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตอยู่กับสรรพชีวิตอื่น ๆ ซึ่งการก้าวล่วง ละเมิด เบียดเบียน หรือทำลายชีวิตอื่น ถือเป็นการละเมิดกฎธรรมชาติขั้นพื้นฐาน หรือทำลายศีลธรรมขั้นพื้นฐานของทุกสังคม ความสุขจากการบริโภคนมนุษย์เป็นสัตว์ชนิดเดียวที่ใช้พลังแห่งความต้องการที่สูงมาก เพื่อแสวงหาคำตอบชนิดเดียวคือความสุข ดังใน พระพุทธพจน์ โนมหาวาณิชาคค วา

พ้อค้ำหลงทางในป่า ไม่มีอาหาร และน้ำเหลืออยู่เลยแต่เมื่อได้เห็นคันไทรใหญ่จึงพวกมึงก็ไปขุมน้ำจึงหักกิ่งไม้ แล้วน้ำก็ไหลพุ่งออกมา เมื่อคักกิ่งไม้ก็ได้อาหาร พวกเขามีความโลกคิดโล้นคันไม้ ถอนรากขึ้นเพื่อจะได้ สิ่งของมากกว่าเดิม พระโพธิสัตว์ดัดเคียนเหล่าพ้อค้ำว่า บุคคลนึ่งก็คามา นอกที่ตามที่ร่มเงาของตน ไม่นิโคแม้แต่ใบของตน ไม่นั้นก็ไม่ควรทำลาย เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม

ดังนั้นความสุขที่ได้มามีก็จะแลกด้วยความสูญเสียและสูญพันธุ์ของทรัพยากรและสรรพชีวิตอื่นบนโลก ซึ่งหากมนุษย์ยังดำรงชีวิตภายใต้อิทธิพลความต้องการความสุข และการแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติอีกต่อไป ความสุขของมนุษย์อาจจะหมดสิ้นไปในเวลาอันใกล้ เพราะธรรมชาติบนพื้นโลกนี้ก็กลับมีจำนวนจำกัด มองธรรมชาติในฐานะเป็นสิ่งที่ปกป้องมิให้ถูกละเมิดมิให้ถูกเบียดเบียนทำลาย และไม่สนับสนุนให้มีการละเมิดถูกเบียดเบียนทำร้ายแล้วยังให้สิทธิคุ้มครองป้องกันชีวิตสรรพสิ่งในรูปแบบต่าง ๆ อีกด้วย เช่น การห้ามฆ่าสัตว์ การยกเลิกบุชายัญ การกำหนดเขตอภัยทาน เป็นบุญเป็นกุศลอย่างยิ่ง

ดังในพระพุทธพจน์ว่า “จนเหล่าใด ปลุกสวนอันนารัณรมย์ปลูกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำให้ที่พักอาศัย บุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้นทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้นดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ศีลแล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน” สอดคล้องในเอกสารสัมมนาพระพุทธศาสนากับปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาพบว่า มนุษย์ทำความเข้าใจและใช้บทเรียนจากธรรมชาติเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายที่ได้วางไว้สืบเนื่องที่มีทรัพยากรจำกัดและมีการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา พืช สัตว์ จุลินทรีย์ สิ่งมีชีวิตทั้งหมดจะร่วมอยู่ในวงจรหมุนเวียนสสาร ทำให้สสารที่มีอยู่อย่างจำกัดบนโลกสามารถหมุนเวียนใช้อย่างอื่นได้ไม่มีวันจบสิ้น การเกิดขึ้นมาใหม่ตามธรรมชาติ มีสายสัมพันธ์ของกลไกการควบคุมทั้งที่กระตุ้นและลดที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ ทำให้สิ่งมีชีวิตได้รับการควบคุม ซึ่งจำเป็นต้องใช้ในการปรับตัวต่อการ

๕.๒.๒ ความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณ

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ ส่วนใหญ่มีความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณค่อบิดามารดา ครูอาจารย์พระมหากษัตริย์ พระรัตนตรัย ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๑๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านจะเห็นว่า มีความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณค่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับสูงมาก และมีความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณค่อพระรัตนตรัย มีค่าเฉลี่ยต่ำ แต่อยู่ในระดับมาก

อธิบายได้ว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย มีความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณค่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพราะว่า ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งจำเป็นในดำเนินชีวิตประจำวันตั้งแต่แรกเกิดจนถึงแก่ชรา ก็คืออาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ฉะนั้นทั้งมนุษย์ สัตว์ พืช ต้องดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้ เพราะว่าทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต มีอยู่โดยรอบตัวเรา เช่น อากาศหายใจเข้าออก อุณหภูมิ น้ำดื่ม ข้าว ปลา อาหาร ผัก ผลไม้ต้องสะอาดปราศจากสารพิษตกค้าง แม้แต่พื้นดินในน้ำ บนอากาศมีมลพิษฝุ่นละอองลอยปนอยู่กลายเป็นหมอกขาวดำเหมือน บริเวณ กรุงเทพมหานคร ทำให้ระบบนิเวศวิทยาของวงจรชีวิตตามธรรมชาติโดยรอบปริမ်ณฑล หอย ปลา ปู แมลง ไล่เดือน มีผลกระทบต่อไปด้ว จึงเป็นข้อสังเกตและเป็นสัญญาณเตือนว่า สัญญาณอันตรายเข้าใกล้ตัวทุกขณะซึ่งสอดคล้อง กับหลักการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของ คณะผู้จัดทำ มุถุนนิธิโลกสีเขียว ในพระอุปถัมภ์ของ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ จากการวิจัย พบว่า ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยเพื่อแก้ไขปัญหามลกระทบสิ่งแวดล้อม ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๙ กล่าวถึงการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศโดยในมาตรา ๗๗ ได้กล่าวว่า "รัฐพึงบำรุงรักษาความสมดุลของสภาพแวดล้อม และความงามทางธรรมชาติ รวมทั้ง ป่าไม้ ดินน้ำ ล้ำธาร และน่านน้ำ

มาตรา ๗๗ ว่ารัฐพึงบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมให้สะอาด และพึงจัดตั้งเป็นพิษ ซึ่งทำลายสุขภาพและอนามัยของประชาชน" ในการควบคุม ป้องกัน และ การทำลาย อย่างมากมาย ทำให้รัฐบาล ได้ตระหนักถึง ทางกายภาพ คุณภาพ ของดิน และคุณภาพน้ำเพราะน้ำเป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อชีวิต ฉะนั้นปัญหาเรื่องน้ำต้องมาอันเป็นอันดับหนึ่งจึงให้ความสำคัญกับแหล่งน้ำธรรมชาติมากขึ้นสอดคล้องกับงานวิจัยความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวท และความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ให้คุณประโยชน์ต่อมนุษย์ทุกคนอย่างทุกคนต้องมีความกตัญญูคุณเวท จึงได้ชื่อว่า ผู้นั้นมีมีความกตัญญูคุณเวทที่ค่อตนเอง ผู้อื่นและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย มีความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณต่อพระรัตนตรัยค่าเฉลี่ยน้อย อธิบายได้ว่า เพราะ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัยขาดการเอาใจใส่ดูแลปลูกฝังฝึกฝนของผู้ปกครองตั้งแต่เยาว์วัยในการหาตัวคนดีให้ไว้พระก่อนนอนนอนตื่นนอนพาไปทำบุญตักบาตรรักษาศีลฟังธรรมเทศนาเจริญภาวนาในวันพระเดือนละ ๔ ครั้งแต่เมื่อปล่อยให้เด็กโตแล้วก็ยากที่จะมีความเข้าใจลึกซึ้งพอในการรักษาศีลปฏิบัติธรรมเพราะว่าภายนอกมีสื่อช่วยขย่งไปหาแหล่งอบายมุข คอนเสิร์ต ร้านเกมออนไลน์ เหล่านี้มันน่าสนใจมากกว่า ไปนั่งหลับตาทำสมาธิกำหนดลมหายใจเข้าออกต้องฝึกอย่างค่อเนื่องจึงจะได้ผล ต้องอาศัยผู้ที่มีประสบการณ์ในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาช่วยแนะนำอบรมสั่งสอนเพราะว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ เป็นวัยที่มีความสนใจในแฟชั่น ค่านิยมคนกระแต่บริโภคนิยมมาก ควรใช้สื่อในการเผยแผ่หลักธรรมให้ทันยุคโลกาภิวัตน์ให้เข้าถึงพระรัตนตรัย สอดคล้อง คร. ชาติชาย พัทธกัษรนามคม กล่าวถึง นักจิตวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Psychologists) ในสังคมปัจจุบันเป็นสังคมยุคข่าวสารว่า ในยุคที่มีการติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็วและมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันได้อยู่กันอย่างสันติสุขมากขึ้นด้วยเหตุที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย ซึ่งเป็นวัยที่หลงใหลในเสียง แสง สี กลุ่มเพื่อน การบันเทิง สนุกสนาน เพลิดเพลิน แฟชั่น เลียนแบบคารานักร้อง นักแสดง หรืออาจอยู่ในสภาพสิ่งแวดล้อมถิ่นแหล่งอบายมุข ยากที่จะนำนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ให้มีความเข้าใจต่อการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณหรือให้มีความสนใจต่อพระรัตนตรัยให้ได้ยากมากขึ้นต้องใช้สื่อช่วยอธิบายขยายความให้เข้าใจขึ้นซึ่งสอดคล้องคำกล่าว

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ว่า โद्य หลัการ และวิธีการแก้ปัญหามแบบพุทธเน้นทั้งด้านนอกด้านใน ทั้งทางสังคมและทางจิตใจของบุคคล คือมีคำสอนชั้น ศีล เป็นด้านนอก และชั้นจิตและปัญญาด้านใน เป็นการฝึกอบรมจากภายนอกเข้าไปหาภายใน จากส่วนที่หยาบเข้าไปหาส่วนที่ละเอียด และจากส่วนที่ง่ายกว่าเข้าไปหาส่วนที่ยากและลึกซึ้งกว่า โดยความลึกซึ้งยาก และเป็นแก่นแท้ของชีวิต ยากที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จะลึกซึ้งละเอียดอ่อน เข้าใจยากกว่าส่วนที่เป็นปัญหาภายนอกสามารถสัมผัสได้ซึ่งมีปรากฏอยู่ในแบบสอบถามของรายชื่อ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านมีรายละเอียดดังนี้

๑) ความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณต่อบิคา มารดา พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณต่อบิคา มารดา โดยรวมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๘ เมื่อพิจารณารายข้อจะเห็นว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๕๑ รองลงมา คือ ท่านได้เลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านคอบ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๔๔ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ประพุดคิดให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท

แต่อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๕๓ อธิบายได้ว่า อาจเป็นเพราะนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความเข้าใจต่อการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณด้านบิคารมารดา เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน สอดคล้องที่ พระเทพโฆภณ (ประจวบ ฐมฺมจิตฺโต) วิศิษณาพระธรรมเทศนาในอิทธิบาทถกาทักษิณาประธานกิจ ที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญอุทิศถวายแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีผู้เสด็จสู่สวรรคาลัย นับว่าสอดคล้องต้องตามพระพุทโฆวาทที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำกตบุตรทั้งหลายไว้ในสังคาลสูตรว่า เปตานิ กาลกคานันทกุณินิ อนุปฺปติสุตฺตานิ เมื่อบิคารมารดาล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่าน และการพระราชกุศลทั้งปวงนี้สำเร็จด้วยพระกตัญญูกตเวทิตาธรรมที่ทรงมีในสมเด็จพระบรมราชชนนีผู้ทรงเป็นอุปรการิณีมีคุณูปการยิ่งกว่าผู้ใด ความกตัญญูกตเวทินี้เป็นภูมิธรรมแห่งสาธุชนคนดีช่วยกันรักษาความดีไว้ คึงมีพุทธสุภาษิตว่า เอสา ภิกฺขเว สปปุริสภูมิ ยทิตฺ กตญฺเฐกา กตเวทิกา ความกตัญญูกตเวทินี้เป็นภูมิธรรมของคนดี

๒) ความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณต่อครูอาจารย์ พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความเข้าใจต่อการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณด้านครูอาจารย์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๐๖ เมื่อพิจารณารายข้อจะเห็นว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ เชื่อฟังครูอาจารย์ อบรมสั่งสอนในห้องเรียน อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๑ รองลงมา คือ คึงใจเล่าเรียนศิลปวิทยา โดยเคารพ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๑๗ และขยันศึกษา ค้นคว้า หาคำขวัญ สอบถามข้อสงสัยจากท่าน อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๕๖ อาจเป็นเพราะนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร มีความเชื่อฟังคึงใจศึกษาศิลปวิทยาโดยเคารพ ครูอาจารย์ สอดคล้องคึงในพระคัมภีร์ สุตฺตคนฺตปิฎก ขุทฺตกนิกาย ฐมฺมปท ว่า พระสารีบุตรมีความเคารพพระอัสสชิผู้เ็นอาจารย์มากเมื่อกทราบว่าเป็นอาจารย์ อุยฺยทิสฺสก็จะกราบและนมนสศีรษะไปทิศนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสสรรเสริญ พระสารีบุตรว่า ผู้มีความกตัญญูรู้คุณอาจารย์ที่มีคุณแก่คน แล้วคริสต์ว่า บุคคลรู้แจ้งธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้วจากอาจารย์ใด ควรนอบน้อมอาจารย์นั้น โดยเคารพเหมือนพราหมณ์นอบน้อมไฟที่บูชาฉะนั้น

๓) ความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณ ต่อพระมหากษัตริย์ พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณต่อพระมหากษัตริย์โดยรวมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ๔.๓๔ เมื่อพิจารณารายข้อจะเห็นว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีความจงรักภักดี อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๖๐ รองลงมา คือ มีความซื่อสัตย์สุจริต คึงใจประพฤติคนเป็นพลเมืองดี อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๕๒นักเรียนชั้นตรงเคารพ เมื่อได้ยินเสียงเพลงสรรเสริญพระบารมี อยู่ในระดับมากที่สุด และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยสุด คือ นักเรียนช่วยประชาสัมพันธ์การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข อยู่ใน

ระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๘๘ อธิบายได้ว่า เป็นเพราะว่ามีความจงรักภักดี พระมหากษัตริย์เป็นบุพพการี ผู้มีอุปการะที่ท่่านกระทำแก่ตนแล้ว คือ พสกนิกรและทรงมีหน้าที่ปกครองไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ ผู้อาศัยอยู่ในประเทศชาติให้มีความร่มเย็นเป็นสุข ซึ่งสอดคล้องงานเขียน King Bhumibol ของ ศาสตราจารย์เชษฐียรพงษ์ วรณปก กล่าวว่า พระองค์ต้องทรงปฏิบัติทศพิธราชธรรมซึ่งประเทศไทย มีองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงขึ้นครองสิริราชสมบัติ เพื่อแผ่นดินแห่งธรรม ทรงพระราชดำริสว่า เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม นี่คือ พระปฐมบรมราชโองการแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชพระมหากษัตริย์ พระผู้ทรงเป็นอุบาสนกรัตนะทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดมีพระรัตนตรัยเป็นสรณะได้ปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาและนำไปใช้ในการปกครองประเทศสมพระนามที่ พระองค์ครีตราว่าเป็นอุบาสนกรัตนะ ดังนั้น ปัจจุบันนี้ เห็นว่าพระพุทธศาสนาขาดอุปาสกและอุบาสิกาในรัฐสภา หรือข้าราชการและนักการเมืองเข้าถึงพระรัตนตรัยเพื่ออำนวยความสะดวกหรือเป็นตัวแทนพระสงฆ์ เพราะว่าพระสงฆ์เข้าไปในสภาผู้แทนราษฎร ไม่ได้แล้วผู้แทนศาสนาอื่นเข้าไปนำเสนอในรัฐสภามีจำนวนมากเพราะว่าในรัฐสภาไม่มีความเข้าใจเรื่องพระรัตนตรัยอย่างแน่นอนบางคนไม่เคยบรรพชาอุปสมบทมาก่อนจึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาถูกแยกออกจากราชอาณาจักร โดยสิ้นเชิงพระสงฆ์ก็ขาดงบประมาณจากภาครัฐในการสนับสนุนปฏิสังขรณ์ส่วนการเผยแผ่พุทธธรรมที่มีศาสนิกชนถวายปัจจัยเป็นค่าขนพาหนะบ้าง สังเกตได้สังคมวันนี้การลาภกร้อนจึงได้บรรพชาอุปสมบท ๑๐-๑๕ วัน เมื่อก่อนลาบรรพชาอุปสมบทได้ ๑ พรรษา เป็นต้น

๔) ความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณต่อพระรัตนตรัย พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีความเข้าใจต่อการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณด้านพระรัตนตรัยในโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๐ เมื่อพิจารณารายข้อจะเห็นว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ด้วยการ ถด ละ เลิก อบายมุข อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๐๓ รองลงมา คือ นักเรียนเข้าไปร่วมกิจกรรม เมื่อดังวันสำคัญทางพุทธศาสนา อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๘๖ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ นักเรียน ได้ใช้สื่อทางอินเทอร์เน็ตศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๖๖. อาจเป็นเพราะว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ได้ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้มีความเข้าใจในแนวทางการนำปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ด้วยการ ถด ละ เลิก อบายมุข โดยเค็ดขาดซึ่งสอดคล้องที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึง พระรัตนตรัย ว่าเป็นหลักใหญ่สามเสาที่ชาวพุทธพึงระลึกตระหนักอยู่เสมอ คือ พระรัตนตรัย ในฐานะเครื่องนำเข้าสู่มรรค และเป็นทั้งรวมของการปฏิบัติตามมรรค หลักยึดเหนี่ยวเบื้องต้นของชาวพุทธ คือ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระอริยสงฆ์เงินแค่พอมมาถึงข้อที่ว่า นักเรียน ได้ใช้สื่อทางอินเทอร์เน็ตศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อยู่ใน

ระดับปานกลางแสดงให้เห็นถึงความต้องการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ออกมาให้ทุกคน ออกห่างจากอบายมุขเพราะเป็นหนทางไปสู่ความเสื่อม และเสียหายต่อตนเอง และสังคมส่วนรวม พอมถึงการใช้สื่อเพื่อการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านทางอินเทอร์เน็ตปานกลางอาจเป็นเพราะเว็บไซต์ (Web Site) ทางพระพุทธศาสนาในการนำเสนอเผยแผ่ขาดแรงกระตุ้นเข้าใจงูใจให้เกิดศรัทธาในหลักธรรม และการเผยแผ่พุทธธรรมไม่เจริญก้าวหน้าในประเทศไทยเพราะว่า พุทธบริษัท ๔ ไปยึดคิดอยู่ในโลกธรรม ๘ ฉะนั้นจะใช้คำอธิบายอย่างไรให้เกิดความเข้าใจง่ายขึ้น เกี่ยวกับอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ก็ยากเพื่อให้ นักเรียน ได้เรียนรู้เข้าใจพระรัตนตรัย ในยุค โลกาภิวัตน์หรือจะตั้ง (Globalization) ผ่าน (Web Site) เพื่อสอดแทรกพุทธธรรมให้คล่องไวใต เหล่านี้ได้อย่างไร จึงสมควรจัดรายการให้ได้ตรงประเด็นแรงบันดาลใจความพึงพอใจของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ และบุคคลทั่วไปด้วย

๕) การความเข้าใจปฏิบัติตอบแทนบุญคุณต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม พบว่า นักเรียนช่วงชั้น ๓ มีความเข้าใจการปฏิบัติ ด้านการตอบแทนบุญคุณต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับ มากมีค่าเฉลี่ย ๔.๔๑ เมื่อพิจารณารายชื่อจะเห็นว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ไม่ตัดไม้ทำลายป่า เป็นการระลึกรถึงธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ให้คุณ อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย ๔.๕๕ รองลงมา คือ ไม่ทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับสภาวะธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เป็นการตอบแทนบุญคุณประเทศชาติ มีค่าเฉลี่ย ๔.๕๓

ดินเสียหรือดินแข็งให้ปลูกพืชตระกูลถั่วใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ได้เดือนคัวช่วยพรวนดินตาม ธรรมชาติมีค่าเฉลี่ย ๓.๘๘ อธิบายได้ว่า อาจเป็นเพราะ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรี ศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร มีความเข้าใจต่อการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมมาเป็นข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวันเนื่องจากอากาศเสียที่เกิดจากการตั้งอยู่ในสถานที่ที่มีการจราจรแออัดมากในช่วงเช้าจะมีรถติดมากการสัญจร ไปมาลำบากมากจึงเผ่าน้ำมันจากรถยนต์ และมองเห็นปัญหาและการแก้ไขด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่ตัดไม้ทำลายป่าเป็นการระลึกร ถึงธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ให้คุณ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานครดินเสียหรือดินแข็งให้ปลูกพืชตระกูลถั่วใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ได้เดือนคัวช่วย พรวนดินตามธรรมชาติเพื่อช่วยรักษาหน้าดินเอาไว้หรือช่วยให้พื้นดินโล่งเย็นปัจจุบันนี้หน้าดินแข็ง เพราะชาวไร่ชาวนาชาวสวนหรือเกษตรกรทั่วไปใช้ปุ๋ยเคมี หรือยาฆ่าแมลงและหญ้ามากเกินไป จึงทำให้ดินเสียปลูกพืชไม่ขึ้นจนกว่าจะปรับปรุงดินด้วยการปลูกพืชตระกูลถั่วใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น

๕.๒.๓ ผลของการทดสอบสมมติฐาน

๑) นักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ มีอายุต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทที่แตกต่างกัน โดยรวม และรายด้านแตกต่างกันทุก ๆ ด้านพบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามอายุ มีความ

อายุ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที ด้านการตอบแทนบุญคุณครูอาจารย์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอายุ พบว่านักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที ด้านการตอบแทนบุญคุณครูอาจารย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey พบว่า นักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที ด้านการตอบแทนบุญคุณครูอาจารย์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๑ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีอายุ ๑๕ ปี มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที ด้านการตอบแทนบุญคุณครูอาจารย์มากกว่านักเรียนที่มีอายุ ๑๓-๑๔ ปี

๕) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีอายุต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวทีต่างกัน โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันทุก ๆ ด้าน พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามอายุ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที ด้านการตอบแทนบุญคุณพระรัตนศรียพบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ จำแนกตามอายุ มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที ด้านการตอบแทนบุญคุณพระรัตนศรียในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอายุ พบว่านักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที ด้านการตอบแทนบุญคุณพระรัตนศรียแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพบความแตกต่างดังกล่าว จึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Tukey พบว่า นักเรียนที่มีอายุต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที ด้านการตอบแทนบุญคุณพระรัตนศรียแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีจำนวน ๑ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่มีอายุ ๑๕ ปี ด้านการตอบแทนบุญคุณพระรัตนศรียมากกว่านักเรียนที่มีอายุ ๑๓-๑๔ ปี

๖) อาชีพมารดาของนักเรียนที่มีต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวทีในภาพรวม และรายด้านไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน

๗) อาชีพบิดาของนักเรียนที่มีต่างกันมีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวที ในภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังนี้

๑) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเดวทีต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราชมากที่สุด เพราะพระองค์ทรงมีคุณพระบารมีอันล้นพ้นทุกหมู่เหล่า เป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีคุณธรรมอันสูงส่ง ผู้วิจัยจึงเสนอแนะโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนำไปปฏิบัติทดลองที่เป็นกรณีศึกษาของนักเรียนจากนามธรรมเป็น

รูปธรรม เป็นการเรียนรู้ศึกษาค้นคว้าของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร เพื่อสะดวกในการวิจัยควรแบ่งเป็นกลุ่มๆละ ๕-๑๐ คน ไปศึกษาค้นคว้า มานำเสนอเป็นงานกลุ่มเพื่อให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีแนวคิดมีประสบการณ์นำไป ปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นเพื่อเป็นการฝึกทักษะทดลอง โครงการและวิธีการปฏิบัติตาม ขั้นตอนที่เป็นจริงต่อไป

๒) จากผลการศึกษาพบว่า นักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมระดับ มาก โดยการศึกษาเรียนรู้จากการเพาะปลูกไม้ประดับในกระถางที่โรงเรียนและที่บ้านมา เปรียบเทียบวิธีการปลูกต้นไม้ในป่าหรือสวนสาธารณะที่เป็นใบหญ้าในคลุมดินหรืออยู่ในกระถางก็ ช่วยลดโลกร้อนได้ ถึงแม้ว่าน้อยนิดก็ดีกว่าไม่มีประดิษฐ์ในห้องแอร์สวยงาม แต่ใช้กระแสไฟฟ้ามาก ทั้งห้องปรับอากาศรถยนต์มีแต่เพิ่มความร้อนให้แก่โลกเพิ่มมากขึ้นทุกวัน ดังนั้น การประหยัด พลังงานไฟฟ้า และ ไม่ทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับสภาวะธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมให้คุณประโยชน์มีความ อุดมสมบูรณ์ของดินฟ้าอากาศน้ำอุณหภูมิ เพื่อช่วยได้แก้ไขปัญหาระยะ คินเซีย (ตาย) หรือคินแข็ง เป็นเพราะใช้ปุ๋ยเคมีฆ่าแมลงสารเคมีค้ำองอยู่บนผิวดินหรืออาหารพืช ผักผลไม้ที่รับประทาน เข้าไปสารพิษก็สะสมในร่างกายมากขึ้นก็เป็นอันตรายต่อชีวิตได้ ดังนั้น จึงต้องรู้จักสังเกตการกัก กินพิษของแมลงหรือไส้เดือนในดินคายนหรือสัตว์และพืชในน้ำมีออกซิเจนเป็นคั้น คือ สมควรแก้ไข ด้วยการให้นักเรียนรู้การปลูกพืชตระกูลถั่วใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ว่ามีตัวไส้เดือนตัวช่วยพรวนดินตาม ธรรมชาติในน้ำมีสัตว์ พืชอยู่ได้บ้าง ดังนั้น โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย ควรให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ ๑-๓ ได้ทดลองปลูกพืชใส่ปุ๋ยอินทรีย์กับใส่ปุ๋ยเคมีเพื่อเป็นกรณีศึกษาจะมีความแตกต่างกัน อย่างไร ปลูกต้นไม้เสริมทำอะไร ป่ามีประโยชน์อย่างไร ต้นไม้ ช่วยกรองอากาศได้จริง ผักคบบชาช่วยกรองน้ำให้สะอาดได้จริงหรือและช่วยลดโลกร้อนจริงหรือเพราะฉะนั้นการระลึกถึง มีความเข้าใจการปฏิบัติคอบแทนบุญคุณธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดประโยชน์สำหรับโลกนี้ จริงหรือ

๓) จากผลการศึกษาพบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร มีความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวที ควรจัดกิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องกตัญญู กตเวทีคือตนเองคอบุพพการีทั้งที่อยู่บ้านเรือนวัดและสถานศึกษา สวนสาธารณะประโยชน์ แม่น้ำ เจ้าพระยา หรือแหล่งน้ำอื่น ๆ หรือถนนหนทางให้นักเรียนมีจิตสำนึกอยู่เสมอว่าเราต้องทำความดี เพราะว่าความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนทำดี เป็นต้น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากผลการวิจัย จึงมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยดังนี้

๑) เหตุผลที่ นักเรียน ใช้สื่อทางอินเทอร์เน็ตศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ย ๓.๑๕ อยู่ในระดับปานกลางแสดงว่า การใช้สื่อทางอินเทอร์เน็ตที่ทันสมัยในโลกปัจจุบันที่มีรวดเร็วทันใจเยาวชนแทบจะกันได้เผยแพร่กัน จึงสมควรปรับปรุงแก้ไขให้ระดับค่าเฉลี่ยมากในครั้งต่อไป และให้ทำการวิจัยในครั้งต่อไปให้ได้ระดับมากที่สุด เพราะฉะนั้นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เพิ่มความชอบ สนใจศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวที และมีความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณต่อพุทธการีและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ทั้ง ๕ ด้านให้มากยิ่งขึ้น

๒) การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร มีประชากรจำนวน ๑,๑๕๑ คน ได้สุ่มเลือกเป็นตัวแทน ๑๕ ห้อง ๆ ละ ๒๐ คน ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๐๐ คนเป็นกรณีการศึกษา ดังนั้น เมื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีแล้ว แนะนำให้ศึกษาเกี่ยวกับหลักความกตัญญูกตเวที เพราะว่าเป็นกตัญญูกตเวทีเป็นพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่มีอยู่ในทุกสัมาอาชีวะทุกสังคมทุกชนชาติทุกศาสนาในโลกนี้ การที่สังคมจะอยู่ร่วมกันและดำเนินชีวิต ไปด้วยความสะดวกสบาย เป็นสุขต้องอาศัยคุณธรรม และจริยธรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงหลายประการ เพื่อส่งเสริมให้ทุกคนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวทีมากยิ่งขึ้น ต้องมีหลักธรรมดังนี้ คือ พรหมวิหาร ๔ หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมหรือผู้ประเสริฐ คำว่า พรหมวิหาร ได้แก่ ผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางประดุจพระพรหม คุณธรรมที่บุคคลควรปฏิบัติต่อกันและกันคือสัจจะ และต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คือ มีเมตตา กรุณา นุติตา อุเบกขา สังคหวัตถุ ๔ หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ได้แก่ ทาน ปิยวาจา ถนอมจริยา สมนัตตตา และ หลักทศ ๖ คือ หลักธรรมเป็นเครื่องอนุเคราะห์ด้วยการปิดป้องทศ ๖ ได้แก่ ทศเบื้องต้น คือ บิคามารคา, ทศเบื้องต้นขา คือ ครูอาจารย์, ทศเบื้องหลัง คือ บุตรภรรยาหรือคู่ครอง, ทศเบื้องต้นซ้าย คือ มิตรสหาย, ทศเบื้องต้นล่าง คือ คนรวมทำงาน, ทศเบื้องต้นบน คือ ผู้มีศีลธรรม ๓ปรีชธรรม ๗ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของผู้ดี คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักคน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล ที่มีความต่างกัน เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่

๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๕, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๕, ๒๖, ๒๘, ๓๐, ๓๑, ๓๓, ๓๔,
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏ, มูลนิธิ. พระไตรปิฎกและอรรถกถา เล่มที่ ๑, ๒, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

การศาสนา, กรม, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชนควนว่าด้วยพระสูตร, กระทรวงวัฒนธรรม:
พิมพ์เผยแพร่. ๒๕๕๐

ข้อมูลทุติยภูมิ

๑)หนังสือทั่วไป

จรูญ สมน้อย, อธิบายพุทธประวัติ น.ธ. ศรี ฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พุทธลีลา,
๒๕๔๑.

ขวาล แพร่ตฤณ, เทคนิคการวัดผล, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๒๖.

ชัยวัฒน์ คำอินทร์, ประเพณีสารทไทย, อ่างในชีวิตไทย, รวบรวมโดยสำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ, ชุดบรรพบุรุษของเรา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๔๐.

ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม, ดร. อธิบายการเรียนการสอน ภาควิชา ปรัชญาธรรม และ จริยศึกษา คณะ
ครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ญาตพนิด พิณกุล, ผศ. หลักการสอน (General Methods Of Teaching) ภาควิชา หลักสูตร และ
การสอน คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏจันทรเกษม กรุงเทพมหานคร. ๒๕๓๘.

นิภา เมธาวีชัย, วิทยาการวิจัย, กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๑.

ปรีชา ปริณญา โฉ, พระมหา. ประเพณีโบราณไทยอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริ
ธรรม, ๒๕๓๐.

พระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), กัตถัญญกเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๕๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก

จำกัด ๒๕๕๒

พระพรหมโมลี (วิลาส ฉาววโร ป.ธ.๘), โลกที่ป็น, รุ่งเรืองการพิมพ์ กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๑.

พระธรรมโสภณ ปาสาทิโก, กัตถัญญกเวที, กรุงเทพมหานคร: ภาทิศจีอาร์ต ๒๘, ๒๕๔๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ๓ ไตร กรุงเทพมหานคร: บริษัทเพื่อฟ้าพรินต์จำกัด ๒๕๔๔.

_____ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ คนไทยกับสัตว์ป่า, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด ๒๕๔๒.

พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก ป.ธ.๘), อธิบายธรรมวิภาค, พิมพ์ครั้งที่ ๖ กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมแจกเป็นธรรมทาน ๒๕๓๐.

พระราชวรมณี (ประยูร ชุมมจิตโต) กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา : กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒.

พระราชสุทธินายกมงคล (จรัญ ชูติธมฺโม) พุทธโธโสณี ธรรมบรรยาย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ธุรกิจก้าวหน้า), หน้า ๕.

พระครูถิลาธมฺมวิวัฒน์ (สมาน กุญฺญธมฺโม) เอกทัศนะในพระพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด ๒๕๔๓.

พิชญ์ พงศรี, ผศ.ดร. วิจัยทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร: บริษัทพรอพเพอร์ตี้พริ้นท์, ๒๕๕๐.

พุทธทาสภิกขุ, พ่อแม่สมบูรณ์แบบ กรุงเทพมหานคร สมชายการพิมพ์ ๒๕๒๓.

_____ กัตถัญญกเวทีเป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทรของโลก. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิคชันส์, ๒๕๔๖

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ชุมมธโร), มงคลยถาชีวิต ฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๕.

- สมคิด เหลาดลาค, ความเชื่อเรื่องบุญและบาปกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเขียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตกรุงเทพมหานคร, **หลักสูตรพัฒนาชนชนนหบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๒.**
- สมชัย ศรีนอก, **นวัตกรรมทางการศึกษา คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๑.**
- สมบูรณ์ ชิตพงศ์, **ชุดวิชาสถิติวิจัยและ การประเมินผลการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๗, ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๐.**
- สมภพ ชีวรัฐพัฒน์, **มคอ๕ธรรมกับคุณภาพชีวิต(มคอ๕ ๓๘ พิมพ์ครั้งที่ ๔ กรุงเทพมหานคร: นานา ถึงพิมพ์ ๒๕๔๒.**
- สมศักดิ์ ศรีถันดิสุข, **ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์, ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๓๘.**
- สุวัฒน์ นิยมคำ, **ทฤษฎีและการปฏิบัติในการสอนวิทยาศาสตร์แบบสืบเสาะหาความรู้ กรุงเทพมหานคร: เจเนอรัลบุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๓๑.**
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **ศ.ราชบัณฑิต : พิมพ์ครั้งที่ ๒ (King Bhumibol พระมหากษัตริย์ พระผู้ทรงเป็น อุดมสวรรค์นะ ๒๕๔๘.**
- สุรีย์-วิเชียร มีผลกิจ, **พระพุทธรูป ๔๕ พรรษา รวบรวมเรียบเรียงพิมพ์, ๒๕๔๕.**
- สุจินต์ ชรรษชาติ **คู่มือการปฏิบัติการวิจัยเชิงปริมาณ(Practical Quantitative Research Manual) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.**
- สุชีพ ปุญญานุภาพ **ศัพท์พระพุทธศาสนา, พจนานุกรม พิมพ์ครั้งที่ ๘, ไทย-อังกฤษ, อังกฤษ-ไทย มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.**
- เสริมศักดิ์ วิศวภรณ์ และอเนกกุล กริแสง, **หลักเบื้องต้นของการวัดผลการศึกษา ,กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์พิมพ์แอส ๒๕๑๗.**
- ธีรศักดิ์ อัครบวร, **ความเป็นครูไทย: พิมพ์ครั้งที่ ๒, บริษัท ก.พลพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๕.**
- ห้องศรี จันท้าว และคณะ, **ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒, สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๘.**
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระธัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค ๖, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.**
- วีระชัย มีชอบธรรม, **สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ๖ กรุงเทพมหานคร หจก. อักษรบัณฑิต. ๒๕๒๗.**

อากร เกิดตลอด **ปริญญารัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต** มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๔๕.

๒) วิทยานิพนธ์ / สารนิพนธ์

โกวิทย์ ราชวงศ์, หลักคำสอนเรื่องความกตัญญูกตเวทีในพระพุทธศาสนา:กรณีศึกษาทัศนคติของ
คนชราว่าด้วยการทอดทิ้งบุพพการีในสังคมไทยพุทธ, วิทยานิพนธ์อักษรศา ศศรมหาบัณฑิต,
บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

เจิม สุวโจ, พระมหา. "บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้การศึกษา
เฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เดชธมฺโม", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๑.

บุญกอง คุณาโร (มหา) พระมหา, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญูกตเวที (กตญฺญูตา) ใน
พระพุทธศาสนาเถรวาท", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔, หน้า ๑๐๔.

บุญเสริม ปกสุตโร, พระ. ความเข้าใจเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ของนักเรียนระดับช่วง
ชั้นที่ ๔ : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนอ้อมน้อยโสภณชนูปถัมภ์ อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัด
สมุทรสาคร (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๕๑)

บุญเพียร ปุญญวิริโย (แก้ววงษ์น้อย) พระมหา. "แนวคิดและวิธีการจัดการทางสังคมในสถาบัน
ครอบครัวความแนวพระพุทธศาสนา", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
พระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔.

ทวี นาคบุตร ความรู้ความเข้าใจ(ออนไลน์)ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับภาวะความบกพร่องในการเรียนรู้
ความเข้าใจวิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๔๕.

บุญยฤทธิ์ ธารภิรมย์, "ความรู้ความเข้าใจในพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของข้าราชการ
พุทธศักราช ๒๕๔๐: ศึกษากรณี ข้าราชการข่าวกรองแห่งชาติ" วิทยานิพนธ์, ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๔๐.

เปี่ยมศักดิ์ ปานะเสน, ศ.ค.อ. ความรู้ความเข้าใจแผนพัฒนาท้องถิ่นของผู้บริหารองค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่น: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต,
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ขุนทรัพย์ ขุนจิต, การศึกษาหลักจริยธรรมด้านกัญญาคุณเวทีของบุตรและธิดาจะพึงปฏิบัติต่อบิดามารดา: วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สมาน ชาติวิริโย (ศศิสุวรรณพงศ์), พระมหา. การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องความกัญญาในปรัชญาอรวาทกับปรัชญาขงจื้อ: (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย . ๒๕๕๐.

สมชัย ชีรปัญญา (โกนร), พระมหา. ความรู้ความเข้าใจการปกครองระบบประชาธิปไตย: ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนโรงเรียนธรรมราชศึกษา อำเภอ จังหวัดเชียงใหม่ วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สิทธิเดช จันทร์สุขศรี, ความเข้าใจเรื่องอบายมุข: ศึกษาเฉพาะกรณีพนักงานในโรงงานเขตนิคมอุตสาหกรรมบางปูจังหวัดสมุทรปราการ(สารนิพนธ์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

สุริยา สุเมธ (ค้วงคสิ), พระมหา. กษัตริย์และรูปแบบการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎกวิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๕.

วิระศักดิ์ อุกุควิโร (อรวรคศรีวร), พระมหา. ทศนคติในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จังหวัดนครพนมวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๔.

อุทัย มูลแก้ว, พระมหา. "การจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพระธรรมวินัยปิฎก" วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

อุทัย ยโสธโร (พิมพ์โคตร), พระ. ความเข้าใจเรื่องวิธีทำบุญของพุทธศาสนิกชน: ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลเมืองอ้อมน้อย อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาครวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๑.

๓. บทความในวารสาร

Diamond jubilee, A Pictorial Celebration พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติ ครบ ๖๐ ปี, (Bangkok Post Today), ๒๕๔๕.

หนังสือคู่มือนักเรียนและผู้ปกครอง โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย ๒๕๕๑.

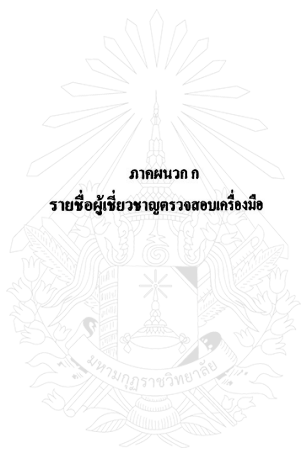
วิชาการเทศนา : องค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร (พิมพ์ครั้งที่ ๒), ๒๕๔๔.

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

หน่วยงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โทร. ๐-๒๒๘๒-๘๓๐๒-๓ คอ ๒๔๕

ที่ ศธ ๖๐๐๒ (๑) / ๖๐๔๖

วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒

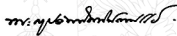
เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน **พระมหามงกวิมล ปุริสุตคโม (ดร.)**

ด้วย พระบุญทวน สุเมธ นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับความเห็นชอบให้ทำวิจัยเพื่อ
วิทยานิพนธ์ในหัวข้อเรื่อง “ความเข้าใจเรื่องกตัญญูกตเวที : ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนช่วงชั้นที่ 3
โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร” โดยมี ดร.สุวิญ รัตชัย เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์ และ ดร.เสนาห์ เดชะวงศ์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม เพื่อเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มี
ประสบการณ์ เหมาะสมที่จะเป็นผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือ หรือให้ข้อเสนอแนะการวิจัยดังกล่าว
ได้ ตามสำเนาแบบสอบถาม จำนวน ๑ ชุด ที่ส่งมาพร้อมนี้แล้ว สำหรับวันและเวลา นักศึกษาจะเป็นผู้
มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

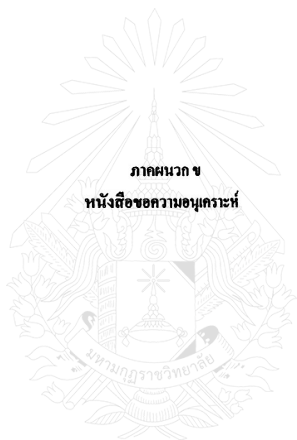
จึงเรียนมาเพื่อทราบ และหวังได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

พระบุญทวน สุเมธ โทร. ๐๒-๖๓๕-๕๕๓๕

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ วิทยาลัยบริหาร ๓.พระสุเมรุ กทม. ๑๐๒๐๐

โทร. (๐๒) ๒๘๑-๖๘๒๗, ๒๘๖-๘๓๐๒-๓, ๒๘๖-๘๑๐๕,

๒๘๖-๘๑๐๙, ๒๘๖-๑๓๑๕ โทรสาร: (๐๒) ๒๘๑-๐๒๗๔

ที่ศร ๖๐๐๒ (๑) / ๐๘๗

๑๓ มีนาคม ๒๕๕๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลในการ Try Out

เหรียญ ผู้อำนวยการโรงเรียนนิพัทธ์วิทยา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม จำนวน ๓๐ ชุด

ด้วย พระบุญทวน สุเมธ นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับความเห็นชอบให้ทำวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์ในหัวข้อเรื่อง “ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณทเวที : ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร” โดยมี ดร.สุวิญ รักษ์ด้อย เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ ดร.เสน่ห์ เดชะวงศ์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือนักเรียนโรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย ดังนั้น เพื่อให้การศึกษานี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหา มกุฏราชวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาท่านนี้ดำเนินการเก็บข้อมูล Try Out จำนวน ๓๐ ชุด ในการทำวิทยานิพนธ์ตามความประสงค์

จึงเจริญพรามาเพื่อทราบ และหวังได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

พ.ญ.สุเมธพร สุเมธ

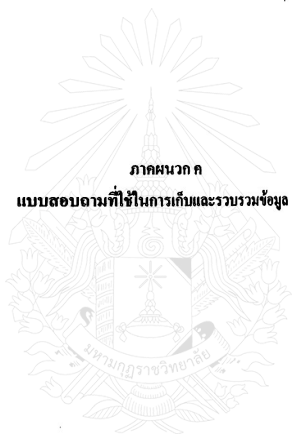
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ตึก ศว.ธรรมนิเวศ ชั้น ๕

โทร. ๐-๒ ๒๘๑๒-๘๓๗๕ โทรสาร : ๐-๒ ๖๒๕-๐๕๕๗

พระบุญทวน สุเมธ โทร. ๐๒-๖๗๕-๘๘๓๘

ภาคผนวก ค

แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บและรวบรวมข้อมูล

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

ความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวที : ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียนสตรีศรีวิไลชัย
เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง แบบสอบถามมีทั้งหมด ๔ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ๔ ข้อ

ตอนที่ ๒ ความรู้ความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวที ๑๐ ข้อ

ตอนที่ ๓ ความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณต่อมารดาบิดา ครูอาจารย์
พระมหากษัตริย์ พระรัตนตรัย ชรรษชาติสิ่งแวดล้อม ๒๕ ข้อ

ตอนที่ ๔ ปัญหาข้อเสนอนแนะความรู้ความเข้าใจเรื่องกศัญญกตเวที ๕ ข้อ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ใน ( ) ตรงหน้าข้อ ที่ตรงกับข้อมูลส่วนตัวของนักเรียนดังนี้
๑.อายุ

( ) ต่ำกว่า ๑๓ ปี ( ) ๑๓ ปี ( ) ๑๔ ปี ( ) ๑๕ ปีขึ้นไป

๒. ชั้นปี...

( ) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ( ) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ( ) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

๓. ความรู้ทางธรรม

( ) ธรรมศึกษาชั้นตรี ( ) ธรรมศึกษาชั้นโท ( ) ธรรมศึกษาชั้นเอก

( ) ไม่มี

๔.อาชีพบิดามารดา

บิดา

( ) ข้าราชการ ( ) รัฐวิสาหกิจ ( ) พนักงานบริษัท ( ) ค้าขาย

( ) เกษตรกร ( ) รับจ้าง ( ) อื่นๆ.....

มารดา

( ) ข้าราชการ ( ) รัฐวิสาหกิจ ( ) พนักงานบริษัท ( ) ค้าขาย

( ) เกษตรกร ( ) รับจ้าง ( ) อื่นๆ.....

ตอนที่ ๓ แบบสอบถาม ความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณต่อบิดามารดาครูอาจารย์
พระมหากษัตริย์ พระรัตนตรัย และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม นักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียน
สตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในตารางช่องคำตอบตามความเป็นจริง ดังนี้

ปฏิบัติมากที่สุด	ให้คะแนน	๕	คะแนน
ปฏิบัติมาก	ให้คะแนน	๔	คะแนน
ปฏิบัติปานกลาง	ให้คะแนน	๓	คะแนน
ปฏิบัติน้อย	ให้คะแนน	๒	คะแนน
ปฏิบัติน้อยที่สุด	ให้คะแนน	๑	คะแนน

ข้อความ	ค่าระดับคะแนน					สำหรับ นักวิจัย
	๕	๔	๓	๒	๑	
๑. ความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณต่อบิดามารดา						
๑. ท่านได้เลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ						
๒. นักเรียนช่วยทำงานบ้านบิดามารดา						
๓. คำรณรงค์สภุชการึกษาเกียรติไว้มิให้เสื่อม						
๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเกื้อหนุน						
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน						

ข้อความ	ค่าระดับคะแนน					นักวิจัย
	๕	๔	๓	๒	๑	
๒. ความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณต่อครูอาจารย์						
๖. แสดงความเคารพพนอบน้อมด้วยการลุกขึ้นยืนรับ						
๗. ตั้งใจเล่าเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ						
๘. เชื้อหิ้งครูอาจารย์ อบรมสั่งสอนในห้องเรียน						
๙. ขยันศึกษา ค้นคว้า หาความรู้ สอบถามข้อสงสัยจากท่าน						
๑๐. ได้รับงานมอบหมาย จากครูอาจารย์ที่ท่านสั่งงานต้องรีบทำงานส่งตรงตามกำหนดเวลา						

ตอนที่ ๒ แบบสอบถาม ความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณทวดของนักเรียน ช่วงชั้นที่ ๓
โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในตารางช่องคำตอบตามความเป็นจริงดังนี้

เข้าใจมากที่สุด	ให้คะแนน	๕ คะแนน
เข้าใจมาก	ให้คะแนน	๔ คะแนน
เข้าใจปานกลาง	ให้คะแนน	๓ คะแนน
เข้าใจน้อย	ให้คะแนน	๒ คะแนน
เข้าใจน้อยที่สุด	ให้คะแนน	๑ คะแนน

ความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณทวดที่	ค่าระดับคะแนน					
	๕	๔	๓	๒	๑	นักวิจัย
๑. บิดามารดา คือ ผู้ให้กำเนิด ให้เลือดเนื้อชีวิตจิตใจแก่บุตรเพียงใด						
๒. มารดาบิดา คือ ผู้มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มีอุปการคุณต่อบุตร						
๓. ครูอาจารย์ผู้ให้แสงสว่างทางปัญญาต่อศิษย์						
๔. ครูอาจารย์เป็นผู้มีหน้าที่แนะนำอบรมสั่งสอนให้ศิษย์ มีความรู้ความสามารถ เป็นคนดีของสังคม						
๕. พระมหากษัตริย์ คือ ร่มเกล้าของพสกนิกร เคารพ เทิดทูนสูงสุด						
๖. พระมหากษัตริย์ ทรงปฏิบัติทศพิธราชธรรมต่อไพร่ฟ้าประชาราษฎร์						
๗. พระรัตนตรัย เป็นสรณะ เป็นที่พึ่งที่ระลึกของชาวพุทธ						
๘. พระพุทธเจ้าชี้ทางสว่างให้มนุษย์ ทำความดี ละความชั่ว ทำจิตใจบริสุทธิ์ผ่องใส						
๙. การไม่ตัดไม้ทำลายป่าเป็นการระลึกถึงธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ให้คุณ						
๑๐. การปลูกต้นไม้ทดแทนป่าเสื่อมโทรมเพื่อฟื้นฟูป่าสู่ธรรมชาติ						

ตอนที่ ๓ แบบสอบถาม ความเข้าใจการปฏิบัติคอนแทกบุญคุณต่อบิคารมารดา ครูอาจารย์
พระมหากษัตริย์ พระรัตนตรัย และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม นักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ โรงเรียน
สตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในตารางช่องคำตอบตามความเป็นจริง ดังนี้

ปฏิบัติมากที่สุด	ให้คะแนน	๕	คะแนน
ปฏิบัติมาก	ให้คะแนน	๔	คะแนน
ปฏิบัติปานกลาง	ให้คะแนน	๓	คะแนน
ปฏิบัติน้อย	ให้คะแนน	๒	คะแนน
ปฏิบัติน้อยที่สุด	ให้คะแนน	๑	คะแนน

ข้อความ	ค่าระดับคะแนน					สำหรับ นักวิจัย
	๕	๔	๓	๒	๑	
๑. ความเข้าใจการปฏิบัติคอนแทกบุญคุณต่อบิคารมารดา						
๑. ท่านได้เลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ						
๒. นักเรียนช่วยทำงานบ้านบิคารมารดา						
๓. คำรณรงค์สกลรักษาเกียรติไว้มิให้เสื่อม						
๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท						
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน						

ข้อความ	ค่าระดับคะแนน					นักวิจัย
	๕	๔	๓	๒	๑	
๒. ความเข้าใจการปฏิบัติคอนแทกบุญคุณต่อครูอาจารย์						
๖. แสดงความเคารพพนอบน้อมด้วยการลุกขึ้นยืนรับ						
๗. ตั้งใจเล่าเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ						
๘. เชื้อหิ้งครูอาจารย์ อบรมสั่งสอนในห้องเรียน						
๙. ขยันศึกษา ค้นคว้า หาความรู้ สอบถามข้อสงสัยจากท่าน						
๑๐. ได้รับงานมอบหมาย จากครูอาจารย์ที่ท่านสั่งงานต้องรีบทำงานส่ง ตรงตามกำหนดเวลา						

ข้อความ	ค่าระดับคะแนน					
	๕	๔	๓	๒	๑	สำหรับ นักวิจัย
๓. ความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณต่อพระมหากษัตริย์						
๑๑. มีความจงรักภักดี						
๑๒. มีความเสียสละขยันสุจริต ตั้งใจประพฤติตนเป็นพลเมืองดี						
๑๓. นักเรียนยื่นตรงเคารพเมื่อได้ยินเพลงสรรเสริญพระบารมี						
๑๔. นักเรียนจัดนิทรรศการเพื่อเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวันพืชมงคลแห่งชาติ						
๑๕. นักเรียนช่วยประชาสัมพันธ์ การปกครองระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข						

ข้อความ	ค่าระดับคะแนน					
	๕	๔	๓	๒	๑	สำหรับ นักวิจัย
๔. ความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณต่อพระรัตนตรัย						
๑๖. นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระรัตนตรัย ก่อนนอนและตื่นนอน						
๑๗. นักเรียนสวดบทสรรเสริญ พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ได้						
๑๘. การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ด้วยการ ถอดละเลิก อบายมุข						
๑๙. นักเรียนได้เข้าไปร่วมกิจกรรม เมื่อถึงวันสำคัญทางพุทธศาสนา						
๒๐. นักเรียนได้ใช้สื่อทางอินเทอร์เน็ตศึกษาหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา						

ข้อความ	ลำดับคะแนน					
	๕	๔	๓	๒	๑	สำหรับ นักวิจัย
๕. ความเข้าใจการปฏิบัติตอบแทนบุญคุณต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม						
๖๑. ไม่ทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับสภาวะธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เป็นการตอบแทนบุญคุณประเทศชาติ						
๖๒. ไม่ทิ้งขยะลงไปในแม่น้ำ ลำคลอง ถือว่าตอบแทนบุญคุณแม่น้ำให้ สะอาด						
๖๓. ไม่เผาขยะมูลฝอยเป็นการตอบแทนบุญคุณอากาศที่บริสุทธิ์						
๖๔. การอนุรักษ์สัตว์น้ำ แหล่งน้ำ ลำธาร น้ำตกปรก น้ำสีคำ ต้องเอาพิษน้ำผักคตบขาวช่วยกรองน้ำให้สะอาดตามธรรมชาติ						
๖๕. คินเต็ยหรือคินแจ็งให้ปลูกพืชตระกูลถั่วใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ได้เดือนตัวช่วยพรวนดินตามธรรมชาติ ไม่ใช่ปุ๋ยสารเคมี						

ตอนที่ ๔ ปัญหาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเรื่องกคฺญกตเวที ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

๑) การตอบแทนบุญคุณบิดามารดาอย่างไร

.....

.....

.....

๒) การตอบแทนบุญคุณครูอาจารย์อย่างไร

.....

.....

.....

๓) การตอบแทนบุญคุณพระมหากษัตริย์อย่างไร

.....

.....

.....

๔) การตอบแทนบุญคุณพระรัตนครี้อย่างไร

.....

.....

.....

๕) การตอบแทนบุญคุณธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างไร

.....

.....

.....

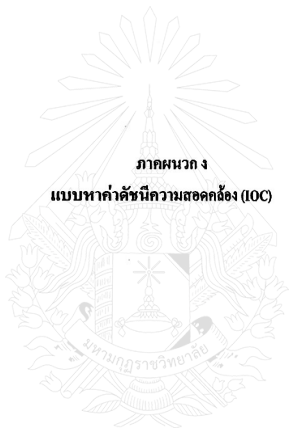
ขอขอบใจนักเรียนทุกคนที่กรุณาให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

พระบุญทวน สุเมโธ

นักศึกษปริญาโท สาขาวิชา พุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์

_____

ภาคผนวก ง

แบบหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) แบบสอบถาม ความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทีย
 ที่กษมาเฉพาะกรณี นักเรียนช่วงชั้นที่ ๑ โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

ความรู้ความเข้าใจเรื่องกตัญญูคุณเวทีย	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ				ความหมาย ค่า IOC
	คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	ค่า IOC	
๑. บิดามารดา คือ ผู้ให้กำเนิด ให้เลือดเนื้อชีวิต ต่อบุตร	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๒. บิดามารดา คือ ผู้มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขามีอุปการคุณต่อบุตร	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๓. ครูอาจารย์ผู้ให้แสงสว่างทางปัญญาต่อศิษย์	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๔. ครูอาจารย์เป็นผู้มีหน้าที่แนะนำอบรมสั่งสอน ให้ศิษย์มีความรู้ความสามารถ ให้เป็นคนดี ของสังคม	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๕. พระมหากษัตริย์ คือร่วมเกล้าของพสกนิกร เคารพ เทิดทูนสูงสุด	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๖. พระมหากษัตริย์ ทรงปฏิบัติทศพิธราชธรรม ต่อไพร่ฟ้าประชาราษฎร์	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๗. พระรัตนตรัย เป็นสรณะ เป็นที่พึ่งที่ระลึกของ ชาวพุทธ	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๘. พระพุทธเจ้าชี้ทางสว่างให้มนุษย์ ทำความดี ละความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๙. การไม่ตัดไม้ทำลายป่าเป็นการระลึกรถึง สิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่ให้คุณ	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๑๐. การปลูกต้นไม้ทดแทนป่าเสื่อมโทรมเพื่อ ฟื้นฟูป่าสู่ธรรมชาติ	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
รวม ๑๐ ข้อ	๑.๐	๑.๐	๑.๐	๑.๐	นำไปใช้ได้

แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถาม ความเข้าใจการปฏิบัติ
 สอบแทนบุญคุณด้านบุพพการี ชนรรมชาติสิ่งแวดล้อม ศึกษาเฉพาะกรณี นักเรียนช่วงชั้นที่ ๓
 โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เขตสาทร กรุงเทพมหานคร

ข้อที่ ๑) ด้านมารดาบิดา	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ				ความหมาย
	คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	IOC	
๑. ท่านได้เลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านคอย	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๒. นักเรียนช่วยทำงานบ้านมารดาบิดา	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๓. คำร้องทุกข์กล่าวโทษมิให้เสื่อม	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๔. ประพฤติคนให้เหมาะสมกับความเป็นทาสทาส	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
ข้อที่ ๒) ด้านครูอาจารย์					
๖. แสดงความเคารพอ่อนน้อมด้วยการลุกขึ้นยืนรับ	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๗. ตั้งใจเล่าเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๘. เชื้อฟังกครูอาจารย์ อบรม สั่งสอนในห้องเรียน	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๙. ขยันศึกษา ค้นคว้า หาความรู้ สอบถามข้อสงสัย	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๑๐. ได้รับงานมอบหมาย จากครูอาจารย์ที่ท่านสั่งงาน ต้องรีบทำงานส่ง ตรงตามกำหนดเวลา	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
ข้อที่ ๓) ด้านพระมหากษัตริย์					
๑๑. มีความจงรักภักดี	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๑๒. เชื่อศรัทธาสุจริต ตั้งใจประพฤติตนเป็น พลเมืองดี	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๑๓. ยินตรงเมื่อได้ยินเพลงสรรเสริญพระบารมี	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๑๔. นักเรียนจัดนิทรรศการเพื่อเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวันพ่อแห่งชาติ	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๑๕. ประชาสัมพันธ์การปกครองระบบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุข	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้

ข้อที่ ๔) ด้านพระรัตนตรัย	๑	๒	๓	IOC	ความหมาย
๑๖. นักเรียนสาวดมนต์ให้พระรัตนตรัย ก่อนนอน และตื่นนอน	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๑๗. นักเรียนสาวคบทสธรรมเสวริย พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ได้	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๑๘. การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ด้วยการ ถลละ เลิก อบายมุข	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๑๙. นักเรียนได้เข้าไปร่วมกิจกรรม เมื่อถึงวันสำคัญทางพุทธศาสนา	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๒๐. นักเรียนได้ใช้สื่อทางอินเทอร์เน็ตศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
ข้อที่ ๕) ด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อม					
ข้อที่ ๕) ด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อม	๑	๒	๓	IOC	ความหมาย
๒๑. ไม่ทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับสภาวะธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเป็นการตอบแทนคุณประเทศชาติ	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๒๒. ไม่ทิ้งขยะลงไปแม่น้ำ ลำคลอง ถือว่าตอบแทนบุญคุณน้ำ	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๒๓. ไม่เผาขยะมูลฝอยเป็นการตอบแทนบุญคุณอากาศบริสุทธิ์	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๒๔. การอนุรักษ์ แหล่งน้ำ ลำธาร น้ำตกปรกน้ำสีค่า ต้องเอาเด็กคนชวไปช่วยกรองน้ำให้สะอาดตามธรรมชาติ	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
๒๕. ดินเปียหรือดินแข็งให้ปลูกพืชตระกูลถั่วใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ไล่เดือนคิ้วช่วยพรวนดินตามธรรมชาติ ไม่ใช้สารเคมี	+๑	+๑	+๑	๑.๐	นำไปใช้ได้
รวม ๒๕ ข้อ	๑	๑	๑	๑.๐	นำไปใช้ได้

+๑ เห็นด้วย ๐ ไม่แน่ใจ -๑ ไม่เห็นด้วย

ภาคผนวก ๑
ประวัติย่อโรงเรียน

ประวัติโรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย

ความเป็นมาของโรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย

โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัยเดิมชื่อโรงเรียนวัดสุทธวิหารามตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกันกับโรงเรียนวัดสุทธวิหารามในปัจจุบัน ก่อตั้งเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๖๕ เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ จนถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โดยมีคุณหญิงชนาภรพิสิทธิ์ (เสถ์ มลิณฑสุทร) เป็นครูใหญ่คนแรกจนถึงปี ๒๔๗๐ จึงได้ลาออกจากราชการ กระทรวงธรรมการได้แต่งตั้งรองอำมาตย์ตรีแจ้ง จุณณะปิยะ (เจดน์ จุณณะปิยะ) รักษาการในตำแหน่งครูใหญ่แทน เนื่องจากจำนวนนักเรียนที่เพิ่มมากขึ้นทุกปี กระทรวงธรรมการได้ซื้อที่ดินของอนามัยหนึ่งหลังและสร้างอาคารให้ใหม่อีกหนึ่งหลังเป็นอาคารไม้สามชั้น ในครอบงำกับคา(ชอยคอนกุกุลในปัจจุบัน) ในที่ดินของกรมรักษาที่หลวง (กรมธนารักษ์ปัจจุบัน) โฉนดเลขที่ ๖๗๒ เนื้อที่ทั้งแปลง ๑๓ ไร่ ๒ งาน ๕๒ ตารางวา และย้ายไปเรียนในอาคารหลังดังกล่าวเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๔๗๔ แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนสตรีบ้านทวย มีคุณหญิงประยงค์ ต้องกิจการเป็นครูใหญ่รับนักเรียนทั้งหญิงและชาย

ในปี ๒๔๘๒ กระทรวงธรรมการได้ประกาศแยกโรงเรียนสตรีบ้านทวยออกเป็น ๒ โรงเรียน คือ

๑. โรงเรียนสตรีบ้านทวย สังกัดกองโรงเรียนรัฐบาล กรมสามัญศึกษาในเนื้อที่ ๔ ไร่ ๑ งาน ๔๘ ตารางวา มีนางสาวกรองแก้ว วัฒนันท์ (คุณหญิงกรองแก้ว ปทุมานนท์) เป็นครูใหญ่ เปิดสอนแผนกสามัญศึกษาต่อมาพระยาประมวฒ วิชาพล อธิบดีกรมสามัญศึกษาได้เปลี่ยนชื่อโรงเรียนสตรีบ้านทวยเป็น โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เพื่อให้ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๘๒ (พระยาอุปกิตศิลปสาร เป็นผู้บัญญัติชื่อ)

๒. โรงเรียนการช่างสตรีพระนครใต้ สังกัดกรม อาชีวศึกษา มีคุณหญิงประยงค์ ต้องกิจการ เป็นครูใหญ่เปิดสอนแผนกอาชีวศึกษา (ปัจจุบัน คือ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ)

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อกองทัพอู๋ปุ่นเข้าประเทศไทยได้ขออนุญาตนำทหารเข้าพักใน โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย กระทรวงศึกษาธิการจึงสั่งให้โรงเรียนไปเปิดสอนที่โรงเรียนประชาบาลบริษัทเกลือไทยจำกัด อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ในวันที่ ๘ กันยายน ๒๔๘๗ รับนักเรียนทั้งประจำและไปกลับ เมื่อสงครามสงบลงจึงให้กลับมาสอนที่เดิม แต่เนื่องจากมีกองทหารสอดค้นคาเข้ามาพักแทนทหารญี่ปุ่น โรงเรียนต้องขอยืม โรงเรียนเทศบาล วัดยานนาวา เป็นสถานที่เรียนชั่วคราว ในระหว่างที่โรงเรียนคิดต่อสถานทูตสอดค้นคาเพื่อขอให้เคลื่อนย้ายกองทัพออกจากบริเวณโรงเรียน

ในปี ๒๔๕๑ กระทรวงศึกษาธิการอนุมัติให้ผู้บริหารเป็นตำแหน่ง อาจารย์ใหญ่ โดยมี คุณหญิงกรรทอง สุรัสวดี เป็นอาจารย์ใหญ่ และในปี ๒๕๑๕ ได้รับการยกฐานะเป็นโรงเรียน พิเศษ และแต่งตั้งให้ นางญาณี บุญอินทุ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนชั้นพิเศษ

ปีพ.ศ. ๒๕๒๑-๒๕๒๔ ได้รับคัดเลือกเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาดีเด่น ประเภทโรงเรียน ขนาดใหญ่ของกรมสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๑๒ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนัคคามาตุ เสด็จมาเป็นองค์ประธานเททองหล่อพระรูปสมเด็จพระสุริโยทัย พ.ศ. ๒๕๑๔ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิด พระสุริโยทัยราชนาฏาวรี พ.ศ. ๒๕๔๐ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระราชทินนัคคามาตุ เสด็จ ทรงวางศิลาฤกษ์อาคารเรียน ๗ ชั้นแบบพิเศษ ซึ่งดำเนินการสร้างเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ และ ต่อมาได้รับพระราชทานนามอาคาร ว่า อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระสุริโยทัย พ.ศ. ๒๕๔๑ สมเด็จพระเทพฯ จารย์ วัดสระเกศราชวรมหาวิหารเป็นองค์ประธานเททองหล่อพระพุทธรูป ซึ่ง ต่อมาได้รับพระราชทานชื่อจากสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ว่า พระพุทธสัมพันธศรีสุริโยทัย ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคณะครู นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน

เอกลักษณ์ของโรงเรียน

- สัญลักษณ์ของโรงเรียน : สมเด็จพระสุริโยทัยทรงช้าง
 อักษรย่อของโรงเรียน : ศ.ท.
 สีประจำโรงเรียน : น้ำตาล-ชมพู
 ปรัชญาของโรงเรียน : วิชา จรรยา ธมฺมปณฺหา สาสฺตรญา ผู้รู้ดีและประพฤติดีเป็นผู้เจริญ
 คติธรรมประจำโรงเรียน : ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ เสียสละ รับผิดชอบประกอบกรรมดี มีวินัย
 ต้นไม้ประจำโรงเรียน : ต้นชมพูพันธุ์ทิพย์

เกียรติประวัติของโรงเรียน

พ.ศ. ๒๕๔๑ รับพระราชทาน โล่รางวัลชนะเลิศการประกวดดนตรีไทยระดับมัธยมศึกษา และรับพระราชทาน โล่รางวัลชนะเลิศการประกวดมารยาท ระดับมัธยมศึกษา จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พ.ศ. ๒๕๔๑ รับพระราชทานถ้วยรางวัลชนะเลิศ การประกวดขับร้องรายการประลองเพลงประเลงมโหรีและนักดนตรียอดเยี่ยมจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ชนะเลิศการตอบคำถามสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนไทย โดยพระราชประสงค์ของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชประธานรางวัลชนะเลิศ การตอบปัญหาเกี่ยวกับประเทศฝรั่งเศส และรางวัลยอดเยี่ยมการแข่งขันวาดภาพ จากสมเด็จพระที่นั่งเชลยเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

พ.ศ. ๒๕๔๕ รัชประธานโลรางวัลชนะเลิศการประกวดยุวทูตธรรมรงค์ด้านภัยเอดส์ จากพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตถาภุ เป็นโรงเรียน ผู้นำการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ (ICT) ของสำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๕๔๖ รัชประธาน โลรางวัล โรงเรียนดีเด่นในการรณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ในสถานศึกษา จากพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตถาภุ เป็น ศูนย์ประสานงานโครงการความเข้าใจอันดีระหว่างชาติของยูเนสโก (ASP) เขตกรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๔๗ รัชประธานเสนาเสมาธรรมจักร ในฐานะเป็นสถาบันที่ทุ่มประ โยชน์ส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนาและรัชประธาน โลรางวัลชนะเลิศ การประกวดคนตรีไทย ระดับมัธยมศึกษาจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

วิสัยทัศน์ของโรงเรียน

โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย มุ่งพัฒนาโรงเรียนให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สร้างกุลสตรีไทย ที่ก้าวทันวิทยาการ กอปรความดีงาม สมเกียรติศักดิ์แห่งพระนาม สมเด็จพระสุริโยทัย

หลักสตรการเรียนการสอน

หลักสตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ มีความประพฤติดี มีปัญญา มีความสุข มีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและเห็นแนวทางประกอบอาชีพในอนาคต

การบริหารกิจการนักเรียน

โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย จัดระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๔๒ โดยจัดระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็น ๒ แบบ คือ

๑. แบบระดับชั้น รวมทั้งหมด ๖ ระดับประกอบด้วยระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ แต่ละระดับมีหน้าจันดูแลร่วมกับครูประจำชั้น ซึ่งดูแลห้องเรียนละประมาณ ๔๕ คน

๒. แบบคณะ รวมทั้งหมด ๕ คณะ ประกอบด้วยคณะศุภรณิการ์ คณะราชาวดี คณะพวงหยก คณะงูทอง และคณะสตรีอินทนิล แต่ละคณะมีหัวหน้าคณะ ดูแลร่วมกับครูที่ปรึกษาซึ่งดูแลช่วยเหลือนักเรียนในที่ปรึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ กลุ่มละประมาณ ๒๕ คน

นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายผู้ปกครอง คณะกรรมการนักเรียน คณะกรรมการกลุ่มเพื่อนเพื่อเพื่อน คณะกรรมการกลุ่ม อ.ช.น้อย ฯลฯ ที่ร่วมกันดูแลช่วยเหลือ โดยจัดโครงการส่งเสริมและพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง เช่น

๑. โครงการนักรชมรมศึกษาชั้นตรี โท เอก
๒. โครงการจิตใจสะอาดศึกษาคำธรรมร่วมกัน
๓. โครงการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ
๔. โครงการส่งเสริมศักยภาพนักเรียน
๕. โครงการเครือข่ายผู้ปกครอง

ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียน

ประเภท / ขนาด

โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ รั้งเฉพาะนักเรียนหญิง จำนวนนักเรียน ๒,๓๐๐ คน มีห้องเรียนระดับ ม.ต้น ๓๖ ห้องเรียน ระดับ ม.ปลาย ๒๔ ห้องเรียน อาคาร / สถานที่

มีอาคารเรียน ๓ หลัง อาคารประกอบ ๒ หลัง จำนวน ๕๑ ห้องเรียน บนเนื้อที่ ๔ ไร่ ๓ งาน ๔๘ ตารางวา
บุคคณากร

มีฝ่ายบริหาร ๕ คน ครู ๘๗ คน ครูอัตราจ้าง ๑๕ คน ถูกจ้างประจำ ๑๒ คน

โรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๑ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน เจริญกรุง ๕๑ (ซอยดอนฤๅษ) แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๒๐

ประวัติผู้วิจัย

หนังสืออ้างอิง
(REFERENCE BOOK)
ให้ใช้เฉพาะในกองสมุดเท่านั้น

ชื่อ- นามสกุล : พระบุญทวน ฉายา สุเมโธ นามสกุล สอนเสาร์
ชาติกาล : วันเสาร์ที่ ๑๑ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑
ชาติภูมิ : ๑๕๔/๑ หมู่ ๑๗ ตำบล โสน อำเภอ พุขันธ์ จังหวัด ศรีสะเกษ
ที่อยู่ปัจจุบัน : ๕๕๑ วัชรบรมสถล (วัดคอน) แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๒๐
วุฒิการศึกษา :

- พ.ศ. ๒๕๒๓ นักรรรมชั้นเอก วัดกลาง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
- พ.ศ. ๒๕๒๕ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จระดับที่ ๔ (ม.๓) โรงเรียน
ผู้ใหญ่ปริยัติโกศลวิทยา จังหวัด สุรินทร์ กระทรวงศึกษาธิการ
- พ.ศ. ๒๕๓๐ หลักสูตรประกาศนียบัตรครูพิเศษประถมช่าง (พ.ป.ช.) กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ
- พ.ศ. ๒๕๓๒ หลักสูตรประกาศนียบัตรครูพิเศษมัธยมช่าง (พ.ม.ช.) กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ
- พ.ศ. ๒๕๓๓ ประกาศนียบัตรบัณฑิตครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) กรมการฝึกหัดครู
กระทรวงศึกษาธิการ
- พ.ศ. ๒๕๔๘ ปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ (พช.บ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร

การทำงาน :

- พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นครูสอนปริยัติธรรมประจำสำนัก วัดยานนาวา ตำบล ยานนาวา
อำเภอ ยานนาวา จังหวัด กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นครูสอนพระนวกะ ประจำ วัดบรมสถล (วัดคอน) แขวง ยานนาวา
เขต สาทร กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. ๒๕๔๖ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน นิตยวิทย์ แขวง ยานนาวา เขต สาทร
กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. ๒๕๔๕ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน วัดคอน แขวง ยานนาวา เขต สาทร
กรุงเทพมหานคร

สิ่งพิมพ์นี้เป็นสมบัติของห้องสมุด มจร.
ผู้ใดพบอยู่ในที่อื่นไม่สมควร
โปรดนำมาส่งที่แผนกห้องสมุดด้วย ขอขอบคุณ